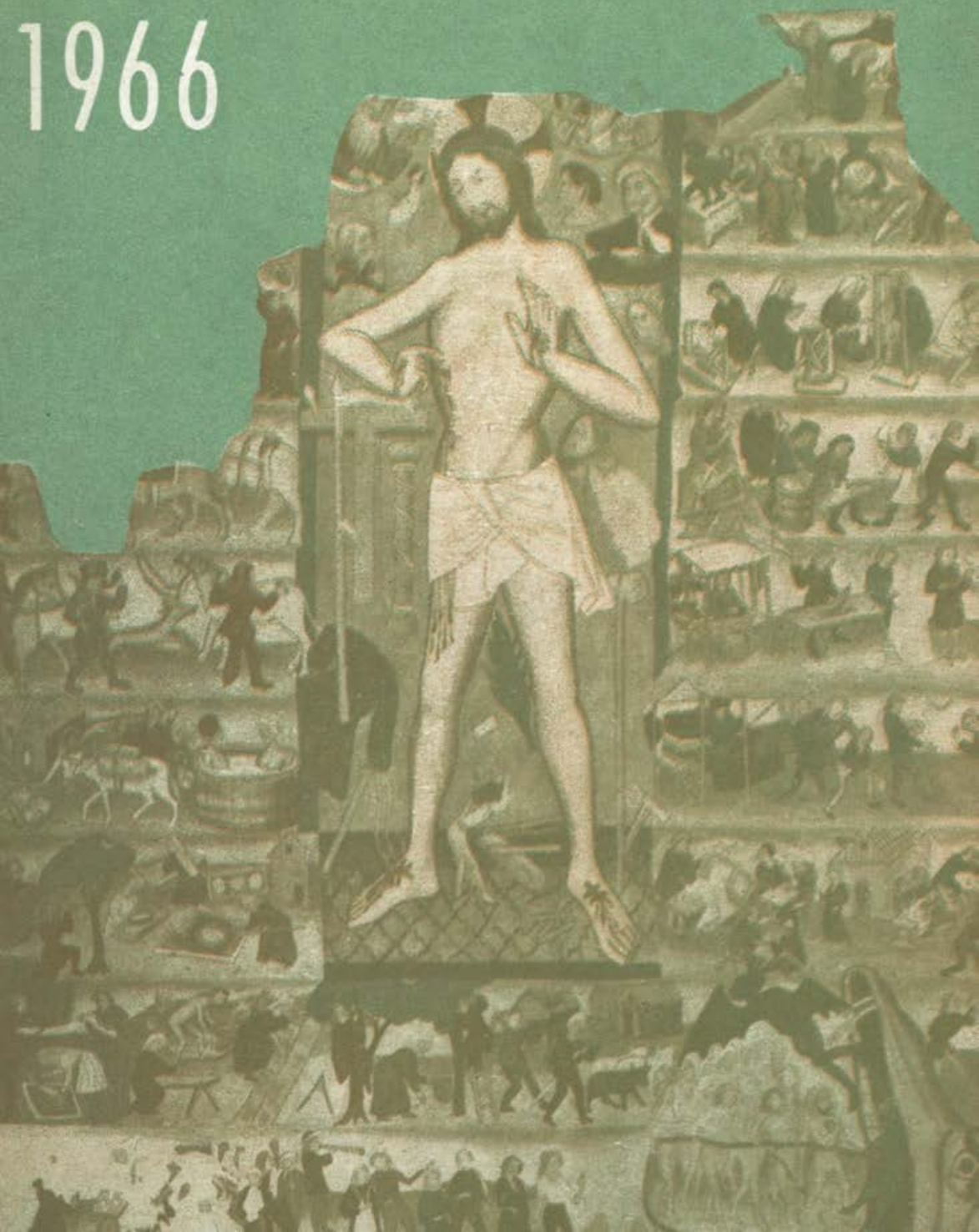

MOHORJEV KOLEDAR

1966

VSEBINA

Astronomski in cerkveni koledar	2	Sedanji način življenja ogroža zdravje (M. F.)	111
Kalendarij	4	Spominu dr. Ivana Grafenauerja (-nc) ..	116
Pripombe h koledarju za leto 1966	52	† Stanko Premrl (-Ur.)	117
Diagram vremena po Herschlovem ključu za leto 1966	54	In memoriam dr. Antonu Vodniku (-nc.)	118
Tabela z oznako sončnega vzhoda in zahoda	55	Janezu Kmetu v spomin	120
Zunanja in notranja podoba koledarja ..	56	<i>Kmečko polejje (Mihaela Jarc)</i>	121
Združeni narodi 1945—1965	58	<i>Ob morju (Leopold Stanek)</i>	121
Dvajset let prizadevanj za jutrišnje boljše življenje	61	Pogašeno ognjišče (Ludvik Zorzut)	122
Slovenska skupščina (Ivan Šinkovec) ..	74	<i>Zimska noč (Leopold Stanek)</i>	124
Gospodarska reforma (M. R.)	79	Kolednik (F. Timmermans)	125
Položaj kmetijstva v našem gospodarstvu (Inž. Janez Cemažar)	85	Prvošolec (V. Fratin)	126
Slovenska prazgodovina (dr. Stane Gabrovec)	90	<i>Kmalu je pomlad prešla (Mihaela Jarc)</i>	129
Dolina pod Višarjami (Albert Rejec) ...	97	Sinovi odhajajo (Matevž Hace)	130
<i>Poletno jutro (Ančka Salmič)</i>	102	Armida (Alojz Rebula)	139
V Carigrad (Silvo Kranjec)	103	Oče se uče pisati (France Lipičnik)	146
		<i>Otrok se igra (France Lokar)</i>	147
		<i>Kaj bi dala (Ančka Salmič)</i>	147
		Zvezdno nebo v letu 1966	148

NAZNANILO

Družbeniki dobijo letos za redno udnino 1150 din naslednje knjige:

1. **Koledar Mohorjeve družbe za leto 1966** (160 strani).
2. **Stanko Cajnkár: Križnarjevi** (Slovenske večernice 116. zv., 238 str.)
3. **Dr. Anton Trstenjak: Če bi še enkrat živel** (168 strani).
4. **Ivan Ivačič: Kuharska knjiga** (224 strani).

Udje dobe mohorske knjige pri svojih poverjenikih. Stroške za odpremo knjig naj povrnejo poverjenikom. Knjige v ponaročilu stanejo 1300 din (poština posebej) in 2500 din vezane (enako poština posebej).

Posebej opozarjamo na izdaje del naših klasikov: Detela, Finžgarja in Preglja. V prodaji so naslednji zvezki Zbranih oziroma Izbranih del omenjenih klasikov, kakor je razvidno iz cenika na strani 160 in na notranji strani ovitka.

Knjige za prihodnje leto:

1. **Koledar Mohorjeve družbe za leto 1967**
2. **Ivan Matičič: Rezinka** (Slovenske večernice 117. zv.).
3. **France Lipičnik: Črtice.**
4. **Dr. Jože Žitnik: Poslednja kuga** (Rak, bolezen našega časa).
5. **Dr. Janez Janžekovič: Smisel življenja.**

Naročnino za naslednje leto je treba obnoviti **do 25. aprila 1966**. Do tega dne plačana zbirka stane 1200 din (kasneje bodo dražje). Za redne knjige, naročene pri poverjeniku in plačane do roka, poštnine posebej ne zaračunavamo (isto zaračunavamo pri poznejših naročilih).

Več o našem programu za prihodnje leto boste izvedeli iz obsežne številke »Književnega glasnika«, ki bo izšla konec januarja ali v začetku februarja 1966.

1852

KOLEDAR

MOHORJEVE DRUŽBE

ZA NAVADNO LETO

1966

CELJE 1965

NAVADNO LETO 1966

ima 365 dni, začne se s soboto in neha s soboto

PREMAKLJIVI PRAZNIKI

Sedemdesetnica 6. febr.	Srce Jezusovo 17. jun.
Pepelnica 23. febr.	Rožnovenska nedelja 2. okt.
Velika noč 10. aprila	Zegnanjska nedelja 9. okt., 30. okt.
Križev teden 16., 17., 18. maja	Misijonska nedelja 23. okt.
Vnebohod 19. maja	Kristus Kralj 30. okt.
Binkošti 29. maja	Zahvalna nedelja 6. novembra
Sv. Trojica 5. junija	1. adventna nedelja 27. nov.
Sv. Rešnje Telo 9. junija	
Nedelj v predpustu je 7, pobinkoštnih 25.	

Z zvezdico (*) zaznamovani prazniki (svečnica, oznanjenje, velikonočni in binkoštni ponedeljek, rojstvo Dev. Marije in sv. Stefan) niso več cerkveno zapovedani prazniki.

POSTI IN ZDRŽKI

V vseh slovenskih škofijah imamo zdržek od mesnih jedi in mesne juhe (znamenje †) vse petke v letu, strogi post (zdržek od mesnih jedi in mesne juhe ter pritriganje v jedi, znamenje ††) na pepelnico, na veliki petek, na dan pred praznikom Brezmadežne in pred božičem.

V NAŠEM KOLEDARJU

se oziramo na svetnike vseh slovenskih škofij. Za vsak dan smo napisali najprej tiste svetnike, ki jih ta dan Cerkev časti v bogoslužju. Upoštevali smo tudi svetnike, ki jih časti ljudstvo in se jim priporoča. Novorojencem dajemo najraje imena svetnikov, ki so blizu dneva rajstva. Kadar ne najdemo primerne imena, pojdemo k dušnemu pastirju. Ta nam bo tudi povedal, kako bi se glasilo tuje ime svetnika po slovensko. Nekaj takih imen boste našli tudi v našem koledarju.

GODOVINSKO STEVILO

Zlato število	10	Nedeljska črka	b
Sončni krog	15	Rimsko število	4
Epakta	VIII	Letni vladar	Jupiter

Znaki za lunine spremembe

Prvi krajec	☾	Ščip (polna luna)	☽
Mlaj	☾	Zadnji krajec	☾

ZACETEK LETNIH CASOV

Začetek pomladi: dne 21. marca ob 2. uri 53 minut; Sonce stopi v znamenje ovna (pomladansko enakonočje).

Začetek poletja: dne 21. junija ob 21. uri 33 minut; Sonce na povratniku raka.

Začetek jeseni: dne 23. septembra ob 12. uri 43 minut; Sonce stopi v znamenje tehtnice (jesensko enakonočje).

Začetek zime: dne 22. decembra ob 8. uri 29 minut; Sonce na povratniku kozoroga.

MRKI SONCA IN LUNE

V letu 1966 bosta dva sončna mrka. Luninih mrkov ne bo.

1. Dne 20. maja bo obročasti sončni mrk; kot obročast bo viden v ozkem pasu, ki teče južno od Dakarja, čez Saharo, zahodno od Velike Sirte, čez Sredozemlje, severozahodni del Male Azije, čez Crno morje in severni del Kaspijskega jezera.

Kot delni mrk bo viden iz vzhodnega dela južne Amerike, z Atlantskega oceana, severne in srednje Afrike, iz Evrope in Azije. Mrk bo viden tudi pri nas.

Trenutki posameznih stopenj delnega mrka za nekatere kraje Slovenije so:

	Začetek		Sredina		Konec	
	h	m	h	m	h	m
Ljubljana	9	14,4	10	30,5	11	52,0
Koper	9	12,6	10	28,5	11	50,1
Maribor	9	16,5	10	33,1	11	54,6
Novo mesto	9	14,2	10	30,9	11	53,2
Planica	9	15,0	10	30,2	11	50,6

Ob največji fazi bo Luna zakrila 0,70 sončnega premera. Začetek delnega mrka bo pri položajnem kotu 222,7°, konec pa pri 79,5° od severne točke na sončnem robu proti vzhodu. Ob začetku mrka bo Sonce 47°, ob koncu pa 64° nad obzorjem.

2. Dne 12. novembra bo popolni sončni mrk. Kot popoln bo viden v ozkem pasu, ki začne na Tihem oceanu, teče čez južni del Peruja, čez Bolivijo, severno Argentino, čez Atlantski ocean in končno južno od Afrike v Indijskem oceanu. Pri nas mrk ne bo viden.

VIDNOST NEPREMIČNIC — PLANETOV

Merkur je na nebu vedno v bližini Sonca in se od njega lahko oddalji povprečno največ za 23°, izjemoma pa za 28°; zato ga moramo opazovati samo zvečer na zahodnem nebu po sončnem zahodu, ali zjutraj na vzhodnem nebu pred sončnim vzhodom. Na jutranjem nebu bo letos viden okoli 18. IV., 16. VIII. in 4. XII.; zvečer nad zahodnim vidikom pa okoli 5. III., 30. VI. in 26. X.

Merkur sreča Luno: 18. IV., 20. VI., 15. VIII., 15. X. in 10. XII. Marsa sreča 24. II. in 14. III., Jupitra 11. VI., Saturna 23. II., 30. III. in 9. IV., Neptuna pa 22. X. in 5. XII. Mimo zvezde Poluks v Dvojkah gre 21. VI., mimo Spike in ozvezdju Device dne 1. X. in mimo Antaresa v ozvezdju Škorpiona dne 17. XII.

Venera je v začetku leta nevidna, saj je 26. I. v zdoljni konjunkciji s Soncem. Proti koncu februarja se začenja pojavljati kot Da-

nica na vzhodnem nebu in je od tedaj vidna na jutranjem nebu vse do konca septembra. V največjem blesku je 2. marca, ko se giblje v ozvezdju Kozoroga; nato preide v ozvezdje Vodnarja in doseže dne 6. IV. največjo navidezno oddaljenost od Sonca: 46°. Vzhaja tedaj pred četrto uro. Maja je po 3. uri vidna v ozvezdju Rib. V naslednjih dveh mesecih se pojavlja nad vzhodnim horizontom vedno bolj zgodaj, sredi julija četrto pred drugo uro. Dne 4. VII. gre mimo zvezde Aldebaran v ozvezdju Bika; preko ozvezdja Dvojčkov se nato premakne v ozvezdje Leva, kjer gre 8. IX. mimo svetle zvezde Kraljevič (Regulus) za manj kot eno stopinjo severno od nje; vzi- pa na tedaj šele okoli 4. ure. Od novembra do konca leta je nevidna, ker je 9. XI. v zgornji konjunkciji s Soncem.

Venera sreča Luno: 17. II., 17. III., 16. IV., 16. V., 16. VI., 16. VII., 14. VIII. in 13. IX. Planet Mars sreča 8. I. in 4. VIII., Jupitra 7. VIII., Saturna 1. V. ter Urana 25. IX. Mimo Aldebarana v ozvezdju Bika gre 4. VII., mimo Poluksa v Dvojčkih dne 10. VIII. in mimo Kraljeviča v ozvezdju Leva dne 8. IX.

Mars pride v tem letu v neugodne lege za opazovanja. Od januarja do marca je viden samo v zgodnjih večernih urah na zahodnem nebu. Dne 29. IV. je v konjunkciji s Soncem in je zato neviden do maja meseca. V začetku junija ga utegnemo zaslediti zjutraj na vzhodnem nebu. Julija je v ozvezdju Dvojčkov in vzhaja okoli 3. ure. Dne 12. VIII. sreča planet Jupiter. Stiri dni kasneje pa gre mimo Poluksa, svetle zvezde v tem ozvezdju. Oktobra in novembra se giblje v ozvezdju Leva, sredi decembra preide v ozvezdje Device, vzhaja pa tedaj že okoli 1. ure po polnoči.

Mars sreča Luno: 23. I., 21. II. (. . .)¹, 16. VII., 14. VIII., 12. IX., 10. X., 8. XI. in 6. XII. Venero sreča 8. I. in 4. VIII., Jupitra 12. VIII., Saturna 22. II. ter Urana 21. XI. Mimo zvezde Aldebaran gre 12. VI., mimo Poluksa 16. VIII. in mimo Kraljeviča v ozvezdju Leva dne 11. X.

Jupiter je v začetku leta viden vso noč, saj je bil 18. decembra lani v opoziciji s Soncem. Do aprila se giblje v ozvezdju Bika in zahaja v prvi polovici marca okoli 2. ure, aprila okoli polnoči, sredi maja, ko je že prešel v ozvezdje Dvojčkov, pa že ob 22. uri 30 minut. Junija ga vidimo nad zahodnim horizontom le v zgodnjih večernih urah. Dne 5. VII. je v konjunkciji s Soncem in neviden. Avgusta ga utegnemo zapaziti zjutraj na vzhodnem nebu; septembra vzi- eno uro po polnoči, oktobra pa že pred polnočjo. Do konca leta se zadržuje v ozvezdju Raka. Po 21. XI. se giblje v obratni smeri nasproti zvezdam, ker se približuje opoziciji s Soncem. Sredi decembra vzi- eno okoli 19.30.

Jupiter sreča Luno: 5. I., 2. II., 1. III., 28. III., 25. IV., 23. V. (. . .), 14. VIII., 11. IX., 8. X., 5. XI., 2. XII. in 29. XII. Venero

¹ Pike v oklepaju pomenijo, da srečanje tedaj ni vidno na nebu, ker je planet navidezno v sončni bližini.

sreča 7. VIII., Marsa 12. VIII., mimo zvezde Poluksa v ozvezdju Dvojčkov pa gr 24. VIII.

Saturn je v začetku januarja viden le v zgodnjem večeru. Sredi januarja zaide ob 21. uri. Februarja se pojavlja po sončnem zahodu nizko nad zahodnim horizontom. Marca ni viden, ker je 10. III. v konjunkciji s Soncem. Proti koncu aprila se spet pojavlja zjutraj na vzhodnem nebu. Maja vzi- ob 2. 30 minut, junija pa je viden vso drugo polovico noči. Od maja do septembra se giblje v ozvezdju Rib. Dne 12. VII. je v zastoji in se nato premika v obratni smeri, torej proti zahodu. Sredi julija vzi- pred 23. uro, sredi avgusta nekaj minut pred 21. uro. Dne 19. septembra je v opoziciji s Soncem in je tedaj viden vso noč. Meseca oktobra preide v ozvezdje Vodnarja, zahaja pa že ob 4. uri. Po 27. XI. je navidezno gibanje spet napredno nasproti zvezdam, torej v smeri proti vzhodu. V začetku decembra je viden samo v prvi polovici noči, ker zaide okoli polnoči.

Saturn sreča Luno: 25. I., 21. II., (. . .), 17. IV., 15. V., 11. VI., 9. VII., 5. VIII., 1. IX., 28. IX., 25. X., 22. XI. in 19. XII. Venero sreča 1. V., Marsa 22. II.

Uran je viden samo z manjšim daljnogledom. Dne 8. III. je v opoziciji s Soncem. Od januarja do aprila je vso noč nad horizontom; junija je viden le v prvi polovici noči; sredi avgusta zaide okoli 20. ure. Dne 13. IX. je v konjunkciji s Soncem. Od začetka leta do oktobra se zadržuje v ozvezdju Leva. Novembra se začenja pojavljati kot jutranji planet, decembra je viden vso drugo polovico noči.

Uran sreča Luno: 11. I., 7. II., 7. III., 3. IV., 30. IV., 27. V., 24. VI., 21. VII., 18. VIII. (. . .), 12. X., 8. XI. in 6. XII.

Neptun je viden le z zelo močnim daljnogledom. V opoziciji s Soncem je 12. V. Giblje se v ozvezdju Tehtnice.

Najbolj oddaljeni planet Pluton je v opoziciji 8. III.

PREGLED

Venera je Danica od februarja do septembra, potem pa do konca leta ni več vidna. V največjem sijaju je 2. III., v največji navidezni zahodni razdalji od Sonca je dne 6. IV.

Mars je večerni planet v januarju in februarju nizko nad zahodnim horizontom. Od marca do maja ni viden. Od druge polovice junija do konca leta je jutranji planet. V splošnem v tem letu ne pride v ugodne lege za opazovanja.

Jupiter je januarja viden vso noč, aprila prvo polovico noči; sredi junija zaide že ob 21. uri. Julija ni viden. Septembra in oktobra je viden v drugi polovici noči, decembra vso noč.

Saturn je prva dva meseca nad horizontom le v zgodnjih večernih urah; marca ni viden; aprila in maja je jutranji planet, junija je nad horizontom po polnoči; od avgusta do sredine oktobra je viden vso noč, decembra pa samo do polnoči.

1 Sobota	NOVO LETO.¹ OSMINA ROJSTVA GOSPODOVEGA	
2 Nedelja	NEDELJA JEZUSOVEGA IMENA; Makarij, opat Detetu dajo ime Jezus (Lk 2, 21)	
3 Ponedeljek	Genovefa, devica; Anter, papež, mučenec; Peter, mučenec	
4 Torek	Angela Folinjska, žena; Gregorij, škof; Hermes, mučenec	
5 Sreda	Telesfor, papež, mučenec; Simeon, spoznavavec	
6 Četrtek	RAZGLAŠENJE GOSPODOVO, SV. TRIJE KRALJI	
7 Petek	† Lucijan, mučenec; Julija, mučenka; Kanut, mučenec	⊕ 6.17
8 Sobota	Teofil (Bogoljub), mučenec; Severin, opat; Erhard, škof	
9 Nedelja	1. PO RAZGLAŠENJU, SV. DRUŽINA; Peter, škof Dvanajstletni Jezus v templju (Lk 2, 42—52)	
10 Ponedeljek	Viljem, škof; Agaton, papež; Gregor X., papež	
11 Torek	Higin, papež, mučenec; Pavlin Oglejski, škof; Teodozij, opat	
12 Sreda	Alfred, opat; Tatjana (Tanja), mučenka; Ernest, škof	
13 Četrtek	Spomin Jezusovega krsta; Veronika Milanska, devica	€ 21.00
14 Petek	† Hilarij (Radovan), cerkveni učitelj; Feliks Nolanski, spoznavavec	
15 Sobota	Pavel Puščavnik; Maver, opat; Habakuk, prerok	
16 Nedelja	2. PO RAZGLAŠENJU; Marcel, papež, mučenec Prvi čudež v Kani Galilejski (Jan 2, 1—11)	
17 Ponedeljek	Anton (Zvonko), puščavnik; Marijan, mučenec	
18 Torek	Marjeta (Biserka), devica; Priska, devica, mučenka	
19 Sreda	Marij in tovariši, mučenci; Pija, mučenka; Knut, spoznavavec	
20 Četrtek	Fabijan in Sebastijan (Boštjan), mučenca; Neofit, mučenec	
21 Petek	† Neža (Agnes, Janja), devica, mučenka; Epifanij, škof	⊕ 16.47
22 Sobota	Vincencij in Anastazij, mučenca; Viktor (Zmagoslav), mučenec	
23 Nedelja	3. PO RAZGLAŠENJU; Zaroka Device Marije Jezus ozdravi stotnikovovega služabnika (Mt 8, 1—13)	
24 Ponedeljek	Timotej, škof, mučenec; Felicijan, škof, mučenec; Evgenij, mučenec	
25 Torek	Spreobrnjenje sv. Pavla; Ananija, mučenec	
26 Sreda	Polikarp, škof, mučenec; Pavla, žena; Alberik, opat	
27 Četrtek	Janez Krizostom (Zlatousti), cerkveni učitelj; Julijan	
28 Petek	† Peter Nolasko, spoznavavec; Roger in tovariši, spoznavavci	
29 Sobota	Frančišek (Branko) Saleški, cerkveni učitelj; Valerij, škof	⊕ 20.49
30 Nedelja	4. PO RAZGLAŠENJU; Martina, devica, mučenka Jezus pomiri vihar na morju (Mt 8, 23—27)	
31 Ponedeljek	Janez Bosko, spoznavavec; Marcela, žena; Ludovika, žena	

¹ se praznuje dva dni

	1.	7.44	16.27	8.43	12.33	1.02
	2.	7.44	16.28	8.44	12.54	2.11
	3.	7.44	16.29	8.45	13.20	3.23
	4.	7.44	16.30	8.46	13.52	4.39
	5.	7.44	16.31	8.47	14.34	5.56
	6.	7.44	16.32	8.48	15.30	7.10
	7.	7.44	16.33	8.49	16.41	8.15
	8.	7.43	16.34	8.51	18.00	9.07
	9.	7.43	16.35	8.52	19.24	9.47
	10.	7.43	16.36	8.53	20.48	10.18
	11.	7.43	16.37	8.54	22.07	10.45
	12.	7.42	16.38	8.56	23.23	11.07
	13.	7.42	16.40	8.58	—	11.28
	14.	7.41	16.41	9.10	0.37	11.49
	15.	7.41	16.42	9.01	1.50	12.12
	16.	7.40	16.43	9.03	3.02	12.37
	17.	7.40	16.45	9.05	4.12	13.8
	18.	7.39	16.46	9.07	5.18	13.46
	19.	7.39	16.47	9.08	6.19	14.32
	20.	7.38	16.49	9.11	7.12	15.25
	21.	7.37	16.50	9.13	7.55	16.25
	22.	7.36	16.52	9.16	8.30	17.28
	23.	7.35	16.53	9.18	8.59	18.33
	24.	7.34	16.55	9.21	9.23	19.38
	25.	7.33	16.56	9.23	9.43	20.42
	26.	7.32	16.57	9.25	10.01	21.45
	27.	7.31	16.59	9.28	10.18	22.50
	28.	7.30	17.00	9.30	10.37	23.56
	29.	7.29	17.01	9.32	10.56	—
	30.	7.28	17.03	9.35	11.18	1.05
	31.	7.27	17.05	9.38	11.46	2.16

VREMENSKI
PREGOVORI

Če v prosincu ni snega,
ga mali traven da.

V prosincu toplota —
svečana mrzlota.

Če Vinka sonce peče,
v sode vino teče.

Sveti Makarij jasen, meglen
naznanja prav tako jesen.

LJUDSKA
MODROST

Začnimo z Bogom vsako delo, da
bo dober tek imelo. — Boljša je
domača gruda, ko na tujem zlata
ruda. — Bedak zna več vprašati,
kakor deset modrijanov odgovo-
riti. — Kdor nima v glavi, naj ne
tišči na visoko.

BOŽJA
MODROST

Polnost modrosti je strah Gospo-
dov, s svojimi sadovi nasičuje
verne (Sir 1, 16). — Poslušaj, moj
sin, svojega očeta pouk in ne za-
metuj nauka svoje matere! (Preg
1, 8). — Po kateri koli poti bedak
gre, mu manjka pameti, in razo-
deva vsakemu, da je bedak (Prid
10, 3). — Zaradi lenobe se po-
greza tramovje in zaradi zanikr-
nosti rok kaplja v hišo (Prid 10,
18).

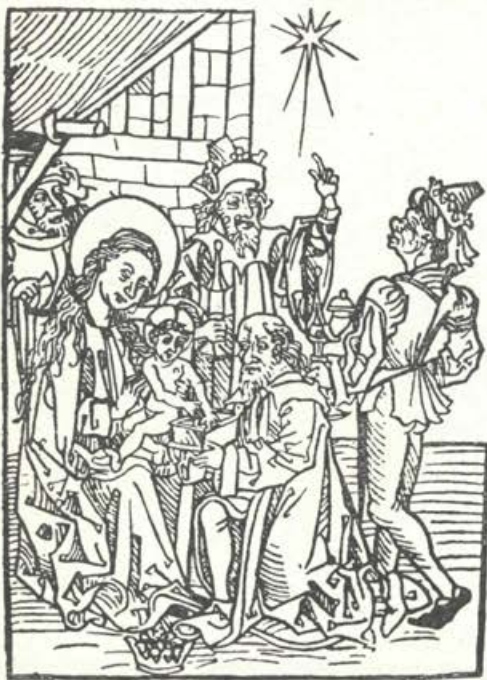
SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

Sv. trije kralji se poklonijo božjemu Detetu

1. januar

Jezus. Prvi dan novega leta je v vseh kalendarjih krščanskega sveta posvečen spominu Jezusa Kristusa, njegovemu imenu, ki ga je angel oznanil Mariji in pomeni: **Odrešenik**. Zdi se, da nam hoče Cerkev to zelo močno poudariti. Ni ji dovolj, da prvi dan novega leta obhajamo praznik obrezovanja Gospodovega, ki nas spominja, da je Dete osmi dan po rojstvu dobilo ime Jezus, temveč nam prideva še poseben **praznik Imena Jezusovega**, prvo nedeljo v letu, ali, če pred sv. tremi kralji ni nedelje, že kar 2. januarja. Temu se ne smemo čuditi, kajti Cerkev veruje in uči še danes, kar je izpovedal apostol Peter pred judovskim velikim zborom: »Nobeno drugo ime pod nebom ni dano ljudem, da bi se mogli v njem zveličati.« Zato nam Cerkev Jezusa samega postavlja na začetek novega leta. In Cerkev moli: Gospod, naš Gospod, kako čudovito je tvoje ime po vsej zemlji.

*

V imenu Jezusovem naj se pripogne vsako koleno teh, ki so v nebesih, na zemlji in pod zemljo, in vsak jezik naj prizna, da je Gospod Jezus Kristus v slavi Boga Očeta. (Vstopni spev na praznik Imena Jezusovega.)

Slavil te bom, Gospod, moj Bog, z vsem srcem in poveličeval tvoje ime na veke; zakaj ti, Gospod, si blag in mil in poln usmiljenja do vseh, kateri te kličejo. Darovanjski spev na praznik imena Jezusovega.

2. januar

Abel. Sin prvih staršev človeškega rodu, Adama in Eve, kakor pravi o njem sveto pismo Stare zaveze. Brat Kain ga je ubil iz zavisti.

3. januar

Genovefa. Patrona Pariza, kjer se na njenem grobu vzdiguje veličastna cerkev Sainte Geneviève. Rojena okoli 422, je živela od svoje zgodnje mladosti v strogem zatajevanju in v službi ljubezni do bližnjega. Legenda pripoveduje, da so v cerkvi ugasle sveče zagorele, če jih je ona vzela v roko. Zato jo največkrat upodabljajo z gorečo svečo v roki.

6. januar

Sv. trije kralji. — Razglašenje Gospodovo. Gašper, Melhior, Boltežar so imena treh modrih ali svetih kraljev z Jutrovega, ki jih je zvezda pripeljala v Betlehem, da so se poklonili božjemu detetu v jaslih in mu darovali zlata, kadila in mire. Svete tri kralje časte kot patrono popotnikov in romarjev, k njim molimo tudi za pravo pamet. Ta dan se imenuje tudi praznik Razglašnja Gospodovega, ki velja na Vzhodu kot rojstni dan Kristusov.

15. januar

Pavel Puščavnik je prvotno živel v Tebah, ko pa mu je bilo 16 let, je zaradi preganjanja kristjanov rimskega cesarja Decija okoli leta 250 bežal v puščavo, kjer je živel kot prvi puščavnik krščanske cerkve do svojega 113. leta v neki votlini. Palma, ki se je hranil z njenimi sadeži v puščavi, kakor pripoveduje legenda, je njegov simbol.

17. januar

Anton Puščavnik je živel in učil od leta 270 do visoke starosti kot puščavnik v puščavi pri Tebah. Tam je zbral okoli sebe mnogo učencev, ki jim je predpisal molitev in delo in so mu zato nekateri dali priimek »oče menihov«. Časte ga kot pomočnika proti požaru in patrona domačih živali. Večkrat ga slikajo s pujskom, ker se mu je po legendi v njegovi podobi prikazoval hudobni duh, a ga je pobožni puščavnik premagal. Vendar je podoba s pujskom, kot upodabljajo tega svetnika, ostala ljudstvu kot simbol varuha živine. Ponekod ta dan živini pokladajo boljše krmo in je ne vpregajo. Upodabljajo ga tudi

s kropilom, z beraškim zvoncec in s križem v obliki velike črke T, včasih tudi s podobo vruga ali ženske v ozadju, ki naj pomenita skušnjava.

20. januar

Fabijan in Sebastijan (Boštjan). Papež Fabijan je vladal Cerkvi od 236 do 250 in je pri preganjanju kristjanov za cesarja Decija umrl mučeniške smrti. Sebastijan je bil za Dioklecijana stotnik cesarske straže. Ker ni hotel zatajiti krščanske vere, so ga privezali k drevesu in ga s tisoč puščicami prebodli. Tako ga največkrat upodablajo, včasih pa tudi kot vojaka. V srednjem veku so ga častili kot zavetnika zoper kugo, pozneje pa kot velikega mučenca, na sploh pa zavetnika in pomočnika v bolečinah.

21. januar

Neža. Kot hči krščanskih staršev v Rimu se je zaobljubila, da bo ostala čista in je zavrnila nekega pogana, ki jo je zasnuhil. Zaradi svoje stanovitnosti je morala pretrpeti hude muke in nazadnje mučeniško smrt. Cerkvena umetnost jo upodablja z jagnjetom in z grmado. V rimski cerkvi »Santa Agnese fuori le mura« ji vsako leto na njen god posvete dve jagneti, ki iz njih volne spletejo palije — del ornata, ki ga nosijo nadškofje. Naše ljudstvo časti sv. Nežo kot zavetnico pastirjev in ovčarjev, posebej tudi kot zavetnico kokoši. Prav tako so ponekod na njen god darovali volno.

22. januar

Vincencij. Po rodu Španec je bil prav tako žrtev Dioklecijanovega preganjanja kakor sv. Boštjan. Naše ljudstvo se mu je priporočalo za dobro vinsko letino. Ponekod v Beli krajini je še dandanes navada, da na njegov god obrežejo prvo vinsko trto. Vremenski pregovor pa pravi: »Če Vinka sonce peče, v sode vino teče«.

25. januar

Spreobrnjenje sv. Pavla. Kako je farizejski gorečnik Savel, eden najhujših preganjalcev kristjanov po tistem, ko ga je na poti v Damask obsijala svetloba z neba in je postal Pavel, eden najbolj vnetih oznanjevalcev Križanega, beremo v Apostolskih delih 9, 1—22. Njegova simbola sta knjiga in meč. Sveti Pavel je doživel tisto, kar je zapisal v 2. pismu Korinčanom: »Gospod je Duh; kjer pa je Duh Gospodov, tam je svoboda« (3, 17). Vremenski prerok pravi, da Pavlovo spreobrnjenje zimo na goro spravi, zima se prevali.

26. januar

Polikarp. Bil je učenec sv. Janeza in učitelj sv. Ireneja. V začetku leta 158 je na sadionu

v Smirni, kjer je bil Polikarp škof, podivjana drhal zahtevala, naj ga primejo in zažgo na grmadi. Ker se ga ogenj ni dotaknil, so ga zabodli z bodalom.

27. januar

Janez Krizostom (Zlatousti). Izredno izobraženi humanist se je že mlad odločil za asketsko življenje. Ker je bil slabotnega zdravja, je moral opustiti strogo askezo. Rojen leta 344 je bil Janez v letu 386 v Antiohiji posvečen v duhovnika. Leta 398 je bil povzdignjen v škofa v Carigradu in se je s svojo zgornostjo boril proti razuzdanemu življenju, ki se je razpaslo po mestu. Tako je postal žrtev svoje drznosti: moral je v izgnanstvo, od koder se je zmagoslavno vrnil. Potem so ga drugič izgnali v Armenijo in naposled na Kavkaz, kjer je na poti od izčrpanosti umrl leta 407.

29. januar

Frančišek Saleški. Plemeniti, izredno izobraženi humanist, odprt za vsa vprašanja svojega časa; odličen dušni pastir in velik misijonar. Studiral je v Parizu in v Padovi, bil škof v Zenevi, umrl je pa v Lyonu 1622 v nekem samostanu.

31. januar

Janez Bosko ali pravilneje Don Giovanni Bosco, se je po trdi mladosti kot duhovnik posvetil popolnoma zanemarjeni mladini in ustanavljal zanjo domove, rokodelske, nedeljske in večerne šole. Leta 1934 so ga razglasili za svetnika.

Mučenje sv. Boštjana

1 Torek	Ignacij (Ognjeslav) Antiohijski, škof, mučenec; Brigita, devica	
2 Sreda	Svečnica, darovanje Gospodovo* ; Kornelij, škof	
3 Četrtek	Blaž (Vlaho), škof, mučenec; Oskar (Anzgar), škof	
4 Petek	† Andrej Korsini, škof; Janez de Britto, mučenec	
5 Sobota	Agata, devica, mučenka; Albuin, škof; Izidor, mučenec	☺ 16.58
6 Nedelja	1. PREDPOSTNA; Tit, škof; Doroteja, devica, mučenka O delavcih v vinogradu (Mt 20, 1—16)	
7 Ponedeljek	Romuaid, opat; Rihard, spoznavavec; Julijana, žena	
8 Torek	Prešernov dan Janez iz Mate, spoznavavec; Juvencij, škof	
9 Sreda	Ciril Aleksandrijski, cerkveni učitelj; Apolonija, mučenka	
10 Četrtek	Sholastika, devica; Viljem, spoznavavec	
11 Petek	† Lurška Mati božja; Adolf, škof; Saturnin, mučenec	
12 Sobota	Sedem svetih ustanoviteljev; Damijan, mučenec	☾ 9.53
13 Nedelja	2. PREDPOSTNA; Albin, škof; Julijan, mučenec Prilika o sejavcu in semenu (Lk 8, 4—15)	
14 Ponedeljek	Valentin (Zdravko), mučenec; Ivana Valois, žena	
15 Torek	Favstin in Jovita, mučenca; Georgija, devica	
16 Sreda	Onezim, škof, mučenec; Julijana, devica, mučenka	
17 Četrtek	Frančišek Clet, mučenec; Silvin, škof; Hildegarda, žena	
18 Petek	† Simeon, škof, mučenec; Lucij, mučenec; Flavijan, škof	
19 Sobota	Julijan, mučenec; Konrad, spoznavavec; Marcel, mučenec	
20 Nedelja	3. PREDPOSTNA; Sadot in tovariši, mučenci Jezus ozdravi slepega (Lk 18, 31—43)	☉ 11.50
21 Ponedeljek	Feliks (Srečko), škof; Irena (Miroslava), devica	
22 Torek	Pust; Stol sv. Petra, apostola; Marjeta Kortonska	
23 Sreda	†† Pepelnica; Peter Damiani, cerkveni učitelj	
24 Četrtek	Matija (Bogdan), apostol; Sergij, mučenec	
25 Petek	† Valburga, devica; Viktorin in tovariši, mučenci	
26 Sobota	Matilda, devica; Andrej, škof; Aleksander, škof	
27 Nedelja	1. POSTNA; Gabrijel Žalostne Matere božje Hudič trikrat skuša Jezusa (Mt 4, 1—11)	
28 Ponedeljek	Makarij, mučenec; Roman, opat; Antonija Florentinska	☽

	1.	7.26	17.06	9.40	12.22	3.31
	2.	7.25	17.08	9.43	13.10	4.44
	3.	7.23	17.09	9.46	14.12	5.53
	4.	7.22	17.11	9.49	15.27	6.52
	5.	7.21	17.12	9.51	16.52	7.38
	6.	7.19	17.14	9.55	18.18	8.14
	7.	7.18	17.15	9.57	19.42	8.43
	8.	7.16	17.17	10.01	21.03	9.08
	9.	7.15	17.18	10.03	22.22	9.30
	10.	7.13	17.20	10.07	23.37	9.52
	11.	7.12	17.21	10.09	—	10.14
	12.	7.10	17.23	10.13	0.51	10.40
	13.	7.09	17.24	10.15	2.03	11.09
	14.	7.07	17.26	10.19	3.12	11.45
	15.	7.06	17.27	10.21	4.15	12.28
	16.	7.04	17.29	10.25	5.10	13.19
	17.	7.03	17.30	10.27	5.55	14.17
	18.	7.01	17.32	10.31	6.32	15.20
	19.	7.00	17.33	10.33	7.03	16.25
	20.	6.58	17.34	10.36	7.27	17.30
	21.	6.56	17.36	10.40	7.48	18.34
	22.	6.55	17.37	10.42	8.07	19.38
	23.	6.53	17.39	10.46	8.25	20.42
	24.	6.51	17.40	10.49	8.42	21.47
	25.	6.49	17.42	10.53	9.00	22.54
	26.	6.47	17.43	10.56	9.21	—
	27.	6.46	17.45	10.59	9.45	0.03
	28.	6.44	17.46	11.02	10.17	1.15

VREMENSKI
PREGOVORI

Svečnica zelena,
velika noč snežena.

Če se svečnica jasno zdani,
zima še dolgo trpi.

Svečnice dan, zima van.
»To je laž,« reče Blaž.

Sveti Valentin
prinese ključe do korenin.

LJUDSKA
MODROST

Dobro orodje je pol mojstra. —
Bolje je z modrim jokati, kakor
z norcem peti. — Kadar ima Bog
praznik, tudi hudobec ne petku-
je. — Ni bolj praznega človeka
od tistega, ki je sam sebe poln.
— Kruhova pijanost je najhujša.
— Lepa beseda nikomur ne pre-
seda. — Laž je ključ h koncu.

BOŽJA
MODROST

Ne snuj zla zoper svojega bliž-
njega, ki zaupno pri tebi prebi-
val (Preg 3, 27). — Potrpežljiv
mož je boljši ko močan, in kdor
sam sebe brzda, je boljši kot kdor
premaga mesta (Preg 15, 22). —
Kar je krivo, se ne more zravnati,
in kar manjka, se ne more šteti
(Prid 1, 15).

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

Darovanje Gospodovo

1. februar

Ignacij Antiohijski. Okoli leta 110 so Ignacija, tretjega naslednika svetega Petra na škofovskem sedežu v Antiohiji, odveli v Rim, kjer so ga mučili. Ignacija poznamo iz njegovih pisem krščanskim občinam, ki so ga na njegovi poti v Rim obiskale. V teh pismih se kaže njegova velika skrb za edinost mlade Cerkev, ki morata biti zagotovljena samo s tesno naslonitvijo na svojega škofa in duhovnike.

2. februar

Svečnica, darovanje Gospodovo. Po Mojzesovi postavi je bila vsaka judovska mati po porodu nečista in je smela šele po 40 dneh spet stopiti v tempelj, kjer je darovala jagnje ali goloba. Zato se ta dan imenuje tudi praznik Marijinega očiščevanja. Ker pa ta dan pred sv. mašo blagoslove sveče in je procesija z njimi ter verniki tudi med mašo z njimi svetijo, je praznik dobil ime svečnica. Pri blagosloavljanju sveč prosil sv. Cerkev, naj bi bile blagoslovljene sveče ljudem, kjerkoli so — na suhem ali na morju — v dušno in telesno korist. — Tudi ta Marijin praznik je v zahodno Cerkev prišel iz grške Cerkev, kjer so ga najprej in najslovesneje obhajali v Jeruzalemu, predvsem kot praznik srečanja starčka Simeona z božjim Detetom, o katerem je napovedal, da bo »luč v razsvetljenje nevernikov«. V zahodni Cerkvii je praznik dobil predvsem marijanski značaj. Marija nam hoče pokazati, kako naj gremo po poti tihote in molka, če hočemo tudi mi svetu dati Jezusa. Na svečnico izzveni božična misel v sladkost in resnobo. Z njenim praznova-

njem je ohranjenih v ljudstvu mnogo navad, koledniških pesmi in podobno. Brez sveče, blagoslovljene na svečnico, naj bi ne bila nobena krščanska družina!

3. februar

Blaž. Sveti Blaž je kot škof v Armeniji storil veliko čudežev in ga verno ljudstvo časti kot velikega pomočnika v sili. Čudežno je rešil tudi nekoga dečka, ki mu je v goltancu obtičala ribja kost in je bil v nevarnosti, da se bo zadušil. Umetniki ga upodabljajo največkrat s svinjsko glavo v roki, v spomin na legendo, ko je rešil ubogi vdovi edino svinjo pred požrešnim volkom. V zahvalo mu je žena darovala svečo; tako je nastala navada, da mu ljudje v stiski darujejo sveče. To navado je sprejela Cerkev v bogoslužje in še danes na god sv. Blaža blagoslovljava sveče in deli vernikom blagoslov tako, da jim dene duhovnik pod vrat dvoje prižganih sveč v podobi Andrejevega križa in pri tem moli, naj bi jih Bog po priprošnji sv. Blaža, škofa in mučenca, varoval bolezni v grlu in vsakega drugega zla. Ponekod ga časte tudi kot zavetnika živine, na Vipavskem kot zavetnika pred burjo, davico in naduho. V Prekmurju gredo na Blaževo vsi k maši in k Blaževemu blagoslovu, po maši pa stopijo gospodarji v vinograd in obrežejo prve tri trse. Zato pravijo: »Blaž — prvi rezača«.

4. februar

Veronika. Po nekaterih starejših koledarjih praznuje ta dan svoj god Veronika, ki je Jezusu na njegovem križevem potu dala prt, v katerega se je vtisnil njegov izmučeni obraz. Na slikah jo vidimo s potnim prtom v roki in jo časte kot zavetnico tkalcev platna.

5. februar

Agata. Med svetnicami, ki jih kanon svete maše vsak dan omenja, je devica in mučenka Agata; ime je grško in pomeni 'Dobra', 'Mila'. Svetnico časte predvsem kot zavetnico pred oq-njem, k njej se obračajo za pomoč žene, naj jih obvaruje hudih bolezni na prsih, ponekod jo časte kot priprošnjico proti potresom in neurju. Doma je bila na Siciliji.

6. februar

Doroteja. Sv. Doroteja je ena izmed 14 pomočnikov v sili. Kakor pripoveduje legenda, so jo za cesarja Dioklecijana obglavili. Preden so jo obglavili, jo je eden izmed navzočih zasmehoval in ji naročal, naj mu iz vrta svojega nebeškega ženina pošlje jabolka in rože. Tedaj se je na Dorotejino molitev takoj prikazal deček s košaro jabolk in cvetja; zato Dorotejo upodabljajo cerk-

veni umetniki skoro zmerom z dečkom s košaro jabolok in cvetja, vrtnarji in cvetličarji pa jo časte kot svojo zavetnico.

9. februar

Apolonija. Od nekdaj je to priljubljena svetnica med ljudstvom, ki se je k njej priporočalo, ko zobozdravstvo še ni bilo tako razvito, kot je danes; kot priprošnjico, h kateri so se obračali ljudje, ko so jih boleli zoblje, jo časte tudi zobozdravniki kot svojo patrono. Sveta Apolonija je živela v prvi polovici 3. stoletja v Aleksandriji, umrla pa je mučeniške smrti ob preganjanju kristjanov za rimskega cesarja Decija.

11. februar

Lurška Mati božja. 11. februarja 1858 se je Marija prvič prikazala 14 letni Bernardki Sourbrou, preprosti hčerki lurškega mlinarja; potem se ji je še večkrat prikazala. Danes je Lurd ena največjih božjih poti na svetu, kamor prihaja leto za letom na milijone ljudi. Pisatelj Franz Werfel je napisal čudovito knjigo o lurških dogodkih: Bernardkina pesem.

12. februar

Sedem svetih ustanoviteljev. Sedem ustanoviteljev tako imenovanega servitskega reda je bilo sedem odličnih meščanov iz Firenc v 13. stoletju, ki so odšli na Monte Senario pri Firencah, se odpovedali vsemu premoženju in sku-paj živeli v popolnosti.

14. februar

Valentin. Tudi sv. Valentina, duhovnika in mučenca časte kot enega izmed tako imenovanih 14 pomočnikov v sili, zlasti proti božjastnosti, proti bolečinam v trebuhu; nekoč so ga zelo čistili tudi kot zavetnika zoper živinsko kugo. Sveti Valentin slovi tudi kot prvi »spomladin«, prvi napovedovalec pomladi. Ljudski vremenar pravi o njem: Sveti Valentin prinese ključe od korenin.

16. februar

Julijana. Devica in mučenka Julijana je živela v zgodnji krščanski dobi in smo za podatke o njej navezani na legendarno izročilo. Časte jo kot pomočnico pri porodu in kužnih boleznih. Umetniki je uporabljajo z mučeniško krono, s palmo, mečem in posodo. Bila je hči odličnih poganskih staršev, doma v Nikomediji, sedanji Mali Aziji. Že kot otrok je spoznala krščanstvo in se dala krstiti. Starši so jo že devetletno obljubili nekemu bogatemu mladeniču Eleusiu; ko ji je bilo osemnajst let, bi se morala z njim poročiti, ker pa ženin ni hotel izpolniti njene želje, naj tudi on sprejme krščansko vero, se ni hotela po-

ročiti. Eleusius jo je dal bičati in na njene lepe lase obesiti, a tudi to je ni omečilo. Med preganjanjem kristjanov za cesarja Dioklecijana je bila leta 303 obglavljena.

22. februar

Marjeta Kortonska. O tej svetnici vemo, da je bila rojena 1247 v Lavianu v Italija kot otrok kmečkih staršev. Komaj sedem let stara je izgubila mater. Mlada in lepa je zgodaj zašla na grešno pota. Ko se nekega dne njen ljubček ni vrnil s potovanja domov in ga je potem našla mrtvega, je šla v Cortono, delala dolgo pokoro in živela asketsko. V Cortoni je ustanovila bolnišnico in družbo tretjerednic. Umrla je 1257, za svetnico pa je bila razglašena 1728.

24. februar

Matija. Sv. Matija je bil eden izmed 72 Jezusovih učencev in je bil namesto izdajalca Juda po žrebu izvoljen za apostola, kot beremo v apostolskih delih: »Potrebno je torej, da kdo izmed teh mož, ki so hodili za nami ves čas, dokler je bival Gospod Jezus med nami, od Janezovega krsta pa do dneva, ko je bil od nas vzet, postane z nami priča njegovega vstajenja!« — Postavili so dva: Jožefa, ki se je imenoval Barsaba, s primkom Justus (Pravični), in Matija; in molili so: »Gospod, ti, ki poznaš srca vseh, pokaži, katerega izmed teh dveh si izvolil, da prevzame mesto v tej službi in v apostolstvu, od katerega je odpadel Juda, da je šel na določen mu kraj.« — In zrebali so zanju, žreb je zadel Matija in bil je prišet enajsterim apostolom. (Apd 1, 21—26).

Stol sv. Petra apostola

- 1 Torek Albin, škof; Feliks II., papež; Antonina, mučenka
 2 Sreda Kvatre; Pavel, mučenec; Neža Praška, devica; Milena, žena
 3 Četrtek Kunigunda, žena; Marin, mučenec; Feliks in tovariši, mučenci
 4 Petek † Kvatre; Kazimir, spoznavavec; Lucij, papež, mučenec
 5 Sobota Kvatre; Janez Jožef od križa; Teofil (Bogoljub), škof
- 6 Nedelja** **2. POSTNA, KVATRINA; Perpetua in Felicita, mučenka**
Jezus se na Gori spremeni (Mt 17, 1—9) ☺ 2.46
- 7 Ponedeljek Tomaž Akvinski, cerkveni učitelj; Gaudioz (Veselko), škof
 8 Torek Janez od Boga, spoznavavec; Beata (Blažena), mučenka
 9 Sreda Frančiška Rimska, žena; Gregor Niški, spoznavavec
 10 Četrtek Štirideset mučencev; Makarij, spoznavavec
 11 Petek † Sofronij, škof; Krištof Milanski, spoznavavec
 12 Sobota Gregorij Veliki, papež, cerkveni učitelj; Peter, mučenec
- 13 Nedelja** **3. POSTNA; Kristina, devica, mučenka**
Jezus izžene hudiča (Lk 11, 14—28) ☹ 1.19
- 14 Ponedeljek Matilda, žena; Leon, škof; Karel, spoznavavec
 15 Torek Ludovika Marillac, devica; Klemen Marija Dvořak, spoznavavec
 16 Sreda Hilarij in Tacijan, mučenca; Herbert, škof
 17 Četrtek Patricij (Patrik), škof; Jedrt, devica; Jožef iz Arimateje
 18 Petek † Ciril Jeruzalemski, cerkveni učitelj; Salvator, spoznavavec
- 19 Sobota** **JOŽEF, ŽENIN DEVICE MARIJE**
- 20 Nedelja** **4. POSTNA; Feliks, Larg, Dionizij, mučenec**
Jezus nasiti pet tisoč mož (Jan 6, 1—15)
- 21 Ponedeljek Benedikt, opat; Nikolaj Flüe, spoznavavec
 22 Torek Lea, žena; Katarina Švedska; Katarina Genovska
 23 Sreda Viktorijan, mučenec; Jožef Oriol, spoznavavec; Oton, škof
 24 Četrtek Gabrijel, nadangel; Simon, otrok, mučenec; Marko, mučenec
 25 Petek **Oznanjenje Device Marije***; Dizma, desni razbojnik
 26 Sobota Maksima, mučenka; Tekla, mučenka; Emanuel, mučenec
- 27 Nedelja** **5. POSTNA, TIHA; Janez Damaščan, cerkveni učitelj**
Judje hočejo Jezusa kamnati (Jan 8, 46—59)
- 28 Ponedeljek Janez Kapistran, spoznavavec; Sikst III., papež
 29 Torek * Ciril, mučenec; Bertold, spoznavavec; Pastor, mučenec
 30 Sreda Kvirin, mučenec; Viktor (Zmago), mučenec
 31 Četrtek Modest Krški, škof; Benjamin, mučenec; Balbina, devica

	1.	6.42	17.48	11.06	10.58	2.27
	2.	6.40	17.49	11.09	11.51	3.36
	3.	6.38	17.50	11.12	12.50	4.37
	4.	6.37	17.52	11.15	14.17	5.28
	5.	6.35	17.53	11.18	15.42	6.07
	6.	6.33	17.54	11.21	17.08	6.39
	7.	6.31	17.56	11.25	18.32	7.06
	8.	6.29	17.57	11.28	19.54	7.29
	9.	6.28	17.59	11.31	21.13	7.51
	10.	6.26	18.00	11.34	22.32	8.14
	11.	6.24	18.02	11.38	23.48	8.39
	12.	6.22	18.03	11.41	—	9.07
	13.	6.20	18.05	11.45	1.01	9.42
	14.	6.18	18.06	11.48	2.08	10.23
	15.	6.16	18.08	11.52	3.06	11.12
	16.	6.14	18.09	11.55	3.56	12.09
	17.	6.12	18.10	11.58	4.35	13.11
	18.	6.10	18.11	12.01	5.07	14.15
	19.	6.08	18.13	12.05	5.32	15.20
	20.	6.06	18.14	12.08	5.54	16.25
	21.	6.04	18.15	12.11	6.14	17.29
	22.	6.02	18.16	12.14	6.31	18.34
	23.	6.00	18.18	12.18	6.48	19.39
	24.	5.59	18.19	12.20	7.06	20.46
	25.	5.57	18.21	12.24	7.26	21.55
	26.	5.55	18.22	12.27	7.49	23.06
	27.	5.53	18.13	12.30	8.18	—
	28.	5.51	18.25	12.34	8.54	0.18
	29.	5.49	18.26	12.37	9.41	1.27
	30.	5.47	18.28	12.41	10.42	2.29
	31.	5.45	18.29	12.44	11.54	3.22

**VREMENSKI
PREGOVORI**

Igrajo v sušču se mušice,
v aprilu vzemi rokavice.

Če o svetem Rupretu lepi dni,
se seno lepo suši.

Sveti Jožef lep in jasen,
dobre letine prerok prijazen.

Kar sušča zeleni,
se rado posuši.

**LJUDSKA
MODROST**

Brez muke ni moke. — Bolje je
bosa trnje mleti, kakor pijanca
vzeti. — Vsak dež ima svoj čas.
— Molčati ni nobena umetnost,
pa vendar je težko. — Nevoščljivi-
vec bi rad blagor drugemu z oč-
mi uničil. — Drevo se na drevo
naslanja, a človek na človeka. —
Iz neumne dupline neumen veter
piha.

**BOŽJA
MODROST**

Kdor vedno pazi na veter, ne pri-
de do sejanja, kdor vedno gleda
na oblake, ne pride do žetve
(Prid 11, 4). — Spoznajte, pre-
prosti, modrost, in vi, neumni,
spametujte se! (Preg 8, 5). —
Kjer se veliko dela, tam je obil-
nost, kjer je pa preobilno besedi,
tam je pogosto revščina (Preg 12,
23).

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

x6

Onznanjenje Device Marije

3. marec

Kunigunda. Med vladarji je bilo malo tako pobožnih in srečnih parov, kot sta bila cesar Henrik II. in njegova žena Kunigunda, ki ju je Cerkev leta 1200 razglasila za svetnika. Oba sta pokopana v stolnici v Bambergu. Kunigunda je bila hči grafa Siegfrieda Luksemburškega. Že mlada je imela strogo in odlično vzgojo. V zakon ni rada privolila, ker je zaobljubila večno devišvo. To je priznala pred sklenitvijo zakona tudi bodočemu možu. Ker se je tudi ta odločil za deviško življenje, je bil njun zakon brez otrok. Svojega moža je spremljala na vseh potovanjih in tudi na vojsko je šla z njim. Pod njenim vplivom je Henrik vladal pravično in se prizadeval za socialne reforme v svoji državi. Kunigunda pa se je prizadavala, da bi v razrvani dobi obnovila predvsem življenje višje duhovščine in hkrati s tem celotno versko življenje. Za obnovo menišstva zlasti v nemških benediktinskih samostanih je povabila benediktince iz Clunya. Ko je cesar Henrik II. leta 1024 umrl, je Kunigunda šla v samostan benediktink, kjer je živela do svoje smrti kot preprosta nuna in se vsa posvetila ljubezni do Boga in bližnjega. Umrla je 3. marca 1040. Ljudstvo jo časti kot patrono otrok in nosečnic.

6. marec

Perpetua in Felicitita. Med preganjanjem kristjanov za Septimija Severa (193—211) so v Kartagini pripeljali pred sodnike pet katehumenov, med njimi dve ženi. Felicitita je bila sužnja. Perpetua, mlada žena in boljšega stanu, je šele pred kratkim postala mati. Sodnik Hilarius je vse obsodil na smrt; v areni so jih vrgli zverem. Ohranjeno je pričevanje očitidcev, ki govori o zadnjih urah življenja teh mučencev, posebej še o Perpetui in o poskusih njenega poganskega očeta, ki je prišel k njej v ječo, da bi jo pregovoril, naj se odpove krščanski veri, ona pa mu je odgovorila: Ne morem se drugače imenovati, kakor to, kar sem: kristjana. Dne 7. marca leta 203 so jih z ječe pripeljali v amfiteater; ker so jih zveri samo ranile, ne pa raztrgale, jih je gladiator prebodel z mečem.

7. marec

Tomaž Akvinski. Velikega cerkvenega učitelja Tomaža Akvinskega, ki je bil rojen 1225, so vzgajali benediktinci v samostanu Monte Cassino. Pozneje je tudi sam vstopil v dominikanski red in mu je bil učitelj slavni sholastik Albertus Magnus iz Kölna. Postal je sam eden najpomembnejših cerkvenih učiteljev, največji krščanski filozof, imenovan »doctor angelicus« ali tudi »doctor communis«. Njegov vpliv sega tudi v naš čas. Še danes velja kot patron vseh katoliških šol. Umetniki ga upodabljajo s sončnimi žarki ali z zvezdo na prsih kot simbolom njegove modrosti v dominikanskem habitu s škapulirjem, s knjigo in peresom, z monštranco ali kelihom in z golobom, ki mu govori na uho.

8. marec

Janez od Boga. Spoznavavec sv. Janez od Boga — rojen leta 1495 na Portugalskem — se je po razburkanem življenju, ki ga je prebil kot pastir, vojak in trgovec, spreobrnil h krščanstvu in se ves posvetil negi revnih bolnikov, prosil zanje in ustanovil beraški red usmiljenih bratov, ki je še danes zelo razširjen po vsem svetu in vzdržuje več kakor sto bolnišnic. Kot svetnika ga upodabljajo navadno z bolnikom ob strani.

10. marec

Štirideset mučencev. Ti štirideseti mučenci, ki se jih Cerkev in verniki spominjajo na današnji dan, so bili vojaki in skrivni kristjani v Sebasti v Mali Armeniji. Ker niso hoteli darovati poganskim bogovom, so jih obsodili na smrt tako, da so zmrznili na zaledenem ribniku, potem pa so mrtve sežgali na grmadi.

12. marec

Gregorij Veliki. Ta veliki mož, rojen okoli 540, na prelomu starega v srednji vek, je bil poklican, da je po nesrečah, ki so z vojskami in vdori šestega stoletja tako prizadele Italijo, postavil temelje za obnovo srednjeveškega papeštva. Kot sin rimske plemiške družine je bil že leta 572 mestni prefekt v Rimu. Po očetovi smrti se je odpovedal svetu, očetno hišo spremenil v samostan in ustanovil še šest drugih samostanov na družinskem posestvu na Siciliji. Leta 579 ga je papež Pelagius II. kot nuncijski poslanec v Bizanc. Po papeževi smrti je bil Gregor izvoljen za njegovega naslednika. Njegov 14 let trajajoči pontifikat pomeni v resnici zgodovinsko obdobje Cerkve: veliko je storil za olajšanje socialne stiske, Rim je obvaroval pred vdorom Langobardov in dosegel, da so se spreobrnil, opravil je velikansko misijonsko delo med Anglosasi. Tragika njegovega pontifikata pa je bilo naraščajoče odtujevanje med Rimom in Bizancem. Umrli je leta 604. Kot eden izmed velikih cerkvenih učiteljev Zahoda ima tudi velike заслuge za reformo bogoslužja in cerkvenega petja. Častijo ga kot zavetnika šolske mladine. Upodablja ga s knjigo in z golobom kot simbolom Sv. Duha, ki mu je narekoval njegova dela.

17. marec

Je drt. Sv. Jedrt je bila hči frankovskega kralja Pipina starejšega. Bila je opatinja v samostanu Nivelles, kjer je storila veliko dobrega za bolnike in reveže, zgradila več bolnišnic in cerkva. Časte jo kot zavetnico bolnišnic in po neki legendi kot priprošnjico proti podganji in mišji nadlegi. Zato nam jo stare pratike, koledarji in slike v cerkvah predstavljajo razen s sliko cerkve ali bolnišnice, tudi obdano z mišmi.

19. marec

Jožef. Bil je potomec kralja Davida in tesar v Nazaretu. Cerkve ga časti kot ženina Device Marije in rednika Kristusovega. O njem pravzaprav vemo samo to, kar je ohranjenega v evanجيلih: da je bil tesar, iz Davidove hiše, pravičen in zvest, poln vneme, poslušen angelovim ukazom, predvsem pa, da je bil Jezusov rednik in tako povezan s skrivnostjo odrešujočega učlovečenja. Češčenje sv. Jožefa in obhajanje njegovega praznika sega v vzhodni Cerkvi v deseto stoletje, na Zahodu pa se je za njegovo češčenje posebno zavzemala sv. Terezija Avilska. Upodablja ga s popotno palico, s sekuro ali z žago, večkrat tudi z lilijo v roki kot simbolom njegove čistosti.

21. marec

Benedikt. Rojen je bil okoli leta 480 v Nursiji, študiral je v Rimu, a je bil tako razočaran

nad razuzdanostjo svojih tovarišev, da je zbežal v samoto. V dolini Anio pri Subiaco je našel votlino, v kateri je živel v strogi askezi kot puščavnik. Potem je ustanovil v bližnji okolici kakšnih dvanajst samostanov. Ker so ga zaradi spletk oblasti izgnale, je ustanovil na Monte Cassino velik samostan, ki je postal zibelka benediktinskega reda in velika trdnjava vsega menišтва na Zahodu. Menihi njegovega reda, po njem imenovani benediktinci, so imeli kot osnovno načelo svoje dejavnosti geslo »Ora et labora« — »Moli in delaj!« To pravilo je danes še vedno v veljavi.

24. marec

Gabrijel, nadangel. Gabrijel, eden izmed štirih nadangelov, je po starem judovskem izročilu angel smrti. V svetem pismu beremo o njem, kako se je prikazal Zahariji in mu naznanil, da je Gospod uslišal njegovo prošnjo in mu bo žena Elizabeta rodila sina, ki naj mu da ime Janez. Pol leta pozneje je bil angel Gabrijel od Boga poslan v galilejsko mesto Nazaret k devici Mariji in ji naznanil, da jo je Bog izbral za mater svojemu Sinu.

25. marec

Oznanjenje Device Marije. Stari martirologiji imenujejo današnji praznik »oznanjenje božjega učlovečenja preblaženi Devici Mariji«. Osnovna misel tega praznika je jedro vse človeške zgodovine: dopolnjenost časa. Na Vzhodu so ta praznik obhajali že v 5. stoletju.

Sv. Tomož Akvinski

- 1 Petek † Žalostna mati božja; Hugon, škof; Venancij, mučenec
 2 Sobota Frančišek (Branko) Pavelski, spoznavavec
- 3 Nedelja** **6. POSTNA, CVETNA; Rihard, škof**
Jezus slovesni vhod v Jeruzalem (Mt 21, 1—9)
- 4 Ponedeljek Izidor Seviljski, cerkveni učitelj; Benedikt, spoznavavec
 5 Torek Vincencij Ferreri, spoznavavec; Milena, devica ☺ 12.14
 6 Sreda Marcelin, mučenec; Viljem, opat; Timotej, mučenec
 7 Četrtek Veliki četrtek; Herman Jožef, spoznavavec
 8 Petek †† Veliki petek; Albert, škof, mučenec
 9 Sobota Velika sobota; Marija Kleofova, žena
- 10 Nedelja** **VELIKA NOČ, VSTAJENJE GOSPODOVO**
Jezus vstane od mrtvih (Mr 16, 1—7)
- 11 Ponedeljek** **Velikonočni ponedeljek***; Leon Veliki, papež
 12 Torek Lazar, tržaški mučenec; Julij I., papež; Viktor, mučenec ☺ 18.29
 13 Sreda Ħermenegild, mučenec; Ida, devica; Maksim in tovariši, mučenci
 14 Četrtek Justin, mučenec; Valerijan, mučenec; Lidvina, devica
 15 Petek † Peter Gonzales, spoznavavec; Anastazija, devica, mučenka
 16 Sobota Bernarda Lurška, devica; Benedikt Jožef Labre, spoznavavec
- 17 Nedelja** **1. POVELIKONOČNA, BELA; Rudolf, mučenec; Robert, opat**
Jezus se prikaže apostolom (Jan 20, 19—31)
- 18 Ponedeljek Antija, mučenec; Apolonij, mučenec; Konrad, spoznavavec
 19 Torek Leon IX., papež; Ema, žena; Jurij, škof
 20 Sreda **Obletnica ustanovitve KPJ**
 Sulpicij, mučenec; Neža Montepulčanska, devica ☺ 21.36
 21 Četrtek Anzelm, cerkveni učitelj; Konrad Parzham, spoznavavec
 22 Petek † Soter in Gaj, papeža, mučenca; Leonida, mučenec
 23 Sobota Vojteh (Adalbert), škof, mučenec; Gerard, škof
- 24 Nedelja** **2. POVELIKONOČNA; Jurij (Georgij, Zora), mučenec**
Jezus, dobri pastir (Jan 10, 11—16)
- 25 Ponedeljek Marko, evangelist; Štefan, škof, mučenec
 26 Torek Mati dobrega sveta; Klet in Marcelin, papeža, mučenca
 27 Sreda **Ustanovitev OF**
 Peter Kanizij, cerkveni učitelj; Hozana Kotorska, devica
 28 Četrtek Pavel od križa, spoznavavec, Vital, mučenec; Ludovik Marija Grignon ☺ 4.50
 29 Petek † Peter, mučenec; Robert, opat; Hugon, opat
 30 Sobota Katarina Sienska, devica; Jožef Kotolengo, spoznavavec

1.	5.43	18.30	12.47	13.14	4.05
2.	5.41	18.31	12.50	14.37	4.38
3.	5.39	18.33	12.54	16.00	5.05
4.	5.37	18.34	12.57	17.23	5.29
5.	5.35	18.35	13.00	18.44	5.51
6.	5.33	18.36	13.03	20.04	6.14
7.	5.31	18.37	13.06	21.23	6.37
8.	5.30	18.39	13.09	22.40	7.04
9.	5.28	18.40	13.12	23.52	7.36
10.	5.26	18.41	13.15	—	8.15
11.	5.24	18.43	13.19	0.57	9.02
12.	5.22	18.44	13.22	1.52	9.57
13.	5.20	18.46	13.26	2.35	10.59
14.	5.18	18.47	13.29	3.10	12.03
15.	5.16	18.49	13.33	3.38	13.08
16.	5.14	18.50	13.36	4.00	14.13
17.	5.13	18.51	13.38	4.20	15.18
18.	5.11	18.53	13.42	4.37	16.23
19.	5.10	18.54	13.44	4.54	17.28
20.	5.08	18.55	13.47	5.12	18.35
21.	5.06	18.56	13.50	5.31	19.45
22.	5.05	18.57	13.52	5.53	20.57
23.	5.03	18.59	13.56	6.20	22.09
24.	5.02	19.00	13.58	6.54	23.21
25.	5.00	19.01	14.01	7.38	—
26.	4.58	19.02	14.04	8.34	0.25
27.	4.56	19.04	14.08	9.42	1.20
28.	4.55	19.05	14.10	10.58	2.05
29.	4.53	19.07	14.14	12.18	2.40
30.	4.51	19.08	14.17	13.39	3.08

VREMENSKI
PREGOVORI

Sveti Jurij zakuri
in odpre nam duri.

Če je april deževen,
kmet ne bo reven.

Če malega travna grmi,
se slane nič več bati ni.

Če v dežju drevo cvete,
nikdar sadja ne daje.

LJUDSKA
MODROST

Ako vesta dva, je med tema;
ako trije, je med vsemi. — Bog
ima tako dolgo šibo, da z njo
vsakogar doseže. — Vsaka povod-
denj se uteče. — Kdor hoče, te-
mu ni nič težko. — Brez potu ni
medu. — Kdor lahko z vedrom
zajemlje, ne vpraša po korcu. —
Častna obleka sramote ne pokri-
va.

BOŽJA
MODROST

Kdor ti kaj dela, mu brž daj pla-
čilo (Tob 4, 15). — Poslušaj, moj
sin, in sprejmi moje besede, in
pomnožila se ti bodo leta življe-
nja! (Preg 4, 10). — Pojdi k mrav-
lji, lenuh, poglej njena pota in
postani moder! (Preg 6, 6). —
Otroci, pazite na očetovo pravico
in tako delajte, da vam bo dob-
ro! (Sir 3, 1).

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

Kristus je vstal, aleluja!

10. april

Velika noč. Vstajenje Gospoda. Po soboti pa, ko se je svital prvi dan tedna, je šla Marija Magdalena in druga Marija pogledat grob. — In glej, nastal je velik potres. Zakaj angel Gospodov je prišel iz nebes in je pristopil ter odvalil kamen in sédel nanj. Njegovo obličje je bilo kakor blisk in njegovo oblačilo belo ko sneg. Angel je spregovoril in rekel ženam: »Ne bojte se! Vem namreč, da iščete Jezusa, križanega. Ni ga tukaj, kajti vstal je, kakor je bil rekel. Pridite in poglejte kraj, kamor je bil Gospod položen. Hitro pojdite in povejte njegovim učencem. Vstal je in, glejte, pred vami pojde v Galilejo, tam ga boste videli. Glejte, povedal sem vam.« (Mt 28, 1—7).

11. april

Leon Veliki. Leon I. Veliki je bil eden najpomembnejših papežev in cerkvenih učiteljev. Vladal je v usodnem 5. stoletju (440—461) in živi v spominu Cerkve kot odločen čuvar njene pravovernosti, kot varuh papeških pravic in kot rešitelj zahodne kulture. On je rešil Rim pred Atilovim vdorom, za njegovega pontifikata je bil 4. vesoljni cerkveni zbor v Kalcedonu 451. Neizmerna skriv-

nost zedinjenja božje in človeške narave v eni osebi je srčika Leonove teologije, zaradi katere ga časte kot enega izmed štirih največjih zahodnih cerkvenih učiteljev.

14. april

Justin. Justin je eden izmed prvih krščanskih filozofov. Rodil se je sicer (okoli leta 100) v Palestini, a v njem se je pretakala grška kri. Njegov oče je bil namreč Grk in se je naselil kot kolonist v Palestini. Justin je bil nemirnega duha. Hotel se je dokopati do čiste resnice o pomenu življenja na svetu. Iskal je to resnico po vseh tedanjih filozofskih šolah — pri stoikih, peripatetikih in platonikih — a ga niso zadovoljile. Že se je hotel predati skepticizmu. Tedaj pa ga napoti neki starček h kristjanom, češ ti imajo sveto pismo, kjer je zapisana vsa resnica o življenju in smrti. Justin je veliko bral sveto pismo in zraven premišljeval. Ni trajalo dolgo, našel je, kar je iskal, našel je čisto resnico. Ko mu je bilo 32 let, se je dal krstiti, postal je kristjan, pravi apostol krščanskega imena. Najprej je oznanjal evangelij v Grčiji, nato v Rimu. Tam je ustanovil neke vrste visoko šolo za krščansko filozofijo. Žel je izredno velike uspehe. Poganskim oblastnikom to ni bilo po volji. Leta 165 so Justina prijeli, tirali po sodiščih in končno z mečem obglavili.

16. april

Bernarda Lurška. Preprosta deklica lurškega mlinarja, rojena leta 1844; ko ji je bilo 14 let, se ji je Marija osemnajstkrat prikazala. Ko je o tem pripovedovala domačemu župniku Peyramalu, jo je najprej oklofutal, ker ni verjel. Danes pa je vsemu svetu znana lurška votlina, znana lurška katedrala, znan Lurd kot svet kraj. Bernardko so leta 1933 razglasili za svetnico.

21. april

Anzelm. Rodil se je leta 1033 ob vznožju najvišjega evropskega vrha Montblanca. Kot študent je prišel v Normandijo v samostan benediktincev. Tam so takoj spoznali njegove bogate duševne talente in ga sprejeli za svojega člana. Anzelm je hitro napredoval v znanosti, pa tudi v pobožnosti. Zato so ga po novi maši kmalu izvolili za opata. Sedaj se je še bolj posvetil študiju bogoslovnih ved. Pisal je učene razprave in postavil s svojimi spisi temelj sholastični vedi. Zato ga radi nazivajo očeta sholastike, ki je dosegla svoj višek dvesto let pozneje v sv. Tomažu Akvincu. Zaradi njegovega velikega slovesa in ugleda po vsej Evropi so ga poklicali v Anglijo v znamenito mesto Canterbury in postavili za škofa. Zgodovina Cerkve v Angliji ga šteje med svoje naj-

bolj goreče apostole za obnovitev verskega življenja. Bogat z zaslugami je umrl svetniške smrti dne 24. aprila 1109.

24. april

Jurij. Doma je bil iz Kapadocije. O njem pripoveduje legenda, da je rešil neko kraljično pred zmajem. Za cesarja Dioklecijana je dosegel vojaško čast tribuna in je imel velik ugled na cesarskem dvoru. Ko pa je Dioklecijan začel preganjati kristjane, se je Jurij temu uprl. Po strašnem osemdnevnem mučenju so mu odsekali glavo. Na Vzhodu so ga kmalu zelo častili in so mu samo v Carigradu posvetili pet cerkva. Tudi na krščanskem Zahodu se je zgodaj razširilo njegovo češčenje. V srednjem veku so si ga izbrali za svojega zavetnika križarji in viteški redovi. Zavetnik je postal tudi nekaterim deželam in državam, npr. Georgiji, ki ima po njem celo ime, Srbiji, Rusiji in Angliji. Pod njegovo varstvo se je zatekla tudi mnogo samostanov in gradov, med temi tudi ljubljanski grad. Sveti Jurij je naš prvi ljudski svetnik. To potrjujejo številni običaji, ki so v zvezi z njegovim praznikom in mnogo cerkva, ki so mu pri nas posvečene. Umetniki ga največkrat slikajo na konju v boju z zmajem.

25. april

Marko. Sv. Marko, evangelist, je bil doma iz Jeruzalema, kjer so se v hiši njegove matere zbirali prvi kristjani. Ko sta Pavel in Barnaba prišla okoli leta 45 v Jeruzalem, sta vzela mladega Marka s seboj v Antiohijo in kmalu potem, ko sta nastopila prvo misijonsko potovanje, kot pomočnika na Ciper in v Malo Azijo. Leta 62 ali v začetku 63 Marka spet srečamo pri Pavlu, ko je bil tedaj v Rimu ujet in je hotel Marka z važnim naročilom poslati v Kolose. Po Pavlovi osvoboditvi je bil v Rimu nekaj časa skupaj s Petrom. Ko je bil Pavel drugič v ječi, Marka ni bilo več v Rimu. Izročilo pripoveduje, da je Marko ustanovil aleksandrijsko cerkev in bil njen prvi škof. Umril je mučniške smrti. Njegove svetinje so pozneje iz Aleksandrije prenesli v Benetke, kjer so v 11. stoletju njemu na čast sezidali veličastno cerkev.

27. april

Peter Kanizij. Največja zasluga in življenjsko delo Petra Kanizija je v tem, da je zavrnil mrzli val protestantizma, ki je grozil zajeti vso Nemčijo in ogrožal celo dežele južno od Alp v središču krščanstva. Zato ga nazivajo drugega apostola Nemčije. Rodil se je prav isto leto, ko je Luter odpadel od Cerkev in začel svoje razdiralno delo. Ker so sinovi sv. Ignacija prav tedaj ustvarjali v Nemčiji svoje prve postojanke, je Pe-

ter Kanizij vstopil v njihov red. Postal je prvi misijonar in borec za pravice Cerkev v boju proti Lutrovi krivi veri. Pridobival je deželne kneze in vseučilišča, da so ostala zvesta Rimu. V ta namen je ustanavljal Marijine kongregacije za vse sloje in vneto širil češčenje Matere božje, ki so jo protestanti zametali. Bil je resnično mož božje previdnosti v tistih letih verskega razdora. Brez njega bi Bavarska in Westfalija verjetno postali žrtev protestantizma in z njima vred morda tudi Avstrija. Umril je kot vojak sredi boja leta 1597. Cerkev mu je dala zaradi njegovih zaslug častni naslov cerkvenega učitelja.

30. april

Katarina Sienska. V cerkvi Santa Maria sopra Minerva v Rimu je grob te nenavadne žene. Dopolnila je ravno 33 let, ko je leta 1380 umrla, in je vendar ta hči barvarja volne Giacomina Benincasa iz Siene tako zaslovela. Bila je vest časa. Svetni in duhovni knezi so iskali pri njej sveta, kraljem in papežem je dajala navodila. Po njeni zaslugi sta Pisa in Lucca ostali zvesti papežu (1375), ona je po papeževem naročilu vodila mirovna pogajanja v Firencah, ona je dosegla, da se je vrnil papež iz avignonskega izgnanstva. Ko je izbruhnul razkol na Zahodu, je ona iztrgala Italijo vplivu proti papeža. Skrivnost njene moči je izvirala iz njene izredne pobožnosti, o čemer priča vsako izmed njenih 375 ohranjenih pisem in predvsem njena »Knjiga o božjem nauku«, ki je znana po imenoma »Dialog«.

Sveti Jurij

- 1 Nedelja** **MEDNARODNI PRAZNIK DELA¹**
3. POVELIKONOČNA; Jožef, delavec; Jezus napove svoj odhod (Jan 16, 16—22)
- 2 Ponedeljek Atanazij, cerkveni učitelj; Evgenij, škof, mučenec
- 3 Torek Aleksander (Saša), papež, mučenec; Emilija, devica
- 4 Sreda Monika, žena; Florijan (Cvetko), mučenec; Pavlin, mučenec ☉ 22.01
- 5 Četrtek Pij V., papež; Maksim, škof; Angel, mučenec
- 6 Petek † Marija, Srednica vseh milosti; Benedikta, devica
- 7 Sobota Stanislav, škof, mučenec; Gizela, opatinja
- 8 Nedelja** **4. POVELIKONOČNA; Peter, škof; Viktor, mučenec**
Jezus objubi Svetega Duha (Jan 16, 5—14)
- 9 Ponedeljek** **DAN ZMAGE**
Gregorij Nacianški, cerkveni učitelj; Pahomij, opat
- 10 Torek Izidor, kmet; Antonin, škof; Blanda, žena
- 11 Sreda Filip (Zdenko) in Jakob (Rado), apostola; Sigismund, mučenec
- 12 Četrtek Pankracij, mučenec; Nerej, Ahilej, Domitila, mučenci ☿ 12.19
- 13 Petek † Robert Belarmin, škof, cerkveni učitelj; Servacij, škof
- 14 Sobota Bonifacij, mučenec; Pashal, papež; Justa in Justina, mučenki
- 15 Nedelja** **5. POVELIKON.; Zofija (Sonja), muč.; Jezus uči o moči molitve (Jan 16, 23—30)**
- 16 Ponedeljek Križev teden; Janez Nepomuk, mučenec; Kraljica apostolov
- 17 Torek Križev teden; Pashal Bajlonski, spoznavavec; Jošt, opat
- 18 Sreda Križev teden; Venancij, mučenec; Erik, mučenec
- 19 Četrtek** **VNEBOHOD GOSPODOV; Peter Celestin, papež**
- 20 Petek † Bernardin Sienski, spoznavavec; Akvila, mučenec ☉ 10.43
- 21 Sobota Andrej Bobola, mučenec; Valens, škof
- 22 Nedelja** **6. POVELIKONOČNA; Emil (Milan), mučenec**
O pričevanju Svetega Duha (Jan 15, 26—16, 4)
- 23 Ponedeljek Janez de Rossi, spoznavavec; Deziderij, škof, mučenec
- 24 Torek Marija, Pomočnica kristjanov; Ivana, žena
- 25 Sreda **Rojstni dan maršala Tita**; Gregorij VII., papež; Urban I., papež, mučenec
- 26 Četrtek Filip Neri, spoznavavec; Eleverij, papež, mučenec
- 27 Petek † Beda Častitljivi, cerkveni učitelj; Janez I., papež, mučenec ☽ 9.51
- 28 Sobota Bernard Mentonski, spoznavavec; Avguštin, škof
- 29 Nedelja** **BINKOŠTI, PRIHOD SVETEGA DUHA**
O Svetem Duhu in o ljubezni (Jan 14, 23—31)
- 30 Ponedeljek** **Binkoštni ponedeljek; Ivana Orleanska, devica, mučenka**
- 31 Torek Marija Devica, Kraljica; Kancij in tovariši, mučenci
- ¹ se praznuje dva dni

	1.	4.49	19.09	14.20	14.59	3.32
	2.	4.48	19.11	14.23	16.18	3.54
	3.	4.46	19.12	14.26	17.37	4.15
	4.	4.45	19.14	14.29	18.56	4.37
	5.	4.43	19.15	14.32	20.15	5.02
	6.	4.42	19.16	14.34	21.31	5.31
	7.	4.41	19.17	14.36	22.41	6.07
	8.	4.39	19.19	14.40	23.41	6.51
	9.	4.38	19.20	14.42	—	7.44
	10.	4.37	19.21	14.44	0.31	8.44
	11.	4.36	19.22	14.46	1.09	9.49
	12.	4.34	19.24	14.50	1.40	10.55
	13.	4.33	19.25	14.52	2.04	13.00
	14.	4.31	19.27	14.56	2.25	13.05
	15.	4.30	19.28	14.58	2.43	14.10
	16.	4.29	19.29	15.00	3.01	15.14
	17.	4.28	19.30	15.02	3.17	16.20
	18.	4.26	19.31	15.05	3.36	17.29
	19.	4.25	19.32	15.07	3.57	18.41
	20.	4.24	19.33	15.09	4.21	19.54
	21.	4.23	19.34	15.11	4.53	21.08
	22.	4.22	19.35	15.13	5.34	22.17
	23.	4.22	19.37	15.15	6.27	23.17
	24.	4.21	19.38	15.17	7.33	—
	25.	4.20	19.39	15.19	8.47	0.05
	26.	4.19	19.40	15.21	10.06	0.43
	27.	4.18	19.41	15.23	11.26	1.13
	28.	4.18	19.42	15.24	12.45	1.38
	29.	4.17	19.42	15.25	14.02	1.59
	30.	4.16	19.43	15.27	15.19	2.20
	31.	4.15	19.44	15.29	16.36	2.41

VREMENSKI
PREGOVORI

Slana v začetku maja
zoritvi sadja nagaja.

Brez dežja Pankrac in Urban,
dobre trgatve up je dan.

Če je ta mesec dosti dežja,
v jeseni bo dosti vsega blaga.

Po svetem Servati
se mraza ni bati.

LJUDSKA
MODROST

Mirna vest je najboljša vzglavje.
— Bolezen po vrvi, zdravje po
niti. — Življenja razvaline so živ-
ljenja novine. — Ne hvali dneva
pred večerom. — Komur Bog ni
dal razuma, temu ga tudi kovač
ne skuje. — Kdor hoče, da ga
drugi spoštujejo, naj sam sebe
spoštuje. — Hvaležnost dobroto
razveseli.

BOŽJA
MODROST

Karkoli shraniš, preštej in preteh-
taj, in kar izdaš in prejmeš, vse
zapiši! (Sir 42, 7). — Očetov bla-
goslov utrjuje otrokom hiše, ma-
terina kletev pa jih do temeljev
podira. (Sir 3, 9). — Pouči mo-
drega in bo še modrejši, pouči
pravičnega in bo napredoval v
spoznanju! (Preg 9, 9).

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

Marija, kraljica majniška

1. maj

Jožef, ženin blažene Device Marije, Delavec. Na dan 1. maja, ki je mednarodni praznik dela, je Cerkev vpeljala poseben praznik: Jožef Delavec; s tem je hotela poudariti ne le spoštovanje do tega molčečega svetnika in delavca, in njegovega rejenca, samega Zveličarja, ki se je po pobožnem izročilu od njega rokodelstva učil, ampak tudi spoštovanje do dela samega, ki ni samo človekova dolžnost, marveč tudi čast. Jezusov nauk o delu je jasen: krščanstvo, ki delo oplemenituje in pohlepnost brzda, v skladu z npravstveno poglobitvijo pospešuje tudi ljudsko blaginjo, delavnost, smisel za družino, socialno pravičnost in težnjo po vsestranskem napredku.

2. maj

Atanzij, Veliki cerkveni učitelj je bil rojen leta 296. Kot diakon aleksandrijskega škofa se je udeležil koncila v Niceji leta 325. Na koncilu je bil obsojen Arij, ki je tajil božanstvo Sina, druge božje osebe. Odslej je bilo Atanzijevo življenje, ki je postal sam aleksandrijski škof, en sam, nenehen boj proti arianizmu.

4. maj

Monika, Florjan. Sv. Monika (4. stol. po Kr.) je bila mati sv. Avguština; svojega sina je odvrnila od lahkomišelnega življenja, ga spreobrnila h krščanstvu in skrbela zanj, ko je kot cerkveni učitelj začel delovati v Milanu. Časte jo kot patrono mater. — Sveti Florijan je kot višji rimski častnik služil pri posadki v Lauriacu, današnjem Lorchu v Avstriji, glavnem mestu nekdanje rimske pokrajine »Noricum Ripense« (Gornje Avstrije). Ko so za cesarja Akvilina preganjali kristjane, so tudi njega mučili in mu naposled na vrat navezali težak kamen in ga utopili v reki Enns. Legenda pripoveduje, da se je naslednjo noč prikazal pobožni kristjani in jo prosil, naj njegovo truplo, ki je še čudežno plavalo na vodi, pokoplje na določenem kraju. Na istem mestu so zgradili cerkev in pozneje samostan. Sv. Florijan je tako postal deželni patron Gornje Avstrije, po vseh nekdanjih avstrijskih deželah pa so ga častili kot zavetnika zoper povenjen in ogenj. Umetniki ga upodabljajo, kako z golido vode gasi ogenj.

9. maj

Gregorij Nacianški. Že njegov oče je bil škof, in sicer v Nacijancu v Kapadociji. Sin je dobil odlično vzgojo na retorski šoli v Cezareji in pozneje v krščanskih šolah v palestinski Cezareji in Aleksandriji. V Atenah, kjer je obiskoval pogansko univerzo, je našel prijatelja svojega življenja, Bazilija (Velikega). Ko se je vrnil iz Aten, je Gregor hotel iti v samostan za meniha. A leta 362 ga »je prisilila« cerkvena občina njegovega domačega mesta, da se je dal od očeta posvetiti v duhovnika. Bazilij pa ga je povzdignil v škofa malega mesta Sasime. Vendar Gregor ni nikoli stopil v to »prekletu in bedno mesto.« Leta 379 je Gregor za malo časa stopil na oder velike cerkvene politike: postal je škof v Konstantinoplu, vendar so mu nasprotniki to službo zagrenili. Gregorij se je odločil, da zapusti mesto in položaj visokega cerkvenega dostojanstvenika; bil je preveč tankočuten in razmišljujoč človek, tedanje razmere pa so terjale tudi v cerkveni politiki trde može. Njegovo mesto je bila prižnica. Zaradi svoje izredne govorniške sposobnosti so ga imenovali krščanskega Demostena.

11. maj

Filip in Jakob. Še pred nekaj leti smo god apostolov Filipa in Jakoba praznovali 1. maja, zdaj pa na današnji dan. Oba sta dala življenje za Gospoda: Filip je bil križan v Frigiji v Mali Aziji, o Jakobu pa poroča Jožef Flavij, da je bil pod velikim duhovnikom Ananom obsojen na smrt s kamnanjem. Mučeniške smrti je umrl okoli ve-

like noči leta 62. Naše ljudstvo se je že od nekdaj obračalo k njima kot priprošnjikoma za dobro letino, za lepo vreme in zoper točo. Sploh sta ta dva svetnika skupaj s svetim Florijanom kmetu prava dobrotnika in so ti trije svetniki tako imenovani kmečki t(e)rjaci, pravi pomočniki in rešitelji, ki poznajo kmetove potrebe in težave in mu prinašajo blagoslov.

12. maj

Pankracij. Sv. Pankracija poznamo bolj kot pomladanskega vremenskega svetnika, ki skupaj s Servacijem in Bonifacijem (13. in 14. maja) predstavlja tako imenovane »ledene« svetnike; tem trem sledi še Zofija (15. maja), in ko so ti mimo, se kmet ne boji več nevarnosti pomladne slane in ne mraza, ki utegne večkrat hudo škodovati cvetju na drevju, silju na njivah in popju v vinogradih. Manj poznamo tega moža po njegovem svetniškem življenju. Doma je bil v Frigiji, v Mali Aziji. Ko je bil star 14 let, sta mu umrla oče in mati. Tedaj se mu je zahotelo v Rim, o katerem je slišal pripovedovati toliko čudovitega. S svojim stricem Dionizijem se je vkrcał na ladjo in odpeljal na daljno pot. Božja previdnost je hotela, da se je nastanil prav v tisti ulici v Rimu, kjer je prebivala večja skupina kristjanov. Kmalu je navezal z njimi prijateljske stike ter se dal krstiti. Kot kristjan je bil zelo goreč in vsem najlepši zgled. Neustrašeno je izpovedoval svojo vero v Kristusa in umrl kot mučenec.

16. maj

Janez Nepomuk. Bil je vikar praške nadškofije in spovednik kraljice Ivane Zofije, žene Václava IV. (1378—1400). Kralj je Janeza mrzil in je zahteval od njega, da mu pove, česa se kraljica spoveduje. Ker spovednik tega ni hotel povedati, ga je kralj dal mučiti in vsega razmesarjenega velel vreči z mostu v valove Vltave. Pokopali so ga v stolnici sv. Vida v Pragi; 19. marca 1729 je bil povzdignjen na altar. Ljudstvo ga časti kot zavetnika zoper obrekovanje in pred poplavami. Njegovo podobo srečujemo pogosto tudi v naših krajih sredi mostu, kako v kanoniškem plaščku in z biletom na glavi, ki ga obdaja venec petih zvezd, drži v levici križ, desni kazalec pa ima položen na ustnice, zaprte v svetem molku.

25. maj

Gregorij. Urban. Sveti Gregorij VII. je bil eden največjih papežev srednjega veka (1020 do 1085, papež od 1073). Izbojeval je prednost duhovne moči pred svetno. Cesar Henrik IV. se mu je uklonil in šel na spokorno pot v Canosso (1077). Cilja svojega življenja ni dosegel in ga je

isti Henrik IV. pregnal iz Rima v izgnanstvo. Katedralna Cerkev ga časti kot velikega organizatorja, ki je prepovedal ženitev duhovnikov in odpravil kupovanje služb. — Sveti Urban je kot papež vodil Kristusovo Cerkev od 222 do 230. Zraven njega je še drugi svetnik z istim imenom, škof iz francoskega mesta Autun med Saono in Loiro, ki se je po neki legendi svojim preganjalcem skrıl za trto. Tega svetega Urbana so si vinogradniki izbrali za svojega zavetnika. Ljudska vera je imeni obeh svetnikov združila in tako je prišlo do tega, da svetega Urbana (papeža) časte kot patrona viničarjev in vinogradnikov; na slikah ima v roki velik grozd. Praznik patrona viničarjev obhajajo danes povsod na dan papeža Urbana zato, ker ob tem času začne trta cveteti in se začne delo po vinogradih.

26. maj

Filip Neri. Humanizem, renesansa, reformacija in protireformacija, vse je doživel od svoje mladosti do sive starosti. Sinovi svetega Dominika so vplivali nanj, ko je bil še deček; njegovo navdušenje za Savonarolo je zanimivo pričevanje o tem. Kot mladenič je bil odprt miselnosti in dejavnosti benediktincev; od tod njegova preprostost, njegovo trdno zaupanje v božje kraljestvo, v blagodejno ljubezen, v mirno izpolnjevanje vsakdanjih dolžnosti. Kot zrel mož in duhovnik se je učil pri velikem Špancu Ignaciju, najgloblje simpatije pa so ga vse življenje vezale z duhom sv. Franciška Asiškega.

Sveti Bonifacij

1 Sreda	Kvatre; Angela Merici, devica; Juvencij, mučenec	
2 Četrtek	Marcelin in tovariši, mučenci; Evgenij I., papež	
3 Petek	† Kvatre; Klotilda, žena; Pavla, devica, mučenka	☉ 8.41
4 Sobota	Kvatre; Kvirin, škof, mučenec; Frančišek Caracciolo	
5 Nedelja	1. POBINKOŠTNA, KVATRINA, SV. TROJICA
Jezus razpošlje apostole (Mt 28, 18—20)	
6 Ponedeljek	Norbert, škof; Bertrand Oglejski, škof	
7 Torek	Robert, opat; Ana Garzia, devica; Peter in tovariši, mučenci	
8 Sreda	Medard, škof; Viljem, škof; Viktorin, spoznavavec	
9 Četrtek	SV. REŠNJE TELO; Mati Milosti božje	
10 Petek	† Marjeta (Biserka), žena; Bogomil, škof	
11 Sobota	Barnaba, apostol; Feliks (Srečko), mučenec	☾ 5.59
12 Nedelja	2. POBINKOŠTNA; Janez Fakundski, spoznavavec
Prilika o veliki večerji (Lk 14, 16—24)	
13 Ponedeljek	Anton (Zvonko) Padovanski, cerkveni učitelj; Peregrin	
14 Torek	Bazilij (Vasilij) Veliki, cerkveni učitelj; Elizej, prerok	
15 Sreda	Vid, Modest, Krescencija, mučenci	
16 Četrtek	Frančišek Regis, spoznavavec; Benon, škof; Guido Kortonski	
17 Petek	† Srce Jezusovo; Gregorij Barbadicij, škof	
18 Sobota	Efrem Sirski, cerkveni učitelj; Marina, devica	☉ 21.09
19 Nedelja	3. POBINKOŠTNA; Julijona Falconieri, devica
Prilika o izgubljeni ovci in denarju (Lk 15, 1—10)	
20 Ponedeljek	Silverij I., papež, mučenec; Prakseda, devica	
21 Torek	Alojzij (Vekoslav, Slavko), spoznavavec; Evzebij, mučenec	
22 Sreda	Ahacij, mučenec; Pavlin Nolanski, škof	
23 Četrtek	Agripina, devica, mučenka; Janez, mučenec	
24 Petek	† Kres; Rojstvo Janeza Krstnika; Neronovi mučenci	
25 Sobota	Viljem, opat; Henrik, škof, Lucija, devica, mučenka	☾ 14.23
26 Nedelja	4. POBINKOŠTNA; Janez in Pavel, mučenca
Čudežni ribji lov (Lk 5, 1—11)	
27 Ponedeljek	Hema (Ema) Krška, žena; Ladislav, spoznavavec	
28 Torek	Pavel I., papež; Potamiena, devica, mučenka	
29 Sreda	PETER IN PAVEL, apostola; Marcel, mučenec	
30 Četrtek	Spomin apostola Pavla; Lucina, žena	

1.	4.15	19.45	15.30	17.53	3.04
2.	4.14	19.46	15.32	19.09	3.29
3.	4.13	19.47	15.34	20.22	4.02
4.	4.13	19.48	15.35	21.27	4.42
5.	4.13	19.49	15.36	22.22	5.31
6.	4.12	19.50	15.38	23.06	6.29
7.	4.12	19.50	15.38	23.40	7.33
8.	4.11	19.51	15.40	—	8.39
9.	4.11	19.52	15.41	0.07	9.45
10.	4.11	19.53	15.42	0.29	10.51
11.	4.11	19.53	15.42	0.48	11.55
12.	4.10	19.54	15.44	1.05	12.59
13.	4.10	19.54	15.44	1.22	14.04
14.	4.10	19.55	15.45	1.39	15.11
15.	4.10	19.55	15.45	1.59	16.21
16.	4.10	19.56	15.46	2.21	17.34
17.	4.10	19.56	15.46	2.50	18.49
18.	4.10	19.57	15.47	3.28	20.02
19.	4.10	19.57	15.47	4.16	21.07
20.	4.10	19.57	15.47	5.19	22.01
21.	4.10	19.57	15.47	6.32	22.43
22.	4.11	19.58	15.47	7.53	23.16
23.	4.11	19.58	15.47	9.14	23.42
24.	4.11	19.58	15.47	10.34	—
25.	4.11	19.58	15.47	11.52	0.05
26.	4.12	19.58	15.46	13.09	0.25
27.	4.12	19.58	15.46	14.24	0.46
28.	4.13	19.58	15.45	15.40	1.07
29.	4.13	19.58	15.45	16.55	1.32
30.	4.14	19.58	15.44	18.08	2.02

VREMENSKI
PREGOVORI

Kakor vreme na Medarda kane,
tako ves mesec ostane,

O svetem Vidi
se skozi noč vidi.

Kakor se Medard zdani
vreme štirideset dni trpi.

Sveti Vid dežja ne daj,
da bo lepe žetve kaj.

LJUDSKA
MODROST

Kjer vidiš, da je mnogo otrok, za-
klepaj. — Kjer je mnogo besedi,
je mnogo laži. — Potrpljenje je
tista roža, ki je zasajena v bož-
jem vrtu, pa jo nebeški Oče daje
porednim otrokom, da jih pokori.
— Izkušnja je kos preroka. —
Čas vse v kozji rog užene. — Na-
vada je lahka, odvada je težka.

BOŽJA
MODROST

Moj sin, podpiraj očeta v njegovi
starosti, ne žali ga, dokler živi!
(Sir 3, 12). — Sovrašтво vzbuja
prepire, ljubezen pa vse pogre-
ške pokriva (Preg 10, 12). — Kdor
zanemarja svojo hišo, žanje veter.
in neumnež bo suženj modremu
(Preg 11, 29).

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

Mučenje svetega Vida

2. junij

Marcelin in tovariši. Erazem. Prva zanesljiva poročila o zgodovini krščanstva v Galiji se nanašajo na lyonske mučence Marcelina in tovariše (l. 177). Tamkajšnja cerkveno občino so ustanovili maloazijski Grki sredi drugega stoletja. Pretresljivo »Pismo cerkva v Lyonu in Vienni cerkvam v Aziji in Frigiji«, napisano kmalu po teh dogodkih, pretresljivo opisuje vse preganjanje in mučenje, strahotno trpljenje in vztrajnost v krščanskem prepričanju. — Erazem je bil za cesarja Dioklecijana škof v Siriji in je ob preganjanju kristjanov umrl mučeniške smrti. Erazem je eden izmed 14 pomočnikov v sili, h kateremu se ljudje zatekajo po pomoč zoper bolečine v želodcu, pri porodu in zoper živinsko kugo.

5. junij

Bonifacij. Svetega Bonifacija časte Nemci kot svojega apostola. Rojen je bil okoli leta 675 v Angliji in tam vzgojen za meniha in duhovnika. Z anglosaksonskimi menihi je prišel na Saško, Turinško in Bavarsko. Papež Gregor II. ga je za zasluge imenoval za nadškofa in papeškega delegata za vso Nemčijo. Ko se je že v visoki starosti napotil iz Mainza v pogansko Frizijo, so ga sovražniki krščanske vere ubili. Njegov grob je v stolnici v Fuldi.

8. junij

Medarda. Bil je eden najslavnejših škofov severne francoske pokrajine Pikardije. Umril je kot 88 letni starček leta 545. Sv. Medarda časte kot

zavetnika koscev in se mu priporočajo, da bi dobro sušili. Vremenarjem pa je dal povod za pregovor: Kakor vreme na Medarda kane, tako ves mesec ostane. Vendar to ljudi ne odvrča od košnje, saj tisti Bog, tako pravijo ljudje, ki namoči, tudi posuši.

9. junij

Primož in Felicijan. O teh dveh svetnikih vemo, da sta živela v Rimu in proti koncu 3. stoletja v bližini Rima umrla mučeniške smrti. Sv. Primož je posvečena slovit cerkev nad Kamnikom, kamor so v prejšnjih stoletjih zlasti za njun god romali v procesijah.

11. junij

Barnaba. Bil je Kristusov učenec. Sveti Pavel ga je jemal s seboj na misijonska potovanja in ga je vpeljal v misijonsko delo, ki ga je pozneje samostojno opravljal v Aleksandriji in v Rimu. Umril je mučeniške smrti na otoku Cipru.

13. junij

Anton Padovanski. Anton Padovanski, eden najbolj znanih in najbolj češčenih ljudskih svetnikov, je bil rojen 1195 v Lizboni in je kot frančiškanski redovnik slovel s svojimi pridigami o pokori in s svojimi čudeži zlasti po severni Italiji in južni Franciji. Umril je leta 1231 in je pokopan v krasni baziliki v Padovi, ki je še danes znana božja pot. Časte ga kot zavetnika zakona, žena in nevest; verniki se še posebej obračajo k njemu za pomoč pri iskanju izgubljenih stvari. Upodablja jo ga z Jezusčkom v naročju in z lilijo v roki.

14. junij

Bazilij (Vasilij) Veliki. Sveti Bazilij, rojen okoli 330 v Cezareji v Kapadociji, velja pravzaprav kot ustanovitelj vzhodnega meništv. Njegova meniška pravila so prvi poskus, da bi prvotno puščavniško življenje organiziral v skupno življenje v samostanih. Kot duhovit pridigar in bister teolog je znan kot eden izmed štirih velikih cerkvenih učiteljev na Vzhodu. Ž ustanovitvijo bolniške naselbine, imenovane po njem Basilijs, si je pridobil tudi velike zasluge za notranje misijonstvo. Imenujejo ga »patriarha grških menihov«, in ga časte še posebno v grški Cerkvi, ki obhaja njegov god 1. januarja.

15. junij

Vid, Modest in Krescencija. Sveti Vid je bil sin poganskih staršev, krščanska zakonca Modest in Krescencija pa sta ga krščansko vzgojila in je z njima vred okoli leta 305 umrl mučeniške smrti na Siciliji. Zato je 15. junij posvečen spominu vseh treh. Sv. Vidu je v naših krajih posvečenih mnogo cerkva, kapelic in oltarjev. Mnogi stanovi so ga čistili kot svojega zavet-

nika: hribovci, kosci in kovači, še danes pa se mu ljudje zelo priporočajo za zdravje oči in dober vid. Kot eden izmed 14 pomočnikov v vsaki sili je sv. Vid pomočnik tudi zoper neznane bolezni (»svetega Vida ples«, Vidov ples ali vidovica), ponekod se mu priporočajo tudi zoper kačji pik in strelo.

21. junij

Alojzij. Sveti Alojzij (rojen 1567/68) je bil sin ugledne knežje družine Gonzaga; njegov oče je bil mejni grof v Castiglione. Komaj triindvajsetleten je umrl v Rimu za kugo, ki si jo je nakopal pri negi kužnih bolnikov. Leta 1726 je bil razglašen za svetnika in ga časte kot zavetnika šolske mladine. Njegovi simbolni znamenji sta kiž in lilija. včasih tudi krona kot namig na knežji rod.

22. junij

Ahacij. Kakor pripoveduje legenda, je bil sveti Ahacij častnik rimske vojske za cesarja Hadrijana (117—138). Ko je z vso svojo legijo, ki ji je poveljeval, postal kristjan, se je zameril poganskemu cesarju; njega in vso legijo je dal mučiti in so bili naposled vsi križani na gori Ararat v Armeniji. Češčenje sv. Ahacija se je razširilo pri nas zlasti po zmogi nad Turki pri Sisku leta 1593. Prav na dan sv. Ahacija se je krščanska vojska slovenskih strelcev spopadla s Turki in pomagala do popolnega poraza njihove armade. Od leta 1593 do zadnjih turških vpadov na naše ozemlje (1675) je bil sv. Ahacij tudi deželni patron Kranjske. Umetnost ga slika kot viteza z mečem v desnici, v levi pa drži trnovo vejo in palmo.

24. junij

Janez Krstnik. Odkar praznujemo 25. decembra praznik Kristusovega rojstva, obhajamo glede na podatke pri evangelistu Luku (1, 36) šest mesecev prej spomin rojstva Janeza Krstnika, njegovega predhodnika. Po krščanskem izročilu so obhajali ta praznik že od konca 4. stoletja po vsem krščanskem svetu. Kot sin judovskega duhovnika Zaharije in Elizabete je deloval v puščavi Jordanske doline, z zgledom in ostrimi spokornimi govori spreobračal Izraelce in jih pripravljaj na prihod Mesije. V zgodovini odrešenja je rojstvo Janeza Krstnika kot Mesijevega predhodnika in prvega znanilca porajajoče se mesijanske dobe važen dogodek. Ljudem, ki so prihajali k njemu z vprašanjem, kaj naj store, da pokažejo na zunaj spreobrnjenje, je priporočal: telesna dela usmiljenja, vestno izpolnjevanje stanovskih dolžnosti ter skromnost. Zaradi nemirov, ki jih je povzročil Janez, ga je dal Herod prijeti in obglaviti.

29. junij

Peter in Pavel. Na praznik svetih apostolov Petra in Pavla se spominjamo njune muče-

niške smrti v Rimu in na 29. junij leta 258, ko je papež Sikst II. dal prenesti njune kosti iz katakomb in jih slovesno pokopati. Nad grobom sv. Petra se dviga danes mogočna kupola cerkve, ki jo je zgradil Michelangelo. — Sveti Peter, »apostol Jezusa Kristusa in priča Kristusovega trpljenja«, kakor se sam imenuje, s prvotnim imenom Simon, je bil eden prvih učencev, ki so se pridružili Odrešeniku. Jezus ga je imenoval Peter — Skala — z obljubo, da bo na njem kot skali zgrajena Kristusova Cerkev in mu bodo dani ključi nebeškega kraljestva. Apostol Peter je deloval v Palestini, Mali Aziji, Antiohiji in v Rimu, kjer je kot najvišji pastir krščanstva mučeniško umrl. — O nobenem izmed apostolov nimamo toliko podatkov — predvsem iz Apostolskih del in iz listov apostola samega kakor o Pavlu. Rojen je bil v judovski rodbini v Tarzu, glavnem mestu Cilicije, približno 2. ali 3. leto po Kr. Ker je bil Jud in rimski državljani, je imel dvojno ime: judovsko Savel in latinsko Pavel. Kot apostol poganov se nazivlje Pavel. Kot farizej je bil Pavel na strani preganjalcev mlade judovske krščanske občine v Jeruzalemu, po spreobrnjenju — tedaj mu je bilo nekaj nad 30 let — se je umaknil v samoto, da se je v molitvi in premišljevanju pripravljaj na svoj poklic. Po treh letih se je vrnil v Damask, iz Damaska je šel v Jeruzalem, nato z Barnabo v Antiohijo; na svojih misijonskih potovanjih je prišel na Ciper, v Malo Azijo, v Sirijo, Macedonijo, Grčijo, Ilirijo, Španijo, na Kreto in v druge dežele. Leta 66 je bil v ječi v Rimu, naslednje leto pa je bil oglavljen zunaj mesta Rima. Nad njegovim grobom je dal cesar Konstantin sezidati veličastno baziliko.

Mučeniška smrt sv. Petra in Pavla

- 1 Petek † Sv. Rešnja Kri; Teobald, spoznavavec
- 2 Sobota Obiskanje Device Marije; Oton, škof 20.37
- 3 Nedelja 5. POBINKOŠTNA; Irenej, škof, mučenec**
Jezus obsoja farizeje (Mt 5, 20—24)
- 4 Ponedeljek DAN BORCA; Urh (Ulrik), škof; Berta, žena; Prokop, opat**
- 5 Torek Anton Zaccaria, spoznavavec; Vilibald, škof
- 6 Sreda Tomaž Moore, mučenec; Bogomila, žena; Izaija, prerok
- 7 Četrtek Ciril in Metod, slovanska apostola; Klavdij, mučenec
- 8 Petek † Elizabeta (Jela, Špela), žena; Hadrijan III., papež
- 9 Sobota Kraljica miru; Gorkumski mučenci; Brikcij, škof
- 10 Nedelja 6. POBINKOŠTNA; Amalija (Ljuba), devica**
Jezus nasiti štiri tisoč mož (Mr 8, 1—9) 22.43
- 11 Ponedeljek Pij I., papež, mučenec; Olga, žena; Janez, mučenec
- 12 Torek Nabor in Feliks, mučenca; Janez, opat
- 13 Sreda Anaklet, papež, mučenec; Evgen, mučenec
- 14 Četrtek Bonaventura, cerkveni učitelj; Frančišek Solan, spoznavavec
- 15 Petek † Vladimir, spoznavavec; Henrik, spoznavavec
- 16 Sobota Karmelska Mati božja; Evstahij, spoznavavec
- 17 Nedelja 7. POBINKOŠTNA; Aleš (Aleksij), spozn.; O lažnivih prerokih (Mt 7, 15—21)**
 5.31
- 18 Ponedeljek Kamil Lelijski, spoznavavec; Miroslav, škof, mučenec
- 19 Torek Vincencij Pavelski, spoznavavec; Avrea (Zlata), devica
- 20 Sreda Hieronim Emiliani, spoznavavec; Marjeta, devica, mučenka
- 21 Četrtek Lavrencij Brundizijski, cerkveni učitelj; Danijel (Danilo), prerok
- 22 Petek DAN VSTAJE SLOVENSKEGA NARODA**
 † Marija Magdalena (Majda), spokornica
- 23 Sobota Apolinarij, škof, mučenec; Liborij, škof
- 24 Nedelja 8. POBINKOŠTNA; Kristina, devica, mučenka**
 20.00
O krivičnem oskrbniku (Lk 16, 1—9)
- 25 Ponedeljek Jakob (Rado) starejši, apostol; Krištof, mučenec
- 26 Torek Ana, mati Device Marije; Valens, škof
- 27 Sreda Sergij, mučenec; Natalija (Božena), mučenka
- 28 Četrtek Viktor I., papež, mučenec; Nazarij in tovariši, mučenci
- 29 Petek † Marta, devica; Olaf, mučenec; Urban II., papež
- 30 Sobota Abdon in Senen, mučenca; Julita, mučenka
- 31 Nedelja 9. POBINKOŠTNA; Ignacij Lojolski, spoznavavec**
Jezus joka nad Jeruzalemom (Lk 19, 41—47)

	1.	4.15	19.58	15.43	19.15	2.38
	2.	4.15	19.57	15.42	20.13	3.24
	3.	4.16	19.57	15.41	21.01	4.18
	4.	4.16	19.57	15.41	21.38	5.19
	5.	4.17	19.56	15.39	22.08	6.25
	6.	4.18	19.56	15.38	22.32	7.32
	7.	4.18	19.55	15.37	22.52	8.38
	8.	4.19	19.55	15.36	23.09	9.43
	9.	4.20	19.54	15.34	23.26	10.46
	10.	4.21	19.53	15.32	23.44	11.50
	11.	4.22	19.53	15.31	—	12.55
	12.	4.22	19.52	15.30	0.02	14.03
	13.	4.23	19.52	15.29	0.22	15.13
	14.	4.24	19.51	15.27	0.47	16.26
	15.	4.25	19.50	15.25	1.20	17.40
	16.	4.26	19.49	15.23	2.03	18.49
	17.	4.27	19.49	15.22	3.00	19.49
	18.	4.28	19.48	15.20	4.10	20.37
	19.	4.29	19.47	15.18	5.30	21.15
	20.	4.30	19.46	15.16	6.54	21.44
	21.	4.31	19.45	15.14	8.18	22.08
	22.	4.32	19.44	15.12	9.39	22.30
	23.	4.33	19.43	15.10	10.57	22.51
	24.	4.34	19.42	15.08	12.14	23.12
	25.	4.35	19.41	15.06	13.30	23.36
	26.	4.36	19.40	15.04	14.46	—
	27.	4.37	19.39	15.02	15.59	0.04
	28.	4.38	19.38	15.00	17.07	0.38
	29.	4.39	19.37	14.58	18.08	1.20
	30.	4.40	19.36	14.56	18.58	2.10
	31.	4.42	19.34	14.52	19.38	3.09

VREMENSKI
PREGOVORI

Je tega mesca presuho,
bo grozdje prav drobno.

Če Marijinega dne ne bo lepo,
se dež ves mesec ustavljal ne bo.

Jakobova ajda in Ožbaltova
repa je malokdaj lepa.

Če na dan sv. Marjete deži,
orehov pričakovati ni.

LJUDSKA
MODROST

Grunt pravi: Obdeluj me, če ne,
bom jaz tebe. — Človek se mora
po ljudeh ravnati, ne ljudje po
človeku. — Dober glas gre v de-
veto vas, slab pa v deveto deže-
lo. — Veselo srce kodeljo prede.
— Na sedem let vsaka reč prav
pride. — Kogar hoče sreča kon-
čati, ga prej razvadi kakor ne-
umna mati.

BOŽJA
MODROST

Kdo je, ki načrtno delo zate-
mnuje z govori brez pameti? (Job
38, 2). — Ne ponašaj se z jutriš-
njim dnem, ker ne veš, kaj ti pri-
nese (Preg 27, 1). — Če razumeš,
odgovori bližnjemu; če pa ne,
deni roko na svoja usta! (Sir 5,
12). — Železo se brusi z železom,
(Preg 27, 17).

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

Sveti Krištof

1. julij

Presveta Rešnja. To je še mlad praznik v krščanski liturgiji. Vpeljal ga je Pij IX. po vrnitvi iz izgnanstva v Gaeti, Pij XI. pa ga je leta 1934 ob spominu na tisoč devetstoletnico odrešenja povzdignil na posebno liturgično stopnjo. S tem praznikom in z drugim, kot je npr. praznik Sv. križa, oživlja Cerkev v teku cerkvenega leta spomin na trpljenje Gospodovo. Skrivnost vere in ljubezni, Kristusovega križa in Presvete Rešnje krvi nas najtesneje povezuje s križanim Odrešenikom. Če še globlje prisluhnemo božjemu razodetju, se nam odkrije skrivnost, da smo iz Kristusove krvi postali božje ljudstvo.

2. julij

Obiskovanje Device Marije. Nekaj dni po prazniku predhodnika našega Gospoda obhaja Cerkev spomin Marijinega obiska v hiši njegovih staršev. — Tam je bival Zaharija z Elizabeto. Marija je šla »hitro«, da bi svoji sorodnici Elizabeti čimprej izrazila veselje nad njenim materinstvom in da bi ji bila v zadnjih mesecih njene nosečnosti v pomoč. »Ko je Elizabeta slišala Marijin pozdrav, je poskočilo dete v njenem telesu...« (Lk 1, 41). Obhajanje tega praznika je vpeljal sveti Bonaventura, v vsej Cerkvi pa je bil vpeljan šele v letu 1389 s priprošnjo Mariji, naj bi ona izprosila, da bi bilo konec razkola v zahodnih deželah. Krščanska umetnost in pobožnost sta v vseh časih skušala podoživeti čudoviti prizor srečanja obeh, od Boga blagoslovljenih žena v premišljevanju in molitvi.

5. julij

Ciril in Metod. Njunega godu se posebno slovesno spominjajo slovanski narodi, saj sta jim prinesla luč vere in omike — tudi nam Slovincem. Janez XXIII. je ta dva slovanska apostola označil, da sta bila »revna v smislu sveta, pa bogata vere, bogata čednosti in sta imela čut za lepoto, vdana Petrovemu prestolu, popolnoma in pobožno katoliška ter apostolska v vsem pomenu besede.« Isti papež je v posebnem apostolskem pismu, posvečenem 1100 letnici prihoda Cirila in Metoda med Slovane, zapisal: »... prinesla sta krščansko vero in kulturni napredek slovanskim narodom, v katerih so se pod vplivom evangelija razvili srečni naravni darovi, ki so jim v čast: živo zanimanje za stvari božje, plemenit značaj, vsestranska nadarjenost, nagnjenost k vljudnosti, bogata sposobnost za umetnost, širokosrčna gostoljubnost in druge odlične vrline, ki upravičujejo glede njih kar največ upanja...« Imeni svetih bratov se izgovarjata danes med vsemi slovanskimi narodi s svetim spoštovanjem in veliko hvaležnostjo za njuno versko in prosvetno-kulturno delo.

10. julij

Šestdeset bratov mučencev. Kakor pripoveduje legenda, so bili ti bratje pobožni kristjani in so skupaj s svojo materjo Felicito umrli mučeniške smrti.

12. julij

Mohor in Fortunat. Sveti Mohor, oglejski škof, mučen okoli leta 70, je s svojim pomočnikom Fortunatom misijonaril po slovanskih deželah. Njima v čast je bilo na Slovenskem posvečenih zlasti mnogo podružničnih cerkva, Slomšek je po svetem Mohorju imenoval našo najstarejšo kulturno ustanovo in založbo: Družbo sv. Mohorja. Sveta Mohor in Fortunat sta glavna zaščitnika ljubljanske nadškofije.

20. julij

Marjeta. Sveta Marjeta je bila krščanska devica iz Antiohije, ki je za Dioklecijanovega preganjanja umrla mučeniške smrti. Mestni prefekt, ki pa ga je bil pogan, jo je dolgo snubil, a ga je zavračala. Po legendi so jo vrgli v ječo k zmaju, ki pa ga je z znamenjem križa premagala. Zato jo upodablja z zmajem in križem. Sveto Marjeto častijo kot eno izmed 14 velikih priprošnjikov v najhujši sili.

22. julij

Marija Magdalena. Srednjeveška legenda istoveti Marijo Magdaleno, grešnico iz evangelija, ki je močila Jezusove noge s solzami,

jih sušila z lasmi in nato maznila, z Marijo, Lazarjevo sestro. Ali je ta spokornica, istovetna z Marijo iz Betanije in z Marijo iz Magdale ali ne, ne spremeni nič na dejstvu, da imajo vse tri žene nekaj skupnega — vdanost Jezusu. Kot zavetnico spokornic upodabljajo Marijo Magdaleno s posodico z oljem, večkrat pa tudi z mrtvaško glavo v roki.

24. julij

Kristina. Sveta Kristina je kot kristjana deviško živila med pagani. Obsodili so jo na smrt, jo obtežili s kamenjem in jo z ladje vrgli v morje, kjer jo je rešil angel in jo pripeljal na suho. Ker pa je še dalje oznanjala nauk, so jo mučili in s puščicami prebodli.

25. julij

Jakob starejši. Krištof. Sveti Jakob starejši, ribič, je bil skupaj s svojim bratom Janezom in Petrom eden prvih Jezusovih apostolov. Krščanstvo je oznanjal in širil po Španiji; po vrnitvi v Jeruzalem ga je Herod obsodil na smrt. Pozneje so njegovo truplo prepeljali v Compostelo v Španiji, ki je postala sloveča božja pot. — Svetega Krištofa nam opisuje legenda kot velikana, dvanajst komalcev visokega in močnega ko medved. Služil je mogočnemu knezu, ki pa se je bal vraga; nato je šel v službo k vragu, ki pa se je bal Kristusove podobe. Tako je spoznal Kristusa kot najmočnejšega in se njemu posvetil. Ni se pa hotel dati krstiti. Zdad je prenašal romarje čez deročo reko, ki ni imela mostu. Nekega dne je moral nesti majhnega otroka, samega Kristusa; ko sta bila sredi reke, ga je ta z vso močjo potopil v reko in tako je bil velikan vendarle krščen. Svetega Krištofa uvrščajo med 14 pomočnikov v sili in ga časte kot varuha cerkva in pomočnika zoper kugo in naglo smrt. Zato so ga tudi vozači avtomobilov izbrali za svojega patrona. Upodabljajo ga, ko brodi čez vodo z Jezuškom na rami.

26. julij

Ana, mati Device Marije. Sveta Ana je bila žena svetega Joahima in mati Device Marije. Časte jo kot zavetnico ribičev.

29. julij

Marta. Marta je živila s sestro Marijo kot skrbna gospodinja v Lazarjevi hiši v Betaniji. Podoba je, da je bil Jezus večkrat gost Lazarjeve hiše, saj nam Janez Evangelist piše: »Jezus je ljubil Marto in njeno sestro in Lazarja. Ko je Lazar umrl in je bil že štiri dni v grobu in je Marta

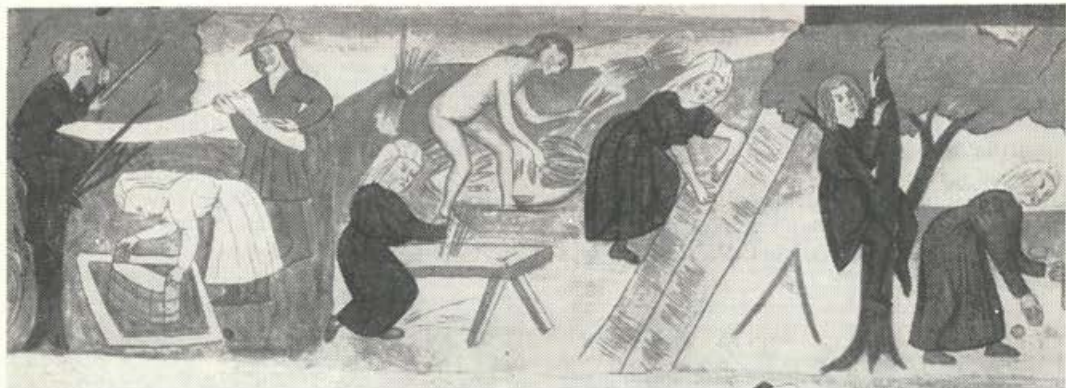
lišala, da prihaja Jezus, mu je šla naproti in rekla: »Gospod, ko bi bil ti tukaj, bi moj brat ne bil umrl. A tudi zdaj vem, da ti bo Bog dal, kakoli ga poprosiš«. Jezus je uslišal njeno vero in obudil Lazarja od mrtvih. Sveto pismo jo nam še na drugih mestih slika kot pridno, gospodinjsko in postrežljivo, skoro preveč, tako da jo Jezus nekoliko pograja: »Marta, Marta, skrbi in vznemirja te mnogo stvari, a le eno je potrebno...« Jezus je s tem hotel poudariti skrb za večno življenje.

31. julij

Ignacij Lojolski. Sveti Ignacij Lojolski je bil najprej paž na španskem dvoru in pozneje častnik. V boju je bil ranjen in ko se je zdravil, jebral sveto pismo. To ga je tako prevzelo, da se je umaknil v votlino pri Manresi in opravljal duhovne vaje, o katerih je pozneje napisal knjižico. Skupaj z nekaterimi drugimi mladeniči iz odličnih družin je ustanovil 1534 Družbo Jezusovo, red jezuitov in je postal njegov prvi general. Časte ga kot patrona duhovnih vaj. Čas, v katerem je živel Ignacij, je doba renesanse, o kateri pišejo kulturni zgodovinarji, da je odkrila človeka: človeka v vsej njegovi veličini. Malo je ljudi iz te renesančne dobe, ki bi bolje odkrili človekov jaz, krščanski jaz, kakor Ignacij; nihče ni tako globoko prodril v skrivnosti božje volje pa tudi nesreče greha kakor on. Ignacij ni postavil človeka na prestol, ampak ga je peljal k oltarju. Egoizem je znamenje posvetnega mišljenja, ki izhaja iz renesanse. Človekov jaz, jaz kristjana pa more najti svojo izpolnitev samo v Bogu. »Vse v večjo čast božjo«, je tudi vodilo Ignacijevega reda.

Sveta Ana

1 Ponedeljek	Makabejski bratje; Fides (Vera) in tovariši, mučenci	Ⓜ 10.06
2 Torek	Porcijunkula; Alfonz Ligvorij, cerkveni učitelj	
3 Sreda	Julijan Peter Eymard, spoznavavec; Lidija, žena	
4 Četrtek	Dominik (Vladimil), spoznavavec; Perpetua, žena	
5 Petek	† Marija Snežna; Ožbalt (Osvald), spoznavavec	
6 Sobota	Spremenjenje Gospodovo; Sikst II., papež, mučenec	
7 Nedelja	10. POBINKOŠTNA; Kajetan, spoznavavec Prilika o farizeju in cestinarju (Lk 18, 9—14)	
8 Ponedeljek	Janez Marija Vianney, spoznavavec; Miron, škof	
9 Torek	Roman, mučenec; Peter Faber, spoznavavec	€ 13.56
10 Sreda	Laurenzij (Lovro), mučenec; Pavla, devica, mučenka	
11 Četrtek	Tiburcij in Suzana, mučenca; Aleksander, škof	
12 Petek	† Klara (Jasna), devica; Hilarija, mučenka	
13 Sobota	Janez Berhmans, spoznavavec; Hipolit in Kasijan, mučenca	
14 Nedelja	11. POBINKOŠTNA; Evzebij, spoznavavec Jezus ozdravi gluhtonemega (Mr 7, 31—37)	
15 Ponedeljek	VNEBOVZETJE DEVICE MARIJE; Tarzicij, mučenec	
16 Torek	Joahim, oče Device Marije; Rok, spoznavavec	Ⓜ 12.48
17 Sreda	Hiacint, spoznavavec; Pavel in Julijana, mučenca	
18 Četrtek	Helena (Alenka, Jelena), žena; Agapit, mučenec	
19 Petek	† Janez Eudes, spoznavavec; Marijan, spoznavavec	
20 Sobota	Bernard, cerkveni učitelj; Lucij, mučenec	
21 Nedelja	12. POBINKOŠTNA; Ivana Frančiška Šantalska Prilika o usmiljenem Samarijanu (Lk 10, 23—37)	
22 Ponedeljek	Brezmadežno Srce Marijino; Timotej, mučenec	
23 Torek	Mohor in Fortunat, mučenca; Filip Benicij, spoznavavec	Ⓜ 4.02
24 Sreda	Jernej, apostol; Avrea (Zlata), mučenka; Roman, škof	
25 Četrtek	Ludovik IX., spoznavavec; Patricija, devica	
26 Petek	† Ceferin, papež, mučenec; Rufin, škof; Viktor, mučenec	
27 Sobota	Jožef Kalasancij, spoznavavec; Ruf, škof, mučenec	
28 Nedelja	13. POBINKOŠTNA; Avguštin, cerkveni učitelj Jezus ozdravi deset gobavih (Lk 17, 11—19)	
29 Ponedeljek	Obglavljenje Janeza Krstnika; Marija, Zdravje bolnikov	
30 Torek	Roza iz Lime, devica; Feliks (Srečko), mučenec	
31 Sreda	Rajmund (Rajko), spoznavavec; Pavlin, škof	Ⓜ 1.14

1.	4.43	19.33	14.50	20.10	4.14
2.	4.45	19.31	14.46	20.35	5.21
3.	4.46	19.30	14.44	20.56	6.27
4.	4.47	19.29	14.42	21.15	7.32
5.	4.48	19.27	14.39	21.32	8.36
6.	4.50	19.26	14.36	21.48	9.39
7.	4.51	19.24	14.33	22.05	10.43
8.	4.52	19.23	14.31	22.24	11.48
9.	4.53	19.21	14.28	22.47	12.56
10.	4.54	19.20	14.26	23.15	14.06
11.	4.56	19.18	14.22	23.52	15.19
12.	4.57	19.17	14.20	—	16.29
13.	4.58	19.15	14.17	0.40	17.33
14.	4.59	19.13	14.14	1.44	18.26
15.	5.00	19.12	14.12	3.00	19.09
16.	5.02	19.10	14.08	4.24	19.42
17.	5.03	19.09	14.06	5.51	20.09
18.	5.04	19.07	14.03	7.15	20.33
19.	5.05	19.05	14.00	8.38	20.54
20.	5.06	19.03	13.57	9.58	21.15
21.	5.08	19.02	13.54	11.17	21.38
22.	5.09	19.00	13.51	12.35	22.05
23.	5.10	18.58	13.48	13.50	22.37
24.	5.11	18.56	13.45	15.01	23.18
25.	5.12	18.54	13.42	16.04	—
26.	5.14	18.53	13.39	16.57	0.05
27.	5.15	18.51	13.36	17.40	1.02
28.	5.16	18.49	13.33	18.13	2.05
29.	5.17	18.47	13.30	18.40	3.11
30.	5.19	18.45	13.26	19.02	4.17
31.	5.20	18.44	13.24	19.21	5.23

VREMENSKI
PREGOVORI

Srpna če veter zvedri,
vreme še dolgo trpi.

O Lovrencu in Jerneju lepih dni,
se vsakdo jeseni lahko veseli.

Kakršno vreme dá Kasijan,
bo ostalo še marsikateri dan.

Po vremenu sv. Jerneja
rada vsa jesen se nareja.

LJUDSKA
MODROST

Drži se novega pota in starega
prijatelja. — Poredni otroci pa
slaba mačka naredijo pridno go-
spodinjo. — Bog ni dal nemu
človeku vsega, dal je vsem vse.
— Na lesniki nikdar jabolko ne
zraste. — Krivično blago pod
streho, molji v zrnju.

BOŽJA
MODROST

Od potrebnega ne odvrčaj oče-
sa in ne dajaj nikomur prilike,
da bi te klel! (Sir 4, 5). — Do
smrti se bojaj za pravico in Go-
spod Bog se bo zate boril! (Sir 4,
28). — Mož nagle jeze dela ne-
umnosti, preudaren mož pa potr-
pi (Preg 14, 17). — Ne vodi vsa-
kega človeka v svojo hišo; zakaj
mnogotera so zalezovanja preka-
njenega! (Sir 11, 29).

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

Marijina smrt

1. avgust

Makabejski bratje. Katoliška Cerkev se na današnji dan spominja sedmih makabejskih bratov, ki so darovali svoje telo in življenje za očetne postav. Kralj Antioh Epifan jih je dal enega za drugim zverinsko mučiti in umoriti (okoli l. 166 pred Kr.), in naposled še njihovo mater. V 2. knjigi Makabejcev beremo: Neizmerno čudovita in slavnega spomina pa je vredna mati, ki je videla, kako ji je v času enega dne umrlo sedem sinov. Pogumno je to prenesla, ker je upala v Gospoda. Vsakega izmed njih je v materinem jeziku spodbujala, polna plemenitega mišljenja. Žensko nrav je krepila z moško srčnostjo in jim govorila: »Ne vem, kako ste zaživel v mojem telesu; tudi vam jaz nisem dala duha in življenja in nobenemu nisem jaz sklenila prvin. Potemtakem je Stvarnik sveta ustvaril človeka, kakor je začetnik vsega, kar je. V svojem usmiljenju vam bo zopet dal duha in življenja, ker zdaj sami sebe prezirate zaradi njegovih postav.«

5. avgust

Marija Snežna; Ožbalt. Ta dan se Cerkev spominja ustanovitve največje Marijine cerkve v Rimu, S. Maria Maggiore; stavbišče zanjo je bilo označeno tako, da ga je v avgustu pokril sneg. — Sveti Ožbalt je bil v 7. stoletju kralj v Northumbriji na Angleškem. Šele po hudih bojih s poganskimi keltskimi knezi je osvojil kruno. Potem je iz svoje države širil krščanstvo med Anglosaksonci. Legenda pripoveduje o njem, da ga je na njegovih bojnih pohodih spremljal pa-

meten krokar in mu dajal nasvete; zato ga upodablja s krokarjem.

4. avgust

Dominik. Dominik je bil rojen leta 1170 v Kastiliji; šolal se je v Palenciji in Osmi. Odločilnega pomena za njegovo življenje je bilo potovanje v južno Francijo leta 1205. Tu je prišel v stik s Katarji in Valdeni. Da bi jih spreobrnil, je ustanovil red pridigarjev, ker se je zavedal, da bo nove nasprotnike krščanstva mogel spreobrni samo z novimi misijskimi metodami. Cilj njegovega reda je bil: potujoči pridigarji in dušni pastirji, ki bi mogli delovati po celi škofiji in bi ne bili navezani na stalne dohodke, marveč odvisni od miloščine. Ko je papež odobril njegov red, se je ta hitro razširil po vsej Evropi in pozneje tudi po drugih celinah. Dominik sam ni mogel dočakati njegovega velikega razmaha. Umrli je 1221 v Bologni. Iz reda dominikancev so izšli pomembni možje: Albert Veliki, Tomaž Akvinski, Savonarola in drugi.

6. avgust

Spremenjenje Gospodovo. Spominski dan na dogodek, o katerem beremo v evangeliju, ko je Jezus vzel s seboj Petra, Jakoba in Janeza, jih peljal na visoko goro in se pred njimi spremenil: obraz se mu je zasvetil ko sonce in njegova oblačila so postala bela ko luč. Začetki tega praznika segajo na Vzhodu v peto stoletje, v zahodni Cerkvi pa živi kot spomin na sijajno zmago krščanske vojske nad Turki pri Beogradu leta 1457.

9. avgust

Janez Vianej. Skoraj si ne moremo predstavljati preprostejšega, a notranje bolj globokega življenja, kot ga je živel Janez Marija Vianej (Vianney), znani župnik v Arsu. Rojen je bil blizu Lyona in je skoro 40 let vodil podeželsko župnijo. Od teh 40 let jih je v celem nekaj presedel v spovednici, iz katere so se vračali tisoči in tisoči z novim pogumom. Še za njegovega življenja so prihajali romarji v Ars. Bil je pravi dušni pastir, zato ga duhovniki po širnem svetu časte kot svojega zavetnika. Ljudje, ki so ga poznali ali so kakorkoli prišli z njim v stik, so govorili: »Nikoli se nam ni zdel Bog tako blizu!«

10. avgust

Lavrencij. Sveti Lavrencij je ena najsvetlejših mučeniških podob rimske Cerkve. Samo v Rimu so njemu v čast posvetili več cerkva. Kot diakona svetega papeža Siksta so ga odvlekli poganski sodniki in ko so zahtevali od njega, naj jim izroči cerkveni zaklad, je povedal da ga je razdelil med reveže, in je pokazal na svoj resnični

zaklad, na bolnike in reveže svoje občine, ki so se zbrali okrog njega. Zato so ga mučili na žarečem drog.

15. avgust

Vnebovzetje Device Marije. 1. novembra 1950 je papež Pij XII. slovesno razglasil dogmo o telesnem vzetju Marije v nebo. V posebnih apostolski konstituciji »Munificentissimus Deus« (Najdarežljivejši Bog) je sveti oče razložil vsebino definicije. Na ta praznik obrača liturgija besede iz Razodetja sv. Janeza: »In prikazalo se je veliko znamenje na nebu: žena obdana s soncem, in pod njenimi nogami mesec in na njeni glavi venec iz dvanajstih zvezd.« (Raz 12, 1).

16. avgust

Joachim; Rok. Joachim je bil mož svete Ane in oče Device Marije. Sveti Rok je eden izmed 14 pomočnikov v sili. Kot romar je negoval in zdravil mnogo ljudi, ki so zboleli za kugo. Pomotoma so ga obdolžili vohunstva, ga vrgli v ječo in je tam umrl leta 1327. Častili so ga kot zavetnika pred kugo in se mu verniki še danes priporočajo, naj jih obvaruje hudih ran.

18. avgust

Helena (Alenka, Jelena). Sveta Helena je bila mati Konstantina Velikega. Bila je že kristjana, preden je njen sin razglasil krščanstvo za državno vero rimskega cesarstva. Vesela zaradi tega dogodka se je že v visoki starosti odpravila iz Trierja na božjo pot v Jeruzalem, da bi na Golgoti poiskala Odrešenikov križ. Našla je tri križe, izmed katerih je pravega spoznala po tem, da je hroma bolnica ozdravela, ko se ga je dotaknila. S svojega romanja je prinesla nazaj v Trier trščico od križa, žebel in Kristusovo suknjo, relikvije, ki jih še danes časte.

20. avgust

Bernard. Sv. Bernard iz Clairvauxa je bil v 12. stoletju slaven opat cistercijskega reda, kateremu je pomagal do največjega razmaha, tako da nekateri zgodovinarji upravičeno imenujejo 12. stoletje stoletje Bernarda iz Clairvauxa. Kot ustanovitelj 65 cistercijskih opatij, kot pridigar, kot posredovalec med kralji, škofi in papeži, kot velik pisatelj, bojevnik za papeštvo, kot goreč pospeševatelj reforme klera, stoji nad vso Evropo sredi velikih razpravljanj svojega časa. Bil je mistik, a prav tako mož odločnih političnih dejanj.

24. avgust

Jernej. Sveti Jernej je bil eden izmed dvanajstih apostolov. Kristusov nauk je širil v Ara-

biji, Indiji in Armeniji, kjer je umrl mučeniške smrti. Upodablja ga z nožem v eni in s knjigo ali z odrti kožo v drugi roki. Kmetje se obračajo k njemu, naj bi jim dal lepo vreme: Po vremenu sv. Jerneja rada vsa jesen se nareja.

28. avgust

Avguštin. Avguštin je eden izmed tistih velikanov, ki so polagali temelje za stoletja. V mladostnih letih se je izživljal v igrar, tekmah in učenju; zlasti ga je mikala retorika. Izučen učitelj govornišva je nastopil najprej v Thagastu, potem v Kartagini, nato v Rimu in naposled v Milanu. Iskanje resnice preko maniheizma in novoplatonikov ga ni zadovoljilo; pod Ambrozijevim vplivom je začel prebirati sveto pismo, zlasti pisma apostola Pavla in se poglobljal v nauk katoliške Cerkve in tako postal s svojimi spisi in s svojim delom eden najpomembnejših cerkvenih učiteljev na Zahodu. Vsa srednjeveška Cerkev se oplaja z njegovim delom, vse velike osebnosti srednjega veka se hranijo iz njegovega duhovnega bogastva: Gregor Veliki in Gregor VII., Anselm Canterburyški in Bernard iz Clairvauxa, Tomaž Akvinski in Bonaventura, Nikolaj iz Kuesa in Tomaž Kempčanski. Postal je tihi papež Cerkev, zakaj njegov duh je resnično vladal Cerkev in iz njegovih pobud je izšlo najboljšo, kar je storila.

30. avgust

Roza iz Lime. Roza iz Lime je prva svetnica iz Amerike in jo časte kot zavetnico Indije in Amerike.

Sveti Rok

1 Četrtek	Egidij (Tilen), opat; Verena, devica; Ana, prerokinja	
2 Petek	† Štefan, spoznavavec; Maksima, mučenka	
3 Sobota	Pij X., papež; Simeon, spoznavavec	
4 Nedelja	14. POBINKOŠTNA, ANGELSKA; Rozalija, devica
Jezus uči o božji previdnosti (Mr 6, 24—33)	
5 Ponedeljek	Laurenzij Justiniani, spoznavavec; Viktorin, mučenec	
6 Torek	Zaharija, prerok; Onezifor, mučenec; Petronij, škof	
7 Sreda	Marko Križevčan, Štefan Pongrac, Melhior Grodetski, mučenci	
8 Četrtek	Rojstvo Device Marije* ; Peter Klaver, spoznavavec	€ 3,08
9 Petek	† Aleksander in Tiburcij, mučenca; Gorgonij, mučenec	
10 Sobota	Nikolaj Tolentinski, spoznavavec; Pulherija, devica	
11 Nedelja	15. POBINKOŠTNA; Prot in Hiacint, mučenca
Jezus obudi mladeniča iz Naima (Lk 7, 11—16)	
12 Ponedeljek	Ime Marijino; Gvido, spoznavavec; Silvin, škof	
13 Torek	Notburga, devica; Filip (Zdenko), mučenec	€ 20,14
14 Sreda	Povišanje sv. križa; Krescencij, mučenec	
15 Četrtek	Žalostna Mati božja; Nikodem, mučenec	
16 Petek	† Ljudmila, žena; Edita, devica; Kornelij, mučenec	
17 Sobota	Rane sv. Frančiška; Lambert, škof, mučenec	
18 Nedelja	16. POBINKOŠTNA; Jožef Kupertinski, spoznavavec
Jezus ozdravi vodeničnega, uči o ponižnosti (Lk 14, 1—11)	
19 Ponedeljek	Januarij in tovariši, mučenci; Suzana, devica, mučenka	
20 Torek	Evstahij in tovariši, mučenci; Dionizij, mučenec	
21 Sreda	Kvatre; Matej, apostol in evangelist	€ 15,25
22 Četrtek	Tomaž Vilanovski, škof; Mavricij, mučenec	
23 Petek	† Kvatre; Lin, papež, mučenec; Tekla, devica, mučenka	
24 Sobota	Kvatre; Marija, Rešiteljica jetnikov; Rupert, škof	
25 Nedelja	17. POBINKOŠTNA, KVATRINA; Pacifik, spoznavavec
O največji zapovedi (Mt 22, 35—46)	
26 Ponedeljek	Ciprijan in Justina, mučenca; Kanadski mučenci	
27 Torek	Kozma in Damijan, mučenca; Hiltruda, devica	
28 Sreda	Venčeslav, mučenec; Lioba (Ljuba), devica	
29 Četrtek	Mihael, nadangel; Evtihij in tovariši, mučenci	€ 17,48
30 Petek	† Hieronim, cerkveni učitelj; Zofija, žena	

1.	5.22	18.42	13.20	19.83	6.27
2.	5.23	18.40	13.17	19.54	7.31
3.	5.24	18.38	13.14	20.10	8.34
4.	5.25	18.36	13.11	20.28	9.39
5.	5.27	18.34	13.07	20.49	10.45
6.	5.28	18.32	13.04	21.14	11.54
7.	5.29	18.30	13.01	21.46	13.04
8.	5.30	18.28	12.58	22.29	14.14
9.	5.31	18.26	12.55	23.24	15.19
10.	5.33	18.25	12.52	—	16.16
11.	5.34	18.23	12.49	0.33	17.02
12.	5.35	18.21	12.46	1.52	17.38
13.	5.36	18.19	12.43	3.17	18.07
14.	5.38	18.17	12.39	4.43	18.32
15.	5.39	18.15	12.36	6.08	18.54
16.	5.41	18.13	12.32	7.31	19.16
17.	5.42	18.11	12.29	8.54	19.39
18.	5.43	18.09	12.26	10.15	20.05
19.	5.44	18.07	12.23	11.34	20.35
20.	5.46	18.05	12.19	12.50	21.13
21.	5.47	18.03	12.16	13.57	21.59
22.	5.48	18.01	12.13	14.55	22.54
23.	5.49	17.59	12.10	15.41	23.56
24.	5.50	17.57	12.07	16.17	—
25.	5.52	17.55	12.03	16.46	1.02
26.	5.53	17.53	12.00	17.09	2.08
27.	5.54	17.51	11.57	17.28	3.14
28.	5.55	17.49	11.54	17.45	4.19
29.	5.57	17.47	11.50	18.01	5.23
30.	5.58	17.47	11.48	18.18	6.27

**VREMENSKI
PREGOVORI**

Tilen meglen,
grda jesen.

Če zgodaj se selijo ptiči,
bo huda zima o božiči.

Na malo mašo lepo,
dva meseca suho.

Kdor po mali maši kosi,
ta za pečjo suši.

**LJUDSKA
MODROST**

Bogu posojuje, kdor revežem da-
ruje. — Pametni se pri ognju
ogreje, nespametni opeče. — Ako
kupuješ, česar ne potrebuješ, boš
prodajal, kar potrebuješ. — Med
pravico in krivico ni srede. —
Noben dan ni tako dolg, da bi
ne bilo večera. — Brat bratu naj-
globlje izkoplje oči.

**BOŽJA
MODROST**

Boljša je zelenjavna jed, kjer je
ljubezen, kakor pitan vol, kjer je
sovraštvo (Preg 15, 17). — Mila
beseda pridobi mnogo prijate-
ljev, vljuden jezik množi te, ki pri-
jazno pozdravljajo (Sir 6, 5). —
Začeti zdražbo je kakor vodo od-
jeziti, opusti torej prepir, preden
izbruhne! (Preg 17, 14).

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

Marijino rojstvo

1. september

Egidij. Sveti Egidij, eden izmed 14 pomočnikov v sili, je bil Atenec iz odlične družine, izselil se je v Francijo v Provanso, kjer je živel kot puščavnik. Legenda pripoveduje, da ga je v gozdu košuta oskrbovala z mlekem, zato ga upodabljajo največkrat skupaj s košuto in ga časte kot zavetnika doječih mater.

2. september

Štefan. Sveti Štefan je bil prvi madžarski kralj. Oženil se je s princeso Gizelo, sestro cesarja Henrika II. Ustanovil je več škofij in samostanov. Leta 1001 je bil kronan s Stefanovo krono, ki mu jo je dal papež. Madžarska ga časti kot deželnega patrona.

4. september

Mojzes. Na današnji dan se Cerkev spominja preroka Mojzesa, velikega zakonodajalca in voditelja izraelskega ljudstva, ki ga je pred dobrimi 3500 leti izpeljal iz Egipta, ga vodil skozi puščavo in mu dal na gori Sinaj po božjem razodetju deset božjih zapovedi in z njim osvojil deželo ob Jordanu. Njegovo delo in življenje je opisano v petih Mojzeso-kih knjigah svetega pisma.

8. september

Rojstvo Device Marije. Ta praznik so obhajali že v 7. stoletju tako na Vzhodu kakor na Zahodu. Od 11. stoletja dalje ga obhajajo v vsej Cerkvi. Med vsemi svetniki ima samo Janez Krstnik še to čast kakor Marija, da Cerkev obhaja

spomin njegovega rojstva. Čas med malim in velikim žmarnom je v naši domači vernosti že od nekdaj čas Marijinega čiščenja in romanj na pripljuna Marijina božja pota.

12. september

Ime Marijino. Papež Inocenc XI. je vpeljal današnji praznik v spomin na veliko zmago kristjanov nad Turki pred Dunajem 13. septembra 1683. Od reforme brevirja Pija X. se praznik obhaja na današnji dan. — Ime Marijino, ki ga cerkveni očetje in bogoslovci različno razlagajo — zdaj kot »Grenka«, zdaj kot »Morska zvezda«, zdaj kot »Gospa« — je krščanskim vernikom ime, ki ga je Jezus prvi izgovoril in ki po Jezusu obsega vse naše upanje v zveličanje. Bernard iz Clairvauxa je bil eden največjih častilcev in oznanjevalcev Marijinega imena.

14. september

Povišanje sv. Križa. Zgodovina tega praznika ni čisto jasna. Prvotno so na Vzhodu obhajali 14. septembra Najdenje sv. Križa za vlade cesarja Konstantina. Iz spoštovanja do tega znamenja našega odrešenja se je praznik hitro razširil po vsem svetu. Že v najstarejših časih so prihajale iz vseh dežel trume romarjev v Jeruzalem, da so počastile »povišanje križa, ki nam daje življenje«, ki so ga na ta dan romarjem kazali. Pozneje so v latinski Cerkvi zamenjali ta spominski dan s spominom, ko so Perzijci vrnili križ cesarju Herakliju. Ker je Heraklius 3. maja 630 vrnjeni križ sam nesel na goro Kalvarijo, so v latinski Cerkvi ta dan praznovali kot praznik križa in so ga imenovali »Najdenje svetega križa« ali »Dan svetega križa«. Današnji praznik naj bi nas opominjal, da bi se čim globlje zamislili v skrivnost križa.

15. september

Zalostna mati božja. Praznik nas spominja trpljenja Matere božje ob križevem potu njenega Sina. Ali smo že kdaj pomislili na to, da je ta praznik s svojo pretresljivo resnostjo ravno na osmino praznika Marijinega rojstva? Kaj hoče liturgija s tem drugega povedati kakor to, da Marijino življenje dobiva svoj pravi smisel s križa njenega Sina? Mati Odršenikova, Mati Zveličarjeva — to je njen poklic! — »Stale so pa poleg križa Jezusovega njegova mati...« (Jan 19, 25).

16. september

Ciprijan. Med mnogimi, ki so iz poganstva prišli v Cerkev, je Ciprijan eden največjih. Sam nam je opisal svoje notranje spremenjenje, ki ga je povzročil krst v njem: »Voda prerodenja«, je pisal, »me je očistila vseh madežev mojega prejšnjega življenja. V moje srce, ki je bilo oča-

ščeno oskrumb, je vdrla nadzemeljska luč. Sveti Duh je prišel nadme in me spremenil s prerobjem v drugega človeka. V trenutku sem čutil, kako je gotovost izpodrinila dvom; videl sem, kako so se zaprta vrata odprla in kako je tema postala svetla. Kar mi je bilo prej težko, mi je bilo zdaj lahko in kar se mi je zdelo nemogoče, je postalo mogoče.« Umrli je kot mučenec leta 258.

19. september

Januarij. Sveti Januarij je zavetnik mesta Neaplja. Med preganjanjem kristjanov za cesarja Dioklecijana je bil obglavljen.

21. september

Matej. Sveti Matej, (ime pomeni v aramejščini: božji dar), imenovan tudi Levi, sin Alfejev, je bil, preden ga je Gospod poklical za učenca, cestinar v Kafarnaumu. Pri mitnici sedeč je zaslišal Gospodov klic: »Hodi za menoj!« in se mu je brez obotavljanja odzval. Kot apostol je Matej spremljal Gospoda na njegovih potih, poslušal njegove nauke, videl čudeže in bil priča njegove smrti in njegovega vstajenja. Po Gospodovem vnebohodu je nekaj časa oznanjal evangelij med svojimi rojaki v Palestini, po apostolskem zboru l. 49 ali 50 je odšel k poganskim narodom. Kot njegovo misijonsko polje se omenjajo predvsem Partija, Perzija, Arabija in Etiopija. Kdaj in kje je umrl, ni znano. Zahodna in vzhodna Cerkev ga častita kot mučenca.

23. september

Tekla. Sveta Tekla je bila doma iz Ikonija. Sv. Pavel jo je spreobrnil h krščanstvu, zato pa so jo njeni starši in mož izročili preganjalcem kristjanov. Ko so jo vrgli zverem, se je te niso dotaknile, prav tako ne ogenj na grmadi, na katero so jo vrgli. Oznanjala je dalje krščanstvo in zelo stara umrla v neki votlini pri Selevkiji.

26. september

Ciprijan in Justina. Ciprijan iz Antiohije je bil, kakor pripoveduje legenda, čarovnik in je zaman skušal zapeljati krščansko devico Justino, ki ga je naposled spreobrnila. Ta zgodba, ki jo je umetno spleta rimska cesarica Evdokija, je tvorila jedro srednjeveške pripovedke o Faustu.

27. september

Kozma in Damijan. Že v začetku 5. stoletja so na Vzhodu zelo častili zdravnika mučenca Kozmo in Damijana. Na Zahodu časte njun spomin šele od 7. stoletja dalje. Njuni imeni najdemo v rimskem martirologiju, ki ju omenja na današnji dan in pravi: »V Aegei, pristaniškem mestu maloazijske Cilicije sta umrla sveta brata in mučenca Kozma in Damijan; med Dioklecija-

novim preganjanjem so ju mučili, ju vklenili, vrgli v ječo, potem v morje, nato v ogenj, ju pribili na križ in naposled s puščicami streljali vanju; ko sta vse to prestala, so ju obglavili.«

28. september

Venčeslav. Venčeslav je veliko storil za razširjenje krščanstva na Češkem, kjer ga še danes časte kot deželnega patrona.

29. september

Mihael. Nadangel Mihael je knez nebeških vojnih trum in voditelj dobrih angelov proti satanovim privrzcem. Že stari Judje so ga častili kot angela varuha. Kristjani ga časte kot pokrovitelja Cerkve, kot viteškega bojvnika proti sovražnikom vere in angela varuha rajnih.

30. september

Hieronim. Sveti Hieronim je eden izmed štirih velikih učiteljev zahodne Cerkve. Rojen je bil v mestecu Stridonu, ki so ga Goti 378 do tal porušili, da o njem do danes ni sledu; verjetno je bilo neke blizu današnjega Št. Petra na Krasu. V Rimu je študiral latinsko slovstvo in zgovornost, v Antiohiji v Siriji grško slovstvo, se nato umaknil v halkiško puščavo zahodno od Antiohije, tam spet pridno študiral in se učil hebrejskega jezika ter se tako pripravljaval na veliko delo: prevod svetega pisma iz hebrejščine v latinščino. Ta prevod, imenovan »Vulgata«, uporablja zahodna Cerkev še danes. Hieronim je napisal mnogo drugih del. Po bridkih preizkušnjah in mučnih boleznih je učen in spokorni mož umrl 30. septembra 420.

Sv. Kozma in Damijan

- 1 Sobota Remigij, škof; Domnin, mučenec
- 2 Nedelja 18. POBINKOŠTNA, ROŽNOVENSKA; Angeli varuhi**
Jezus ozdravi mrtvoudnega (Mt 9, 1—8)
- 3 Ponedeljek Terezija Deteta Jezusa, devica; Kandid, mučenec
- 4 Torek Frančišek (Branko) Asiški, spoznavavec; Avrea (Zlata), devica
- 5 Sreda Placid in tovariši, mučenci; Marcellin, škof
- 6 Četrtek Bruno, spoznavavec; Fides (Vera), devica, mučenka
- 7 Petek † Rožnovenska Mati božja; Marko, papež € 14.09
- 8 Sobota Brigita, žena; Simeon, starček; Demetrij (Mitja), mučenec
- 9 Nedelja 19. POBINKOŠTNA, (žegnanjska v ljubljanski nadškofiji)**
Prilika o kraljevi svatbi (Mt 22, 1—14)
- 10 Ponedeljek Frančišek Borgia, spoznavavec; Hugolin, mučenec
- 11 Torek Materinstvo Device Marije; Emilijan, spoznavavec
- 12 Sreda Maksimilijan Celjski, škof, mučenec; Serafin, spoznavavec
- 13 Četrtek Edvard, spoznavavec; Koloman, mučenec
- 14 Petek † Kalist I., papež, mučenec; Just, škof € 4.52
- 15 Sobota Terezija Avilska, devica; Avrelija, devica
- 16 Nedelja 20. POBINKOŠTNA; Hedvika, žena**
Jezus ozdravi sina kraljevega uradnika (Jan 4, 46—53)
- 17 Ponedeljek Marjeta Marija Alakok, devica; Viktor, mučenec
- 18 Torek Luka, evangelist; Julijan, spoznavavec
- 19 Sreda Peter Alkantarski, spoznavavec; Etbin, opat; Lucij, mučenec
- 20 Četrtek Janez Kentski, spoznavavec; Irena, mučenka, Felicijan, mučenec
- 21 Petek † Uršula in tovarišice, mučenke; Hilarion, opat € 6.35
- 22 Sobota Vendelin, opat; Marija Salome, žena; Kordula, mučenka
- 23 Nedelja 21. POBINKOŠTNA, MISIJONSKA; Anton M. Claret, škof**
Prilika o neusmiljenem hlapcu (Mt 18, 23—35)
- 24 Ponedeljek Rafael, nadangel; Kristina, devica; Feliks, mučenec
- 25 Torek Krizant in Darija, mučenca; Krispin, mučenec
- 26 Sreda Evarist, papež, mučenec; Lucijan in tovariši, mučenci
- 27 Četrtek Frumencij, škof; Vincencij in Sabina, mučenca
- 28 Petek † Simon in Juda, apostola; Cirila, devica
- 29 Sobota Posvečenje cerkva v mariborski škofiji; Narcis, škof € 11.01
- 30 Nedelja 22. POBINKOŠTNA; KRISTUS KRALJ; (žegnanje v mariborski škofiji)**
O božjem kraljestvu (Jan 18, 33—37)
- 31 Ponedeljek Alfonz Rodriguez, spoznavavec; Volbenk, škof

	1.	6.00	17.44	11.44	18.34	7.31
	2.	6.01	17.42	11.41	18.54	8.38
	3.	6.02	17.40	11.38	19.17	9.46
	4.	6.04	17.38	11.34	19.46	10.55
	5.	6.05	17.36	11.31	20.24	12.04
	6.	6.07	17.34	11.27	21.13	13.10
	7.	6.08	17.32	11.24	22.15	14.09
	8.	6.09	17.30	11.21	23.28	14.57
	9.	6.10	17.28	11.18	—	15.36
	10.	6.12	17.26	11.14	0.48	16.07
	11.	6.13	17.24	11.11	2.11	16.32
	12.	6.14	17.22	11.08	3.35	16.55
	13.	6.15	17.20	11.05	5.59	17.16
	14.	6.17	17.19	11.02	6.22	17.38
	15.	6.18	17.17	10.59	7.45	18.02
	16.	6.20	17.16	10.56	9.08	18.31
	17.	6.21	17.14	10.53	10.29	19.06
	18.	6.22	17.12	10.50	11.43	19.50
	19.	6.24	17.10	10.46	12.47	20.43
	20.	6.25	17.08	10.43	13.39	21.44
	21.	6.27	17.06	10.39	14.18	22.50
	22.	6.28	17.04	10.36	14.50	23.57
	23.	6.29	17.02	10.33	15.14	—
	24.	6.31	17.01	10.30	15.35	1.03
	25.	6.32	16.59	10.27	15.52	2.09
	26.	6.34	16.58	10.24	16.08	3.13
	27.	6.35	16.56	10.21	16.24	4.17
	28.	6.36	16.55	10.19	16.41	5.21
	29.	6.38	16.53	10.15	17.00	6.27
	30.	6.39	16.52	10.13	17.22	7.35
	31.	6.41	16.50	10.09	17.49	8.46

VREMENSKI
PREGOVORI

Kakor je sv. Uršula pričela,
bo zima vsa izpela.

Se nerado listje obleti,
vsak se zime naj boji.

Sveti Gal deževen ali suh,
prihodnjega poletja ovaduh.

Sveti Luka
sneg prikuka.

LJUDSKA
MODROST

V premislekih bodi podoben polžu, v dejanjih ptici. — Od mlade-
ga drevesa vejico še lahko od-
česneš, od starega jo moraš od-
sekati. — Pomisli, preden kaj re-
češ: tudi beseda človeka ubije.
— Kdor je zdoma, ima eno misel:
kdor je doma, jih ima sto. — Laž
in zvijača pogineta, samo resni-
ca in pravica ostaneta.

BOŽJA
MODROST

Začetek vsakega dela bodi pre-
udarek, pred vsakim dejanjem
naj bo posvetovanje! (Sir 37, 16).
— Vse ima svoj čas in vsak opravek
ima svojo uro pod nebom
(Prid 3, 1). — Oblaki in veter, pa
nič dežja, tak je mož, ki se baha
z darilom, ki ga samo obljublja
(Preg 25, 14). — Vsaka krivica je
dvorezen meč, za njegov udarec
ni zdravila (Sir 21, 3).

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

Sv. Frančišek Asiški

2. oktober

Angeli varuhi. Čeprav je vera v nebeške duhovne zaščitnike v Cerkvi izpričana od najstarejših časov sem, je praznik angelov varuhov novejšega izvora. Srečamo ga v začetku 16. stoletja v Španiji, pozneje v Franciji. Papež Pavel V. ga je vpeljal leta 1608 in določil, naj bi ga praznovali prvo nedeljo v septembru. Šele od Klemena X. obhaja ta praznik vsa Cerkev (od 1670), in sicer 2. oktobra. — Vendar si angelov varuhov ne smemo predstavljati samo kot varuhov otrok, ampak tudi odraslih, varuhov v duševnih in telesnih nevarnostih. Danes, ko gremo zdoma, ne vemo ali se bomo vrnili živi in zdravi, ali pa kot invalidi. Zato se radi priporočajmo svojemu angelu varuhu z živo vero in močnim zaupanjem v njegovo varstvo. Tudi šoferjem, ki obešajo v svoje vozilo v praznoverju razne pajace in živali, bi svetovali, naj bi si raje obesili okrog vratu veržico s podobo angela varuha ter se mu med nevarno vožnjo priporočali za varstvo. Prepričani smo, da bi bilo potem manj nesreč.

3. oktober

Terezija Deteta Jezusa. Ta mlada svetnica, ki je tako hitro zaslovela po vsem svetu, je bila rojena 1873 v Alenconu v Franciji; posvetila se je samostanskemu življenju, ljubezni do Boga in do bližnjega. Prav ona kliče našemu rodu, ki ima toliko opraviti samo s skrbmi tega sveta, naj vendar ne pozabi tudi na notranje življenje v ponižnosti in ljubezni. L. 1925 je bila razglašena za svetnico in zavetnico katoliških misijonov.

4. oktober

Frančišek Asiški. Frančišek Asiški je bil rojen 1182 v Assisiju, v srednji Italiji. Njegovo pravo ime je bilo Giovanni Bernadone; Francesco so ga imenovali njegovi prijatelji, ker je tako odlično znal francoski. On je bil prvi, ki je imel to ime in je po njem postalo tako splošno. Po burni mladosti, popotovanjih in bojnih pohodih se je odločil, da bo svoje življenje popolnoma spremenil; prodal je vse svoje premoženje, hodil v kugi in bos po deželi in pridigal o pokori. Denar, ki ga je s prijatelji priberačil, je razdelil revežem in bolnikom; iz njihove družbe je nastal beraški red frančiškanov ali minoritov (manjših bratov), ki je že nekaj stoletij pozneje imel 8000 samostanov in nad 200.000 redovnikov. O nobenem svetniku ni bilo toliko pisanega kakor o sv. Frančišku. Če je prišel v kakšno mesto, mu je šlo vse naproti in njegovi spremljevalci ga opisujejo kot »človeka z drugega sveta«, in Dante ga označuje kot »novo sonce, ki je bilo rojeno svetu«.

6. oktober

Bruno. Sv. Bruno je bil rojen v Kölnu 1030, postal duhovnik in se povzpел do škofijskega kanclerja. Potem se je umaknil v samoto v Chartreuse pri Grenoble in ustanovil red cistercijanov. Red si je pridobil velike zasluge z obdelovanjem zemlje. graditvijo cerkva in šol. Pred dobrimi 700 leti so se cistercijani naselili tudi v naših krajih, s prepisovanjem rokopisov opravili pomembno kulturno delo, pa tudi z vzornim poljedelstvom in vinogradništvom storili mnogo dobrega.

7. oktober

Rožnovenska Mati božja. Ta praznik je vpeljal 1573 papež Gregor XIII. v spomin na zmago italijansko-španskega ladjevja nad Turki pri Lepantu, papež Klemen XI. pa ga je 1716 po zmagi nad Turki pri Petrovaradinu razširil na vso Cerkev. Cerkev želi s praznikom poudariti pomen in moč molitve svetega rožnega venca.

8. oktober

Brigita. Svetnica je bila rojena okoli 1300 pri Upsali na Švedskem. Bila je mati osmih otrok. Po moževi smrti je šla v Rim in od tam ustanovila samostan v svoji švedski domovini, za opatinjo pa imenovala svojo hčer Katarino. Za tem prvim samostanom Brigistinega reda je bilo ustanovljenih še več drugih. O svetnici pripoveduje legenda, da je imela v svojem življenju več videnj in razodetij, o katerih je tudi pisala.

11. oktober

Materinstvo Device Marije. Res ni meseca in letu, da se Cerkev s svojimi verniki ne bi s kakšnim praznikom spominjala Marije. Današnji praznik nas kliče, naj se poglobimo v Marijino ljubezen do Jezusa in v njegovo do nas, ker smo udje Kristusovi.

15. oktober

Terezija Avilska. Leta 1535 je stopila v karmelski samostan v Avili. Njeno veliko delo je reforma karmeličanskega reda, ki jo je izvedla skupaj s svetim Janezom od Križa. Ustanovila je 27 ženskih samostanov karmelitskega reda. »Junaška pesem ljubezni« so imenovali njene zgodbe, ki nam jih je ta svetnica zapustila o svojem življenju. Življenje v molitvi je bilo osnova te junaške pesmi, vendar združeno z nenavadnim smislom za praktičnost: »Namen molitve je, da iz nje zrastejo dejanja, zmerom nova dejanja!« Terezija je umrla 4. oktobra 1582 in ker je naslednji dan prišla v veljavo koledarska reforma Gregorja XIII., obhajamo njen god 15. oktobra.

18. oktober

Luka. Evangelist Luka je bil po rodu Grk iz Antiohije v Siriji. Po poklicu je bil zdravnik, jezik njegovega evangelija pa priča, da je bil tudi literarno izobražen. Gospoda osebno ni poznal. V rodnem mestu se je že zgodaj seznanil s krščanstvom, prejel krst in se potem oklenil apostola Pavla, kateremu je bil zvest spremljevalec in več let pomočnik pri apostolskem delu med pagani. S Pavlom je šel tudi v Rim in ostal pri njem do smrti. Umril je mučeniške smrti, ni pa znano, kdaj in kje. Soglasna je sodba, da je Luka tudi pisatelj Apostolskih del.

21. oktober

Uršula. Legenda pripoveduje o tej svetnici, da je bila lepa angleška kraljična, ki jo je zasnubil poganski princ; ker je hotela ostati zvesta Kristusu, si je izprosila tri leta odloga. Med tem se je s svojimi tovarišicami odpravila na romanje v Rim. Od Kölna do Basla so se peljale po Renu, nato so nadaljevale pot čez Alpe v Italijo. Ko so se vračale, so pri Kölnu naletele na hunske vojske, ki je vse pobila. Red šolskih sester, ki skrbi za vzgojo in pouk mladih deklet, je sv. Uršulo izbral za svojo patrono.

24. oktober

Rafael. Rafael je eden izmed štirih nadangelov. Več o njem izvemo iz starozavezne Tobijeve knjige. Kot dobri duh, varuh in svetovalec je spremljal mladega Tobija, ki ga je oče poslal

v tujino, na njegovem potovanju, in mu pomagal v vseh težavah. Ko se je Tobija s svojim spremljevalcem vrnil domov in z ribjim žolčem pomazal slepemu očetu oči, da je spet videl luč neba in sta se oba Tobija hotela spremljevalcu oddolžiti, se jima je razodel: »Jaz sem namreč angel Rafael, eden izmed sedmih, ki stojimo pred Gospodom«. (Tob 12, 15). Nadangela Rafaela časte kot varuha popotnikov in romarjev, umetniki ga pa upodabljajo s popotno palico in z bučo.

28. oktober

Simon in Juda Tadej. Dva izmed dvanajstih apostolov Gospodovih, o katerih vemo praznovrsto malo. Simona imenuje evangelist Matej Gorečnika, evangelist Marko pa Kananejca; Juda Tadej pa je bil sin Alfejev, brat Jakoba mlajšega in bratranec Gospodov. Po izročilu sta oznanjala krščanstvo v Perziji in Mezopotamiji in tam umrla mučeniške smrti. Svetega Tadeja časte verniki kot velikega priprošnjaka v hudi stiski.

30. oktober

Kristus Kralj. Praznik Kristusa Kralja obhajamo zadnjo nedeljo v oktobru. Proti vsem tistim silam, ki duhove in srca, da, cele narode in kulture hočejo odtrgati od Boga, oznanja Cerkev s tem praznikom (vpeljan je bil šele leta 1925) nedotakljivo pravico Jezusa Kristusa nad vsem svetom, zakaj: »On je podoba nevidnega Boga, prvorojenec vsega stvarstva, kajti v njem je bilo ustvarjeno vse, kar je v nebesih in kar je na zemlji, vidne in nevidne stvari...« (Kol 1, 16).

Sveta Uršula

- 1 Torek** **DAN MRTVIH**
VSI SVETI; Severin, spoznavavec; Marija, devica, mučenka
- 2 Sreda Spomin vernih duš; Viktorin, škof, mučenec; Just, mučenec
- 3 Četrtek Hubert, škof; Silvija, žena; Valentin in tovariši, mučenci
- 4 Petek † Karel (Dragotin) Boromejski, škof; Vital, mučenec
- 5 Sobota Zaharija in Elizabeta; Svete moči (relikvijs)
- 6 Nedelja** **23. POBINKOŠTNA, ZAHVALNA; Lenart, opat**
Jezus obudi Jairovo hčer (Mt 9, 18—26)
- 7 Ponedeljek Engelbert, škof; Vilibrord, škof; Herkulan, mučenec
- 8 Torek Bogomir, škof; Štirje kronani mučenci
- 9 Sreda Posvečenje bazilike sv. Odrešenika; Teodor (Božidar), mučenec
- 10 Četrtek Andrej Avelinski, spoznavavec; Demetrij (Mitja), škof
- 11 Petek † Martin (Davorin), škof; Menas, mučenec
- 12 Sobota Martin, papež, mučenec; Kuno, škof; Avrelij, škof
- 13 Nedelja** **24. POBINKOŠTNA; Stanislav Kostka, spoznavavec**
Prilika o gorčičnem zrnju (Mt 13, 31—35)
- 14 Ponedeljek Jozafat Kunčevič, škof, mučenec
- 15 Torek Albert Veliki, cerkveni učitelj; Leopold, spoznavavec
- 16 Sreda Jedrt, devica; Otmar, opat; Edmund, škof
- 17 Četrtek Gregorij Čudodelnik, škof; Hugon, škof
- 18 Petek † Posvečenje bazilik sv. Petra in Pavla; Roman, mučenec
- 19 Sobota Elizabeta, (Špela, Jela), žena; Mehtilda, devica
- 20 Nedelja** **25. POBINKOŠTNA; Feliks Valois, spoznavavec**
O razdejanju Jeruzalema (Mt 24, 15—35)
- 21 Ponedeljek Darovanje Device Marije; Albert, škof, mučenec
- 22 Torek Cecilija, devica, mučenka; Maver, mučenec
- 23 Sreda Klemen I., papež, mučenec; Felicita, mučenka
- 24 Četrtek Janez od križa, cerkveni učitelj; Krizogon, mučenec
- 25 Petek † Katarina, devica, mučenka; Erazem, mučenec
- 26 Sobota Silvester, opat; Konrad, škof; Leonard Portom., spoznavavec
- 27 Nedelja** **1. ADVENTNA; Virgilij, apostol Koroške**
O poslednji sodbi (Lk 21, 25—33)
- 28 Ponedeljek Gregorij III., papež; Jakob, spoznavavec; Ruf in tovariši, mučenci
- 29 Torek** **DAN REPUBLIKE¹**
- 30 Sreda Saturnin, mučenec; Gelazij, papež; Illuminata, devica
 Andrej, apostol; Justina, devica, mučenka

¹ se praznuje dva dni

1.	6.42	16.49	10.07	18.23	9.56
2.	6.43	16.48	10.05	19.09	11.04
3.	6.45	16.46	10.01	20.07	12.05
4.	6.46	16.45	9.59	21.15	12.56
5.	6.48	16.43	9.55	22.31	13.36
6.	6.49	16.42	9.53	23.51	14.08
7.	6.50	16.41	9.51	—	14.34
8.	6.52	16.39	9.47	1.12	14.57
9.	6.53	16.38	9.45	2.32	15.18
10.	6.55	16.36	9.41	3.52	15.39
11.	6.56	16.35	9.39	5.14	16.01
12.	6.57	16.34	9.37	6.38	16.27
13.	6.59	16.33	9.34	8.00	16.58
14.	7.00	16.32	9.32	9.18	17.39
15.	7.02	16.31	9.29	10.29	18.29
16.	7.03	16.30	9.27	11.29	19.28
17.	7.05	16.29	9.24	12.15	20.34
18.	7.06	16.28	9.22	12.50	21.42
19.	7.08	16.27	9.19	13.18	22.50
20.	7.09	16.26	9.17	13.40	23.56
21.	7.11	16.25	9.14	13.58	—
22.	7.12	16.24	9.12	14.14	1.01
23.	7.13	16.23	9.10	14.30	2.04
24.	7.15	16.23	9.08	14.46	3.08
25.	7.16	16.22	9.06	15.04	4.14
26.	7.17	16.21	9.04	15.25	5.21
27.	7.18	16.20	9.02	15.50	6.32
28.	7.19	16.20	9.01	16.23	7.44
29.	7.21	16.19	8.58	17.05	8.54
30.	7.22	16.19	8.57	18.00	9.59

**VREMENSKI
PREGOVORI**

Deževni vsi sveti,
pozimi hudi zameti.

Če mokro zemljo sneg pokrije,
bo malo prida za kmetije.

Sveti Martin naj bo suh,
da pozimi raste kruh.

Sneg svetega Andreja
polju ni kaj prida odeja.

**BOŽJA
MODROST**

Starost ne pride sama. — Hišni
prag je najvišja planina. — Kdor
v jezi pije in v žalosti molči, nik-
dar dolgo ne živi. — Od žalosti
ne moreš v zemljo, ne od radosti
v nebesa. — Z lastnimi žalji je
malokdo obogatel. — Bog zapre
ena vrata, pa odpre stotera. —
Kdor se na tujo pomoč zanaša,
v situ vodo prenaša.

**LJUĐSKA
MODROST**

Kdor sam sebi nič ne privošči,
zbira za druge in z njegovimi do-
brinami se mastijo tujci (Sir 14,
4). — Dobrohoten pogled razve-
seljuje srce, vesela novica oživi
kosti (Preg 15, 30). — Ne grajaj,
preden nisi preiskal; najprej pre-
išči in potem posvari! (Sir 11, 7).
— Ne premikaj starega mejnika,
ki so ga postavili tvoji očetje!
(Preg 22, 28).

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

Sveti Martin

1. november

Vsi sveti. Praznik vseh svetnikov so praznovali v grški Cerkvi že od 4. stoletja dalje v spomin vseh mučencev, in sicer na prvo nedeljo po binkoštih. 13. maja leta 609 ali 610 je papež Bonifacij IV. posvetil rimski Panteon v čast Materi božji in vsem svetim mučencem. S tem je bila dana osnova za obhajanje praznika vseh svetnikov tudi v zahodni Cerkvi, ki ga je Gregor IV. leta 835 določil za 1. november.

2. november

Spomin vernih duš. V martirologiju naznanja rimska liturgija ta dan s sledečimi mogočnimi besedami: »Danes obhajamo slovesen spomin vseh rajnih vernikov. Cerkev kot skupna in nežno čuteča mati se je pravkar še trudila zato, da bi slavila vse svoje otroke v nebeškem veselju s primernimi hvalnicami. Zdaj pa bi rada v svoji materinski skrbi pomagala vsem svojim otrokom, ki trpe na kraju očiščevanja s svojo mogočno pomočjo pri Kristusu, svojem Gospodu in Zeninu, da bi bili čimprej sprejeti v občestvo nebeščanov.«

4. november

Karel Boromejski. Bil je grofovskega rodu iz okolice Lago Maggiore; zaradi svoje izredne učenosti je bil že zgodaj imenovan za nadškofa v Milanu (1560). Pri meniških redovih je vpeljal nov strog cerkveni red, ustanovljal semenišča in je bil hud nasprotnik reformacije. Ob izbruhu velike epidemije kuge leta 1576 je dal zgraditi več bolnišnic, sam pomagal pri negi bol-

nikov in s svojimi spodbudnimi pridigami rešil velik del milanskega prebivalstva.

6. november

Leonard (Lenart). Sveti Lenart je bil frankovski plemič, ki je živel v 6. stoletju kot puščavnik in opat v samostanu Noblac pri Limogeu (današnji St. Leonhard). Zaslovel je s čudeži, ki jih je storil pri reševanju jetnikov, pri zdravljenju duševnih bolezni in živinske kuge. Ponekod ga časte kot zavetnika jetnikov, bolnikov in konj.

10. november

Sv. Andrej Avelinski, spoznavavec. Najprej je bil cerkveni sodnik, potem pa goreč redovnik in dušni pastir; umrl je zadet od kapi v Neaplju, ko je ravno stopil k oltarju in trikrat ponovil: Stopil bom k oltarju božjemu. Veliko zaslug ima za prenovev duhovniškega stanu v tisti razrvani dobi. Umrl je leta 1608.

11. november

Martin. Sveti Martin iz Toursa je živel v 4. stoletju in je bil najprej rimski vojak; v Galiji se je dal krstiti, stopil je v samostan in bil naposled zaradi svojega zglednega življenja posvečen v škofa v mestu Tours. Legenda pripoveduje, da je nekoč jezdil po deželi, srečal raztrganega berača in mu odrezal polovico svojega plašča. Naslednjo noč se mu je prikazal Kristus v tem plašču. Zaradi čudežev, ki jih je delal, so ga zelo častili in je postal eden najbolj priljubljenih svetnikov.

13. november

Sv. Stanislav Kostka, spoznavalec (1550—1568), je slovanski svetnik (Poljak) in poseben vzornik in zavetnik mladine, zlasti dijaške. Študiral je na Dunaju, od koder je po hudih notranjih bojih za poklic, čez Alpe pobegnil v Rim, kjer je stopil v jezuitski red, a je komaj osemnajstleten umrl.

14. november

Bl. Nikolaj Tavelič in sv. Jozafat Kunčević, oba slovanska svetnika in mučenca. Prvi, po rodu Hrvat, Dalmatinec iz Šibenika, je bil goreč misijonar v Bosni in Palestini, drugi pa je bil goreč apostol zedinjenja zahodnih in vzhodnih kristjanov med Belorusi. Radi vneme, »da bi bila ena čreda in en pastir« je mučeniško umrl v Vitebsku leta 1623.

15. november

Albert Veliki. Kot mislec in široko razgledan učenjak je veljal za enega najvplivnejših cerkvenih učiteljev srednjega veka. Bil je dominikanec in je deloval kot pridigar in učitelj v raznih samostanih in na vseučiliščih v Kölnu, Hildes-

heimu, Freiburgu, Regensburgu, Strassbourgu in Parizu. V svojih modroslovnih nazorih in spisih je združeval misli grškega filozofa Aristotela s krščansko teologijo. Njegov najpomembnejši učenec je bil Tomaž Akvinski. Ustvaril je nesmrtna dela na področju bogoslovne, modroslovne in narodoslovne vede.

16. november

Jedrt, devica. Velika žena srednjega veka (1302), od otroških let v samostanu cistercijank v Helfti (Turingija), telesno šibka, duševno pa globoka, a vendar jasna pisateljica svetih knjig. Spada med prve častilce Srca Jezusovega.

17. november

Gregorij Čudodelnik. Deloval je okoli 250 kot škof v Kapadociji. Legenda pripoveduje o njem, da je z močjo molitve odstranil velikansko skalo, ki je bila ovira pri graditvi cerkve in je zato dobil ime Čudodelnik.

19. november

Elizabeta, vdova (1207 do 1231), čudovit zgled krščanske žene in matere: ponoči vstaja k molitvi, podnevi se žrtvuje v delih ljubezni; tolaži vdove, neguje sirote, obdarja reveže, streže bolnikom, svoje gorje po smrti moža, vdovstvo in preganjanje pa voljno prenaša in se končno kot redovnica vsa posveti revnim in bolnim.

22. november

Cecilija. Sveta Cecilija je živela v 3. stoletju. Legenda pripoveduje o njej, da bi se morala poročiti s poganom Valerijanom, katerega pa je pred poroko pridobila za krščanstvo, prav tako njegovega brata Tiburcija. Pozneje so vsi trije umrli mučeniške smrti. Ko so med svatbo igrali vesele napeve, je Cecilija s svojo pesmijo prosila Boga, da bi mogla ostati devica. V spomin na to jo umetniki upodabljajo z orglami ali kakšnim drugim glasbilom, glasbeniki pa jo časte kot svojo patrono.

23. november

Klemen, papež in mučenec, umrl 101 v pregnanstvu na Krimu; njegove kosti sta skozi naše kraje nesla v Rim sv. Ciril in Metod. Ohranjeno nam je njegovo lepo pismo Korinčanom. V njegovi cerkvi v Rimu je pokopan sv. Ciril.

24. november

Janez od Križa. Janez de Yepes je bil doma blizu Avile. Ko mu je bilo 21 let, je postal karmelit; leta 1567 je prejel mašniško posvečenje in se srečal s sveto Terezijo, ki ga je odvrnila od

misli, da bi stopil v red kartuzijanov in ga je prepovabila, da sta se pod njenim vodstvom lotila reforme karmelitskega reda. Kmalu nato je ustanovil prvi samostan bosih karmelitov, s čimer je izzval hudo nasprotstvo. V Toledu so ga vrgli v ječo, iz katere je zbežal. Umrli je 1951 v izgnanstvu.

25. november

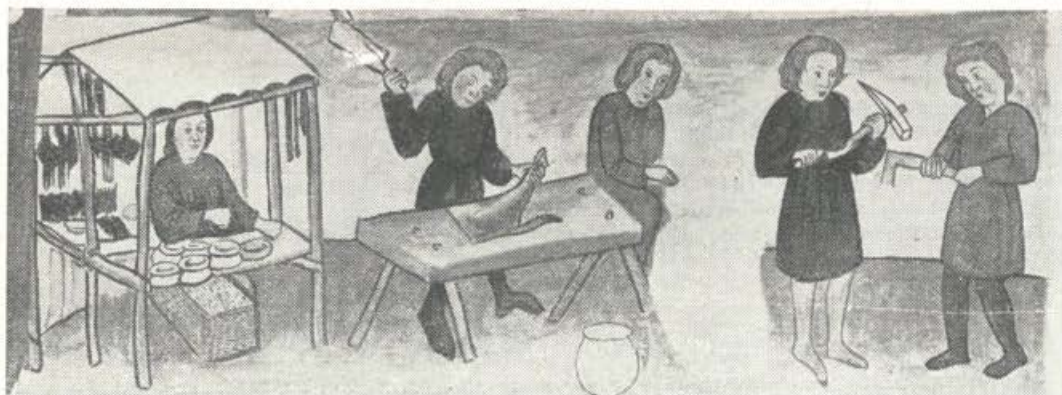
Katarina. Razen Katarine Sienske (29. april) in Katarine Švedske (8. okt.) je znana svetnica Katarina Aleksandrijska in jo časte kot priprošnjico v najhujši sili. Umetniki vseh časov so jo upodabljali z zobčastim kolesom, knjigo, mečem in palmo ali krono. Katarina je zavetnica učenjakov, vseučilišč, študentov, devic in deklet. Za cesarja Maksencija je okoli 310 umrla mučeniške smrti.

30. november

Andrej. Bil je apostol in brat apostola Petra in učenec Janeza Krstnika. Doma je bil iz Betsajde ob Genezareškem jezeru. Andrej in Peter, oba sta bila ribiča in sta imela hišo v Kafarnau, mestu, ki si ga je Jezus izbral za središče svojega apostolskega delovanja. Janez Krstnik je napotil Andreja k Jezusu; potem je Andrej povedal bratu: Našli smo Mesija. V Matejevem evangeliju beremo, kako ju je Jezus zagledal ob Galilejskem jezeru in jima rekel: Hodita za menoj in napravil vaju bom za ribiča ljudi. In takoj sta mreže popustila in šla za njim. Odslej je oznanjal evangelij po Mali Aziji in Balkanu do Volge. Rusi so ga častili kot svojega patrona. Po legendi je umrl mučeniške smrti na poševnem (grškem) križu, ki se po njem imenuje Andrejev križ.

Sveta Katarina (25. nov.)

1 Četrtek	Marijan in tovariši, mučenci; Natalija (Božena), žena	
2 Petek	† Bibijana, devica, mučenka; Blanka, žena; Pavlina, mučenka	
3 Sobota	Francišek (Branko) Ksaverij, spoznavavec; Sofonija, prerok	
4 Nedelja	2. ADVENTNA; Peter Krizolog; Barbara	
5 Ponedeljek	Janez Krstnik pošlje svoje učence k Jezusu (Mt 11, 2—10)	€ 7.23
6 Torek	Saba (Savo), opat; Nikolaj Tavelič, mučenec	
7 Sreda	Nikolaj (Miklavž), škof; Apolinarij, mučenec	
8 Četrtek	†† Ambrozij, cerkveni učitelj; Agaton, mučenec	
9 Petek	BREZMADEŽNO SPOČETJE DEVICE MARIJE	
10 Sobota	† Peter Fourier, spoznavavec; Valerija, mučenka	
11 Nedelja	Loretska Mati božja; Melkiad, papež, mučenec	
12 Ponedeljek	3. ADVENTNA; Damaz, papež	
13 Torek	Janez Krstnik pričuje o Kristusu (Jan 1, 19—28)	● 4.14
14 Sreda	Aleksander (Saša), mučenec; Maksencij in tovariši, mučenci	
15 Četrtek	Lucija, devica, mučenka; Otilija, devica	
16 Petek	Kvatre; Spiridion (Dušan), škof, mučenec; Just, mučenec	
17 Sobota	Anton in tovariši, mučenci; Konrad, spoznavavec	
18 Nedelja	† Kvatre; Evzebij, škof, mučenec; Albina, devica	
19 Ponedeljek	Kvatre; Lazar, škof; Vivina, devica	
20 Torek	4. ADVENTNA, KVATRINA; Gracijan, škof	
21 Sreda	Janez Krstnik pripravlja Jezusu pot (Lk 3, 1—6)	Ⓝ 22.41
22 Četrtek	Urban V., papež; Tea, mučenka; Favsta, žena	
23 Petek	Evgenij in Makarij, mučenca; Julij, mučenec	
24 Sobota	Tomaž (Tomislav), apostol; Severin, škof	
25 Nedelja	DAN JLA	
26 Ponedeljek	Demetrij (Mitja) in tovariši, mučenci; Frančiška Cabrini, devica	
27 Torek	† Viktorija, devica, mučenka; Servul, spoznavavec	
28 Sreda	†† Sveti večer; Adam in Eva; Hermina, devica	
29 Četrtek	BOŽIČ, ROJSTVO GOSPODOVO; Anastazija, mučenka	
30 Petek	O Jezusovem rojstvu (Lk 2, 1—14; Lk 2, 15—20; Jan 1, 1—14)	
31 Sobota	Štefan, prvi mučenec*; Marin, mučenec	Ⓞ 18.44
	Janez Evangelist, apostol; Fabiola, žena	
	Nedolžni otroci; Kastor in tovariši, mučenci	
	Tomaž Becket, škof, mučenec; David, kralj	
	† Evgenij, škof; Liberij, škof; Rajnerij, škof	
	Silvester I., papež; Katarina Labouré, devica; Melanija, žena	

1.	7.23	16.18	8.55	19.06	10.54
2.	7.24	16.18	8.54	20.20	11.37
3.	7.25	16.18	8.53	21.39	12.11
4.	7.27	16.17	8.50	22.59	12.39
5.	7.28	16.17	8.49	—	13.03
6.	7.29	16.17	8.48	0.17	13.23
7.	7.30	16.17	8.47	1.35	13.43
8.	7.31	16.17	8.46	2.53	14.04
9.	7.32	16.16	8.44	4.12	14.26
10.	7.33	16.16	8.43	5.33	14.55
11.	7.34	16.16	8.42	6.53	15.30
12.	7.35	16.16	8.41	8.08	16.15
13.	7.35	16.16	8.41	9.14	17.11
14.	7.36	16.17	8.41	10.07	18.15
15.	7.37	16.17	8.40	10.46	19.23
16.	7.38	16.17	8.39	11.18	20.33
17.	7.38	16.17	8.39	11.42	21.41
18.	7.39	16.18	8.39	12.02	22.47
19.	7.39	16.18	8.39	12.19	23.51
20.	7.40	16.19	8.39	12.36	—
21.	7.41	16.19	8.38	12.51	0.54
22.	7.41	16.19	8.38	13.03	1.59
23.	7.41	16.20	8.39	13.27	3.04
24.	7.42	16.21	8.39	13.50	4.13
25.	7.42	16.21	8.39	14.19	5.25
26.	7.43	16.22	8.39	14.58	6.36
27.	7.43	16.23	8.40	15.48	7.45
28.	7.43	16.24	8.41	16.52	8.45
29.	7.44	16.25	8.41	18.06	9.34
30.	7.44	16.25	8.41	18.26	10.13
31.	7.44	16.26	8.42	20.47	10.43

**VREMENSKI
PREGOVORI**

Prvega dne v adventu mraz, trajal bo ves zimski čas.

Božični dež vzame rž.

Dež in veter pred božičem, koplje jamo rad mrličem.

Zelen božič — bela velika noč.

**LJUDSKA
MODROST**

Marsikdo je že dejal: Jaz sem ti prijatelj zvest — v potrebi pa je naredil iz dlani pest. — Bog je star gospodar. — Nekateri človek je tako visok, kakor bi svet na njem stal. — Za krta ni treba plota okrog vrta. — Bog nikogar ne vleče za lase v nebesa. — Srečna smrt je lepega življenja dozorek.

**BOŽJA
MODROST**

Blagor človeku, ki ga njegova vest ne obtežuje in ki ne izgubi svojega upanja! (Sir 14, 2). — Kjer ni pametnega vodstva, propade ljudstvo, blaginja pa je, kjer je mnogo svetovalcev (Preg 11, 14). — Brez razodetja ljudstvo podivja, a blagor mu, če se drži postave (Preg 29, 18). — Modri si pridobi zaupanje pri svojem ljudstvu in njegovo ime živi na veke (Sir 37, 26).

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

Sv. Nikolaj (Miklavž)

3. december

Frančišek Ksaverij, apostol Indije in Japonske. Rojen je bil 1506 v Navari, se pridružil v Parizu Ignaciju Lojolskemu, ustanovitelju jezuitskega reda in šel 1541 kot papeški delegat v Indijo, kjer je v Goji širil krščanstvo. Leta 1549 je že na Japonskem, kjer je ustanovil prvo krščansko občino, se od tam odpravil na misijsko potovanje na Kitajsko in je na tej poti umrl.

4. december

Barbara, mučenka; bila je hči bogatega trgovca v Nikodemiji. Ker se je spreobrnila h krščanstvu, ji je oče v jezi odsekal glavo. Tisti hip je udarila strela in ubila očeta. V spomin na to legendo se ljudje ob nevihti obračajo na sveto Barbaro, ki jo uvrščajo med 14 priprošnjikov v sili. Priprošnjica za srečno smrt in zavetnica rudarjev.

6. december

Nikolaj (Miklavž). Sveti Nikolaj je bil škof v Miri in slavi kot eden največjih cerkvenih knezov 4. stoletja, ki so se udeležili znanega koncila v Niceji. Bil je zelo ugleden zaradi svoje radodarnosti in mnogih čudežev, ki jih je storil. Sv. Nikolaj je patron ljubljanske stolnice.

7. december

Ambrozij. Bil je sin rimskega prefekta v Galiji, učenec humanistov v Rimu, pravnik, guverner cesarskega mesta in še kot katehumen od svojega ljudstva izbran za škofa. Njegova cerkev

v Milanu je bila središče obnovljenega liturgičnega življenja. »Krstik« je latinsko književnost, ki je bila v zadnjih zdihljajih, za duhovnike svoje škofije je napisal novo knjigo »O dolžnostih«, pesnil himne, ki jih je Racine slavil kot mojstrovino klasičnega pesništva. Najprej kot cesarjev prefekt zdaj kot škof si je Ambrozij upal dvajset let po Konstantinu zahtevati duhovni primat v državi. Valentinijanu je zagrozil z izobčenjem, Teodoziju pa je naložil javno pokoro. Tako je za tisoč let določil pravice npravstvenosti v krščanstvu. Velja tudi kot zavetnik čebelarjev. Umrl je l. 897.

8. december

Brezmadežno spočetje Device Marije. Duns Skotus (o. 1265—1308), frančiškan, bistroumen teolog in filozof je prvi strnjeno razložil teologijo brezmadežnega spočetja. Pod vplivom frančiškanov se je praznik v 14. stoletju zelo razširil. Koncil v Baslu 1438 je določil, naj ta praznik obhajajo po vsej katoliški Cerkvi. Dne 8. decembra 1854 je Pij IX. v buli »Ineffabili Deus« razložil nauk o Marijinem spočetju.

13. december

Lucija. Mučenica sveta Lucija je živela v 4. stoletju v Sirakuzi. Zaradi spreobrnjenja h krščanstvu in ker se ni hotela poročiti s poganom, je bila obsojena, da jo sežgo na grmadi. Ker se je ogenj ni dotaknil, so jo naposled obglavili. V srednjem veku je bil njen spominski dan vezan z raznimi poganskimi navadami. Častili so jo kot svetnico luči. Na Švedskem ima še danes važno vlogo v zimskih običajih. Pri nas jo častimo kot priprošnjico za zdravje oči.

21. december

Tomaž. Sveti Tomaž je bil eden izmed dvanajstih Jezusovih apostolov. Ko se je Jezus prvič po vstajenju prikazal svojim učencem, Tomaža ni bilo med njimi, zato je dvomil, dokler se tudi njemu ni pokazal in mu rekel: »Deni svoj prst semkaj in poglej moje roke; podaj svojo roko in jo položi v mojo stran in ne bodi neveren ampak veren!«. Pozneje je kot apostol oznanjal krščanstvo v Indiji. Preboden s sulicami je umrl mučeniške smrti.

24. december

Sveti večer. Advent, ki nam je bil od prve nedelje tako svet čas, čas globoke notranje zbranosti in duhovne obnove, čas tihega veselja in pričakovanja, čas tudi prijetnih zunanjih priprav (jaslice, adventni venec, običaj »Marijinega popotovanja« in podobno) doseže višek svoje lepote na sveti večer, ki ob zbranem bedenju do

polnočnice preide v sam božič, dan rojstva Gospodovega. Kakor je dan pred božičem v cerkvenem bogoslužju sveto, radostno, praznično pričakovanje, tako je tudi v verni slovenski družini. Le to za letom se vrača sveti večer, ko se družina zbere pod toplo streho, da v miru in ob lepih starih običajih doživlja svetost večno lepih božičnih skrivnosti. Kajenje in kropljenje, jaslice, božično drevo, s smrečjem okrašen dom, miza s čistim prtom, božične dobrote, obdarovanje in toliko drugih navad, na kmetih drugačnih kakor v mestu, vse to po svoje pričuje o vernosti našega človeka, o zakoreninjenosti v tiste naše stare navade, ki so nas narodno in versko ohranjale skozi stoletja.

25. december

Božič, rojstvo Gospodovo. Ves krščanski svet se ta dan spominja rojstva Gospodovega. Cerkev je izbrala 25. december zato, ker so ta dan pogani obhajali praznik »Rojstva nepremagljivega Sonca« in je tako poganski praznik nadomestila s praznikom rojstva Jezusa Kristusa, ki je luč sveta in pravo, nepremagljivo sonce.

26. december

Štefan. V Apostolskih delih beremo, kako je mlada Cerkev notranje in zunanje živela, še polna spominov na nauk, na delo in na zapovedi božjega Učenika; verno ljudstvo jo je spoštovalo in ljubilo. Toda že so se oglasili poglavarji, starešine in pismouki; prijeli so apostole in jih vrgli v ječo, angel Gospodov pa je ponoči odprl vrata ječe in jih peljal ven. Tedaj je nastopil Štefan, mož poln vere in Svetega Duha, delal je čudeže in velika znamenja med ljudstvom. Farizeji so ga obdolžili bogokletstva, ga zgrabili in odvedli pred veliki zbor, privedli krive priče. Štefan pa se je branil, govoril je, da »so se togotili v svojih srcih in z zobmi škripali zoper njega.« Oni pa so planili nanj, ga vrgli iz mesta in kamenjali.

27. december

Janez Evangelist. Bil je učenec Janeza Krstnika, a kmalu ga je Kristus poklical za apostola. V zboru dvanajsterih je s Petrom in bratom Jakobom zavzemal častno mesto: bil je pri Jezusu, ko je obudil Jairovo hčer, ko se je na gori spremenil in ko je na getsemanskem vrtu potil krvavi pot. Sam se imenuje učenca, ki ga je Jezus ljubil; pri zadnji večerji je pri mizi slonel na njegovih prsih; umirajoč mu je Jezus izročil svojo mater v varstvo. Po Kristusovem vnebohodu je kot apostol deloval dlje časa v Jeruzalemu. Okrog l. 70 se je preselil v Efez in od tam vodil maloazijske cerkve. Pod cesarjem Dominicianom je bil, kakor sam izpričuje, »zaradi božje besede in zaradi pričeva-

nja o Jezusu« pregan na otok Patmos v Egejskem morju, kjer je spisal Razodetje. Pod Nero- nom se je vrnil v Efez ter tam spisal evangelij in tri liste, za cesarja Trajana (98—117) je v visoki starosti umrl naravne smrti okoli leta 100.

28. december

Nedolžni otroci. Nenavaden praznik: dan nedolžnih otrok, ki so morali umreti zaradi Kristusa. V Matejevem evangeliju beremo: »Ko je tedaj Herod videl, da so ga modri prevarili, se je silno razsrdil; in dal je pomoriti v Betlehemu in v vsej njegovi okolici vse dečke, dvoletne in mlajše, po času, ki ga je bil pozvedel od modrih«. Spomin na te otroke obhaja cerkev in ga imenuje svetega in v velikih litanijah kliče k njim: »Sveti nedolžni otroci, prosite za nas!«

31. december

Silvester. Silvester I. je bil slaven papež, ki je krstil rimskega cesarja Konstatina in tako pripeljal cerkev iz obdobja preganjanja v obdobje mira. Leta 325 je potrdil koncil v Niceji.

Božji nam je rojen sin ...

Pripombe h koledarju za leto 1966

Kakor vsako leto, prinaša tudi Koledar za leto 1966 podatke, ob kateri uri sonce in luna vzdeta in zaideta; izračunano je to za vzporednik 46° severne širine, ki teče skozi Ljubljano, proti vzhodu skozi Laze, Litijo, Šmartno, Radeče, Sevnico, Rajhenburg, Podsredo; proti zahodu pa skozi Dobrovo, Horjul, Žiri, Idrijo, Vojsko. Pripomnimo, da za severnejše in južnejše kraje od Ljubljane ni velike razlike, komaj kako minuto, in se praktično niti ne opazi.

Za vzhod in zahod sonca in lune je naveden srednji krajevni čas v urah in minutah, za lunine faze pa še posebej, ker se mnogi naši ljudje zlasti na kmetih glede vremena ravna po luninih spremembah in po Herschlovem ključu, ki iz teh sprememb precej zanesljivo napoveduje vreme, posebno še, če upoštevajo obenem druge pripomočke (barometer in podobno).

Ako je sonce natančno v meridianu (poldnevniku) kakega kraja na južni strani neba, tedaj je ura 12 ali poldne po krajevem času tistega kraja.

Seveda pa krajevni čas ni pri sedanjem prometu primeren. Po njem ne moremo uravnavati voznega reda na železnicah, avtobusih, letalih, ladjah in drugih prevoznih sredstvih. Na potovanju bi bilo vedno treba kazalce na uri premikati, ker je v vsakem kraju drug krajevni čas. (Na dolgih progah seveda to že pride v poštev. Če se peljemo iz Evrope v Ameriko, bomo kazalce na uri prav gotovo morali premakniti). Zaradi tega so l. 1890 uvedli astronomi in države pasovni čas. Vsa zemlja je razdeljena v 24 pasov, ki vsak meri 15 dolžinskih stopinj. Pas od 7,5 do 22,5 dolžinskih stopinj vzhodno od Greenwicha (Grinčiča), je srednjeevropski pas. Vse države, ki leže v tem pasu, imajo obenem isti srednjeevropski čas. Ta čas se določi po meridianu, ki je 15° vzhodno od Greenwicha. Omenjeni meridian gre nekoliko zahodno od Trbovelj in vzhodno od Kočevja. Kadar je na primer poldne na tem meridianu (Trbovlje) po srednjeevropskem času (ki je obenem enak krajevni času), tedaj je hkrati po 15° meridianu poldne tudi v Nišu, v Ljubljani in v Idriji, čeprav po krajevem času v Nišu kaže ura skoraj 12.28, v Ljubljani 11.58 in v Idriji 11.56. Srednjeevropski čas velja tudi za našo državo in morajo biti po tem času urejene vse javne ure in ves promet. Ako hočemo ugotoviti, ob kateri uri po srednjeevropskem času vzhaja ali zahaja sonce, kar je v koledarju navedeno v krajevem času prištevamo za kraje, ki leže ob idrijskem meridianu 4 minute, za kraje ob ljubljanskem meridianu 2 minuti; za kraje ob trboveljskem meridianu, po katerem se sploh srednjeevropski čas določi, ni prištevek, ker, kakor že omenjeno, je tam krajevni čas enak srednjeevropskemu času. Tedaj npr. zahaja sonce v Trbovljah dne 11. II. po srednje-

evropskem času ob 17.19, v Ljubljani ob 17.21 in v Idriji ob 17.23.

Nedeljska črka — b

Nedeljsko črko so nekoč rabili, da so izračunali, kateri dan je prva nedelja v januarju. Npr. za leto 1966 je to črka b, ker pride prva nedelja na dan 2. januarja in je b druga črka v latinski abecedi: a, b, c, d, e, f...

Zlato število — 10

Pred 2397 leti (432 pred Kr.) je grški učenjak Meton — bil je astronom in geometer — izračunal, da je 6940 dni točno 235 mesecev ali 19 let. To je rabil, da je lahko izračunal dolgost luninega leta (lunisolar), ker takrat so računali dolgost leta po luni. To dobo so imenovali Metonov cikel, ki traja 19 let, in to se šteje kot zlato število I—XIX. Npr. leto 1966 je 10. leto v Metonovi dobi.

Epakta — VIII.

Epakta je čas od zadnjega mlaja v letu do 1. januarja prihodnjega leta. Npr. v letu 1966 je epakta VIII, ker je bil zadnji mlaj v letu 1965 že 8. decembra.

Sončni krog — 15

Rimljani so hoteli urediti koledar in so gledali, kdaj in v katerih letih se ujema datum s tedenskimi dnevi. To dobo so izračunali na 28 let ter so jo imenovali »Sončni krog«. Leto 1966 je 15 leto v tej dobi.

Rimsko število — 4

Rimljani so imeli 15 letno dobo za plačevanje obresti in drugih dajatev. Leto 1965. bi bilo 3. leto v tej dobi. Zato je letos »Rimsko število« 4.

Letni vladar — Jupiter

Vse te navedbe imajo le še nekakšen tradicionalni ali zgodovinski pomen.

Razdelitev leta na živalski krog

Za duhovnike starih Babiloncev in Egipčanov je bila zemlja okrogla plošča, trdno središče sveta. Nad njo se je bočilo nebo kot velikanska polkrogla, na kateri se tekom leta premikajo po čisto določenih zakonih večna enaka ozvezdja, sonce, luna in premičnice ali planeti. Posebno pomembno se jim je zdelo pri tem, da sonce in planeti od enega meseca do drugega pri svojem kroženju srečujejo 12 čisto določenih ozvezdij in so svoj popisani letni koledar 360° razdelili na 12 enako velikih delov po 30°; vsakega od teh delov so označili z živalskim znamenjem, ki vlada tiste dni. Imena, ki so jih dali tem 12 ozvezdjem, so bila povečini vzeta iz živalstva: Oven, Bik, Rak, Lev,

Skorpion, Kozorog in Riba. Čeprav so tem imenom dodali še nekatera druga: Devica, Strelec, Tehtnica, Dvojčka, je vendar cela ta razdelitev ozvezdja kroženja sonca in planetov dobila ime Zodiakus ali Živalski krog. Ta se začne z znamenjem ovna v začetku pomladi.

Duhovnikom starih človeških kultur pa zvezdoslovje ali astronomija ni bila samo ena izmed bistvenih vej prirodoznanstva, ampak so jo zelo povezovali z religijo in z zemeljskim življenjem. Opazovali so ob letnih časih se menjajočo moč sonca in določili po tem čas setve in žetve, spoznavali so vpliv lune na plimo in oseko in na rast rastlin, in so naposled skušali dognati tudi vpliv ozvezdij na posameznega človeka. Vpliv lune na mesečne in božjastne ljudi so poznali, zato so podobne vplive pripisovali tudi planetom ali živalskim krogom. Tako so kmalu začeli verovati, da ima pozicija ozvezdij ob rojstni uri posameznega človeka odločilen vpliv na njegov značaj in življenjsko usodo in da imajo vsi tisti, ki so bili rojeni v znamenju istega živalskega kroga, skupne lastnosti. Tako so na primer ljudem, ki so bili rojeni v znamenju ovna, pripisovali lastnosti odločnosti, vendar odločnosti brez pomisleka, onim v znamenju leva prirojeno dostojanstvo, v znamenju tehtnice nagnjenje k spravljivosti in podobno. Vendar astrologi niso ostali pri sploševanju tipov živalskih krogov, ampak so izkoristili to za do podrobnosti izdelane horoskope po pozicijah ozvezdij natanko za dan in uro rojstva in za vse nadaljnje življenje do najbolj tveganih napovedi, kot jih še danes beremo v raznih časopisih in revijah. Tako je astronomija prešla v astrologijo, v napovedovanje prihodnosti iz zvezd, v katero v današnji tako imenovani napredni dobi slepo veruje na sto in sto tisoče lahkovernih ljudi. Na milijone ljudi, rojenih v znamenju Device ali Raka naj bi po takih praznovernih napovedih imelo enako srečo v ljubezni ali enake poslovne težave.

Kaj pa vreme

Nekaterim vremenarjem je Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz luninih sprememb, precej zanesljiv vremenski prerok, svet drugi dajo dosti na tako imenovani koledar singularitet, to je posameznih pojavov vsakega dne, iz katerih je mogoče sklepati na vreme. Nekaj besed tudi o tem! — Pomlad, poletje, jesen in zima, prijetno blage sape, soparno ozračje pred nevihto, megleni deževni dnevi in snežnobelo se iskreča zmrzal — vse to se leto za letom vrača ob istem času in vpliva na naše delo in življenje prav tako, kot je vplivalo na naše prednike in bo vplivalo na naše vnuke in pravnuke. Ta ritem letnih časov poznamo in se nanj lahko zanesemo, vplivajo pa nanj predvsem sonce, zračni tokovi, vlaga in suhi vetrovi. Tako nastajajo nekakšni vremenski zakoni. Desetletna in stoletna opazovanja teh zakonov so omogočila, da iz rednih, vsakdanjih posameznih pojavov (singularitet) moremo napovedovati

vreme za en dan, tudi za več dni, včasih celo za krajše obdobje. Iz teh opazovanj so nastala tudi vremenska prerokovanja v obliki pregovorov, ki jih za vsak mesec redno prinaša tudi naš koledar.

HERSCHLOV KLJUČ

Učenjaki sicer ne morejo dokazati, da luna vpliva na vreme — podobno kakor vpliva na morsko dno — vendar opazovanja dokazujejo, da je Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz luninih sprememb, precej zanesljiv vremenski prerok, posebno, če ga uporabljamo z drugimi vremeniki.

Herschlov ključ pravi, če se luna spremeni:

ob uri	bo poleti (15. 4.—15. 10.)	bo pozimi (16. 10.—14. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozahodnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozahodniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zahodniku, dež ob jugu ali jugozahodniku	dež in sneg ob jugu ali zahodniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo ta ključ takole:

1. Vreme bo tem zanesljiveje lepo, čim bliže polnoči se luna spremeni.
2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže poldneva se luna spremeni.

Ako Herschlov ključ napoveduje lepo vreme za določen dan, moramo razumeti tako, da bo približno v tistih dneh lepo.

Naši dedje so zelo verjeli stoti uri po mlaju. Kakor se je vreme tedaj zastavilo, tako je redno do ščipa (polne lune) tudi trajalo. Rimljani so v svojem pregovoru to označevali kar s petim dnevom: Kakršno je po mlaju vreme peti dan, tako do ščipa sleherni dan.

LEPO

SPREMENLJIVO

GRDO

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
 24 23 22 21 20 19 18 17 16 15 14 13 12

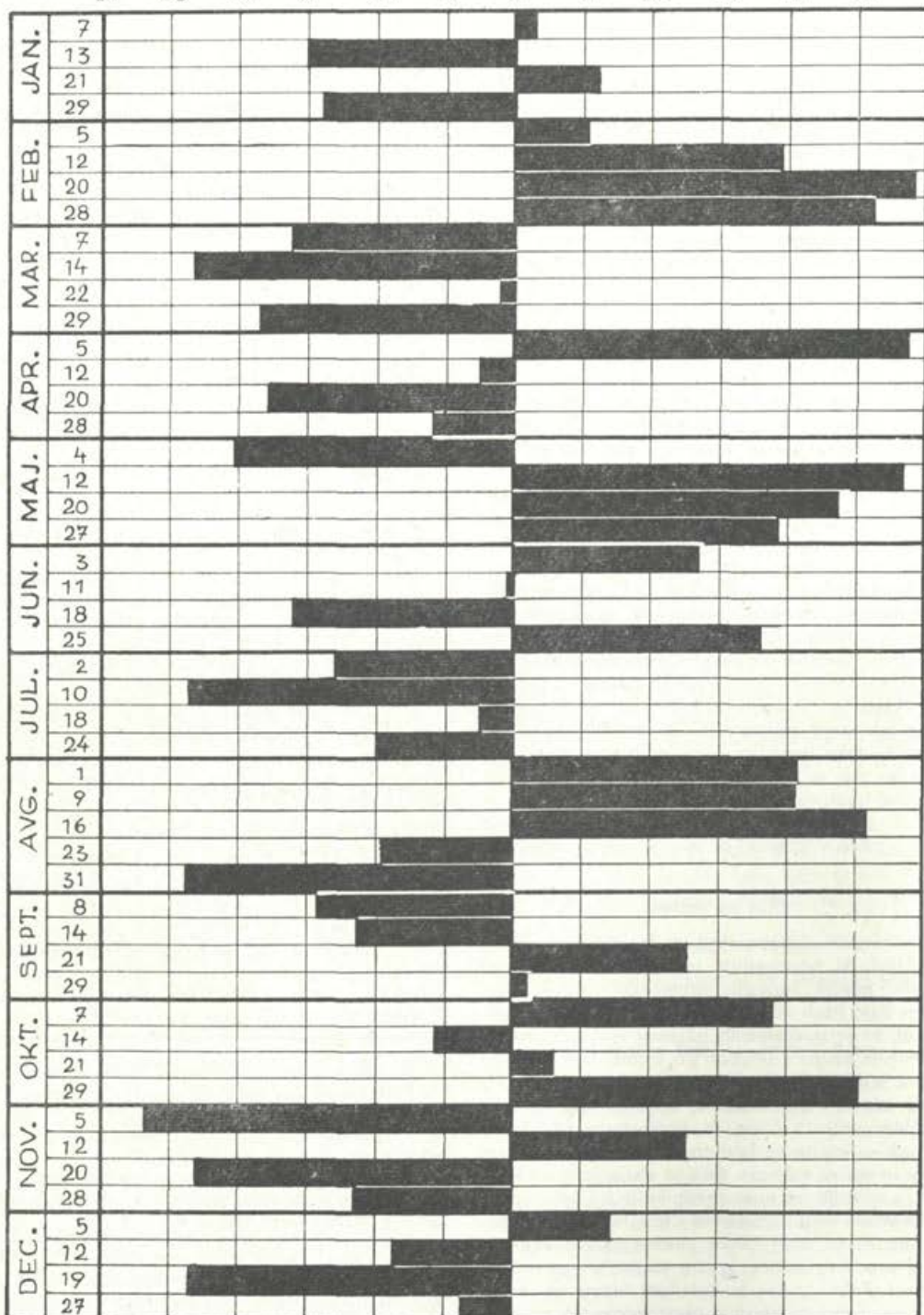
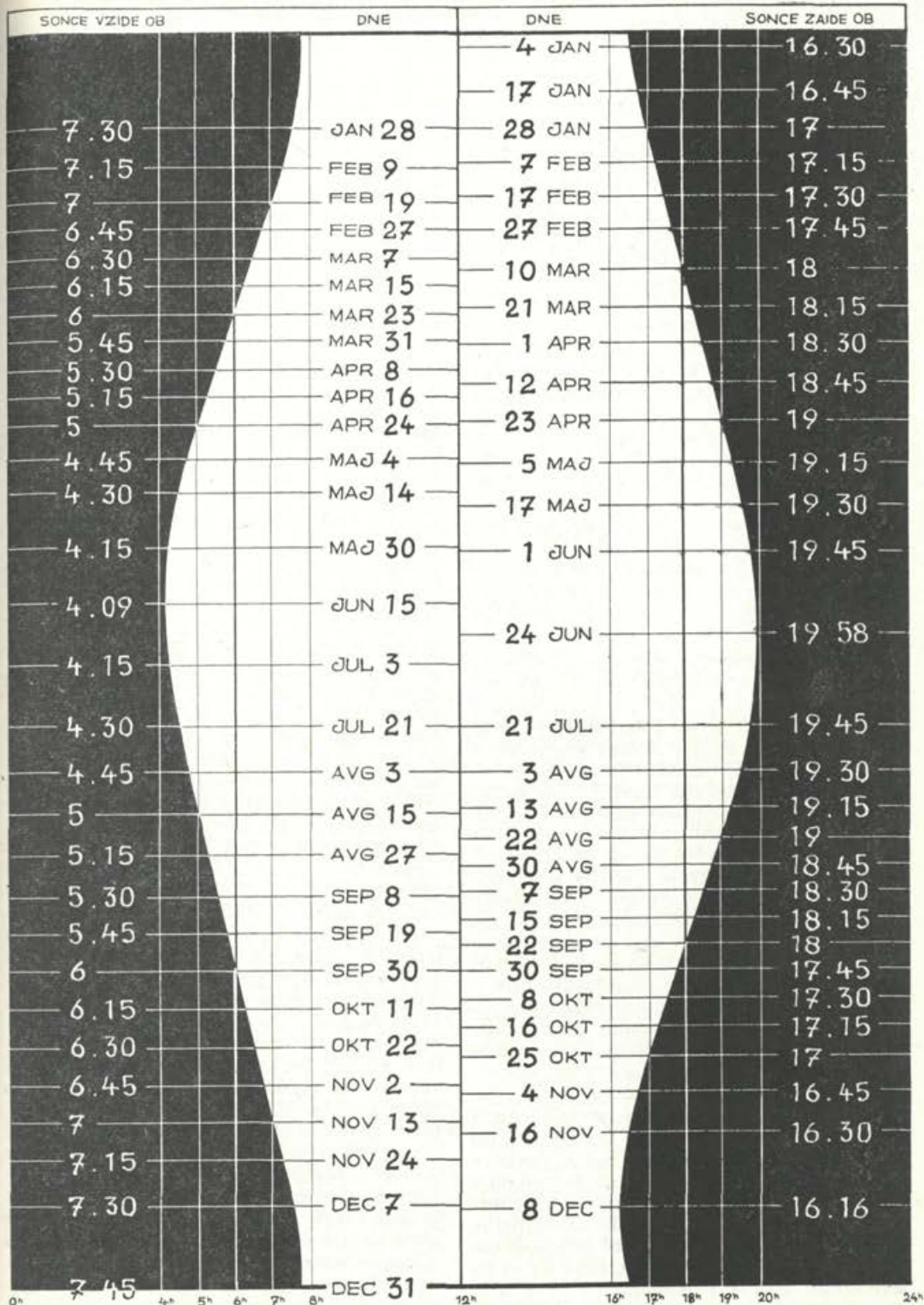

Diagram vremena po Herschlovem ključu za leto 1966

Sončni vzhod in zahod z razliko po četrte ure. Belo polje pomeni dan, črno pa noč, na levi po polnoči, na desni pred polnočjo.

Zunanja in notranja podoba koledarja

Koledar je knjiga, ki leži, bi lahko rekli, celo leto na mizi. Vedno ga potrebujemo. Zato mora biti vsebinsko zanimiv, privlačen pa tudi po svoji opremi. Za naslovno stran smo vzeli sliko »Svete Nedelje« s fasade cerkve v Crngrobu, posamezne prizore z nje pa uporabili tudi za zaglavja k mesecem. Letošnji koledar je tudi v kalendarskem delu bogatejši od dosedanjih. Dodali smo mu kratke življenjepise najvažnejših svetnikov za posamezne mesece in jih slikovno obogatili s starimi srednjeveškimi lesorezi.

Prav letos je minilo trideset let, ko je bila odkrita na fasadi cerkve v Crngrobu slika trpečega Jezusa, ki je zbudila izredno živo zanimanje s svojimi prizori iz vsakdanjega življenja. Slika je nastala v drugi polovici 15. stoletja, slikar je neznah, po vsej verjetnosti pa je pripadal delavniškemu krogu ljubljanskega slikarja Janeza, ki ga poznamo pod imenom Johannes pictor de Laybaco. Slika je zanimiva ne le zaradi upodobitve življenja ob koncu srednjega veka, ampak tudi zaradi svojega verskega poudarka, saj je v nekem smislu prav pridiga preprostemu verniku: Posvečuj nedeljo! Posamezni prizori, ki smo jih uporabili za zaglavja k mesecem, kažejo vsakdanja opravila, ki so ob nedeljah prepovedana.

Slika na naslovni strani koledarja nam kaže golega, čez ledja prepasanega Kristusa z rahlo k desni rami nagnjeno glavo. S kazalcem na stran upognjene desnice kaže rano na desni strani prsi, levico pa dviga z odprto dlanjo, da se vidi rana, pred levo stran prsi. V ozadju Jezusove figure se vidi orodje, s katerim so ga mučili, tam so glave oziroma doprsne podobe zgodovinsko znanih povzročiteljev njegovega trpljenja: sveti Peter s kretnjo zanikanja in s petelinom zraven sebe, veliki duhovnik Kajfa, ki trga svoj plašč, in njegov tast Ana, ki pljuje Jezusu v obraz; tu je Pilat, ki si umiva roke, njegova žena s krono na glavi in bradati Juda-izdajavec, z vrvjo okoli vratu. Med razkrcenima Jezusovima nogama je našlikan mož, ki z visoko dvignjeno sekiro cepi drva in jih sklada na kup ob njegovi leviči. V levem gornjem kotu vidimo doprsno podobo Boga Očeta, ki z desnico kaže na Sina, katerega je poslal v odrešitev grešnemu svetu. Okoli te osrednje podobe je devet vodoravnih pasov s prizori iz vsakdanjega življenja sredi 15. stoletja. Prvotno je bilo na sliki okoli 60 prizorov; danes je slika zelo poškodovana, tako da so na levi strani zgoraj popolnoma uničeni trije pasovi, prav tako levi del zgornjega pasu na desni strani, pa tudi spodnja dva pasova sta močno odrgnjena in ne več popolnoma raz-

ločna. Od prvotnih 60 prizorov je ohranjenih 47, ki predstavljajo tele dogodke od zgoraj navzdol, od leve proti desni: žena s svežnjem na glavi; kovač pribija konju podkev; otovorjene živali; lovec s sokolom na konju in lovec pešec s sulico, rogom in psom; mož česlja konja; mlin in ribolov z mrežo; tovarna mula nosi žito v mlin; mož in žena se kopljeta v kadi; lovci streljajo ptice na drevesih; presejevanje moke; mesenje testa in peka; naložen voz; mož na drevesu in žena spodaj (kaj naj prizor pomeni, ni jasno; morda beljenje platna); nag moški namaka lan; žena suši lan; otresanje, obiranje in pobiranje zrelega sadja; skupina dveh zažganih poslopij, spredaj dva vojaka z lok odganjata živino; godci in vrsta moških in ženskih figur, ki se drže za roke in plešejo; dvoboj z meči. Spodaj v desnem kotu je slikar upodobil zijajoče peklenko žrelo, v katero stopa skupina oseb, katero pred vhom sprejema hudič, nad njim pa visi lilast hudič; na čelu skupine je samomorilec z nožem, zasajenim v prsi. Na desni strani se od zgoraj navzdol vrste tile prizori: nerazločen prizor ob postelji z ženo in možem; dve ženi z vencem, nad njima plava zelen hudič; žena se ukvarja z zelenim medvedom, stoji na skrinni in obrača glavo k nji; ljubimkanje — možu sedi za vratom hudič; sedeča žena s piskrom, za vratom ji sedi hudič; mož prede, žena navija klopčič na vreteno; žena drži predivo, žena tke na statvah; mož sedi na klopi in kuri pod visečim kotlom; krojač za mizo, na kateri so škarje in razrezano blago, poleg visi narejena suknja; mož (strojar ali barvar?) meša v čeburu; zraven njega sedeči mož gladi (ali reže?) kožo (ali blago?) na deski, položeni čez kolena; barvar nese pobarvano blago, drugi ga devlje v čeber; kramar sedi pod leseno stojnico, na kateri vise klobase, plečeta itd., na mizi pred njim so vrečice z denarjem; mesar seka na mizi stegno; zraven njega mož, ki...?; dalje sta zidar in kamnosek s kladivom, ometačo in zidarskim merilom; trgovec sedi za stojnico, za hrbtom ima skladovnico raznobarnega blaga, pred sabo pa razgrnjeno blago, ki ga meri z merilom, pred trgovcem kupec; trije kegljači kegljajo, četrti postavlja keglje; kockarji pri mizi v prepiru; dva popotna gosta, ki jima iz gostilnice prinaša natakarica vrč pijače; dva kvartača pri mizi; zidana hiša-gostilnica z gostilniškim znamenjem; dva moža in žena pijejo in jedo pri mizi; dva moža v pretepu, tretji ju miri s palico.

Dr. France Stele, ki nam je prvi opisal sliko Svete Nedelje v Crngrobu, dodaja k opisu sledeče: »O smislu naše slike ne more

biti nobenega dvoma: človeško življenje, upodobljeno tu v izbranih dogodkih iz vseh letnih časov, vseh opravil in razpoloženj, ima na izbiro dva končna cilja, trpečega Kristusa, ki ga je na svet poslal Oče, da človeštvo odreši, in pekel, ki čaka tiste, kateri nočejo razumeti smisla Odrešenikove žrtve. Vsako, tudi najsvakdannejše delo in opravilo je lahko človeku v pogubo ali odrešenje, kakor ga namreč posveti ali zlorabi.«

Naša slika je posnetek kopije, ki jo je po crngrobski freski obnovil slikar Marijan Tršar in jo hrani Mestni muzej v Ljubljani. Fotografski posnetki so delo Boža Steierja. Opis slike se opira na dela: Fr. Stelè, Monumenta artis slovenicae I. Ljubljana 1935, str. 42; J. Veider, Vodič po Crngrobu, Skofja Loka 1936, str. 20—34; Fr. Stelè, Ikonografski kompleks slike »Svete Nedelje« v Crngrobu, Razprave SAZU II., Ljubljana 1944, 401 do 434.

Naše koledarske ilustracije h kratkim svetniškimi življenjepisi, smo odbrali med starimi srednjeveškimi lesorezi. Ta grafična slikarska tehnika se je začela v zgodnjem 15. stoletju in je v njegovi drugi polovici doživela tak razcvet, da je mnogokrat odločilno vplivala tudi na stensko in tabelno slikarstvo in celo na kiparstvo svojega časa. Končno je pod mojstrsko roko slikarja Dürerja (1471—1528) dosegla enega svojih najvišjih kvalitativnih vrhov in polnovreden umetnostni izraz.

Lesorezec izdelbe v leseno ploščo vse tiste vglobljine, ki so na odtisu bele, v pridvignem reliefu pa ohrani risbo, ki jo nato odtisne kot višinski tisk. Ta reprodukcijska tehnika je torej omogočila, da se je lesorez že od vsega začetka med ljudstvom zelo razširil. Tiskarsko razmnožene grafike so bile prve umetnine, ki so lahko zašle zaradi svoje cenenosti tudi v roke preprostega človeka. Znašle so se tako v meščanski izbi kot pod kmečko streho, saj so jih kramarji prodajali za mal denar na sejmih in božjih poteh, prenašali pa so jih tudi na zelo velike daljave. Obenem pa stoji lesorez tudi ob zibelki tiskarske tehnike, saj jo je takorekoč sam spočel. Kmalu so ga začeli porabljati tudi za okras prvih tiskanih knjig (inkunabul). Da, nekatere knjige so bile sestavljene skoraj iz samih lesoreznih slik, ker so bile namenjene ljudem, ki niso znali brati; podoba je govorila namesto črke, podobno kot slikarje na stenah cerkva. Ljudi ni samo vzgajala in učila, ampak jim je bogatila tudi domišljijo.

Tudi naše ilustracije smo izbrali iz dveh poznosrednjeveških knjižnih tiskov. Lesoreze sv. treh kraljev, Marijinega oznanjenja, Kristusovega vstajenja, Marije na prestolu in Kristusovega rojstva (in nekaj dekorativnih krajin) smo prevzeli iz tako imenovanega »Zrcala človekovega odrešenja« (Speculum

humanae salvationis — Spiegel menschlicher Behaltnis), ki je izšel že v drugotni nemški izdaji po latinskem originalu v letih 1478-79 v Speiru. To je knjiga, ki s slikami moralizujoče povezuje dogodke Sv. pisma nove zaveze s starozaveznimi in poudarja njihovo vzporednost (predpodel!). Lesorezca, ki je knjigo ilustriral, sicer ne poznamo po imenu, sklepamo pa, da je bil doma v Alzaciji in da se je najbrž izučil svoje stroke v delavnici slavnega slikarja in grafika Martina Schongauerja. Če bi prelistali celotno knjigo, bi spoznali, da lahko njenega ilustratorja uvrstimo kar med najelegantnejše umetniške osebnosti 15. stoletja, saj je znal poživiti svoje kompozicije z živo domiselno ustvarjalno močjo in s tako krepkim izrazom, da so se morale ljudem prikupiti in da so jih tudi slikarji večkrat posnemali.

Svetniške podobe smo prevzeli izmed lesoreznih ilustracij druge poznogotske knjige, ki je prav tako postala last izobraženega in preprostega človeka. Po vzoru »Zlate legende« popisuje zgodbe in legende svetnikov, poznamo pa jo po krajšem naslovu »Passional« (Der Heiligen Leben und Leiden anders genannt Passional). Kakor prejšnja je tudi ta knjiga izšla v več izdajah in priredbah, prvič pa so jo tiskali leta 1471 v Augsburgu. Naše slike so posnete po nürnberški izdaji iz leta 1488. Svetniške legende so urejene po koledarskih praznikih in časih cerkvenega leta. Tudi tega lesorezca ne poznamo po imenu, moramo pa priznati, da je bil spreten risar, ki se je znal lepo prilagoditi vsebinski pripovedni moči legend ter ima med ilustratorji pozne gotike kaj pomembno mesto.

Seveda ne prvi ne drugi lesorezi ne dosega jo tiste umetniške virtuoznosti, ki jo je znal vlitii svojim grafikam kakšen Albrecht Dürer, so pa zelo zvesto zrcalo svojega časa, mišljenja in čustvovanja. Svetniške osebe so posnete po sodobnih ljudeh, prilagajajo se jim v nošah in kretnjah, postavljene so v vsakdanje življenjsko okolje. Nočejo biti lepe, rade pa bi bile resničnostne. Prav s tem pa so umetniki tistega časa dosegali življenjsko neposrednost tudi v prizorih, ki bi bili sicer preprostemu človeku vsebinsko odmaknjeni. Pristrčna naivnost pripovedi se družii z izurjeno risbo, pobožnost z napetostjo mučeniških prizorov. Nositeljica izraza je kajpak risba, ki tudi plastične učinke dosega samo s črtami. Tako pri prvem, še bolj pa pri drugem mojstru lahko opazujemo, kako sta se trudila, da bi dosegla tudi globinski in prostorninski vtis, čeprav še nista poznala prave perspektive, ki je dozorela šele v italijanski renesansi. Hotela sta ustvariti le slikanico za dobre ljudi — in priznali boste, da se jima je to posrečilo.

Minulo je dvajset let od takrat, ko je 24. oktobra 1945. leta stopila v veljavo ustanovna listina Združenih narodov. Zamisli in osnove o Združenih narodih, ki naj bi v prihodnosti jamčili človeštvu mir in napredek,

so bile naravni dosežek boja proti fašizmu in nacizmu. Med petdesetimi državami ustanoviteljicami Združenih narodov in podpisnicami njihove listine, je bila tudi Jugoslavija.

I.

Zamisli in osnove o Združenih narodih so dozorevale in dozorele v obdobju med drugo svetovno vojno. Njeni tvorcji in nosilci so bili zavezniki v boju proti silam osi Rim—Berlin—Tokio.

V tem pogledu so prav gotovo zanimivi samo nekateri grobo povezani zgodovinski podatki:

Ze 14. avgusta 1941. leta sta Churchill in Roosevelt s križarke »Avgusta« razglasila izjavo, ki dobi ime Atlantska listina, in vsebuje načela mednarodne politike po porazu Nemčije in o ustanovitvi splošnega sistema miru in varnosti na dosti širših temeljih kot jih je imelo Društvo narodov.

Nekaj mesecev za tem, 1. januarja 1942. leta je bila v Washingtonu ob udeležbi zastopnikov Sovjetske zveze, skupaj je bilo šestindvajset zastopnikov zavezniških držav, podpisana deklaracija Združenih narodov, ki je vsebovala obvezo izdelati sistem miru in varnosti po vojni.

Nadaljnji korak pomeni Moskovska deklaracija, ki so jo podpisali 30. oktobra 1943. leta zastopniki ZDA, Velike Britanije, Sovjetske zveze in tudi Kitajske. Obvezali so se, da bodo nadaljevali s sodelovanjem tudi po zmagi nad fašizmom, in da bodo ustanovili splošno mednarodno organizacijo za ohranitev mednarodnega miru in varnosti na temelju suverene enakosti vseh miroljubnih dežel. To obvezo so slavnostno potrdili mesec dni kasneje v Teheranu s sporazumom med Churchilom, Rooseveltom in Stalinom.

Od 9. decembra 1943. leta naprej je deloval komite, ki je imel nalogo pripraviti in preučiti gradivo o strukturi in nalogah nove mednarodne organizacije. Okvirni načrt je bil izdelan v jeseni 1944. leta na dveh konferencah v Dumbarton-Oaksu v bližini Wa-

shingtona. Sporazumeli so se glede več vprašanj, med drugim o generalni skupščini, varnostnem svetu, mednarodnem sodišču in ekonomsko-socialnem svetu.

Na Jalti februarja 1945. leta so trije veliki pregledali in potrdili načrt o novi mednarodni organizaciji in odločili, da skličejo konferenco v San Francisku, na kateri naj bi izdelali in sprejeli ustanovno listino Združenih narodov. Konferenca naj bi se udeležili zastopniki vseh dežel, ki so napovedale vojno silam osi pred 1. marcem 1945. leta.

Kakor je bilo predvideno, so se zastopniki petdesetih zavezniških dežel sestali 25. aprila 1945. leta v San Francisku. Konferenca je trajala dva meseca in je zaključila svoje delo 26. junija. V mesecu juliju je bila ustanovna listina Združenih narodov skupaj s statutom mednarodnega sodišča ratificirana. Začela pa je veljati 24. oktobra 1945. leta in zato se ta dan proslavlja kot dan Združenih narodov.

Na podlagi ustanovne listine so bili Združeni narodi dokaj hitro konstituirani. Prva seja generalne skupščine je bila v Londonu od 10. januarja do 14. februarja 1946. leta. Varnostni svet je bil konstituiran 12. januarja, ekonomsko-socialni svet 13. januarja, mednarodno sodišče pa 6. februarja. Generalni sekretar je bil imenovan 1. februarja. Na zadnji dan prvega zasedanja generalne skupščine 14. februarja je bil sprejet sklep, s katerim je za sedež Združenih narodov določen New York.

Dejstvo, da so zamisli in osnove o Združenih narodih dozorevale in dozorele v zgodovinskih dneh druge svetovne vojne in dejstvo, da so bili Združeni narodi takoj po zmagi zaveznikov tudi ustanovljeni, nam pričča, da je bilo miroljubno človeštvo od vsega začetka prepričano o nujnosti in koristnosti splošne mednarodne organizacije za zaščito miru in varnosti. Res je seveda, da je bila ustanovna listina Združenih narodov v nekem smislu plod kompromisa med velikimi in malimi. Ker so pa te velike in male dežele imele ali pa so si izbrale različne družbene sisteme, je povzeto, da je bila izhodišče poslanstva Združenih narodov miroljubna aktivna koeksistenca kot smoter in način, kako naj bi se reševala sporna vprašanja, ki so ostala odprta po drugi svetovni vojni in ki se kasneje, vse do današnjih dni, nenehno odpirajo.

II.

Smotri in naloge Združenih narodov so določeni in razčlenjeni zlasti v prvem poglavju ustanovne listine:

1. Ohraniti mednarodni mir in varnost in v ta namen: poskrbeti z učinkovitimi kolektivnimi ukrepi, da se preprečijo in odvrnejo grožnje za mir in da se zatrejo napadalna dejanja ali drugače kršitve miru, in doseči z miroljubnimi sredstvi in v skladu z načeli pravičnosti in mednarodnega prava, da se izravnajo in uredijo mednarodni spori ali pa okoliščine, ki bi lahko pripeljale do kršitve miru;

2. razviti med narodi prijateljske odnose, ki bodo sloneli na spoštovanju načela enakopravnosti ljudstev in njihove samoodločbe, in tudi sicer poskrbeti z ustreznimi ukrepi za utrditev svetovnega miru;

3. doseči mednarodno sodelovanje pri reševanju mednarodnih vprašanj gospodarske, socialne, kulturne ali humanitarne narave, in pri spodbujanju in širjenju spoštovanja človeških pravic in temeljnih svoboščin za vse ljudi, ne glede na pleme, spol, jezik ali vero;

4. biti središče, kjer naj se strnejo prizadevanja narodov za uresničenje teh skupnih smotrov.

V minulih dvajsetih letih je izkazano, da države članice Združenih narodov priznavajo ustanovno listino, čeprav je zlasti nekatere zmeraj ne spoštujejo ali celo zlorabljajo. Toda velika večina se zaveda nenadomestljivosti Združenih narodov v življenju mednarodne skupnosti. Navzlic temu pa Združeni narodi niso mogli in ne morejo v polni meri dosežati in doseči svojih ciljev. Negotovost, v kateri so se doslej dostikrat znašli, je zaskrbljujoča in povzroča najresnejšo vznemirjenost glede samega obstoja Združenih narodov.

Ob desetletnici Združenih narodov je tovariš Edvard Kardelj med drugim takole vrednotil njihov položaj in vlogo: »Organizacija Združenih narodov je predvsem proizvod močne sodobne materialne in politične težnje k združevanju sveta. Razvoj proizvodnih sil je dosegel stopnjo, ko se ne more več ograditi izključno v nacionalne in državne meje. Vek klasičnih narodov gre h koncu. Razvite ekonomske sile zahtevajo novo družbeno delitev dela v mednarodnih okvirih. To je bistven korak dalje v napredku človeštva.« Združeni narodi so torej na eni strani odsev objektivne družbene potrebe, ki ima svoje izvore v družbenoekonomskih procesih sodobnega sveta, na drugi strani pa Združeni narodi zrcalijo razmere, dogajanja in težnje najrazličnejših činiteljev, ki so navzoči v mednarodni areni.

Na tej podlagi gradimo razmišljanje o preteklosti in prihodnosti Združenih narodov. Gre namreč za živ organizem, ki doživlja svoje notranje kvalitativne in kvantitativne spremembe. Te pa slej ko prej vplivajo

na delovanje in učinkovitost Združenih narodov. Prva leta, ko so Združeni narodi šele nastajali, lahko imenujemo »romantične trenutke« njihovega razvoja. Saj je Truman na konferenci v San Francisku svečano obljubljal in izjavljal, da je dolžnost velikih držav služiti, ne pa vladati celemu svetu. Ta čas je Stalin ljubezljivo sprejel predlog, naj bo sedež Združenih narodov v New Yorku. Sledilo je nekaj let popolne »amerikanizacije« Združenih narodov, ko je bila izglasovana vsaka resolucija, ki so si jo zaželele Združene države Amerike, odklonjeno pa je bilo vse, s čimer se niso strinjale. Nekaj let kasneje je dajal delovanju Združenih narodov pečat blokovski dvoboj med Vzhodom in Zahodom, vse razprave in vsak predlog so se največkrat zaključile z odklonitvijo enega ali drugega. V zadnjih nekaj letih, zlasti po tako imenovanem »afriškem letu 1960«, ko je bilo v Združene narode sprejetih večje število držav iz Afrike, pa se v Združenih narodih zmeraj bolj uveljavljajo težnje po aktivni miroljubni koeksistenci, ki se pa seveda spričo zamotanega, zaostrenega in zastrupljenega mednarodnega položaja s težavo uresničujejo. Dosedanji obstoj in delovanje Združenih narodov naposled navzlic vsemu potrjuje, da osrednjih problemov sodobnega človeštva ni mogoče reševati in rešiti mimo in proti volji Združenih narodov. Boj za uveljavljanje in uresničevanje aktivne miroljubne koeksistence v njihovem okrilju zlasti v zadnjih nekaj letih jim daje nove perspektive pri premagovanju moreče krize, po kateri brodi sodobni svet.

III.

Vzdušje in okoliščine, v katerih so delovali in delujejo Združeni narodi so jim bile malo naklonjene in vse prej kot ugodne. Vojna žarišča tlijo ali pa zagorijo na tem ali na drugem koncu sveta, in zmeraj znova povzročajo pritisk na blokovsko opredelovanje in vzpodbujajo nezadržno tekmo v oboroževanju. Zmeraj bolj pereča je problematika nesorazmerij med visoko industrijsko razvitimi in razvijajočimi se deželami in področji. Ostanke kolonializma še niso dokončno odstranjeni, hkrati pa se razrašča neokolonializem; bolj se sicer izbirajo sredstva, toda nameni ostajajo v bistvu isti kot v preteklosti.

Zakonita in napredna družbena težnja po združevanju sveta je takorekoč sleherni dan v kleščah med naprednimi, demokratičnimi in nazadnjaškimi, protidemokratičnimi silami. Tu je glavna nevarnost za prihodnost Združenih narodov. V prvem desetletju delovanja Združenih narodov je najhujša nevarnost za njihov obstoj bila vojna v Koreji, v

drugem desetletju pa jim znova grozi vojna v Vietnamu. Toda čeprav se hladna vojna od časa do časa tako zaostri, da se človeštvo znajde ob robu atomskega propada, je doslej še zmeraj razsodnost miroljubnih sil prevagala nad strastni hegemonizma in politiko sile. V teh okoliščinah in takšnih razmerah so sicer Združeni narodi ovirani in okrnjeni v svojem delovanju, vendar se pa niso odrekli tudi v najtežjih okoliščinah boju za demokratizacijo mednarodnega življenja, kar je dokaz njihove življenjskosti.

Globlje, bistvene, strukturalne spremembe sodobnega sveta prizadenejo posredno ali neposredno interese prav vseh držav članic Združenih narodov. Vsakodnevne dejavnosti glede ohranite miru, zmanjšanja napetosti, prenehanja vojaških spopadov, urejevanja sporov in nesoglasij med državami članicami, povzročajo dosti nesporazumov in nepremostljivih težav. To je vozec sodobnih kriz, v katere zapadajo Združeni narodi, ki jih bremenijo in ovira, da bi se mogli razživeti kot mesto vzajemnega srečavanja, sporazumevanja, pogajanja in obvezovanja. Bilo bi prav gotovo nevzdržno trditi, da je ohranitev in utrditev miru in varnosti v svetu zadeva, o kateri naj odločata samo Sovjetska zveza in Združene države Amerike. Od njunega vzajemnega zaupanja, razumevanja in poguma je marsikdaj odvisna dokončna odločitev. Toda odgovornost za mir in varnost se tiče prav vseh, malih in velikih.

Svetovna javnost z veliko zaskrbljenostjo bedi nad delovanjem Združenih narodov. Glede njihovega poslanstva, sposobnosti in možnosti, si ni treba delati nobenih utvar. Tako pesimizem kot optimizem nas lahko zapelje in odvrne od resničnega vrednotenja sodobnega razmerja sil v svetu. Eno in drugo samo zastira dogajanja v mednarodni skupnosti. Gre za razumevanje dveh sestavin: eno so ideali Združenih narodov, drugo pa trpka resničnost mednarodnega življenja. Vse tisto, kar utrjuje aktivno miroljubno koeksistenco in prispeva k napredku človeštva, jih krepi in jim daje novih moči v njihovem delovanju. Vse tisto, kar pa razpihuje blokovski razdor med narodi, pospešuje hladno vojno, neti oborožene spopade in zavira napredek človeštva, jih pa seveda slabi. Ker so pa ti procesi v križanju najrazličnejših interesov izredno težki in dolgotrajni, postaja hkrati toliko pomembnejša vloga in ugled Združenih narodov. Toda ne glede na takšno ali drugačno plimo in oseko, v razvoju mednarodnih odnosov, kar seveda vpliva na možnosti in pripravljenost za reševanja spornih problemov sodobnega sveta, obstajajo Združeni narodi regulator in kontrolor v življenju mednarodne skupnosti. Preizkusni kamen

njihove programske usmerjenosti in akcijske učinkovitosti je v zgodovinskem poslanstvu, da z demokratizacijo mednarodnih odnosov dosežejo razrešitev osrednjih svetovnih problemov in tako ohranijo in utrdijo mir na svetu.

Združeni narodi soočajo bistvene probleme in težnje svetovnega javnega mnenja. Pred njimi so skozi dvajset let razgrnjena tri najpomembnejša področja: razorožitev, kolonializem in ekonomski razvoj nerazvitih. Akcije neangažiranih oziroma nevezanih dežel so usmerjene k reševanju perečih problemov, ki nastajajo na teh področjih, kajti od njihove rešitve je prav gotovo najbolj odvisen nadaljnji boj za mir in varnost na svetu. Osnovna načela in smotri politike neangažiranih oziroma nevezanih dežel se uresničujejo tako, da krepijo, varujejo in branijo Združene narode. Kaj o tem sodi jugoslovansko javno mnenje, je vsebovano v besedah tovariša Tita, ki jih je izpovedal pred generalno skupščino leta 1963: »V temeljih Združenih narodov, katerih glavne ustanoviteljice so bile države z različno družbeno ureditvijo in razvojno stopnjo in v ustanovni listini Združenih narodov so že vsebovane poglobitve zamisli koeksistence. Zdaj pa je napočil čas, ko so dani ugodnejši pogoji, da Združeni narodi postanejo glavni pobudnik in nosilec uresničevanja načel koeksistence. Zahteva po takih odnosih v sodobnem svetu ne temelji izključno in prvenstveno na upoštevanju neke politike niti na argumentih neke ideologije. Nobena država niti skupina držav se ne bi smela imeti za izključno poklicano ali pooblaščen, da je tolmač te miroljubne težnje, in tudi nobena država ali skupina držav ji ne bi smela nasprotovati v imenu kakršnihkoli svojih ožjih interesov. Naša želja je, da Združeni narodi čedalje bolj delujejo v smeri zblíževanja med narodi, da so instrument njihovega sodelovanja in njihovih prizadevanj za utrditev miru na svetu.«

Dvajset let prizadevanj za jutrišnje boljše življenje

Dvajset let ni dolgo razdobje, toda za vse jugoslovanske narode je to razdobje ogromnih naporov in prizadevanj, razdobje velikega napredka in uspehov na vseh področjih družbeno-ekonomskega življenja, razdobje, v katerem je slovensko delovno ljudstvo skupno z bratskimi jugoslovanskimi narodi polagalo nove in trdne temelje naši socialistični družbeni skupnosti.

Gospodarstvo Slovenije je kot sestavni del jugoslovanskega gospodarstva doseglo v dvajsetih letih po osvoboditvi visoko stopnjo rasti, med razvitimi jugoslovanskimi območji najvišjo; pospeševala sta jo predvsem razvoj delavskega samoupravljanja in sistem delitve dohodka po delu. Tako se je naša republika uvrstila med industrijsko razvite države, kar potrjuje nekaj najosnovnejših podatkov. Družbeni proizvod na prebivalca je porastel v letu 1964 na 493.110 din in je skoraj še enkrat večji od jugoslovanskega povprečja. Polovico družbenega proizvoda že ustvarja industrija, medtem ko je kmetijstvo udeleženo s 13,8 odstotka. Sočasno se je spremenil tudi socialni sestav in je kmečko prebivalstvo udeleženo v skupnem prebivalstvu Slovenije le še z 29,6 odstotka.

Industrija — najmočnejša gospodarska dejavnost

Eden od osnovnih pogojev za hiter dvig proizvodnje je v vsaki državi, ki razvija industrijo, izgradnja energetskih virov. Spričo ugodnih naravnih pogojev — obilice rek in premoga — je bilo zgrajenih precej hidroelektrarn in nekaj termoelektrarn. Zgrajen je bil sistem zgornjedravskega elektrarn (Dravograd, Vuzenica, Vuhred, Ožbajc in Mariborski otok), 3 hidroelektrarne na Savi (Savica, Moste in Medvode), 2 termoelektrarne (Trbovlje in Soštanj), v gradnji so še hidroelektrarne Spodnja Drava I, Toplarna Ljubljana in termoelektrarna Trbovlje II. Tako se je proizvodnja električne energije v primerjavi z letom 1939 povečala za 3.120 milijonov kilovatnih ur oziroma za okoli 9-krat. Vzporedno z graditvijo elektrarn je bilo zgrajenih okoli 24.000 km daljnovodov.

Pomemben energetski vir je še vedno premog, katerega proizvodnja se je v primerjavi s predvojno povečala za več kot dvakrat, predvsem zaradi povečanega odkopa lignita v našem največjem in sodobno opremljenem premogovniku v Velenju. Sicer pa se je v zadnjih nekaj letih precej povečala mehanizacija v naših premogovnikih in se dveh tretjin nakopanega premoga človeška roka

sploh ne dotakne. Zaradi tega se je produktivnost dela več kot podvojila.

Naša republika razpolaga le z enim naftnim poljem za pridobivanje surove nafte in zemeljskega plina, medtem ko dolgoletna in obsežna raziskovanja v Pomurju niso ugotovila še kaknega drugega polja, ki bi bilo primerno za industrijo črpanja surove nafte ali plina. Največ surove nafte je bilo načrpane leta 1951, in sicer 72.386 ton, od tega leta pa proizvodnja nazaduje in znaša sedaj okoli 15.000 ton nafte in 17 milijonov m³ plina, ki v glavnem zadošča za predelavo v metanol oziroma v formalin. Le-te naprave so bile dograjene leta 1963, s čimer so bili dani temelji za razvoj petrokemije. V prvi fazi so v gradnji naprave za predelavo granulata plastičnih mas, smole, lepila in drugih kemičnih proizvodov. Odkar je bila leta 1963 degazolinaža za zemeljski plin predelana v rafinerijo, podjetje »Nafta« v Lendavi v celoti načrpano nafto sama predela.

Pred vojno so slovenske železarne razpolagale le z eno visoko pečjo, 7 martinovkami in 3 pudlarskimi pečmi, ki so dajale polovico surovega železa in surovega oziroma valjanega jekla v Jugoslaviji. Po osvoboditvi se je povečala skrb za bazično industrijo tudi v Sloveniji. Najprej so bili rekonstruirani in modernizirani obstoječi obrati, kasneje pa zgrajeni nova valjarna debele pločevine, nov elektroplavž v Štorah, nove Siemensove peči. S temi napravami se je povečalo predvsem izkoriščevanje obstoječih zmogljivosti, medtem ko se bo z investicijskimi vlaganji v vse tri slovenske železarne, s katerimi smo pričeli leta 1961, močno povečala proizvodnja visoko kakovostnih železarskih proizvodov. Modernizirane bodo visoke peči in elektroplavž, rekonstruiranje Siemensovih peči, postavljene nove elektropeči in dograjene nove valjarniške proge in kovaške naprave. Že dosedanje investicije so omogočile povečanje proizvodnje surovega železa in jekla za več kot 3-krat, valjanih, vlečenih in kovanih proizvodov za več kot 4-krat. Kot do sedaj se bo tudi v prihodnje slovenska črna metalurgija usmerila na proizvodnjo visoko kakovostnih proizvodov, katerih delež je v jugoslovanski proizvodnji izredno pomemben.

Barvasta metalurgija je že pred vojno zavzemala v slovenskem gospodarstvu pomembno mesto, saj kot edini proizvajalec svinca, cinka in bakrenih polizdelkov ni zadovoljevala le vseh potreb stare Jugoslavije, ki so bile razmeroma majhne, ampak je še veliko izvažala. Večina zmogljivosti je bila po vojni rekonstruiranih, moderniziranih in sočasno precej povečanih, zlasti v zadnjih ne-

kaj letih je bilo vloženih veliko investicijskih sredstev. V primerjavi s predvojno proizvodnjo se je povečala proizvodnja surovega cinka in cinkovega koncentrata za petkrat, svınca za dva in polkrat in živega srebra za dvakrat. Na novo so bile zgrajene in kasneje še precej povečane zmogljivosti za proizvodnjo glinice in aluminija, kar je omogočilo tudi razvoj industrije za predelavo aluminija (Impol, Slov. Bistrica) v končne proizvode.

Predelava in pridobivanje nekovin, ki je bila pred vojno ena najnerazvitejših industrijskih panog, se je po letu 1945 naglo razvijala. Nekovinskih rudnin pridobivamo desetkrat toliko kot leta 1939, nepregornega materiala je bilo leta 1964 proizvedenega en in polkrat več, steklenih proizvodov skoraj dvakrat, umetnih brusov 24-krat, keramičnih izdelkov trikrat, na novo se je razvila proizvodnja umetnega karbida, tesnil in mineralne volne.

Nagel razvoj gradbeništva je terjal ustrezen razvoj industrije gradbenega materiala. Rekonstruirati je bilo treba večino starih objektov, razen tega je bila zgrajena v Ljubljani nova tunelska opekarna, tovarna gradbenih polizdelkov, nov obrat gradbenih plošč in dve industrijski gramoznici s separacijami. V Trbovljah in Soštanju sta bili zgrajeni tovarni za proizvodnjo zidnih elementov iz pepela termoelektrarn, v Solkanu, Dobrem polju, Zagorju, Rušah in Kresnicah 10 jaških peči za žganje apna in hidrirnica apna v Zagorju. Svoje zmogljivosti sta podvojili cementarni v Anhovem in v Trbovljah.

Kovinska predelovalna industrija se je v Sloveniji od vseh industrijskih panog z dolgoletno tradicijo najmočneje razvila. Od 76 industrijskih podjetij in obratov, kolikor jih je bilo leta 1963, je bilo samo 18 ustanovljenih po osvoboditvi. Hitra industrializacija države je terjala zlasti pospešen razvoj stro-

jegradnje in zato je bilo tudi v naši republici zgrajenih nekaj velikih podjetij za izdelavo strojne opreme za potrebe energetike (Lito stroj, Ljubljana), motornih vozil (Tovarna avtomobilov Maribor, Tomos Koper in Industrija motornih vozil Novo mesto), rudarske opreme (Strojna tovarna Trbovlje), dvigal in transporterjev (Metalna Maribor) in še vrsta manjših specializiranih tovarn za proizvodnjo opreme za usnarne in mline, gradbenih strojev, ventilacijskih in klimatskih naprav, strojev za lesno in tekstilno industrijo, žičnic, opreme za živilsko industrijo, hladilne naprave itd. Pospešeno se razvijajo tovarne za proizvodnjo trajnejših gospodinskih proizvodov, katerih večina je združena v poslovnem združenju za proizvodnjo gospodinjske opreme »MARIS«, nadalje tovarna za proizvodnjo dvokoles »ROG« v Ljubljani, tovarna šivalnih strojev v Mirni, nova tovarna gospodinjske opreme »GORENJE« v Velenju in še vrsta drugih. Skupna proizvodnja kovinske industrije se je tako povečala v primerjavi z letom 1939 za več kot šestkrat.

Elektroindustrija se je skoraj v celoti razvila po osvoboditvi in je konec leta 1964 zaposlovala več kot 20.000 delavcev. Najpomembnejša tovarna v tej panogi je »ISKRA« s 13 samostojnimi tovarnami in 24 posebnimi obrati, nadalje »Elektroindustrija in splošna montaža«, in »Elektrokovina« v Mariboru, »TIKI«, »Energoinvest« in »ELMA« v Ljubljani, »Varnost« v Zagorju, »ETA« v Cerknem, »LTH« in »ELRA« v Skofji Loki, »ELRAD« v Gornji Radgoni, »Avtoelektro« v Tolminu in druge. V letu 1964 je elektroindustrija izdelala nad 600.000 elektromotorjev, 2000 ton transformatorjev, 120.000 ton raznih aparatov za gospodinjstvo, med temi 75.000 likalnikov, 57.000 električnih štedilnikov, 100.000 kuhalnikov, 75.000 bojlerjev, 60.000 hladilni-

Pogled na tovarno motornih vozil TOMOS v Kopru

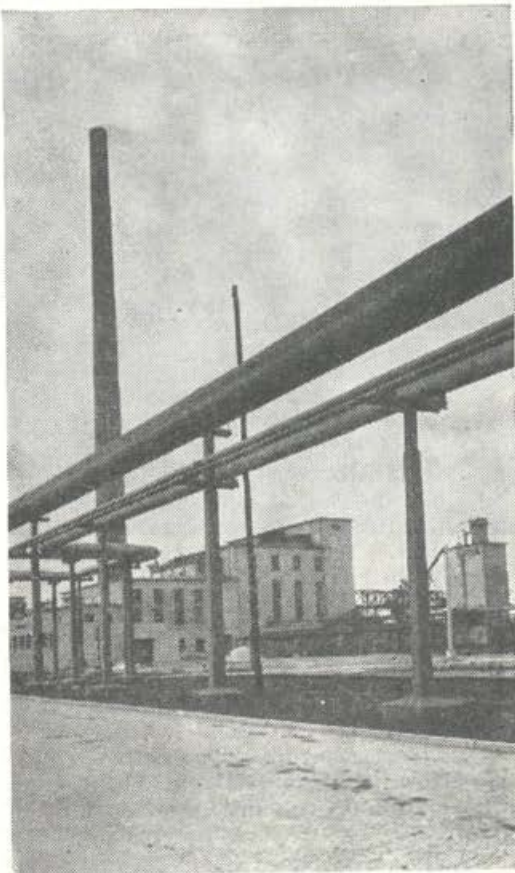
kov, nadalje 90.000 radioaparatom, 146.000 električnih gramofonov, kar je vse pripomoglo k lažjemu zadovoljevanju potreb potrošnikov po predmetih trajnejše porabe, ki so značilni za dvig življenjske ravni.

Kemična industrija je bila dobro razvita že pred vojno, čeprav so prevladovali manjši obrati, ki so se po osvoboditvi razvijali in se zlasti v zadnjih nekaj letih razvijajo v moderne industrijske obrate kot v Rušah, Hrastniku, Celju in sedaj proizvajajo v velikih količinah kalcijev karbid, elektrokorund, solno kislino, pralne praške, umetne smole in plastične mase, vrsto tekstilnih in usnjarskih pomožnih sredstev. Zgrajenih je bilo tudi nekaj novih objektov za izdelavo organskih barvil in žveplene kisline v Celju, za izdelavo tehničnih slojastih plošč in tesnil v Medvodah, tovarna vodikovega peroksida in persoli »Belinka« v Soteski pri Ljubljani, tovarna metanola v Lendavi in tovarna za melaminske slojaste plošče v Kočevju.

V papirni industriji so bile rekonstruirane in povečane zmogljivosti vseh tovarn, ki so obstajale že pred vojno, zgrajena pa je bila nova tovarna roto papirja v Krškem. Z rekonstrukcijami in novimi zmogljivostmi je bilo doseženo povečanje proizvodnje sulfite celuloze za več kot devetkrat, lesovine za sedemkrat, lepenke in kartona štirikrat, rotacijskega papirja pa je bila lani proizvedena že 43.000 ton.

V lesni industriji, ki se je začela razvijati iz dotedanje žagarske v pravo predelovalno industrijo šele po letu 1956, so se razvile nove zmogljivosti za izdelavo raznih plošč v Ilirski Bistrici, Pivki, Straži pri Novem mestu, na Bledu, v Cerknici itd. Zlasti močno se je razvila proizvodnja pohištva. Zgrajene so bile najmodernejše tovarne v Novi Gorici, Mariboru, Cerknici, Brežicah, Zagorju itd. Zelo se je razvilo stavbno mizarstvo in proizvodnja montažnih hiš: v Skofji Loki, Ljubljani, Logatcu, Bledu, Mariboru, Borovnici. Nova tovarna za smuči in drugo športno orodje »ELAN« v Begunjah izdelava 120.000 parov smuči in za okoli 1 milijardo din drugega športnega orodja, zlasti za izvoz.

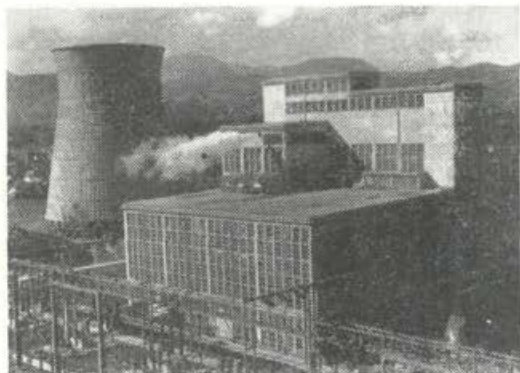
Veliko tradicija v naši republici ima tekstilna industrija, ki je že pred vojno zaposlovala nad 20.000 delavcev. Do konca leta 1964 se je proizvodnja tekstilne industrije povečala skoraj za trikrat v primerjavi z letom 1939, toda predvsem z obnovitvami in z gradnjo nekaterih novih tovarn v manj razvitih območjih. V tkalnicah se število statev sicer ni povečalo, vendar je bilo okoli 50 odstotkov strojev zamenjanih z novimi visoko produktivnimi avtomati. Sodobne zmogljivosti so bile zgrajene tudi v oplemenitilnicah. Proizvodnja bombažnih tkanin se je povečala od

Tovarna aluminija Kidričevo

predvojnih 68,5 milijona m² na okoli 127,5 milijona m². Proizvodnja volnene preje se je povečala od 560 na 2600 ton, volnenih tkanin pa od 723.000 na 6.100.000 m². Trikotajna konfekcija, ki se je pred vojno razvijala v glavnem v obrtnih obratih, se izdeluje sedaj v sklopu centralnih podjetij v glavnem v manj razvitih območjih (Nova Gorica, Kobarid, Horjul, Moravče, Sentvid, Bovec, Dobova idr.) Obseg njene proizvodnje se je povečal za okoli 14-krat. Za izdelavo perila in teže konfekcije so bili zgrajeni ali pa na novo opremljeni obrati v Murski Soboti, Ljubljani in Ptuj.

Uspešen razvoj zaznamuje tudi usnjarska in obutvena industrija. V usnjarsko predelovalni industriji so bili zgrajeni številni novi obrati na Vrhniki, v Slovenskih Konjicah, Lenartu v Slovenskih Goricah, Smartnem pri Litiji, Slovenjem Gradcu. Medtem ko smo pred vojno proizvajali le okoli 700.000 m², znaša sedanja proizvodnja okoli 3 milijone m². Izredne uspehe je dosegla obutvena industrija, katere proizvodnja se je povečala

Termoelektrarna Soštanj

od 623.000 parov na več kot 5 milijonov. V obutveni industriji so bile zgrajene oziroma povečane naslednje tovarne: PLANIKA Kranj, PEKO Tržič, ALPINA Žiri, LILET Maribor, Industrija obutve Novo mesto, JADRAN in CICIBAN Miren, JELEN Tolmin in BOR Dolenjske Toplice. V primerjavi z letom 1939 se je za 17-krat povečala proizvodnja usnjene galanterije (na okoli 525.000 m²), katero proizvajajo predvsem »Toko« Domžale, »Torbica« in »Usnjeni izdelki« v Ljubljani.

Edina tovarna gumijevih izdelkov v naši republici je »SAVA« v Kranju. Po vojni je bila zgrajena popolnoma nova tovarna s pnevmatikarno in obratom za tehnično blago.

Nemalo novih industrijskih obratov je bilo zgrajenih v živilski industriji, zmogljivosti obstoječih pa precej povečane, zlasti za proizvodnjo čokoladnih izdelkov, bonbonov, testenin in keksov. Povsem novi objekti so bili zgrajeni za predelavo mesa v Ljubljani (Zalogu) in Postojni, veliki mlekarski obrati v Mariboru, Celju, Ljubljani, Murski Soboti, Kobaridu in v Sežani, v katerih predelajo skupno okoli 160.000 litrov mleka dnevno v pasterizirano mleko, razne sire, surovo maslo, mleko v prahu in druge mlečne proizvode. Nadalje so nove zmogljivosti za predelavo okoli 11.000 ton sadja ter več hladilnic. Med novimi zmogljivostmi ne smemo prezreti tistih za proizvodnjo ribjih predelav, jušnih koncentratov in sploh za pripravljanje hrane.

V 15 letih — porast izvoza za več kot petkrat

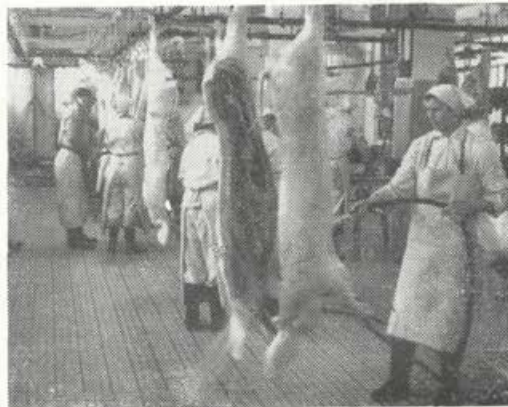
Z nobeno dejavnostjo se gospodarstvo naše republike ne vključuje bolj v mednarodno delitev dela kot preko zunanje trgovine, zlasti z izvozom in mednarodnimi kooperacijskimi odnosi.

Pogoji za zunanjetrgovinsko izmenjavo so bili leta 1945 za vse države, udeleženke druge svetovne vojne, zelo neugodni in zato do leta

1951 ne zaznamujemo posebnih uspehov, nato pa je pričel naglo naraščati, in se je od 8,8 milijarde leta 1951 povzpел leta 1956 že na 16,8 milijarde in v letu 1964 na blizu 46 milijard.

Do leta 1957 sta bili na prvem mestu v našem izvozu barvasta metalurgija in lesna industrija, kasneje pa sta se jima pridružili kovinsko predelovalna in elektroindustrija, ki sta pričeli izvažati v večjih količinah opremo: žerjave, mostovne konstrukcije, dvigala, elektromotorje, telefonske aparate, kasneje po letu 1960 še razne industrijske stroje, motorna kolesa, avtobuse in tovornjake, tovarne vagonne ter razno kompletno opremo za tovarne usnja, za predelavo sadja in povrtnin itd. Pomembnejše izvozne panoge so še usnjarsko-obutvena, tekstilna, kemična in živilska industrija, vendar njih izvoz iz leta v leto zelo niha in je močno odvisen od razpoložljivih izvoznih presežkov oziroma od obsega notranje potrošnje.

K velikemu porastu izvoza industrijskih proizvodov je nemalo prispevalo poglobljeno poslovno sodelovanje z inozemskimi industrijskimi podjetji. Na podlagi licenčnih pogoib sodeluje po razpoložljivih podatkih s tujimi podjetji 31 slovenskih gospodarskih organizacij. Trajnejši značaj imajo pogodbeni odnosi z inozemskimi partnerji v motorni industriji. V okviru licenčnih oziroma kooperacijskih pogodb dosejajo vidnejše uspehe zlasti v Tovarni avtomobilov Maribor, v Industriji motornih vozil v Novem mestu in v tovarni Tomos v Kopru. Ker temeljijo pogodbe večidel na kompenzacijskih načelih, je raven kooperantskih odnosov odvisna od obsega izvoza slovenskih podjetij. Z inozemskimi podjetji v raznih oblikah sodelujejo še Litostroj, Strojna tovarna Trbovlje, Metalna Maribor, Kostroj Slovenske Konjice, SKIP Ljubljana, Tovarna emajlirane posode Celje,

Zalog pri Ljubljani — moderna tovarna mesnih izdelkov

Tovarna pisalnih strojev Ljubljana in Primat Maribor. Na področju kemične industrije imajo pogodbe o tehničnem sodelovanju TEOL Ljubljana, PINUS Rače in VEDROG Ljubljana.

Kljub naglemu porastu izvoza industrijskih proizvodov pa sta bila vsa leta poljedelstvo — predvsem s hmeljem in svežim ter predelanim sadjem — in živinoreja visoko udeležena v skupnem slovenskem izvozu. Leta 1964 je na kmetijske pridelke odpadlo skoraj 20 odstotkov celotnega izvoza, torej precej višji delež kot leta 1954, ko je znašal 15 odstotkov ob mnogo močnejšem celotnem izvozu.

Trgovina — vedno boljši posrednik med proizvodnjo in potrošnikom

Takoj moramo pripomniti, da se trgovina v zadnjih 20 letih ni vedno razvijala tako, kot bi želeli oziroma kot bi zahtevala splošna raven proizvodnje in življenjska raven prebivalstva. Slednja ugotovitev velja za razdobje od konca vojne do nekaj let nazaj, medtem ko je bil v zadnjih letih nedvomno storjen velik korak naprej v tej gospodarski panogi in je v naših mestih in tudi v manjših krajih, primestnih naseljih in na vaseh lepo število sodobno urejenih trgovin.

Omenili smo, da so skromna razpoložljiva sredstva trgovine dolga leta dovoljevala vlaganja le v obnovo opreme, manjše rekonstrukcije obstoječih lokalov, v izgradnjo najnujnejših skladišč in povečanje voznega parka. Znatno manj sredstev je bilo vloženih za gradnjo novih prodajnih prostorov in še to predvsem v novih mestnih naseljih. V razdobju od leta 1953 do danes se je število prodajalnih površin povečalo od 4534 na 5288, površina prodajnega prostora pa od 158.900 m² na 232.000 m². Kljub povečanju je obremenitev prodajalnih površin v naši republici še zelo velika, saj odpade na prebivalca le 0,134 m² prodajnega prostora, medtem ko v industrijsko razvitih državah odpade od 0,4 do 0,8 m².

S skladiščnimi prostori ni mnogo bolje. Po podatkih iz leta 1956 je trgovina razpolagala z 274.442 m² skladiščnega prostora, od tega je bilo hladilnih in zmrzovalnih prostorov le okoli 4000 m². Do konca leta 1963 so se povečale skladiščne zmogljivosti na 516.000 m² vendar še vedno ne ustrezajo potrebam niti po razmestitvi niti po zmogljivostih, še manj po tehnični opremljenosti. Prav pomanjkanje skladiščnih prostorov je največja ovira za pravilno razmestitev in ohranitev zaloga živih in za ustvarjanje rezerv, ki so nujno potrebne za stabilizacijo trga.

Jesenice, pogled na moderni stanovanjski del, ki je bil zgrajen v zadnjih letih

V Sloveniji se je razmeroma pozno pričela modernizacija trgovine, vendar sodobne oblike prodaje vse hitreje spodrivajo klasične, zlasti še, ker je s sodobno tehniko prodaje na enakem prodajnem prostoru in ob nespremenjenem številu zaposlenih lahko doseči mnogo večji promet, ne da bi se poslabšala raven prodajnih storitev. V Sloveniji je pričela poslovati prva samopostrežna trgovina leta 1958, z drugimi oblikami sodobne prodaje, npr. s samoizbiro v tekstilnih trgovinah in v veleblagovnicah smo pričeli še kasneje. Število samopostrežnih trgovin je pričelo naglo naraščati po letu 1961 in jih je v naši republici že blizu 100.

Mehanizacija gradbenih del pospešuje gradnje

Razvoj gradbeništva je tesno povezan s splošnimi gospodarskimi in družbenimi gibanji, zlasti še, ker je gradbeništvo pomemben potrošnik investicijskih dobrin in tako močno posega v investicijsko potrošnjo sploh.

V prvih povojnih letih je gradbeništvo posvetilo svojo dejavnost predvsem obnovi razrušene domovine in gradnji temeljnih industrijskih objektov. Prvi večji razmah je gradbeništvo zaznamovalo v letih 1952-55, nato pa v letih 1957-62, ko se je zavoljo pospešenega uvajanja mehanizacije in nagrajevanja po učinku ne le močno povečal obseg gradbenih storitev, ampak predvsem dvignila produktivnost dela. Zadovoljivi rezultati v tem razdobju so tudi posledica uvajanja sodobnejših metod v projektiranju in gra-

ditvi, novih gradbenih materialov ter smelejšega osvajanja polmontažnega in montažnega sistema gradenj.

V preteklem razdobju je naše gradbeništvo zgradilo vrsto pomembnih objektov, ki po kakovosti in načinu gradnje ne zaostajajo za gradnjami tehnično razvitejših držav. Med te štejemo gradnjo hidroelektrarn, termoelektrarn, velikih industrijskih objektov, mostov, sodobnih cest in letališč, dalje vrsto stanovanjskih in upravnih zgradb, univerzitetnih fakultet in znanstvenih institutov, bolnišnic, šol, turističnih objektov, žičnic itd.

V vrsto pomembnih gradbenih del v preteklih 20. letih sodijo med drugim avtocesti Ljubljana—Zagreb in Naklo—Ljubelj, ljubljanski podvozi, palača skupščine SR Slovenije, skopska akcija s sanacijo poškodovanih objektov in z gradnjo naselja montažnih hiš Vlae, mosta čez Dravo v Ptujju in Mariboru, Termoelektrarne Šoštanj, izgradnja novega Velenja in Nove Gorice, letališče Brnik, nova valjarna na Jesenicah, Gospodarsko razstavišče — zlasti kupalna razstavna dvorana »A«, palača »Metalke« in druge. Ne smemo prezreti precejšnjega deleža slovenskih gradbenih podjetij pri gradnji večjih objektov v drugih republikah in v zadnjem času tudi v inozemstvu.

Danes ni večjega objekta, ki ga ne bi gradili z mehanizacijo. Pri gradnji skoraj vsake večnadstropne stanovanjske hiše gradbena podjetja uporabljajo žerjave, bagerje in buldožerje in drugo mehanizacijo, ki omogoča predvsem skrajšati roke dograditve, kar je pomembno za pocenitev gradenj.

Letališče Brnik — izletna točka tudi za številne avtomobiliste

Slovenija — mednarodno prometno kržišče

K hitremu razvoju gospodarstva je precej pripomoglo stalno izboljšanje prometa, sam razvoj posameznih prometnih storitev pa neposredno vpliva na razvoj življenjske ravni.

Težišče prevozov — predvsem tovornih — je še vedno na železnici kljub naraščajoči konkurenci cestnega prometa. Osnovno železniško omrežje ustreza potrebam gospodarstva, razen če izvzamemo pomanjkljivo povezanost z naglo se razvijajočim pristaniščem Koper. Gostota železniških prog se po drugi svetovni vojni ni bistveno povečala v naši republici — zgrajeni sta bili le povezavi med Sežano in Dutovljami in med Stranjem in Podčetrtkom — pač pa je bilo v zadnjih nekaj letih moderniziranih in elektrificiranih 220 km prog, s čimer so se zmogljivosti glavnih železniških prog močno povečale. Z uvedbo motornih in zlasti sodobnih električnih potniških vlakov, ki smo jih uvozili iz Poljske in nadomestili zastarele potniške vlake s parno vleko, sta se udobnost in hitrost potovanja proti Jesenicam, Sežani in Reki zelo povečali, kar dokazuje tudi naraščajoče število potnikov na omenjenih progah. Bistveno se bo izboljšalo potovanje tudi proti Zasavju in Zagrebu in kasneje proti Mariboru, ko bodo elektrificirane še te proge. Najpomembnejša investicija v slovenskem železniškem prometu je poleg splošne modernizacije in rekonstrukcije obstoječih prog nedvomno gradnja proge Prešnica—Koper, s katero bo tudi Slovensko Primorje končno vključeno v jugoslovansko železniško omrežje.

Vzporedno z naraščajočim motornim prometom je bilo treba modernizirati cestno omrežje. Razen betonskega cestišča Ljubljana—Naklo in nekaj lažjih asfaltnih prevlek na Primorskem in na cesti Celje—Maribor v naši republici do osvoboditve ni bilo sodobnih cestišč, pač pa je bilo v 20 letih zgrajenih oziroma moderniziranih več kot 2000 km. Omenimo samo najvažnejše: osnovni slovenski cestni križ (Ljubljana—Planina in Senožče—Koper, Ljubljana—Celje, avtocesti Ljubljana—Zagreb in Naklo—Ljubelj), severna magistrala (Mežica—Dravograd—Maribor—Murska Sobota in naprej proti Lendavi), kraška magistrala (Divača—Sežana—Štanjel—Dornberg), nadalje ceste Skofljica—Kočevje, Novo mesto—Črnomelj, Dravograd—Slovenj Gradec—Velenje (nedograjen je še manjši del), itd. V gradnji sta dve važni cestni povezavi, in sicer zasavska avtocesta (Ljubljana—Litija—Zagorje—Zidani most in kasneje preko Sevnice do avtoceste pri Brežicah) in del gorenjske avtoceste Podbrezje—Podvin pri Radovljici. Skupno je sedaj moderniziranih nad 2500 km, medtem ko jih je

bilo leta 1939 le 409 km. Hkrati z modernizacijo cest je bilo samo na glavnih cestah I. in II. reda po osvoboditvi zgrajenih 127 mostov v skupni dolžini 3232 m.

Nujnost pospešene modernizacije cestnega omrežja pojasnjujejo podatki o številu motornih vozil, prevoženih potnikov z avtobusi in blaga s tovornjaki. Medtem ko je bilo leta 1946 v naši republici 7427 motornih vozil, od tega 2969 motornih koles, je bilo konec leta 1957 20.715 motornih vozil, od tega 9188 motornih koles in nekaj manj kot 6000 osebnih avtomobilov in konec leta 1964 že 88.596 motornih vozil, in sicer 31.445 motornih koles in 43.070 osebnih avtomobilov. Velik napredek je bil dosežen v avtobusnem prometu, ki povezuje malone vse slovenske kraje. Medtem ko je leta 1964 železnica prepeljala 37.108.000 potnikov, so jih avtobusi že 64.723.000; blaga pa so železnice prepeljale 17.775 ton, tovornjaki pa 5966 ton.

S priključitvijo Slovenskega Primorja se je naglo razvijala pomorska dejavnost. Z ladjo »ROG« so bili dani temelji slovenski trgovski mornarici. Leta 1954 je bilo ustanovljeno podjetje »Splošna plovba« s 3 ladjami za daljšo plovo s skupno nosilnostjo 8436 brutoregistrskih ton. Danes razpolaga že z 22 ladjami s 117.353 brutoregistrskih ton, s katerimi vzdržuje linijo okrog sveta, linijo v Zahodno Afriko in linijo v Južno Ameriko, 7 ladij pa pluje v prosti plovi po vseh morjih. Leta 1964 so ladje tega podjetja prepelele 926.000 ton blaga in realizirale 3,9 milijona tonskih milj. Danes je Splošna plovba za Jugolinijo drugo največje jugoslovansko podjetje, ki ima v svoji sestavi 14 odstotkov tonaže jugoslovanskega pomorskega ladjevja.

Z dograditvijo prvega naveza luke Koper leta 1957 je začelo poslovati tudi luško podjetje, ki je leta 1964 doseglo ob 4 navezih že 658.319 ton prometa. Sočasno so bila zgrajena moderna skladišča in ustrezne naprave za oplenitenje uvoženega blaga, zlasti južnega sadja (plinske komore za dezinfekcijo, komore za dozorevanje sadja, sortirnice, pražarne kave, embalirnice). Z ustanovitvijo proste carinske cone so se možnosti za razvoj predelovalne industrije vseh vrst močno povečale, kar kaže veliko zanimanje domačih in tujih firm.

Najmlajša prometna dejavnost, letalstvo, se je začela razvijati šele z ustanovitvijo podjetij Letališče Ljubljana in ADRIA-AVIO-PROMET leta 1961. V letu 1962-64 je bilo zgrajeno sodobno mednarodno letališče A-kategorije s 3000 m dolgo in 45 m široko betonsko pisto in z vsemi modernimi napravami za pristajanje letal. Letališče bo omogočilo povezavo Slovenije z zunanjim svetom z rednimi in charter linijami, zlasti bo pomemben

Po novih cestah z novimi avtobusi

činitelj v prizadevanjih za povečanje turističnega prometa. Podjetje AA je v letu 1964 opravilo s svojimi 4 letali nad 4000 ur letenja, prepeljalo nad 6000 potnikov in doseglo nad 100 milijonov potniških km skoraj izključno v mednarodnem prometu.

Obseg poštno-telefonsko-telegrafskih storitev naglo narašča, kar je posledica rasti proizvodnje in menjave, v znatni meri pa tudi naraščajoče življenjske ravni, saj ima npr. mnogo državljanov telefon doma že povsem za osnovno potrebo. Medtem ko je bilo leta 1946 opravljenih 72 milijonov ptt storitev, jih je bilo leta 1964 opravljenih že 169,6 milijona. Delež telefonsko-telegrafskih storitev je leta 1946 znašal le 27 odstotkov, leta 1964 pa že okoli 40 odstotkov.

Turizem — ena izmed najbolj perspektivnih panog v Sloveniji

Zainteresiranost naše družbe za razvoj turizma po osvoboditvi je postopoma naraščala. Do leta 1954 je turistični promet v naši republici v primerjavi s predvojnimi rezultati stagniral, potlej pa zaznamuje nagel, skokovit porast celotnega, zlasti inozemskega turizma. Vzporedno s tem so naraščale tudi materialne osnove, ki so za razvoj sodobnega turističnega gospodarstva neobhodno potrebne. Republika, občine in tudi same gospodarske organizacije so vlagale velika sredstva in gradnjo nočitvenih in restavracijskih zmogljivosti kakor tudi drugih objektov, ki jih sodobni turisti potrebujejo. Tako je uspelo dvigniti število turističnih postelj, ki je znašalo leta 1939 le 16.444, na 40.931 postelj v letu 1964, pri čemer so zajete tudi zasebne postelje, katerih število je poraslo od 489 v letu 1955 na 8859 postelj v letu 1964. V okviru te izgradnje se je pokazala skrb za našega delovnega človeka, saj je bilo do leta 1964 pridobljenih 8834 postelj v počitniških domovih, katerih v predvojnem času sploh ni bilo.

Vzporedno s povečanjem števila ležišč so bile zgrajene tudi ustrezne restavracijske zmogljivosti. V zadnjih letih, ko so bile v naši republiki spoznane velike možnosti za zimski turizem, smo dobili lepo število žičnic in vlečnic, katerih je 48, med njimi 3 kabinske in 6 sedežnic.

Slovenija predstavlja po svoji zemljepisni legi vstopna vrata za vse inozemske turiste, ki prihajajo v Jugoslavijo, bodisi z železnico, bodisi z motornimi vozili. Tako je v letu 1960 prišlo čez naše meje 153.448 motornih vozil s 538.074 potniki, v letu 1964 pa že 793.714 vozil z 2.434.469 potniki. Zato ima naša republika najlepše možnosti za razvijanje tako imenovanega tranzitnega turizma, ki lahko predstavlja izredno donosno zvrst turističnega gospodarstva. Rezultat pravilnega pojmovanja o pomenu tranzitnega turizma so novo zgrajeni veliki hoteli v Ljubljani, Celju, Mariboru in Velenju, štirje moteli in številni campingi, pa tudi razne novo urejene gostilne in gostišča ob glavnih in drugih turističnih cestah.

Za razvoj povojnega turizma so značilni tudi podatki o gibanju turističnega prometa. Tako je skupno število gostov od 214.073 v letu 1938 padlo v letu 1964 na samo 160.643 gostov, nato pa se stalno dvigalo in od 496.631 v letu 1955 doseglo leta 1964 že 1.143.392 gostov. Število inozemskih gostov, ki je v letu 1938 znašalo 62.946, je leta 1946 padlo na 3134 in nato se polagoma zviševalo, leta 1955 doseglo 96.763 in leta 1964 doseglo že 412.052 gostov. Že iz teh števil je jasno razvidno, da se je Slovenija uspešno vključila v mednarodni turistični promet, čeprav še zdaleč niso izkoriščene vse bogate možnosti za to gospodarsko dejavnost. Vzporedno s porastom števila gostov in prenočitev je uspelo iz leta v leto podaljšati dobo bivanja gostov, zlasti inozemskih, k čemur je pripomogla izgradnja sodobnih turističnih objektov, izboljšanje gostinskih storitev, konkurenčnost v cenah, solidno poslovanje turističnih agencij, razširitev in modernizacija cestnega omrežja in v zadnjih dveh letih tudi nozvozrajeno letališče Brnik.

V zvezi z uspehi na področju inozemskega turističnega prometa je seveda treba podčrtati tudi finančne, to je devizne rezultate, ki smo jih v naši republiki dosegli zlasti v zadnjih letih in ki opravičujejo že vse storjene in bodoče napore za razvoj turističnega gospodarstva. V letu 1962 je bilo v slovenskem turizmu realiziranih 8 milijonov dolarjev deviznega priliva, ki se je leta 1963 povečal na 14,3 milijona in leta 1964 že dosegel 18,3 milijona dolarjev. S takim, stalno naraščajočim deviznim prilivom daje tudi naša republika lep prispevek k uravnovešenju naše državne plačilne bilance.

Gospodarstvo in družbene službe so odvisne drug od drugega

Razvoj gospodarstva je sicer osnova vsega družbenega napredka, vendar se ta osnova ne more razvijati, ne da bi istočasno obstajale in se razvijale tudi vse družbene službe in celotni politični sistem. V naši novi ustavi je odvisnost med gospodarstvom in družbenimi službami jasno izražena, kakor tudi odvisnost teh dveh velikih vej družbenega življenja od odnosov med ljudmi, ki v njih žive in delajo. Zato je tudi v vseh naših programih o gospodarskem in družbenopolitičnem razvoju poudarjen harmonični razvoj vseh vrst ekonomskih, kulturnoprosvetnih, socialnozdravstvenih in družbenopolitičnih dejavnosti. Edino z nenehnim in skladnim razvojem celotnega družbenega bogastva in dela se da zagotoviti neprestan dvig življenjske ravni vseh delovnih ljudi.

V čem je pomembnost skladnosti razvoja gospodarstva in družbenih služb? Moderne industrije si ne moremo zamisliti brez visoko kvalificiranih in izobraženih delavcev ter strokovnjakov. Normalnega dela ni brez zdravih delavcev. Delovni človek ne more pridno in uspešno delati, če nima zdrave prehrane, potrebnega počitka, če ni ta čas, ko je na delu, na varnem in preskrbljena njegova družina — posebno otroci. Delo ni svobodno, če je delavec v strahu, kaj bo, če zboli, ko bo ostarel, ko bo zaradi česar koli za delo nesposoben. Tudi počitek, razvedrilo, kulturno življenje itd. ni luksuz, ampak življenjska in delovna potreba delovnega človeka. Telesna kultura ni le razvedrilo za tiste, ki jih šport veseli, ampak pogoj zdravja, odmora, razpoloženja in večjih delovnih sposobnosti. Primerno stanovanje v urejeni okolici je življenjski pogoj itd. Za vse to skrbe številne družbene službe.

Za življenje ne zadostuje le dober zaslužek. Potrebna je še možnost zaslužek potrošiti, to pa tako, da se bo ob tem delovni človek v vseh ozirih dobro počutil; to pa je zopet pogoj, da bo lahko dobro (in tudi v dobrih razmerah) delal. Vsemu skupaj, zavedajoč se popolne odvisnosti vseh teh življenjskih in delovnih pogojev, pravimo družbeni standard oziroma življenjski standard. Iz te odvisnosti med delom in delovnimi in življenjskimi razmerami se vidi pomembnost družbenih služb za neprestano in hitro rast celotnega standarda delovnih ljudi.

Naša družbena skupnost se teh dejstev dobro zaveda. Zaradi tega tudi skrbi za nenehen razvoj gospodarstva in družbenih služb. Res je sicer, da že nekaj let nazaj ugotavljamo zaostajanje družbenih služb za razvojem gospodarstva. Vendar moramo vedeti,

da so temu vzrok tudi mnogi objektivni razlogi. Gospodarska zaostalost naše dežele pred drugo svetovno vojno je ena teh okoliščin. K tej zaostalosti je pripomoglo še razdejanie med vojno. Tako smo se v prvih letih po vojni znašli v izredno težkem položaju. Vse je bilo potrebno graditi znova. Predvsem pa je bilo potrebno razviti močne gospodarske osnove nove družbe. Čeprav smo tudi gospodarstvo gradili zato, da bi bilo čimprej vsem ljudem bolje, smo morda premalo upoštevali, da gospodarstvo samo po sebi človeku ne da vsega, kar mu je za življenje potrebno.

Ugotovljeno zaostajanje družbenih služb pa je relativno. Ne pomeni, da se te službe sploh niso razvijale ali da so se razvijale povsem prepočas. V letih po vojni je tudi na področju družbenih služb bil dosežen velik napredek. Kritična ocena, ki smo jo dali, velja le za nekatere dejavnosti družbenih služb in pa za delno zaostajanje teh služb za gospodarskim razvojem. Naši predstavniki organi, politične organizacije, pa tudi vsi delovni ljudje se trenutnih potreb in stanja zavajajo in storjeni so bili že številni ukrepi, da se ugotovljeno zaostajanje in nesorazmerja odpravijo.

Naš namen ni obravnavati napak v prvi vrsti, pač pa podati kratek opis razvoja v času od 1945. leta dalje in nakazati naše nadaljnje možnosti. To najlaže napravimo, da opišemo razvoj posameznih vej družbenih služb.

Vsak peti prebivalec se šola

Šolstvo je bilo v naši republici vedno v središču pozornosti, zato se je tudi hitro razvijalo. Na nagel razvoj kažejo številni podatki. Tako je bilo pred vojno vključenih v šole in druge organizirane oblike izobraževanja 9%, v letu 1964 pa že 20% vsega prebivalstva.

Spremembe beležimo v vseh vrstah šol.

Osnovno šolstvo. Šolski prostori, ki smo jih imeli po vojni, so bili pretežno avstroogrska zapuščina, ki pa je bila delno uničena med drugo svetovno vojno. Po vojni je bilo zgrajenih mnogo novih, modernih šol; stare, majhne podeželske šole smo ob tem opuščali. Osnovne šole so sedaj skoncentrirane v večjih naseljih in mestih, kjer je moč tudi bolje organizirati pouk. Kljub temu nam sedaj visokošolskega prostora manjka, zakaj šoloobveznih otrok je vedno več; leta 1964 je osnovne šole obiskovalo 243.000 učencev.

Pomembnejši je razvoj osnovnega šolstva v pogledu vsebine in načina pouka. V stari Jugoslaviji je bilo osnovno šolstvo neenotno; enotni so bili le štirje razredi, potem pa se je pouk cepil: v štiri razrede višje osnovne šole (ki je niso imeli povsod), možen pa je

bil iz 4. razreda tudi prestop v 4-razredno meščansko oziroma v 4-razredno nižjo gimnazijo. Le tistim, ki so zaradi materialnih možnosti lahko šli v gimnazijo, je bila odprta pot na visoke šole. Sedaj imamo enotno osemrazredno osnovno šolo, ki velikemu številu otrok omogoča nadaljevati šolanje v poklicnih, strokovnih srednjih in visokih šolah.

Ni dvoma, da je pouk vedno težji; novi programi so zahtevnejši. Vendar rastejo tudi uspehi pri obvladovanju predpisanih šolskih programov. Se leta 1960 je uspešno končalo osnovno šolo vsega 49%, leta 1964 pa že 59% vseh učencev. Pomembno v razvoju osnovnega šolstva je tudi, da je bil do leta 1960 brezplačen le pouk, kasneje pa so postopoma uvajali brezplačne učbenike, šolske malice, prevoze v šolo; imamo pa že tudi nekaj šol v Sloveniji, ki za otroke zaposlenih staršev organizirajo — proti ustrezni odškodnini — celodnevno oskrbo in varstvo otrok v šoli.

Še več sprememb in večji razvoj je doseglo šolstvo druge stopnje. Nanj so posebno močno vplivali razvoj gospodarstva (nove stroke, novi poklici, nova tehnika itd.), spremenjena struktura prebivalstva in večje možnosti za nadaljnje šolanje. Struktura srednjih šol, na katerih traja sedaj pouk štiri leta, se je močno spremenila; manj je gimnazij, mnogo več pa je tehniških in drugih strokovnih šol (za vzgojno osebje, vseh strok tehniških šol, medicinske, ekonomske šole itd.). Na te spremembe kažejo tudi podatki o vpisih, po katerih je bilo leta 1947 na 20 šolah tehniške in podobne stroke vpisanih 3753 učencev, do leta 1964 pa se je število teh šol povečalo na 52, število vpisanih učencev pa na 12.878.

Delavci v Litostruju se posvetujejo

Podoben razvoj v približno enakem času zaznamujemo glede vajenskih, raznih industrijskih in poklicnih šol. Te je leta 1948 obiskovalo 12.475, leta 1964 pa 21.878 učencev.

Visoko šolstvo je deležno posebne skrbi naše družbene skupnosti. Univerze v Ljubljani, ustanovljene leta 1919 sploh ni mogoče primerjati z višjim in visokim šolstvom, kakršno imamo danes. Samo po vojni je bilo ustanovljenih 9 novih fakultet in akademij, ob tem pa se je visoko šolstvo širilo v vseh dimenzijah. Univerza je imela pred vojno 16.700 m², leta 1962 pa že 25.000 m² šolske površine, v gradnji pa je več novih visokošolskih objektov.

Ob univerzi so rasle še posebne visoke šole in akademije (tako visoka šola za telesno kulturo, visoka šola za politične vede) in pa številne višje šole (pedagoška akademija v Ljubljani in Mariboru; v Ljubljani 7, v Mariboru 5 višjih šol različnih strok), ki dajejo gospodarstvu in drugim službam prepočetne kadre. Višje šole razpolagajo sedaj s 13.000 m² šolske površine, nekaj novih objektov (v Mariboru in Ljubljani) pa še grade.

Naraslo je število študentov. Pred vojno je bilo vpisanih na visokih šolah vsega 2000, lani pa na vseh višjih in visokih šolah skoro 15.000 študentov. Vzporedno s tem je povečana tudi skrb za materialne pogoje življenja študentov; mnogi prejemajo štipendije; večja je skrb za njihovo prehrano in stanovanja — v študentskem centru v Ljubljani imajo na razpolago 2300 postelj, 150 pa v Mariboru.

Ko obravnavamo šolstvo, ne smemo mimo **posebnega šolstva**. V posebnih šolah se šola-jo otroci s telesnimi ali duševnimi hibami in drugi otroci, ki so potrebni posebne vzgoje, ki je v rednih šolah ne morejo dobiti. Pred vojno smo imeli v Sloveniji 5 posebnih šol, 2 vzgajališči in en zavod za popoboljšanje. Danes imamo 20 posebnih šol z 849 učenci, 8 posebnih vzgojnih zavodov s 1244 učenci in 16 posebnih vzgojno-izobraževalnih zavodov z 997 učenci. Na ta način družba omogoča slehernemu otroku, ne glede na njegovo zdravstvene in socialne težave, da dobi osnovno izobrazbo, ustrezen poklic in zaposlitev.

V izobraževalnem sistemu zavzema posebno mesto **izobraževanje odraslih**. Hitro razvijajoče se gospodarstvo zahteva vedno več kvalificiranih delavcev; potrebne so številne prekvalifikacije itd. Razen tega je delavcu-upravljavcu potrebno širše ekonomsko in politično znanje. Za to izobraževanje skrbijo posebni oddelki za odrasle pri rednih šolah, dopisna srednja šola in republiški zavod za izobraževanje odraslih. Od leta 1959 dalje opravljajo ogromno delo na tem področju delavske univerze.

To izobraževanje se je pri nas zelo razmahnilo. Še leta 1952 smo imeli 34 šol za odrasle (s 1785 vpisanih), leta 1963 pa že 172 šol z 12.368 slušatelji. Na dopisni šoli pa je letno vpisanih nad 5000 slušateljev. Še širše gre dejavnost delavskih univerz, ki organizirajo različne daljše in krajše tečaje, seminarje, večerne strokovne in politične šole, številna predavanja itd. Obsežnost in pa tudi veliko zanimanje za izobraževanje prek izobraževalne dejavnosti delavskih univerz kaže podatek, da je šlo npr. leta 1964 prek njihovega izobraževalnega sistema v Sloveniji 34.000 delavcev-samoupravljalcev.

Znanost na pohodu

Znanstveno raziskovalno delo moramo obravnavati v posebnem poglavju. O znanstvenoraziskovalni dejavnosti pred vojno komaj da lahko govorimo. Delovalo je nekaj inštitutov na SAZU (Slovenska akademija za znanost in umetnost), razen tega pa še zavod za preiskavo materiala univerze in vodogradbeni laboratorij v okviru univerze in SAZU.

Skromna zapuščina je povzročila počasen start v razvoju institucij, ki so se ukvarjale z znanstvenoraziskovalnim delom. Vedno jasneje pa je postajalo, da je ravno od tega dela v veliki meri odvisen razvoj gospodarstva in tudi vseh drugih dejavnosti. Zaradi tega je družbena skupnost posvetila temu vprašanju posebno pozornost in dala zanj velika denarna sredstva. Potrebni so bili novi znanstveni kadri (zaradi tega je na univerzi uvedeno dodatno — tretjestopenjsko — šolanje, ki daje znanstveni naraščaj), potrebni novi laboratoriji, zgradbe, naprave itd. Rezultati so bili veliki. Danes imamo v Sloveniji 51 znanstvenih zavodov (pretežno samostojnih, nekaj v okviru univerze ter v okviru SAZU), ki zajemajo s svojo dejavnostjo tako matematično-tehnične, biotehnične in medicinske vede, pa tudi družbenoslovne vede.

Poleg tega se znanstvenoraziskovalno delo vedno močneje povezuje z gospodarstvom. Po eni strani v številnih industrijskih podjetjih ustanavljajo svoje razvojne in raziskovalne centre, po drugi strani pa gospodarstvo že v precejšnji meri financira raziskovanje v samostojnih znanstvenoraziskovalnih zavodih. Kot financer in pospeševalec te izredno pomembne dejavnosti nastopa v Sloveniji sklad Borisa Kidriča, ki daje v te namene velika sredstva (leta 1964 — 1 milijardo 300 milijonov din). Raziskovalne dejavnosti pa financirajo še izvršni svet, univerza in drugi interesi (gospodarska zbornica itd.).

Novi gospodarski sistem, ki naše gospodarstvo še močneje vključuje v mednarodno delitev dela, pa terja pospešeno moderniza-

cijo industrijske proizvodnje; zato bo potrebno tudi v bodoče še veliko novih znanstvenih delavcev, novih tehničnih raziskovalnih naprav (do atomskega reaktorja — ki ga naš atomski inštitut že gradi), kar pa bo zahtevalo tudi precej delovnih naporov in denarja.

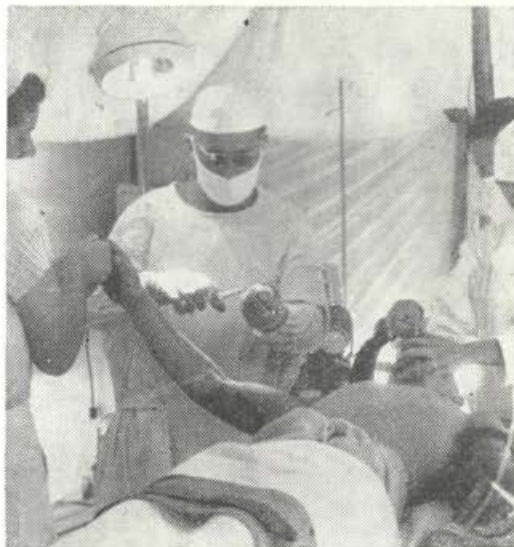
Ziviljenjska doba je nenehno daljša

Sodobni razvoj družbe, posebno še družbe, ki gradi socializem — tj. družbo z visokim živiljenjskim standardom in dobrimi odnosi med ljudmi, zahteva izobražene, toda tudi zdrave ljudi. Zaradi tega smo razvoju zdravstva posvečali veliko pozornost in dosegli visoko stopnjo. To dokazujejo številni pokazovalci. Zmanjšala se je splošna umrljivost prebivalstva, dvignila se je povprečna starost (pri ženskah na več kot 65, pri moških na 60 let), zmanjšala se je umrljivost novorojenčkov (leta 1950 je bilo še 100 smrti na 1000 novorojenih, sedaj le 29 na enako število rojenih). Vse to kaže na uspešnost zdravstvene službe, preventivnih ukrepov in na uspešnost zdravljenja. Ker so se obenem izboljševale tudi druge živiljenjske razmere (stanovanja, prehrana, higiena), lahko rečemo, da naš rod živi zdravo, vedno bolj zdravo. Veliko boljša je bolniška oskrba. V letu 1957 smo imeli 5962 postelj, leta 1962 pa že 11.966 postelj. To je velik napredek; seveda pa je res, da 21% vseh postelj ne ustreza standardu (prenatranost), to je obenem tudi glavna pomanjkljivost naših zdravstvenih zmogljivosti, ki jo bo treba čimprej odpraviti z gradnjo novih bolnišnic.

Razvoj zdravstvene službe kažejo tudi drugi podatki: pred vojno je bil bolniške oskrbe deležen vsak štirinajsti prebivalec, sedaj pa vsak sedmi, čeprav se je medtem raven zdravljenja močno dvignila (boljša oprema, boljša nega, modernejši načini preiskav, sodobnejša zdravila, sodobnejši načini ugotavljanja bolezní, sodobnejši načini zdravljenja itd.). Število prvih pregledov se je od leta 1953 dalje podvojilo (od 3,4 milijona na 7,5 milijonov pregledov).

Ambulantna služba se je močno razvila in s tem sta se zdravniška pomoč in nega približali prebivalstvu. Takoj po vojni smo imeli 137 ambulant, od tega 91 privatnih. Sedaj ima omrežje ambulantno-polikliničnih zavodov 80 zdravstvenih domov, 94 zdravstvenih postaj in 43 obratnih ambulant. Pri tem številčna primerjava ne pove vsega. Opremljenost in kapacitete teh domov šele dajo sliko o pomembnosti napredka.

Dalje, še leta 1954 smo imeli 120 zobnih ambulant, sedaj jih imamo 259 z veliko večjo zmogljivostjo, saj je v njih prej delalo 44 zo-

Skrb za zdravje delovnega človeka

bozdravnikov in 164 tehnikov, sedaj pa 132 zobozdravnikov in 303 zobni tehniki.

Reševalna služba ima 46 postaj s 167 avtomobili, s katerimi letno prevozijo 170.000 bolnikov.

Enako hitro se je razvijala lekarniška služba. Leta 1947 smo imeli 131 privatnih, pretežno majhnih lekarn, sedaj pa imamo 165 velikih, pretežno modernih lekarn. V njih je leta 1954 delalo 216 farmacevtov in 158 farmacevtskih tehnikov, sedaj pa 344 farmacevtov in 243 farmacevtskih tehnikov.

Veliko nam povedo podatki o zdravnikih. Leta 1946 smo imeli 167 zdravnikov splošne prakse, sedaj pa jih je skoro 600. Leta 1946 je prišlo 9988 prebivalcev na enega zdravnika, že pred 3 leti pa le še 3104. Skupno število zdravnikov (splošnih in specialistov) pa se je povečalo od 1182 v letu 1954 na 1500 v letu 1964. Na medicinski fakulteti v Ljubljani v zadnjih letih diplomira na leto 66 zdravnikov, kar kaže, da bo število zdravnikov na prebivalca v bodoče še hitreje raslo. Poleg zdravnikov se izredno hitro dviga število srednjega in višjega medicinskega kadra, ki je za moderno zdravljenje neobhodno; samo v zadnjih 5 letih je število tega kadra poraslo za 200 odstotkov.

Tak nagel razvoj zdravstva, posebno njegove kurativne dejavnosti, je vseskozi zahteval ogromna denarna sredstva. Leta 1956 je šlo za zdravstvo 3,35% narodnega dohodka, leta 1963 pa že 5,10%. To pa niso niti vsi stroški, ki gredo za zdravstvo. Tu niso upoštevani izdatki nadomestil za čas bolovanja ter razni drugi izdatki zdravstvenega zavarovanja.

Posvet pred delom; rudnik kaolina, Crna pri Kamniku

Gotovo sodi zdravstvo med tiste družbene službe, kjer je napredek najbolj očiten, oziroma rezultati najbolj ustrezni današnji stopnji in možnostim v našem razvoju. Obstajata v glavnem le dva problema: čimprej povečati število bolniških postelj, potem pa še močnejše razviti zdravstveno preventivo, ki se je že do sedaj pokazala za zelo uspešno in lahko veliko pripomore k splošni zdravstveni ravni našega prebivalstva.

Socialno varstvo zajema velik del prebivalstva

Posebno področje družbenih služb predstavlja socialno varstvo. To je zelo pomembna družbena dejavnost, ki pa se ji po navadi posveča premajhna pozornost in je tudi glede denarnih virov zapostavljena. Zaradi tega so nekatere veje socialnega varstva slabo razvite, oziroma niso razvite v skladu z dejanskimi družbenimi potrebami.

Socialno delo je organizirano v določenih socialnih sredinah, med katere sodijo predvsem gospodarske in druge delovne organizacije (v njih to delo opravljajo »kadrovsko-socialne službe«, ki jih imajo večja podjetja), krajevne skupnosti, kjer rešujejo mnoge hude socialne probleme, ter občine, v okviru katerih delujejo »centri za socialno delo«. Poleg tega se socialno delo opravlja v zavodih za zaposlovanje delavcev, v zavodih za socialno zavarovanje (posebno glede invalidskega zavarovanja), v zdravstveni službi (patronažne sestre, varstvo otroka, matere, socialni problemi družin) pa tudi na šolah in v organih za notranje zadeve.

Ugotovimo lahko, da je delo socialnih služb zelo raznovrstno, da so problemi zelo številni, da so zelo številni tudi ljudje, ki so potrebni socialne zaščite. Zaradi tega je nujno potrebno čimprej organizirati v vseh občinah socialne centre, ki bodo organizirali in usklajevali prizadevanja vseh socialnih služb. Za sedaj imamo take centre samo v 15 občinah. Podobno je s kadrovsko-socialnimi službami v podjetjih, v katerih dela sedaj okoli 90 socialnih delavcev, čeprav imamo v Sloveniji skoro 7000 delovnih organizacij z več kakor pol milijona zaposlenih. Vendar je že to, kar imamo, precej, če upoštevamo težko stanje, kakršno smo imeli v prvih povojnih letih. Dani so vsi pogoji, da socialne službe dobe svoje mesto tudi v materialnem pogledu.

Številne nove probleme načenja nagel gospodarski razvoj, ki vpliva na spremembo strukture prebivalstva, hiter razvoj mest in nastajanje novih industrijskih centrov, predvsem pa tudi na hitro zaposlovanje žensk. Ženska delovna sila krije pretežni del potreb po novo zaposlenih (leta 1962 je bilo med novo zaposlenimi kar 80 % žensk). Tako smo prišli v položaj, da ima Slovenija v strukturi zaposlenih skoro 40 % žensk, in sta glede tega pred nami samo Japonska in Sovjetska zveza. To pa povzroča številne probleme, ki od družbe terjajo pomoči. Družine zaposlenih staršev niso več same sposobne organizirati normalnega družinskega življenja, posebno ne glede prehrane, varstva in vzgoje otrok. Zato sodi prav skrb za to varstvo med osrednje naloge socialnih služb.

Organizirano varstvo otrok po eni strani omogoča popolno zaposlitev očeta in matere, kar je pomembno za dvig osebnih dohodkov, po drugi strani pa zagotavlja približno enak razvoj vseh otrok. Varstvene ustanove sprejemajo dnevno otroke v varno, zdravo okolje, jih oskrbujejo s hrano in z vzgojnim delom razvijajo njihove umske sposobnosti, delovne navade ter jih tako usposabljuje za življenje v družbi.

V otroškem vrtcu v Puharjevi ulici v Ljubljani

Čeprav smo dosegli nekatere uspehe glede varstva otrok (leta 1958 je bilo v varstvenih ustanovah 9449 otrok, leta 1962 že 12.178), pa je to daleč premalo in močno zaostajamo v razširjenosti otroškega varstva tako za državami na Zahodu kot na Vzhodu. Zaradi tega je družba sprožila akcijo za ureditev tega problema, vendar so uspehi za zdaj še neznamiti. Perspektivni program razvoja do leta 1970 predvideva izgradnjo varstvenih kapacitet za 55.000 otrok.

Družbena skupnost (iz proračunov in gospodarske organizacije) daje znatna sredstva za socialno varstvo in številni problemi se urejajo. Tako vidimo, da se velika pozornost posveča bivšim borcev NOV in njihovim problemom. Še premalo pa je možnosti za urejanje problemov starih ljudi; domov je zanje premalo in so tudi dokaj neurejeni. Vemo pa, da bo v Sloveniji že leta 1970 kar 14% prebivalcev starih nad 60 let in mnogi izmed teh bodo potrebni pomoči. To ni le problem mest, ampak tudi podeželja. Na kmetijah je že sedaj 40.000 oseb, ki so stare nad 50 let, in 2500 od teh bi takoj potrebovalo denarno pomoč.

Potrebno je poskrbeti še za varstvo drugih socialno ogroženih kategorij prebivalstva. Za del teh (duševno in telesno defektnih) je problem urejen z organizacijo posebnega šolstva in varstva, ne pa za vse; veliko je še duševno abnormalnih in alkoholikov, ki bi bili potrebni zavodske nege in varstva, pa jih obstoječi domovi ne morejo sprejeti.

Kultura postaja vedno bolj množična

Pomemben razvoj je bil v povojnih letih na Slovenskem dosežen na področju kulture. Naša kulturna tradicija se nadaljuje, nove tehnične možnosti in velika družbena skrb za čim hitrejši in vsestranski dvig kulturne ravni naših delovnih ljudi pa dajejo razvoju kulture še posebno obelježje.

Skoroda ni kulturne ustanove, ki je ne bi imeli, in ne kulturne dejavnosti, ki je pri nas ne bi poznali in gojili. Tako delujejo številna gledališča (pred vojno smo jih imeli 9, sedaj pa 21) z bogatim programom in polnimi dvoranami. Poleg poklicnih delujejo številna amaterska gledališča in odri, kjer mnogi delovni ljudje sodelujejo kot neposredni ustvarjalci in posredovalci kulture.

Pomembna za naše kulturno življenje so številna amaterska društva in klubi, v katerih posebno mladina razvija najrazličnejše oblike kulturnega življenja, od petja do folklora. Ta področja pa so tudi v poklicnem oziru močno razvita, saj imamo skoro v slehernem večjem kraju glasbene šole, ki se po kvaliteti in ravni stopnjujejo vse do akade-

Forma viva — privlačna oblika mednarodnega sodelovanja upodablajočih umetnikov

mije za glasbo v Ljubljani. Zato je povsem normalno, da je Slovenija prizorišče številnih, tudi vrhunskih koncertov. K takšni ravni posebno pripomorejo filharmonija v Ljubljani, zbori in orkestri pri RTV in Ljubljanski festival. Ko je beseda o festivalih, moramo omeniti še poletne kulturne festivale v Kopru, Ribnici, Skofji Loki in Kostanjevici, ki s svojo kvaliteto in pestrostjo bogate naše kulturno življenje.

Pestrost našega kulturnega življenja dopolnjujejo še stalne in občasne galerije in razstave naših in tujih likovnih umetnikov, med katerimi imajo posebno mesto Narodna galerija in Moderna galerija v Ljubljani in svetovni grafični bienale v Ljubljani.

Razširjeni so muzeji. Sedaj jih imamo 31 (pred vojno 18), ter 35 muzejskih zbirk (pred vojno 6). Novost na muzejskem kulturnem polju so muzeji NOV, med katerimi ima posebno mesto muzej ljudske revolucije v Ljubljani. Zanimanje za muzeje kaže močno povečan obisk, saj je pred vojno obiskovalo muzeje letno 47.000, v zadnjih letih pa že milijon obiskovalcev.

Knjižnice, že pred vojno številne, so se še pomnožile. Po vojni je bilo ustanovljenih 49 znanstvenih, 122 strokovnih in 492 ljudskih knjižnic, tako da jih imamo sedaj že 2175. S tem se je povečalo tudi izposojanje knjig, in sicer od 2.782.905 v letu 1957 na skoro 4 milijone knjig v zadnjih letih.

Za uspešno širjenje knjige med naše ljudi skrbi založništvo. V času od 1945 do 1960 so naše založbe izdale 3979 knjižnih del, in to v 27,5 milijona izvodih (od tega 2188 leposlovnih, 1791 znanstvenih knjižnih del ter 790 učbenikov). Tudi po tem letu založniška dejavnost raste, saj je letno izdanih nad 600 knjižnih del v skupno 4 milijonski nakladi, tako domačih kot tujih avtorjev.

Kinematografija se razvija v dveh smereh. Število kinematografov je naraslo od 69 pred vojno na 269 sedanjih. Vzporedno s tem se je izredno povečalo tudi število predstav in obiskovalcev. Posebnega pomena pa je filmska proizvodnja, ki se je v celoti porodila po vojni. Z našimi, čeprav še ne številnimi filmi so naši producenti nastopali ne le v Pulju, pač pa tudi na festivalih drugod po svetu.

Radio, lahko trdimo, da ga ima vsaka družina. Leta 1939 smo imeli 21.000 radijskih sprejemnikov, sedaj pa jih je nad 400.000. Po vojni je bilo zgrajenih tudi 9 novih radijskih oddajnikov (pred vojno eden). Televizija pa je v celoti otrok sodobnosti. V Sloveniji smo imeli leta 1961 vsega 10.481 TV

sprejemnikov, leta 1964 pa že 57.000. Pohvalimo se lahko tudi s svojim TV studijem in lastnim slovenskim programom.

Telesna kultura je dejavnost z vsestranimi koristnimi učinki. Krepi zdravje, goji človekovo spretnost, potrebno za delo in življenje sploh, nudi razvedrilo, uči tovarištva. Zaradi tega družba telesni kulturi posveča veliko pozornost. Na razširjenost telesne kulture in vzgoje kažejo številni podatki. Razvijamo 35 športnih panog v 1387 telesnovzgojnih organizacijah (leta 1945 je bilo takih organizacij 120). Število članov telesnovzgojnih društev se je v letu 1964 povzpelo na 280.000.

Za tako razširjeno telesnovzgojno dejavnost pa so potrebni mnogi športni objekti, pa tudi kvalificirani športno-vzgojni kadri. Zaradi tega družba skrbi za organizacijo raznih tečajev in šol za mladino in odrasle; ustanovljena pa je bila tudi visoka šola za telesno kulturo v Ljubljani, ki vzgaja potrebne športne učitelje. Vse to družbo veliko stane; letno gre v te namene nad 2 milijardi dinarjev.

P. J. — F. H.

Slovenska skupščina

Nekaj drobcev iz njene zgodovine

Slovenski parlament je še mlad. Šele v velikem osvobodilnem boju in socialistični revoluciji si je namreč slovenski narod po tisoč letih hlapčevanja prvič v zgodovini ustvaril svojo lastno državo ter si izgradil svojo ljudsko oblast na čelu z ljudsko skupščino.

Sredi vojne vihre se je v Kočevju sestal od 1. do 3. oktobra 1943. leta Zbor odposlanec slovenskega naroda. Ta edinstveni vse-ljudski zbor so sestavljali odposlanci, ki so bili kljub fašistični okupaciji in terorju izvoljeni širom Slovenije na množičnih demokratičnih volitvah od 20. do 25. septembra 1943. Zbora se je udeležilo 572 izvoljenih odposlancev, vseh udeležencev na njem pa je bilo 650.

Kočevski zbor je sprejel pomembne odločitve za nadaljnjo borbo proti okupatorjem do dokončne osvoboditve slovenskega naroda, za njegovo enotnost in za nove temelje bodočega življenja v skupnosti z ostalimi jugoslovanskimi narodi. Izrekel se je za demokratično in federativno ureditev nove Jugoslavije. Zbor je izvolil tudi Slovenski narodnoosvobodilni odbor — prvi slovenski parlament 120 članov in mu kot vrhovnemu predstavniskemu organu potrdil pravico, da izvršuje zakonodajno in izvršno oblast na

vsem slovenskem ozemlju. Izvolil je tudi 42-člansko delegacijo v Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije (AVNOJ), ki se je konec novembra sestal na svojem II. zasedanju v Jajcu.

Prvo zasedanje na Kočevskem zboru izvoljenega parlamenta — Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SNOS) je bilo 19. in 20. februarja 1944 v Crnomlju.

Edvard Kardelj je imel referat o II. zasedanju AVNOJ, nakar je SNOS potrdil delo slovenske delegacije na tem zasedanju. Boris Kidrič je imel referat o graditvi narodne oblasti in slovenske državnosti v okviru federativne Jugoslavije. Zatem je SNOS sprejel deklaracijo o pravicah in dolžnostih slovenskega ljudstva, deklaracijo o vzpostavitvi Nacionalnega komiteja osvoboditve (vlade) Slovenije ter odlok o razpisu volitev v narodnoosvobodilne odbore. Razen tega je sprejel še več sklepov s področja organizacije oblasti, gospodarstva, financ in zdravstva.

Nekaj dni pred popolno osvoboditvijo naše domovine, dne 5. maja 1945, je predsedstvo SNOS v Ajdovščini — v skladu s sklepom 1. zasedanja SNOS — postavilo prvo narodno vlado Slovenije s predsednikom Borisom Kidričem na čelu.

Drugo zasedanje Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta je bilo v Ljubljani 9. in 10. septembra 1946. Od 120 poslancev, ki so

Pristojnosti in organizacija Skupščine

Kot pravi ustava, je Skupščina Socialistične republike Slovenije najvišji organ oblasti in organ družbenega samoupravljanja v okviru pravic in dolžnosti Socialistične republike Slovenije.

Skupščina določa splošna načela, cilje in smer politike republike na posameznih področjih. Skupščina je med drugim izključno pristojna odločati o spremembi republiške ustave, sklepata o vprašanih meja SR Slovenije, sprejemati zakone, republiški družbeni plan in proračun, opravljati politično nadzorstvo nad delom republiških izvršilnih in upravnih organov, nadzorovati izpolnjevanje družbenega plana in proračuna ter finalnih načrtov republiških skladov in opravljati družbeno nadzorstvo.

Skupščina voli določeno število svojih članov v Zvezni zbor (Zbor narodov), voli in razrešuje predsednika in podpredsednike skupščine, predsednika in člane Izvršnega sveta, predsednike in sodnike Ustavnega sodišča, Vrhovnega sodišča in drugih republiških sodišč ter imenuje in razrešuje republiške sekretarje in druge republiške funkcionarje, za katere tako določajo ustava, zakoni ali drugi akti Skupščine.

Glede vprašanj, ki so skupnega pomena za republiko, lahko Skupščina sprejema deklaracije in resolucije ter daje priporočila občinskim organom ter delovnim in drugim organizacijam.

Kot je bilo že omenjeno, sestavljajo Skupščino:

Republiški zbor — kot zbor delegatov občanov v občinah — ter Gospodarski zbor, Prosvetno-kulturni zbor, Socialno-zdravstveni zbor in Organizacijsko-politični zbor — kot zbori delegatov delovnih ljudi v delovnih skupnostih.

Republiški zbor šteje 120 poslancev, vsak zbor delovnih skupnosti pa po 70 poslancev. Celotna skupščina ima potemtakem 400 poslancev. Poslanci so voljeni za štiri leta. Vsako drugo leto izvolimo polovico članov vsakega zbora. Letos je zapustila skupščino tista polovica poslancev, ki so bili izvoljeni 1963. leta-za dve leti. Na njihovo mesto smo izvolili druge in njihov mandat bo prenehal 1969. leta.

Skupščina je sicer sestavljena iz petih zborov, vendar pa to ne pomeni, da mora na primer o predlogu zakona razpravljati in glasovati vseh pet zborov. V skupščini je namreč v osnovi uveljavljen dvodomni sistem. Zato odloča o zakonih in drugih zadevah iz pristojnosti skupščine Republiški zbor enakopravno s enim izmed zborov delovnih skupnosti, s tistim, ki je pač pristojen za področje, v katerega spada zadeva. Republiški

bili izvoljeni na Kočevskem zboru, jih je bilo na tem zasedanju navzočih še 78. Sprejeli so zakon o Ustavodajni skupščini Ljudske republike Slovenije in zakon o volitvah ljudskih poslancev za Ustavodajno skupščino.

Zatem je bil Slovenski narodnoosvobodilni svet razpuščen in razpisane so bile volitve v Ustavodajno skupščino za 27. oktober 1946.

Novoizvoljena Ustavodajna skupščina je štela 120 poslancev. Dne 15. januarja 1947 je sprejela prvo Ustavo Ljudske republike Slovenije. Nato se je Ustavodajna skupščina spremenila v redno Ljudsko skupščino Ljudske republike Slovenije.

Na zasedanju 15. decembra 1947 je Ljudska skupščina potrdila mandat 25 poslancev, izvoljenih na dopolnilnih volitvah na ozemlju Slovenske Primorske, ki je bila po mirovni pogodbi z Italijo priključena k FLRJ oziroma k LR Sloveniji. Število poslancev je s tem narastlo na 145.

Skupščina je 30. januarja 1953 sprejela ustavni zakon o temeljnih družbene in politične ureditve ter o organih oblasti Ljudske republike Slovenije, ki pomeni bistveno reformo prvotne ustavne ureditve na osnovi delavskega samoupravljanja, uvedenega 1950. leta. Skupščina je izvolila Izvršni svet kot svoj politično-izvršilni organ, Prezidij Ljudske skupščine in vlada LR Slovenije pa sta prenehala obstajati.

Po novi ustavni ureditvi naj bi do tedaj enodomna skupščina dobila dva domova: Republiški zbor in Zbor proizvajalcev. Volitve poslancev za takšno skupščino so bile novembra 1953, ko je bilo izvoljenih 122 poslancev Republiškega zbora in 72 poslancev Zbora proizvajalcev.

Slovenski parlament je imel po osvoboditvi plenarna zasedanja v dvorani Slovenske filharmonije in kasneje v prostorih Kazine. Seštanski odborov in komisij ter prostori predsedstva in administracije pa so bile po raznih poslopjih v Ljubljani. Zato so začeli junija 1954 graditi skupščinsko zgradbo v Šubičevi ulici, v kateri je 1959. leta celotna skupščina dobila svoj lastni dom.

Skupščina, ki je bila izvoljena marca 1958. leta, je 9. aprila 1963 sprejela Ustavo Socialistične republike Slovenije. Zatem je bila skupščina razpuščena in razpisane so bile volitve po določilih nove ustave.

Skupščina ima odslej pet zborov. Občinske skupščine so izvolile 3. junija poslance Republiškega zbora, Gospodarskega zbora, Prosvetno-kulturnega zbora, Socialno-zdravstvenega zbora in Organizacijsko-političnega zbora. Občani pa so volili poslance Republiškega zbora 16. junija. Na novo izvoljena skupščina se je prvič sestala 24. junija 1963 ter začela delovati v skladu z novo ustavo.

PREDSEDNIK PODPREDSEDNIK (PREDSEDSTVO)	REPUBLIŠKI ZBOR 120 POSLANCEV	GOSPODARSKI ZBOR 70 POSLANCEV	PROSVETNO KULTURNI ZBOR 70 POSLANCEV	SOCIALNO ZDRAVSTVENI ZBOR 70 POSLANCEV	ORGANIZACIJSKO POLITIČNI ZBOR 70 POSLANCEV				
STALNE KOMISIJE SKUPŠČINE: KOMISIJA ZA DRUŽBENO NADZORSTVO KOMISIJA ZA VOLITVE IN IMENOVANJA ZAKONODAJNO - PRAVNA KOMISIJA ADMINISTRATIVNA KOMISIJA KOMISIJA ZA PROŠNJE IN PRITOŽBE	STALNI ODBORI IN KOMISIJE REPUBLIŠKEGA ZBORA ZA: DRUŽBENI PLAN, FINANCE IN PRORAČUN PROIZVODNJO IN PROMET TRGOVINO, GOSTINSTVO IN TURIZEM ORGANIZACIJSKO - POLITIČNA VPRAŠANJA URBANIZEM, STANOVANJSKO IZGRAJNO IN KOMUNALNE ZADEVE PROSVETO IN KULTURO ZDRAVSTVO IN SOCIALNO POLITIKO DELO IN SOCIALNO ZAVAROVANJE MANDATNO - IMUNITETNA KOMISIJA	STALNI ODBORI IN KOMISIJE ZBORA DELOVNIH SKUPNOSTI: <table border="0"> <tr> <td data-bbox="671 282 812 388"> ODBOR ZA PROUČEVANJE ZAKONSKIH IN DRUGIH PREDLOGOV MANDATNO-IMUNITETNA KOMISIJA </td> <td data-bbox="812 282 953 388"> ODBOR ZA PROUČEVANJE ZAKONSKIH IN DRUGIH PREDLOGOV MANDATNO-IMUNITETNA KOMISIJA </td> <td data-bbox="953 282 1094 388"> ODBOR ZA PROUČEVANJE ZAKONSKIH IN DRUGIH PREDLOGOV MANDATNO-IMUNITETNA KOMISIJA </td> <td data-bbox="1094 282 1150 388"> ODBOR ZA PROUČEVANJE ZAKONSKIH IN DRUGIH PREDLOGOV MANDATNO-IMUNITETNA KOMISIJA </td> </tr> </table>				ODBOR ZA PROUČEVANJE ZAKONSKIH IN DRUGIH PREDLOGOV MANDATNO-IMUNITETNA KOMISIJA	ODBOR ZA PROUČEVANJE ZAKONSKIH IN DRUGIH PREDLOGOV MANDATNO-IMUNITETNA KOMISIJA	ODBOR ZA PROUČEVANJE ZAKONSKIH IN DRUGIH PREDLOGOV MANDATNO-IMUNITETNA KOMISIJA	ODBOR ZA PROUČEVANJE ZAKONSKIH IN DRUGIH PREDLOGOV MANDATNO-IMUNITETNA KOMISIJA
ODBOR ZA PROUČEVANJE ZAKONSKIH IN DRUGIH PREDLOGOV MANDATNO-IMUNITETNA KOMISIJA	ODBOR ZA PROUČEVANJE ZAKONSKIH IN DRUGIH PREDLOGOV MANDATNO-IMUNITETNA KOMISIJA	ODBOR ZA PROUČEVANJE ZAKONSKIH IN DRUGIH PREDLOGOV MANDATNO-IMUNITETNA KOMISIJA	ODBOR ZA PROUČEVANJE ZAKONSKIH IN DRUGIH PREDLOGOV MANDATNO-IMUNITETNA KOMISIJA						
SKUPŠČINA IN NJENI ZBORI IMAJO LAHKO POLEG STALNIH ODBOROV IN KOMISIJ TUDI ZAČASNE ODBORE IN KOMISIJE									

zbor na primer enakopravno z Gospodarskim zborom sprejema družbeni plan ter zakone in akte s področja gospodarstva in financ; s Prosvetno-kulturnim zborom zakone s področja prosvete, znanstveno raziskovalnega dela, kulture in telesne kulture; s Socialno-zdravstvenim zborom zakone s področja zdravstva in socialne politike; z Organizacijsko-političnim zborom pa republiški proračun, zakone s področja uprave, sodstva itd.

Ob tem osnovnem pravilu pa so naslednje izjeme:

Prva. Republiški zbor samostojno sklepa o spremembi meja SR Slovenije, voli člane v Zvezni zbor, voli in razrešuje predsednika in člane Izvršnega sveta, voli in razrešuje predsednike in sodnike republiških sodišč, imenuje in razrešuje republiške sekretarje in druge republiške funkcionarje, ki jih imenuje Skupščina; uresničuje pravice Skupščine glede odgovornosti politično-izvršilnih organov in republiških funkcionarjev Skupščini; razpisuje splošne volitve v občinske skupščine itd.

Druga. Vsak zbor delovnih skupnosti lahko v okviru svojega delovnega področja samostojno obravnava vprašanja, ki so skupnega pomena za delovne in druge samoupravne organizacije na tem področju. Zbori ne morejo glede teh vprašanj samostojno sprejemati zakonov, pač pa lahko dajejo ustreznim delovnim in drugim samoupravnim organizacijam ter državnim organom priporočila.

Vsak zbor samostojno odloča o verifikaciji mandatov in o drugih mandatno-imunitetnih vprašanjih svojih članov.

In tretja izjema. Vsi zbori na skupni seji odločajo o nadaljšanju mandata republiškim poslancem ter volijo predsednika in podpred-

sednike Skupščine. Na skupni seji lahko obravnavajo tudi vprašanja, ki imajo splošen politični pomen za Socialistično republiko Slovenijo.

Seveda pa ima vsak zbor pravico obravnavati predlog zakona, družbenega plana, proračuna ali drugo vprašanje s področja drugega zbora ter dati glede takega predloga ali vprašanja pristojnemu zboru svoje mnenje, če posega predlog oziroma vprašanje tudi v njegovo delovno področje. Pristojni zbor mora tako mnenje obravnavati in zavzeti do njega stališče.

Težišče dela Skupščine je gotovo na sejah zborov. Tu teče glavna obravnava o posameznih zadevah in tu se o njih sprejemajo odločitve. Preden pa lahko zbor o zadevah odloča, je treba pripraviti ustrezno gradivo, ki daje o zadevi in rešitvah čim popolnejšo podobo, treba je zadevo čim temeljiteje proučiti. Prav tako je treba oceniti predloge, o katerih naj zbor odloča. Velik del teh dolžnosti opravi stalne komisije in odbori Skupščine oziroma zborov.

Skupščina ima stalne komisije: komisijo za družbeno nadzorstvo, komisijo za volitve in imenovanja, zakonodajno-pravno komisijo, administrativno komisijo ter komisijo za prošnje in pritožbe. Sestavljajo jih poslanci Republiškega zbora in zborov delovnih skupnosti.

Vsak zbor ima svojo mandatno-imunitetno komisijo. Vsak zbor delovnih skupnosti ima po en stalen odbor, to je odbor za proučevanje zakonskih in drugih predlogov. Republiški zbor pa seveda potrebuje več stalnih odborov. Stalni odbori Republiškega zbora obravnavajo stanje na posameznih področjih, stalno spremljajo, kako se na njih izvršujejo zakoni in drugi skupščinski akti ter predla-

gajo pristojnim zborom Skupščine in Izvršnemu svetu politiko in potrebne ukrepe. Prav tako proučujejo in določajo predloge zakonov in drugih aktov.

Skupščina in vsak zbor pa lahko ustanovi tudi občasne komisije in odbore za proučitev posameznih vprašanj, za pripravo predlogov, o katerih naj zbor odloči, za opravljanje anket in podobno.

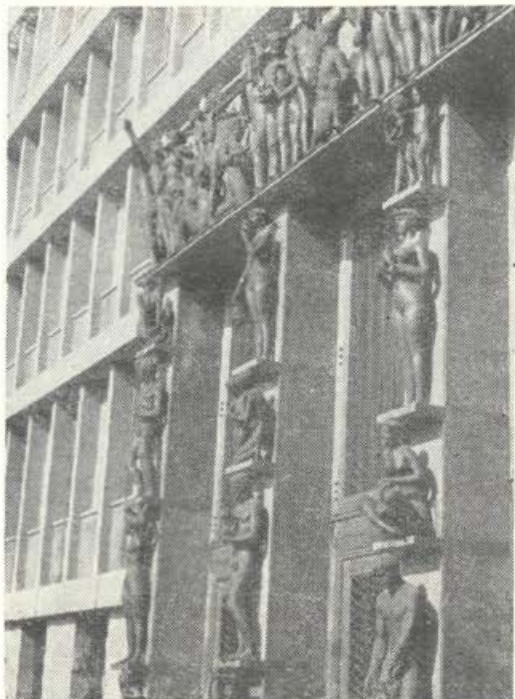
Sprejemanje zakonov

Kdo lahko poda predlog zakona ali kakega drugega skupščinskega akta? Vsak poslanec v svojem zboru, Izvršni svet, odbor Republiškega zbora ter občinska skupščina. Izdajo zakona pa lahko zahtevajo tudi samoupravne organizacije, družbeno-politične organizacije, društva in občani.

In kakšna je pot zakonskega predloga? Vsak predlog obravnava najprej pristojni odbor Republiškega zbora in odbor za proučevanje zakonskih in drugih predlogov ustreznega zbora delovnih skupnosti. Prav tako ga obravnava zakonodajno-pravna komisija.

Ce v odboru predlagajo spremembe predloga in jih predlagatelj sprejme, postanejo sestavni del zakonskega predloga. Odbor sestavi glede predloga svoje poročilo za zbor, ki ga pošlje vsem poslancem zbora.

Zatem obravnava zakonski predlog Republiški zbor in ustrezni zbor delovnih skupnosti na podlagi priloženega gradiva in poročila odbora. Obravnava ga vsak zase, to je na ločenih sejah, ali pa na skupni seji obeh zborov. Po razpravi zbor najprej gla-

Portal; plastike so delo kiparjev Karla Putriha in Zdenka Kalina

suje o predloženih spremembah, tako imenovanih amandmajih, nato pa o celotnem predlogu. Ce obravnava oba zbora zakonski predlog na skupni seji, glasujejo o njem člani vsakega zbora posebej.

Da je predlog v zboru sprejet, mora zanj glasovati večina navzočih poslancev, to pa seveda ob pogoju, da je na seji navzoča večina vseh članov zbora. Zakon pa je v Skupščini dokončno sprejet, če sta ga Republiški in pristojni zbor delovnih skupnosti sprejela v enakem besedilu.

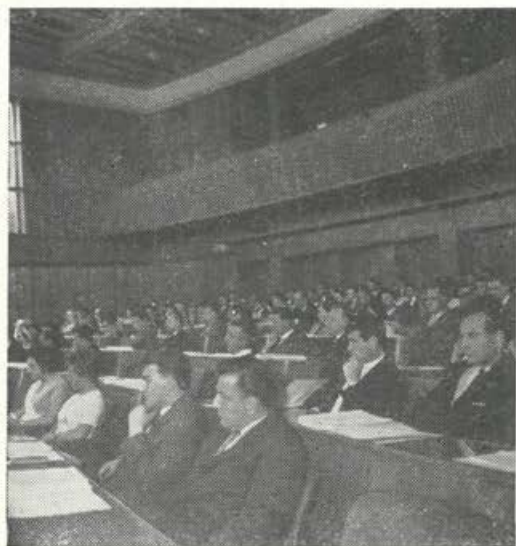
Ce bi se zbora po dveh zaporednih obravnavah spornega vprašanja ne zedinila glede besedila zakonskega predloga, postavi skupno komisijo, ki naj pripravi predlog za uskladitev spornih vprašanj. Ce se skupna komisija ne sporazume ali če zbora ne sprejmeta njenega sporazumnega predloga, se obravnava predlog na skupni seji obeh zborov. Ce bi se tudi tu ne zedinili, je predlog odložen z dnevnega reda za šest mesecev. Po sklepu obeh zborov pa lahko pride že prej na dnevni red.

Predsednik Skupščine in predsedniki zborov

Na čelu Skupščine je predsednik. Predsednik predstavlja skupščino, sklicuje in vodi skupne seje vseh zborov, skrbi, da se dela po skupščinskem poslovniku, podpisuje vse

Poslopje skupščine SR Slovenije

Med zasedanjem zbora

akte skupščine, razen resolucij, deklaracij ali priporočil, ki jih sprejme posamezni zbor. Predsednik daje pobudo za obravnavanje posameznih vprašanj v Skupščini in njenih telesih ter lahko tudi sam predlaga, da obravnavajo določeno vprašanje s svojega delovnega področja. Predsednik razpisuje volitve republiških poslancev.

Skupščina ima dva podpredsednika. Podpredsednik nadomestuje predsednika, če je le-ta zadržan.

Vsak zbor ima svojega predsednika, ki sklicuje in vodi seje zbora, skrbi, da delo zbora poteka v skladu s poslovnikom, usklajuje delo notranjih delovnih teles zbora in

podpisuje akte, ki jih zbor samostojno sprejme.

Predsednik Skupščine, podpredsednika in predsedniki zborov sestavljajo predsedstvo skupščine. Predsedstvo razlaga določbe glede pristojnosti zborov in odborov skupščine, usklajuje delovne programe zborov, daje lahko pobudo za obravnavanje vprašanj, ki so splošnega pomena, ter sprejema stališča o vprašanjih, ki so skupnega pomena za delo zborov.

Za opravljanje strokovnih, informativnih, tehničnih in drugih poslov ima skupščina svoje službe.

Tajnik Skupščine usklajuje delo vseh služb, pomaga predsedniku Skupščine pri pripravi sej Skupščine in njenega predsedstva ter izvršuje sklepe in odločitve predsednika in predsedstva glede notranjega dela Skupščine. Tajnika imenuje in razrešuje Republiški zbor.

Zadnji dve leti

Skupščina, ki je bila izvoljena po sprejetju nove ustave 1963. leta, je pravzaprav začela prvokrat delati kot stalno delovno telo. In kaj lahko rečemo o njenem dveletnem delu?

Brez slehernega pretiravanja je treba priznati, da je v tem obdobju pokazala izredno delavnost. V Skupščini sta bili povprečno na dan po več kot dve seji odborov, komisij oziroma zborov. Zbori so se sestajali povprečno več kot enkrat na mesec. V dveh letih so obravnavali več kot 750 točk dnevnega reda. Komisija in odbori pa so imeli na dnevnem redu skoraj 2900 vprašanj.

Pri tem pa je treba upoštevati, da razen izvoljenih skupščinskih funkcionarjev le manjši del poslancev Republiškega zbora

Del freske, ki predstavlja »Zgodovino Slovencev« v skupščini v Ljubljani; izsek ponazarjuje (na levi) zgodovinski dan zbora odposlancev slovenskega naroda, ki je bil v Kočevju oktobra 1943 in (na desni) II. zasedanje AVNOJ v Jajcu. Freska je delo slikarja Slavka Pengova.

stalno dela v Skupščini, v zborih delovnih skupnosti pa le njihovi predsedniki. Vsi drugi poslanci opravljajo poslansko dolžnost poleg svojega rednega dela.

Razprave na sejah zborov in odborov so bile v glavnem kvalitetne in žive. Poslanci so razpravljali z odgovornostjo. Vidno je bilo, da so skušali vprašanja čim globlje in vsestransko proučiti, tako da bi bili njihovi zaključki in sklepi čim uspešnejši. Poleg gradiva, ki so ga za razpravo pripravili Izvršni svet, upravni organi, skupščinski odbori in razne institucije, so se poslanci posluževali tudi podatkov in analiz z njihovega področja ter vse bolj tudi gradiva, ki ga nudi skupščinska dokumentacija. V veliko korist so jim bili tudi obiski skupin poslancev v delovnih kolektivih in občinah pred obravnavo določenih problemov, oziroma pred važnejšimi odločitvami.

V tem obdobju se je večkrat pokazalo kot koristno, da je po več odborov pristojnih zborov obravnavalo posamezna vprašanja na skupnih sejah, oziroma da so sejam posameznih odborov prisostvovali tudi predsed-

niki ali člani zainteresiranih drugih odborov. Tako je bilo mogoče zadeve temeljiteje proučiti in pretehtati.

Zbori so pokazali precej iniciative tudi v tem, da niso obravnavali le vprašanj, ki jih je predložil Izvršni svet, marveč so dali na dnevni red vrsto zadev na lastno pobudo.

Eden izmed dokazov skupščinske aktivnosti je gotovo tudi v tem, da so zbori ustanovili v dveh letih kar štirideset začasnih odborov za proučevanje določene problematike, ali pa za pripravo predlogov glede posameznih aktualnih vprašanj.

Poslanska vprašanja so postala sestavni del skupščinskega življenja. V zadnjem času skoraj ni bilo seje zбора, na kateri ne bi predstavnik Izvršnega sveta odgovarjali za vprašanja poslancev o raznih aktualnih problemih.

To so nekatere izkušnje iz prvih dveh let nove Skupščine. Gotovo jim bosta naloge in praksa prihodnjega obdobja dodale še nove. Skupščina si namreč nenehno prizadeva, da bi bilo njeno delo čimbolj kvalitetno in učinkovito.

Ivan Šinkovec

Gospodarska reforma

ZBOLJSATI ŽIVLJENJSKO RAVEN

Zvezna skupščina je sprejela 24. julija 1965 vrsto predpisov in priporočil, ki prinašajo bistvene spremembe v sistem delitve dohodka, v pariteti dinarja in cenah in so se začeli izvajati 26. julija. Tako se je začelo za naše gospodarstvo in celotno družbeno življenje izredno pomembno obdobje preobrazbe, ki ga imenujemo na kratko gospodarska reforma.

Uresničevanje gospodarske reforme pomeni v bistvu razvijati materialno osnovo za tiste odnose in tisti položaj človeka, kakor jih je začrtala nova ustava dve leti poprej, aprila 1963. Neposredneje pa pomeni gospodarska reforma izpolnjevanje stališč zvezne skupščine o nadaljnjem razvoju gospodarskega sistema, kakor jih je določila v svojih resolucijah v letu 1964 ter stališč in sklepov VIII. kongresa Zveze komunistov Jugoslavije iz decembra 1964.

Vsa ta stališča govore o tem, da je treba hitreje razvijati gospodarstvo in povečevati življenjsko raven naših ljudi. Ko je tovariš Tito na osmem kongresu govoril o rezultatih, ki smo jih dosegli, in o prihodnjih nalogah, je zelo kritično poudaril: »Vendar z doseženimi rezultati ne moremo biti zadovoljni, ker

kljub uspehom v zadnjih letih postaja zboljšanje življenjske ravni vse bolj aktualno vprašanje kot eden izmed najpomembnejših činiteljev za racionalno gospodarjenje in za zvišanje produktivnosti dela. Ze večkrat smo govorili o tem, da življenjska raven naših delovnih ljudi ne ustreza stopnji razvoja naših proizvodnih odnosov. Skoraj splošen pojav je, da so naši proizvajalci v primerjavi z — recimo — zahodnoevropskimi delavci v povprečju slabše plačani, kot je naša povprečna produktivnost nižja od zahodnoevropske. Razlaga za takšen položaj je bila — pa tudi danes jo je še mogoče ponekod slišati — da je to potrebno zaradi večje akumulacije in zaradi hitrejšega razvoja. Prej, zlasti v prvih letih po osvoboditvi, so bila takšna stališča lahko normalna, a tudi potrebna. Danes pa je prišel čas, ko morajo biti takšna stališča zastarela in premagana. Vir za večjo akumulacijo moramo iskati predvsem v socialističnem nagrajevanju, ker bomo z njim materialno zainteresirali vse proizvajalce, s tem pa dosegli večjo intenzifikacijo dela, večjo produktivnost dela in proizvodnjo. Eden izmed pglavitnih virov našega hitrejšega razvoja je v osvoboditvi dela, v uresničitvi načela dohodka, ne pa v podpiranju svojevrstnega mezdnege odnosa. To je hkrati

tudi najpomembnejši del odgovora na vprašanje, zakaj je socialistična družba sposobnejša od kapitalistične, da sorazmerno več akumulira in se hitreje razvija.«

Pri gospodarski reformi torej ne gre samo za urejanje posameznih vprašanj, ne gre samo za devizno reformo, za novi tečaj in spremembe v enoti dinarja (denominacija vrednosti dinarja) ampak gre, kot je dejal tovariš Boris Kraigher v svojem ekspezeju v zvezni skupščini, za pomembnejše sklepe, »ki mnogo globlje posegajo v temelje celotnega našega gospodarskega sistema in vsega našega nadaljnega gospodarskega razvoja.«

Reforma je dejansko program ukrepov, ki ima namen stabilizirati in intenzivirati celotno gospodarstvo. To pomeni, da gre za zagotavljanje bolj uravnovešenega in hitrejšega razvoja materialne osnove, družbenih odnosov in življenjske ravni prebivalstva.

SODOBNA PROIZVODNJA POTREBUJE MEDNARODNI TRG

Ce hočemo uravnovesiti gospodarski razvoj, je treba predvsem odpraviti nesorazmerja v cenah. Ta nesorazmerja so nastala na eni strani med primarnimi proizvodi in finalnimi izdelki, na drugi strani pa med domačimi cenami in cenami na svetovnem trgu. Reformni ukrepi imajo namen postopoma urediti te odnose. Dosedanja nesorazmerja so namreč zakrivala dejanske gospodarske možnosti in so na eni strani povzročala nesmotrno uporabo primarnih proizvodov, na drugi strani pa veliko s predpisi določeno prelihanje sredstev med gospodarskimi panogami. Odpravljanje teh nesorazmerij naj bi pospešilo realno ocenjevanje pogojev za gospodarsko poslovanje ter hitrejšo in širše vključevanje našega gospodarstva v mednarodni trg.

Večja udeležba na svetovnem trgu ni potrebna, kot bi morda kdo mislil, samo zato, da bomo dobili na razpolago več deviz in uravnovesili plačilno bilanco, kar je seveda oboje zelo pomembno, ampak je osnovno to, da se naše gospodarstvo sploh ne bi moglo razvijati, če bi se zapiralo v ozkih okvirih domačega trga. Za moderno velikoserijsko proizvodnjo je jugoslovanski trg premajhen, če pa bi hoteli proizvajati le za domače potrebe, ne bi mogli smotro gospodariti, ker bi bila taka proizvodnja draga in nezadostna za krepitev družbenega bogastva, to je kritje čedalje večjih potreb ljudi. Vse to pomeni, da je reforma potrebna ne samo zaradi skladnejšega in bolj ustaljenega gospodarskega razvoja, ampak je naše gospodarstvo s 500 dolarji narodnega dohodka na glavo pre-

bivalca doseglo tisto stopnjo, ko lahko živi in se naprej razvija samo na širokem prostoru mednarodnega trga.

Kratko povedano, namen in naloga reforme je odpreti jugoslovanskemu gospodarstvu na stečaj vrata v svet. V bodoče bo zato veljalo pravilo, da je utemeljena le tista investicija, ki bo dajala proizvode za prodajo na mednarodnem trgu. Zato nam seveda tudi ni treba vsega delati doma, kajti če bo naša proizvodnja konkurenčna na tujem trgu, potem bomo lahko za prodano blago v tujini kupili tudi tisto, česar sami ne proizvajamo. Pri tem se odpira še eno pomembno vprašanje, namreč da proizvajalci, ki izdelujejo blago, ki se prodaja na mednarodnem trgu in ima torej temu ustrezno kvaliteto in ceno, na drugi strani ne morejo biti postavljeni v položaj, da bi za potrebe svoje proizvodnje in svoje osebne potrošnje lahko kupovali le domače blago, torej tudi tisto, ki se zaradi svoje kvalitete in cene ne more uveljaviti na tujem trgu. Zato je potrebno zagotoviti prsto izbiro blaga na domačem in tujem trgu, kar pa je mogoče le, če se celotno gospodarstvo usposobi za sodelovanje na mednarodnem trgu in se vanj tudi dejansko vključi. Pri tem je nujno, da ima dinar stvarno razmerje nasproti tuji valuti. Nerealni tečaj dinarja je omogočal cenen uvoz surovin, vendar samo z vidika posameznega uvoznika. Tistemu, ki je te devize ustvaril, je morala namreč država dajati visoke premije, kar je zopet samo zakrivalo dejanski dohodek, dejansko rentabilnost proizvodnje in izvoza. Pravi tečaj dinarja ima za posledico tudi realno izkazane proizvodne stroške, omogoča prave račune, ko se odločamo za nove investicije; skratka: nalije čistega vina v gospodarjenje.

Omeniti velja še eno dejstvo, namreč da je ugled in položaj Jugoslavije v mednarodnih ekonomskih odnosih odvisen od udeležbe naše dežele v svetovni trgovini, od prodaje in kakovosti našega blaga.

ZMANJSANJE DRUŽBENIH DAJATEV

Da bi se gospodarske organizacije lahko usmerile k tej veliki nalogi, ki je ni mogoče izvesti čez noč, so med reformnimi ukrepi tudi sklepi o razbremenitvi gospodarstva plačevanja raznih prispevkov družbi (npr. odprava prispevka iz dohodka gospodarske organizacije, prenos prometnega davka iz proizvodnje v potrošnjo, zmanjšanje prispevkov iz osebnih dohodkov za proračune in socialno zavarovanje). Odprava oziroma zmanjšanje teh družbenih dajatev naj omogoči gospodarstvu, da se usmeri navznoter, na vprašanja proizvodnje, modernizacije in medsebojnega sodelovanja proizvajalnih organi-

zacij. Omogočeno pa je to zmanjšanje prav z začetkom uresničevanja reforme, ki zmanjšuje potrebe po državnem dodeljevanju sredstev v obliki raznih regresov, premij in dotacij, namesto tega pa usmerja gospodarstvo k ustvarjanju dohodka na lastnih tleh. Seveda pa zmanjšanje prispevkov za splošne družbene potrebe, med katerimi smo omenili tudi potrebe po državnih intervencijah v gospodarstvu, ni povezano z zmanjšanjem samo teh izdatkov. Če ne glede na zmanjšanje družbenih prispevkov bi bilo treba — za kar si sicer že dalj časa prizadevamo — uskladiti vse vrste potrošnje, to je investicijsko, splošno in osebno, z dohodkom, ki ga dejansko ustvarjamo. Če se na tem mestu dotaknemo le splošne potrošnje, potem moramo reči, da z reformo uvedeno zmanjšanje sredstev za to potrošnjo zaostreje smotrnejše trošenje teh sredstev in zahteva kar največje varčevanje. Poudariti pa je treba, da reforma ni zamišljena tako, da bi vse oblike splošne potrošnje, od javne uprave do šolstva in zdravstva, v enaki meri zmanjševali. Prav za šolstvo in zdravstvo ima družba posebno veliko skrb, družbeno potrebno je tudi dobro funkcioniranje javne uprave, odvečno administriranje pa je treba odpravljati povsod.

ZAKAJ SELE SEDAJ REFORMA?

Če je gospodarska reforma tako pomembna za naš nadaljnji gospodarski in družbeni razvoj, potem bo verjetno marsikdo vprašal, zakaj je šele letos julija prišlo do njenega začetka in zakaj ne že nekaj let prej.

Pri poskusu kratkega odgovora na to vprašanje naj se najprej spomnimo, da je bila že leta 1961 zamišljena tako široka gospodarska reforma, vendar je ostalo v praktičnem izvajanju le pri devizni reformi z majhnimi rezultati. Očitno takrat niso bili zagotovljeni vsi pogoji za uspešen začetek in nadaljnjo izvedbo tako pomembne družbene akcije. Da bi premagali gledanja in odpor vseh tistih, ki ne morejo ali nočejo spoznati, da je možen njihov in splošen napredek le, če premagamo razna kratkoročna, lokalna in podobna ozka gledanja in se smelo vključimo z intenzivnim, visokoproduktivnim, modernim gospodarjenjem v mednarodni trg, so bila potrebna avtoritativna stališča osmega kongresa Zveze komunistov Jugoslavije. Na kongresu se je pokazala popolna enotnost o tem, v katero splošno smer je treba voditi bodoči gospodarski in družbeni razvoj. To seveda ne pomeni, da ne bo v praktičnem izvajanju reforme raznih nasprotovanj pristašev starega obrtniško-industrijskega načina proizvodnje in primitivnega načina življenja. To bo seveda zahtevalo temeljit ob-

račun z vsem zastarelim, »kirurški poseg«, kakor je ob neki priliki dejal tovariš Tito.

Upoštevaty pa moramo tudi to, da zahteva tako odgovorna in zapletena zadeva, kot je priprava gospodarske reforme s tako daljnosežnimi učinki, tudi temeljito znanstveno in strokovno proučitev, s čimer so se ukvarjali zvezni organi in znanstveni inštituti dve leti in pol. Tako obširno delo je šele omogočilo izdelati ustrezne predloge in jih predložiti zvezni skupščini ter vsej javnosti konec maja 1965.

PODPORA JAVNOSTI

Javno razpravo o predvideni gospodarski reformi je mogoče po svoji širini primerjati le s svoječasnno ustavno razpravo.

O reformi so razpravljali v Zvezi komunistov, Socialistični zvezi, sindikatih, mladinski organizaciji, zbornicah, republiških skupščinah, občinah in drugod. Tako so bili naši ljudje in delovne organizacije seznanjeni z bistvom predvidene reforme. Praksa predhodnega javnega obravnavanja tako delikatnih vprašanj, kot jih vsebuje gospodarska reforma, ni običajna v svetu, v našem sistemu družbenega samoupravljanja, informiranja in udeležbe občanov v javnem življenju pa je seveda nujna, če hočemo angažirati vse sile za njeno izvajanje. Lahko pa tudi rečemo, da je praksa potrdila tak način javnega obravnavanja zadev, ki so za vse občane življenjskega pomena. V kratkem času pred začetkom reforme je sicer prišlo ponekod do večjih, ponekod manjših pojavov potrošniške mrzlice, kar pa ni povzročilo kake posebne škode. Kvečjemu je bilo to še eno opozorilo vsem, kako potrebno je uravnovesiti gospodarstvo, da ne bo prihajalo do motenj na trgu. V vsakem primeru pa je korist od javnega obravnavanja večja kot omenjene motnje na trgu.

Strokovno temeljito pripravljena in od najširše javnosti politično podprta, ima gospodarska reforma, upoštevajoč doseženo moč našega gospodarstva in družbenega sistema, vse pogoje za uspešno izvajanje. Prav enodušna podpora vse javnosti, ki je izraz zavesti po potrebi reforme, omogoča, da smo šli v reformo, čeprav imamo majhne devizne rezerve.

V gospodarstvu so namreč zelo velike neizkoriščene možnosti (npr. večje in boljše izkoriščanje obstoječih proizvodnih zmogljivosti, uvedba druge in tretje izmene, strokovno usposabljanje delavcev, specializacija na najbolj rentabilne artikle, večje sodelovanje gospodarskih organizacij doma in s tujimi podjetji). Čimbolj bomo izkoriščali vse te možnosti, tem večji bodo gospodarski rezultati, večje bodo tudi devizne rezerve. Do

materialnih rezerv bo prišlo tudi zato, ker bodo vse oblike potrošnje, od investicijske, splošne, do osebne, morale biti prilagojene dohodku, ki ga ustvarjamo in bo zmanjšan pritisk po blagu na trgu, ki je bil do sedaj v dobršnem delu umetno ustvarjen na račun sredstev, ki jih še nismo ustvarili.

Predvsem želje po novih investicijah, ki se jih je začelo, čeprav sredstev ni bilo zadosti na razpolago, so povzročile pretirano povpraševanje po raznem blagu. Tu je šlo za blago bodisi na domačem trgu, npr. za gradbeni material, katerega cene so seveda zaradi takega povpraševanja stalno naraščale ali pa z enako škodljivimi, če ne še škodljivejšimi posledicami, za blago na tujem trgu. Slednje je namreč ustvarjalo stalne zahteve po uvozu in tako slabšalo zunanjetrgovinsko bilanco. V investicijski ihti se je dostikrat pozabljalo na to, kakšna bo rentabilnost proizvodnje in njena sposobnost, da se pomeri na zunanjem trgu, ker je pač bolj prevladovala želja, da se zgradi nova tovarna za vsako ceno, potem bo pa že celotna družba pomagala z raznimi regresii in drugimi olajšavami.

Rezerve bomo torej ustvarjali med samim uresničevanjem reforme. Dejstvo, da smo do sedaj razpolagali s premajhnimi rezervami, samo na sebi kaže na potrebo po spremenjenem načinu gospodarjenja, po mirnejšem in bolj usklajenem gibanju gospodarstva, po realnejšem povpraševanju na trgu, ko bo zagotavljanje potrebnih materialnih in deviznih rezerv normalni sestavni del gospodarjenja. V razpravi pred začetkom reforme so nekateri zastopali stališče, da če ne razpolagamo z zadostnimi rezervami surovin, reprovromateriala, energetskih virov, potrošnega blaga in zlasti deviznih sredstev, če vsega tega in drugega nimamo zagotovljenega dovolj, potem ne moremo iti v reformo. Ob takih in podobnih pripombah in teorijah bi kazalo ugotoviti, da če bi z vsemi temi rezervami razpolagali, potem bi pač že imeli tisto bolj usklajeno gospodarstvo, ki ga prav z reformo hočemo zagotoviti in reforma sploh ne bi bila potrebna.

STANDARD JE ODVIŠEN OD PRODUKTIVNOSTI

Pri obravnavanju raznih rezerv se postavlja vprašanje, ali je namen reforme iskati rezerve tudi na račun življenjskega standarda državljanov. Morda bo v tej zvezi koristno navesti nekaj besed iz ekspozicije tovariša Borisa Kraigherja: »Treba je povsem odkrito in jasno povedati, da gospodarske reforme ne smemo izvesti na rovaš standarda, ker za to ni opravičila, ne ekonomskega ne politič-

nega. Ves poglobilni smisel gospodarske reforme je prav v tem, da ustvarimo pogoje za hitrejšo naraščanje standarda in za to, da bo hitreje naraščala osebna potrošnja v delitvi narodnega dohodka. Prav tako pa je treba nedvoumno poudariti, da osebni dohodki v daljšem obdobju nikakor ne morejo naraščati hitreje od produktivnosti dela. Rezerve v našem gospodarstvu — na to so vezane tudi temeljne koncepcije gospodarske reforme — so takšne, da ni upravičen strah, da bi gospodarsko reformo lahko izvedli na račun ali na breme standarda, to je na račun zmanjševanja osebne potrošnje. Seveda to ne pomeni, da mora med izvajanjem te gospodarske reforme vsakdo na svojem mestu dobiti popolno kompenzacijo za povečanje življenjskih stroškov in da mora obdržati enak standard, kot ga je imel doslej. Če bi bilo tako, potem ne bi mogli uresničiti enega izmed temeljnih smotrov naše gospodarske reforme — da spodbudimo mnogo hitrejši proces naraščanja produktivnosti dela. To, da ni ustreznega merila za merjenje produktivnosti dela in rezultatov poslovanja, kar je posledica disparitet v materialnih odnosih, ustvarja neskladnosti tako v osebnih potrošnji, kakor v osebnih dohodkih. Realen tečaj bo z novimi razmerji cen na mnogih mestih opozoril na razmeroma zelo nizko produktivnost dela pri visokih osebnih dohodkih, na drugih mestih pa na razmeroma visoko produktivnost dela pri nižjih osebnih dohodkih. Ta pojav, kot ena izmed oblik prerazdelitve, ni pozitivno vplival na stabilnost gospodarskih gibanj, na boj za višjo produktivnost in na realnejšo razvojno politiko. Vse to terja, da v tem trenutku zastavljamo celotno akcijo tako, da osebni dohodki in standard rastejo vzporedno s produktivnostjo dela.«

Te besede skoraj ne potrebujejo komentarja. Lahko rečemo le to, da bi ravnali zelo kratkovidno, če bi v gospodarskih organizacijah iskali izhod iz težav, ki jih povzročajo ostrejši pogoji gospodarjenja, v nizkih osebnih dohodkih. Kjer bi ravnali tako, bi samo pokazali, da ne računajo z moderno visoko rentabilno proizvodnjo, kajti taka proizvodnja omogoča tudi temu primerne visoke osebne dohodke. Poleg tega si pa v naših razmerah, ko smo si postavili za osnovo družbe samoupravljanje, to je interes in aktivnost slehernega posameznika, sploh ne moremo predstavljati, kako bi lahko dosegli visoko kvaliteto na zunanjem trgu konkurenčno proizvodnjo z nizkimi osebnimi dohodki. Nizki osebni dohodki proizvajalcev bi jih direktno destimulirali, zlasti še strokovne, kvalificirane in visoko kvalificirane delavce, na katerih je težišče naporov za doseganje boljših gospodarskih rezultatov. Seveda pa

morejo biti osebni dohodki le toliko veliki, kolikor se jih z delom ustvari v vsaki posamezni delovni organizaciji in celotni državi skupaj. Osebni dohodki morajo imeti kritje v blagu, ki smo ga proizvedli doma oziroma uvozili in tudi plačali. Če osebni dohodki presegajo kritje v blagu, potem se nesorazmerje med denarjem in blagom uravnovesi s povišanjem cen blaga, uvoz na kredite, ki jih ne bi odplačevali, pa je tudi seveda nemogoč. Tako pač morajo biti osebni dohodki usklajeni z dejansko močjo gospodarstva, s proizvodnjo, tako kot bi ostala, to je investicijska in splošna potrošnja.

VEČJI DELEŽ GOSPODARSKIH ORGANIZACIJ

Reformni ukrepi, ki spreminjajo odnose med cenami in zmanjšujejo družbene datave gospodarstva, krepijo materialno osnovo gospodarskih organizacij v taki meri, da se bodo samoupravni organi lahko na trdnejši osnovi ukvarjali z iskanjem notranjih rezerv in na osnovi lastnih možnosti reševali vprašanja svojega obstoja in nadaljnjega razvoja, manjša pa bo lahko usmeritev v zahteve po spremembah raznih instrumentov delitve. Dokler so bila tako velika nesorazmerja v položaju posameznih panog, ki so se urejala z različnimi predpisi, je to tako rekoč vzpodbujalo delovne organizacije, da so se potegovala za ugodnejše instrumente, ki bi bili v korist enih in zopet v škodo drugih delovnih organizacij. S spremembo instrumentov je bilo mogoče hitreje doseči boljši položaj in večji dohodek kot pa z naporji za večjo produktivnosti. Pri tem je zlasti nerealni tečaj dinarja zamegljeval dejanske odnose. Reformni ukrepi so na eni strani odločno prerezali ta zamotani klopčič nesorazmerij, nejasnosti in različnih interesov. Na drugi strani pa so s spremembo delitve med družbeno skupnostjo in gospodarskimi organizacijami v korist slednjih, dali materialno stimulacijo za preusmeritev od administrativnih na gospodarske načine poslovanja.

Da je lahko prišlo do premika v korist gospodarskih organizacij zaradi zmanjšanja družbenih datavev, smo že prej povedali. Kakšen je ta premik v številčnih pokazateljih, nam povedo naslednji podatki:

Odprava prispevka iz dohodka gospodarskih organizacij prepusti gospodarskim organizacijam okoli 280 milijard dinarjev. Prenos prometnega davka iz proizvodnje v potrošnjo sprošča podjetjem nadaljnjih približno 400 milijard. Udeležba gospodarskih organizacij v ustvarjenem neto produktu se zaradi teh in drugih ukrepov bistveno povečuje. Leta 1964 je znašal delež gospodarskih

organizacij v delitvi neto produkta 51 %, delež družbene skupnosti pa 49 %. Reformni ukrepi bodo dvignili udeležbo gospodarskih organizacij na 71 %, udeležba družbene skupnosti pa se bo zmanjšala na 29 %. Znotraj gospodarstva so ti premiki največji v industriji in rudarstvu, družbenem kmetijstvu, prometu, obrti, trgovini in gostinstvu, gozdarstvu in gradbeništvu. Tovariš Boris Kraigher je v svojem ekspoziju označil te bistvene premike v delitvi kot »zares veliko, lahko rečemo revolucionarno dejanje«.

SPREMEMBE CEN KORAK K SPROŠČANJU TRGA

Dejali smo že, da je med temeljnimi reformnimi ukrepi tudi sprememba v odnosih cen. Vsem nam je še dobro v spominu marčno zamrznjenje cen. Takrat je bilo potrebno začasno administrativno ustaviti nadaljnje zviševanje cen. Ne glede na osnovne razloge stalnega zviševanja, med katerimi je predvsem preveliko investiranje z vsemi posledicami, kot smo ga že prej obravnavali, je prišlo zlasti v začetku letošnjega leta do močnih teženj v gospodarskih organizacijah, da si z dviganjem cen zagotovijo boljše pogoje — ugodnejši start, kot pravimo. Velika večina gospodarskih organizacij je zahtevala visoko zviševanje cen, da bi šle s tem v reformo z ugodnejšim položajem napram ostalim. S tem, ko so seveda skoraj vsa podjetja zviševala cene, je prišlo do verižne reakcije in velike nestabilnosti na trgu. Zato je bila nujna družbena intervencija, da se začasno ustavi zviševanje cen in tako omogoči, da se z reformo začno odpravljati nesorazmerja, ki bi bila brez ukrepa zamrznjenja cen še večja. Uresničevanje reforme pa pomeni tudi postopno sproščanje tržnih zakonitosti, to je svobodnejše formiranje cen v pogojih čedalje stabilnejšega gospodarstva. Do tega seveda lahko pride le postopoma, v odvisnosti od tega, kako hitro bomo uravnovesili gospodarstvo. Eden od razlogov za čimprejšnji začetek izvajanja reforme je bil tudi ta, da se čimprej preide iz situacije zamrznjenih cen, ki pač dolgo ne more trajati, na korenite spremembe v odnosih cen. Spremembe v cenah, ki so bile izvedene z reformo, pomenijo že same na sebi prenehanje ukrepa zamrznjenih cen.

PREMIK V KORIST SUROVINSKIH DEJAVNOSTI

Do sprememb v cenah je z reformo moralo priti iz vrste razlogov. Predvsem zaradi zboljšanja položaja surovinskih industrijskih panog, kmetijstva in drugih panog, ki

so do sedaj neutemeljeno zaostajale, prenosa prometnega davka iz proizvodnje v potrošnjo ter novega razmerja dinarja do dolarja. Ob sprejemanju reformnih ukrepov je bilo predvideno povišanje cen glede na povprečje leta 1964 za 24 %. Znotraj tega povprečnega povečanja naj bi se povečale cene v industriji in rudarstvu za 14 %, v kmetijstvu za 32 %, v prometu za 26 %, v gradbeništvu za 22 % in pri drugih dejavnostih za 45 %. Podrobneje povedano je bilo največje povečanje cen predvideno na prvem mestu za premog, na drugem mestu za električno energijo, precejšnje je bilo tudi povečanje cen v črni metalurgiji. Z reformnimi ukrepi je torej odstotek povečanja cen v surovinskih industrijskih panogah najvišji. V predelovalnih industrijskih panogah je prišlo do veliko manjšega povečanja cen, približno za 8 %. Namen reforme je, da se razmerje med surovinskimi in predelovalnimi panogami spremeni v korist surovinskih dejavnosti. Zato je zvišanje cen surovin približno trikrat večje od zvišanja cen predelovalnih panog. Zaradi teh sprememb v cenah pridobi npr. kmetijstvo v bruto produktu okoli 200 milijard, promet okoli 20 milijard in gozdarstvo okoli 9 milijard dinarjev. Premik teh milijard iz predelovalne industrije ne pomeni, da se za te zneske poslabša njen položaj, ker je na drugi strani prišlo do zmanjšanja družbenih dajatev. Vsekakor pa se tudi na ta način zastružuje pogoj gospodarjenja, kar v sklopu drugih ukrepov sili predelovalno industrijo, da se modernizira in poišče najboljše načine gospodarjenja.

Izvršene spremembe cen seveda niso zamisljene kot neke najboljše rešitve, ki bi v celoti veljale dalj časa. Že ob sprejemanju teh ukrepov je bilo povedano, da so pač ti ukrepi šele osnova za ustvarjanje novih razmerij. Razumljivo je, da je bilo v gozdu obstoječih neskladnosti mogoče le približno izračunati in določiti nove cene. Zato bo pač treba na podlagi tega, kar bo praksa pokazala, ponovno proučevati položaj in z ustreznimi ukrepi ekonomske politike vplivati na razvoj v zaželeni smeri.

NE GRE ZA TRENUTNE UČINKE

Ko smo tako skušali prikazati osnovne zamisli reforme na področju cen, je seveda na mestu vprašanje, ali niso dejanska gibanja drugačna od predvidevanj; zlasti je aktualno, do kakšnih povišanj je prišlo pri cenah blaga, uslug in storitev za široko potrošnjo, ki neposredno vplivajo na življenjski standard ljudi.

Reči moramo, da nam kratek čas izvajanja reforme ne daje zanesljive osnove za od-

govor na to vprašanje. Vprašanje cen je samo en vidik izvajanja reforme in bi bilo zato treba oceniti celotno izvajanje reforme. Poskus take temeljiteje ocene pa bi bil mogoč šele po več mesecih njenega izvajanja, ko bodo bolj prišli do izraza učinki sprejetih ukrepov. Če vendar posredujemo neke ocene gibanja cen, potem je treba upoštevati, da so to prva in zato zelo nepopolna zapažanja.

Na splošno se ocenjuje, da so se prve mesece izvajanja reforme cene gibale v predvidenih okvirih. Zlasti pri komunalnih storitvah, stanarinah, mesu in električni energiji pa so se pojavile močne težnje s prekomernim poviševanjem zagotoviti sredstva za reševanje problemov, ki so se iz teh in onih razlogov nakopičili v vrsti let. Tu je Zvezni izvršni svet takoj učinkovito ustrezno ukrepal. Tudi sicer so v marsikaterem podjetju skušali prekomerno poviševati cene, teh poskusov pa je zaradi ostrega nadzorstva javnosti in dela inšpekcijskih organov čedalje manj. Glede cen osnovnih prehranbenih artiklov lahko ugotovimo, da skupaj s podražitvijo ostalih življenjskih stroškov zelo obremenjujejo standard. V kakšni meri pa porast življenjskih stroškov vpliva na življenjski standard, je prezgodaj ocenjevati vsaj iz dveh razlogov: prvič, ker delovne organizacije še niso izvršile prilagoditve osebnih dohodkov novemu položaju in drugič, ker reformni ukrepi, ki imajo namen vzpodbuditi boljše gospodarjenje in večje gospodarske rezultate, torej tudi večje osebne dohodke, v tako kratkem času še ne morejo dati splošno otipljivih rezultatov na področju življenjskega standarda. Delovne organizacije morajo pač prilagoditi svoje poslovanje novim pogojem. Prej ko bodo proučile in ukrepale novi situaciji primerno, prej bodo dosegle znanju, naporu in za izvedbo potrebnemu času ustrezne rezultate.

1250 DINARJEV ZA DOLAR

V neposredni zvezi s spremembami cen je določitev novega tečaja dinarja od prejšnjih 750 dinarjev za 1 dolar na 1250 dinarjev za 1 dolar. O razlogih in pomenu realnega tečaja dinarja smo že prej govorili, zato naj se tu omejimo le na najbolj kratko pojasnilo glede višine tečaja. Temeljita proučevanja so pokazala, da je večina notranjih nerazmerij v razponu med 1100 in 1400 dinarjev za dolar. V teh mejah je bilo treba odločiti o novem tečaju dinarja. Upoštevajoč razne posledice in vplive ter konzultiranje z Mednarodnim monetarnim skladom, ki tu tudi ocenjuje tečaj 1250 dinarjev za realen, je bila določena višina novega tečaja. Mednarodni monetarni sklad tudi sodeluje s kre-

diti pri izvajanju reforme, dogovorjeno pa je tudi ali pa so razgovori še v teku, sodelovanje in podpora naših najpomembnejših trgovinskih partnerjev tako na vzhodu kot na zahodu. Osnovna podpora reformi pa je seveda naslonitev na lastne sile.

TEŽKI DINAR

Sestavni del reformnih ukrepov je tudi odločitev o denominaciji dinarja: 1 novi dinar bo za 100 sedanjih. Smisel uvedbe novega dinarja je v tem, da izrazi našo usmeritev k trdnemu gospodarstvu in s tem prispeva k dejavnosti vseh državljanov in delovnih organizacij za doseg tega cilja. Novi dinar, ki bo v obtoku od 1. januarja 1966, ne bo nankrat zamenjal sedanji dinar, ampak bodo sedanji bankovci v obtoku še nekaj let. Odločitev o novem, »težkem« dinarju ima pomen tudi za naše odnose z inozemstvom, ker nedvoumno kaže odločnost Jugoslavije, da uspešno izvede reformo.

GOSPODARSKI NAPREDEK — NAPREDEK ČLOVEKA

Ob zaključku tega prispevka, ki ima namen v najbolj grobih črtah posredovati nekatera pglavitna izhodišča in zamisli začete gospodarske reforme, naj še enkrat podčrtamo, da gre za velike naloge, ki jih bo mogoče postopoma uresničiti v nekajletnem razdobju s polnim sodelovanjem, naporu in odgovornostjo vseh nas. Pri izpolnjevanju teh velikih nalog bo treba sproti še marsikaj dopolniti, popraviti ali spremeniti. Osnovno pa bo treba čedalje bolj sproščati ekonomske kriterije in ekonomske odnose, tako da bo potrebnih čim manj državnih intervencij.

Gospodarska reforma ne pomeni samo reforme gospodarstva, ampak razvoj vse naše družbe na višjo raven. Krepitev materialne podlage posameznika in celotne družbe naj spreminja tudi vse druge odnose in omogoča človeku v vsakem oziru bogatejše življenje.

M. R.

Položaj kmetijstva v našem gospodarstvu

PERSPEKTIVE NADALJNJEGA RAZVOJA

Razvoj kmetijstva lahko proučujemo le v tesni povezanosti z gospodarstvom kot celoto. Odnosov med kmetijstvom in ostalim gospodarstvom ne moremo imeti samo za odnose med dvema gospodarskima panogama. Ti odnosi presegajo le ekonomske okvire in globoko posegajo tudi na področje socialne in politične problematike. Zato opredeljevanje mesta in pomembnosti kmetijstva v celotnem gospodarstvu pomeni tudi določitev položaja kmetijskih proizvajalcev, kajti prav tu se obenem z ekonomskimi vprašanji srečujemo pravzaprav z odnosi med dvema družbenima slojema z vsemi naravnimi in zgodovinsko nastalimi značilnostmi.

Za vse razprave o ekonomski politiki in gibanju gospodarstva v zadnjih nekaj letih je značilno, da vedno bolj postavljajo v ospredje vprašanje razvoja kmetijstva.

Cilj naše ekonomske politike je: znaten in čim hitrejši dvig življenjskega standarda. To vsekakor pomeni, da se pričakujeta tudi znatno povečanje in sprememba strukture potrošnje kmetijskih pridelkov in da je treba zagotoviti delavcu cenena in kvalitetna živila. Takšno realno rast standarda je mogoče doseči le v stabilnem in visoko produktivnem gospodarstvu. Za doseg teh smotrov pa je razvoj kmetijstva bistvenega pomena. Mnogi ugledni ekonomisti celo menijo, da je pri nas kmetijstvo ozko grlo gospodarstva

in da bi hitrejši razvoj te panoge odprl pot hitremu in stabilnemu splošnemu razvoju.

To seveda ne pomeni, da v dvajsetih letih po vojni niso bili doseženi v kmetijstvu pomembni rezultati. Tako hiter razvoj kmetijstva, kot ga je v tem času dosegla Slovenija, zaznamuje le malokatera dežela na svetu. Za ilustracijo tega razvoja naj navedemo le dejstvo, da smo že leta 1955 dosegli predvojno raven kmetijske proizvodnje, kar je vsekakor velik uspeh, če upoštevamo strašno opustošenje dežele, ki ga je povzročila vojna in povojne razmere, v katerih se je kmetijstvo razvijalo in ki so bili zanj vse prej kot ugodni. Danes lahko rezultate tega razvoja najrealneje ocenjujemo po hektarskih pridelkih, porabi umetnih gnojil in drugih kemičnih sredstev ter po številu strokovnjakov, ki so zaposleni v kmetijstvu.

Pridelki na hektar so v zadnjem letu pred vojno znašali: pšenica 11,7 stota na ha, koruza okrog 14 stota in krompir 54 stota na ha v letih od 1954—1963 pa so bili v povprečju naslednji: pšenica 16,9 stota na hektar, koruza 22,7 stota in krompir 144 stotov. V rekordnih letih po letu 1955, ko je bil povsod presežen pridelek na hektar iz leta 1939, pa smo dosegli naslednje pridelke: pšenica 21,4 stota, koruza 53,3 stota in krompir 178 stotov na hektar.¹

¹ SL SI, 1964, str. 125 in 127.

Poraba umetnih gnojil se je povečala 40-krat v primerjavi z letom 1939.

Zelo pomembno je tudi povečanje števila strokovnega kadra v kmetijstvu. Pred vojno je bilo le 70 inženirjev agronomije in 60 tehnikov zaposlenih v kmetijstvu, medtem ko je danes tu zaposlenih okoli 500 inženirjev in 1900 tehnikov.

Rezultati, doseženi v teh dvajsetih letih, so vsekakor pomembni in to predvsem zaradi tega, ker pomenijo solidno osnovo za hitro povečanje kmetijske proizvodnje. Veliko število kmetijskih strokovnjakov, razmeroma visoki hektarski pridelki in razmeroma velika poraba tehničnih gnojil ter drugih kemijskih sredstev namreč predstavljajo kapital, ki ob ustreznih agrarno-ekonomskih in političnih ukrepah lahko da hitre in velike rezultate.

Položaja kmetijstva v gospodarstvu pa ne moremo obravnavati le na osnovi podatkov o doseženih rezultatih. Zato si v nadaljnjem oglejmo nekaj primerjalnih podatkov za kmetijstvo in za industrijo, ki bodo vsaj deloma osvetlili zapletene odnose med obema panogama in med njunimi proizvajalci.

Indeks družbenega proizvoda, obračunan po cenah iz leta 1960, se je v SR Sloveniji gibal takole:

Indeks družbenega proizvoda v SR Sloveniji

Indeks 1960 = 100

Leto	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Gosp. skup.	60	67	68	76	87	89	100	109	114
Ind.	55	63	66	75	80	89	100	107	114
Kmet.	74	51	79	85	109	84	100	103	96

Povprečno se je torej v letih 1954—1962 povečeval družbeni proizvod v gospodarstvu 6,75 %, v industriji 7,375 % in v kmetijstvu le 2,75 %.

Ti podatki o gibanju družbenega proizvoda kažejo na razmeroma hitro in dokaj enakomerno rast proizvodnje v gospodarstvu nasploh in v industriji. Kmetijska proizvodnja pa je v tem času naraščala razmeroma počasi in zelo neenakomerno, kar pa za hitro razvijajočo se državo ni nič nenormalnega, posebej ne za Slovenijo, če imamo pred očmi njene zgodovinske in geografske značilnosti in njen gospodarski položaj v okviru Jugoslavije.

Zanimivo je dejstvo, da se delež družbenega proizvoda kmetijstva v družbenem proizvodu celotnega gospodarstva na videz celo

povečuje, čeprav je za vsako gospodarstvo značilno, da se ta delež manjša. Oglejmo si podatke:

Delež kmetijstva v družbenem proizvodu (v tekočih cenah)

Leto	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
SRS	12,5	12,8	14,8	14,5	16,2	14,2	13,8	14,5	13,7
SFRJ	26,6	30,1	29,2	33,0	28,0	29,0	25,0	25,4	26,8

Podatki o deležu družbenega proizvoda kmetijstva v družbenem proizvodu celotnega gospodarstva v Sloveniji in v Jugoslaviji na videz kažejo, da se ta delež veča. Toda če pri tem upoštevamo najprej način obračunavanja družbenega proizvoda, ki lahko bistveno vpliva na rezultate, nato dejstvo, da so se v tem času ustanovljali nekateri veliki kmetijski kombinati, ki vključujejo tudi obrate nekaterih panog, ki jih je prej statistika vključevala v industrijo, in končno, da je družbeni proizvod obračunan po tekočih cenah, te pa so se v tem obdobju občutno spreminjale v korist kmetijstva, lahko na osnovi gornjih podatkov zaključimo, da je tudi v našem gospodarstvu prisotna tendenca po zmanjšanju deleža kmetijstva v celotnem družbenem proizvodu. In če upoštevamo omenjene momente, ki so brez dvoma močno vplivali na rezultate izračunov, lahko predpostavljamo, da je delež kmetijstva v družbenem proizvodu v Jugoslaviji danes okrog 22 % in v Sloveniji okrog 10 %. To je razmeroma velik odstotek, posebno še, če upoštevamo, da s takim deležem v celotnem gospodarstvu ni zastopana nobena druga panoga, razen seveda industrija, v katero pa so vključene najrazličnejše dejavnosti — od elektroenergije, metalurgije, industrije gradbenega materiala, tekstilne industrije do živilske, grafične itd. Zato je razumljivo, da je kmetijstvo zelo pomembno za razvoj gospodarstva nasploh in da razvoj kmetijstva lahko bistveno vpliva na smer in hitrost razvoja drugih panog gospodarstva.

Na kratko si oglejmo še položaj kmetijstva in kmetijskih proizvajalcev v primerjavi z industrijo in industrijskimi delavci.

Industrija je v letu 1962 amortizirala svoja delovna sredstva v vrednosti 25.032 milijonov dinarjev, kar predstavlja 8,25 % od družbenega proizvoda, ki ga je v tem letu ustvarila industrija. V kmetijstvu je leta 1962 znašala amortizacija 4.441 milijonov din ali

¹ SL SI 1964, str. 99.

² SL SI 1964, str. 102; SGJ 1963, str. 108; SGJ 1964, str. 116 in 118.

5,30 % od ustvarjenega družbenega proizvoda. Kmetijstvo torej počasneje amortizira delovna sredstva kot industrija. To pomeni, da industrija lahko hitreje kot kmetijstvo nadomešča zastarele in izrabljene stroje z modernejšimi in novimi. Seveda gornjih podatkov ne smemo jemati brez pridržkov. V celotnem zasebnem sektorju kmetijstva, ki je mnogo večji od družbenega, se višina amortizacije lahko le oceni, kar da seveda le približno točne podatke. V družbenem sektorju, tako v kmetijstvu kot celotni industriji, pa je predpisana različna stopnja amortizacije za različna delovna sredstva. Zato lahko podatka 8,25 % in 5,30 % kažeta tudi na različno strukturo delovnih sredstev v industriji in kmetijstvu. Kljub temu, da je razlika v stopnji amortizacije do neke mere utemeljena, podatki vendarle kažejo na to, da je kmetijstvo glede modernizacije delovnih sredstev na slabšem kot industrija.

Zanimiva je primerjava glede delitve narodnega dohodka na osebne dohodke ter na akumulacijo in sklade v industriji in kmetijstvu. V industriji razdelijo od skupnega, v tej panogi ustvarjenega narodnega dohodka v višini 278.415 milijonov din, za osebne dohodke 27,3 %, za akumulacijo in sklade pa 72,7 %. V kmetijstvu je to razmerje naslednje: za osebne dohodke 79,0 %, za akumulacijo in sklade pa le 21,0 % od celotnega narodnega dohodka v višini 79.401 milijonov din, ki je bil v letu 1962 dosežen v tej panogi. Razlike so torej zelo velike in za razvoj kmetijstva vse prej kot ugodne, čeprav kažejo na relativno višje dohodke kmetijskih delavcev.

Zelo očitna je tudi razlika v strukturi delitve narodnega dohodka med družbenim in zasebnim kmetijstvom. V družbenem sektorju so v letu 1962 porabili za osebne dohodke 54,2 % narodnega dohodka, akumulirali pa so ga 45,8 %. Narodni dohodek je tedaj v tem sektorju dosegel vsoto 11.050 milijonov dinarjev. Privatni sektor, ki je v letu 1962 ustvaril 68.351 milijonov din narodnega dohodka, je za osebne dohodke potrošil kar 83,1 % narodnega dohodka in le 16,9 % za razne naložbe. Ta odstotek pa je zaskrbljujoče nizek.

V podrobnejšo analizo vseh teh podatkov o strukturi delitve narodnega dohodka se ne bomo spuščali. Omenimo naj le, da ti podatki brez dvoma kažejo na zelo nizko akumulativnost kmetijstva nasploh, posebno pa zasebnega sektorja, kar dokazuje, da je kmetijska proizvodnja na zelo nizki ravni in da je družbena produktivnost kmetijstva (ne produktivnost proizvajalcev) tudi zelo nizka.

V privatnem sektorju so naložbe celo tako nizke (16,9 %), da mirno lahko trdimo, da je struktura potrošnje zasebnih kmetovalcev za napredek kmetijstva že škodljiva, za

njih same pa zelo nesmotrna. Kot primer te nesmotrnosti naj navedemo dokaj številne pojave, ko kmetovalci vozijo na ljubljanski trg svoje pridelke z najbolj luksuznimi in zelo dragimi avtomobili, čeprav bi temu namenu mnogo bolje lahko služil manj luksuzen in do trikrat cenejši avto.

Kakšen pa je življenjski standard enih in drugih proizvajalcev. Kot panoga je kmetijstvo v mnogo boljšem položaju kot industrija. Od ustvarjenega narodnega dohodka namreč porabi kar 78,0 % za osebne dohodke, medtem ko industrija le 27,3 %. Od skupnih osebnih dohodkov, ki so v industriji leta 1962 znašali 75.852 milijona din, plačuje industrija 65,9 % raznih prispevkov, kar znaša 50.015 milijonov din. Kmetijstvo pa nasprotno plačuje raznih prispevkov skupaj z davki, ki jih plačujejo zasebni proizvajalci, le 15.128 milijonov din ali 24,1 % od celotnih osebnih dohodkov, ki so v letu 1962 znašali 62.766 milijonov din. Napačno bi kajpak bilo na osnovi teh podatkov sklepati, da je zaradi takšne delitve narodnega dohodka in osebnih dohodkov standard kmetijskih delavcev znatno višji kot standard delavcev v industriji. Bistvena pri tem je višina ustvarjenega dohodka, ki jo proizvajalec doseže v eni ali drugi panogi. Narodni dohodek na zaposlenega je v kmetijstvu znatno nižji kot v industriji. Zato na osnovi gornjih podatkov lahko zaključimo le, da so kmetijski proizvajalci v privilegiranim položaju v odnosu do industrijskih proizvajalcev, če primerjamo stopnjo razvoja in družbeno produktivnost kmetijstva in industrije.⁴

Pariteta cen kmetijskih in industrijskih proizvodov 1953—1963⁵

(1953 = 100)

Leto	Odkupne cene kmetijskih pridelkov	Cene industrijskih proizvodov v trgovini na veliko	Odnos cen kmetijskih in industrijskih proizvodov
1954	103,5	99,9	103,6
1955	114,8	101,7	112,8
1956	120,0	103,5	115,9
1957	131,6	103,2	127,5
1958	126,1	104,1	121,1
1959	127,3	103,2	123,3
1960	138,7	105,0	132,1
1961	156,6	110,5	141,7
1962	184,7	113,6	162,5
1963	206,9	114,1	181,3

⁴ Vsi podatki so izračunani po SL SI 1964, str. 84, 103 in 108.

⁵ Izračunano po SGJ 1964, str. 283 in »Ekonomska št. 1/1963, str. 114.

Trditev, da ima kmetijstvo privilegiran položaj, bi edino lahko ovrgli s tem, da je razmerje cen med kmetijskimi in industrijskimi proizvodi zelo neugodno za kmetijstvo. Mnogi tudi mislijo, da je tako, in zato vidijo rešitev »problema kmetijstva« predvsem v zviševanju cen kmetijskim pridelkom. Toda pogledimo, kako se je gibalo razmerje cen na področju Jugoslavije v obdobju 1953—1963.

Podatkov seveda ne gre jemati brez pridržkov. Sam izračun razmerja cen je zelo zapleten in podvržen številnim vplivom, ki jih statistika često ne more točno zajeti. (Iz teh razlogov smo vzeli podatke o pariteti cen za Jugoslavijo, ne pa za Slovenijo.) Prav tako velja omeniti, da leto 1953 ni najbolj ugodno, da bi ga vzeli za osnovo za računanje razmerja cen, kajti to leto je znano po tem, da so bile cene kmetijskih pridelkov v velikem neskladju s cenami industrijskih proizvodov.

Po mnenju ekonomista dr. Vladimira Stijetića⁶ razmerje cen med industrijskimi in kmetijskimi proizvodi ni bilo nikdar ugodnejše za kmetijstvo, kot je danes; to razmerje je celo ugodnejše kot v mnogih industrijsko razvitih državah. Razmerje med cenami kmetijskih in nekmetijskih proizvodov se je po povečanju cen nekaterim kmetijskim pridelkom v letu 1964 in ob gospodarski reformi v letu 1965 še povečalo v prid kmetijstva. Če ob tem upoštevamo dejstvo, da konkurenčna sposobnost na zunanem tržišču za naše kmetijske pridelke pada in da se je celo poslabšala struktura prehrane prebivalstva (potrošnja mesa na prebivalca je npr. v zadnjih letih upadla), lahko trdimo, da povečane cene kmetijskim pridelkom niso bile zadostna spodbuda za povečano proizvodnjo in višjo produktivnost v kmetijstvu.

Poglejmo še, kakšni so osebni dohodki zaposlenih v kmetijstvu in zaposlenih v industriji ter kakšni so dohodki 4-članske delavsko-uslužbenske družine in dohodki kmečkega gospodinjstva.

Povprečni mesečni osebni dohodki v industriji so v letu 1963 znašali 34.866 din, v kmetijstvu pa 30.496 din. Če pri tem upoštevamo, da je med zaposlenimi v kmetijstvu sorazmerno mnogo več nekvalificiranih delavcev kot v industriji, potem je razlika v osebnih dohodkih razumljiva in glede na razliko ne bistvena.⁷

Podobno je stanje glede dohodkov 4-članske delavsko-uslužbenske družine in dohodkov kmečkega gospodinjstva. Štiričlanska delavsko-uslužbenska družina je imela v letu 1961 vseh dohodkov na mesec skupaj 46.074 din ali na leto 552.888 din, medtem ko so v istem letu znašali vsi dohodki kmečkega gospodinjstva 629.700 din. Od te vsote je seveda treba odšteti materialne stroške zasebne

kmetijske proizvodnje, ki so znašali 114.700 din, in je bil torej letni čisti dohodek kmečkega gospodinjstva 515.000 din.⁸

Če hočemo na osnovi teh podatkov primerjati standard enih in drugih prebivalcev, moramo vsekakor upoštevati še vrsto momentov; med njimi je zlasti treba upoštevati, kakšna je struktura potrošnje kmečkega gospodinjstva oziroma delavsko-uslužbenske družine, kako in od kje se formirajo dohodki, kakšna je kvalifikacijska struktura zaposlenih in kakšne so razmere nasploh v okolju, v katerem živi delavska družina oziroma kmečko gospodinjstvo.

Razlika v letnih povprečnih dohodkih med delavsko-uslužbensko družino (552.888 din) in kmečkim gospodinjstvom (515.000 din) ni velika in ob upoštevanju gornjih momentov lahko trdimo, da kmečki prebivalci glede življenjskega standarda niso bistveno na slabšem — vsaj ne toliko, kot nekateri trdijo — kakor pa druge kategorije prebivalstva. Standard nekvalificiranih industrijskih delavcev oziroma njihovih družin pa je prav gotovo celo nižji kakor pa standard zasebnih kmetovalcev in njihovih družin. To velja še bolj, če upoštevamo, da sta bistvena elementa standarda zdrava prehrana in primerno stanovanje, glede česar pa so razmere na vasi brez dvoma ugodnejše kot v mestnih ali industrijskih naseljih.

S temi pokazovalci o rasti, strukturi in delitvi družbenega produkta ter o delitvi in trošenju čistih dohodkov smo skušali vsaj v splošnem prikazati, kakšen je položaj kmetijstva v našem gospodarstvu. Pri tem se zavedamo, da takšni splošni pokazovalci oziroma povprečni podatki vsebujejo vrsto pomanjkljivosti in bi bilo zato napačno na osnovi njih delati neke dokončne sklepe in ocene glede položaja ali smeri razvoja kmetijstva nasploh, posebej pa slovenskega, ki ima toliko geografskih in drugih značilnosti, da lahko zanj takšni pokazovalci rabijo le kot groba orientacija za temeljitejše proučevanje konkretnih vprašanj posameznega kmetijskega okoliša ali posamezne panoge kmetijstva.

Proizvodnost v kmetijstvu je izredno nizka. To v prvi vrsti velja za jugoslovanske razmere, prav tako pa tudi za slovenske. V Jugoslaviji živi in dela še skoraj polovico prebivalcev v kmetijstvu, v Sloveniji pa 29,2 odstotka, in kljub temu nismo v stanju, da bi zagotovili najosnovnejše potrebe po prehrani prebivalstva. Razmeroma draga pre-

⁶ »Ekonomist«, št. 1/1963 »Osnovna pitanja sadašnjeg razvoja poljoprivrede«.

⁷ SL SI 1964, str. 359.

⁸ SL SI 1964, str. 367 in 374.

hrana pri nas občutno vpliva na dvig življenjskega standarda, to pa na dvig produktivnosti nasploh. Zato nizka produktivnost v kmetijstvu vedno bolj postaja splošna ovira za hitrejši razvoj gospodarstva.

Stalno prisotna tendenca po povečevanju cen kmetijskim pridelkom ni dala zaželenih uspehov glede na povečanje kmetijske proizvodnje. Visoke cene kmetijskim pridelkom v Sloveniji ne morejo bistveno vplivati na obseg kmetijske proizvodnje že zaradi tega ne, ker je struktura kmečkih gospodarstev takšna, da močno prevladujejo mali kmetje, ki za trg zelo malo proizvajajo. Ker za trg malo proizvajajo, se jim tudi dohodki zaradi višjih cen le malo povečajo in tako povečane dohodke prej porabijo za dvig svojega standarda, kakor pa da bi vlagali v proizvodnjo. To je v naših razmerah toliko bolj verjetno, ker ima kmet omejene možnosti za povečanje posestva in tudi za modernizacijo.

Optimistično je pričakovanje, da bodo višje cene zadostna spodbuda za kmetijsko proizvodnjo, in sicer tudi zaradi tega, ker so bile pri nas cene nasploh zelo nestabilne in ker nam nenehno primanjkuje hrane. V takih razmerah imajo cene samo po sebi tendenco naraščanja in zato so dane možnosti, da na račun kmetijskih pridelkov zaslužijo tudi tisti, ki so s kmetijstvom tesno povezani, vendar za povečanje kmetijske proizvodnje niso neposredno zainteresirani. Sem sodi vprašanje razlike med odkupnimi in prodajnimi cenami kmetijskih pridelkov.

Povečanje cen kmetijskim pridelkom je zato v naših dosedanjih razmerah obremenjevalo predvsem nekmetijsko prebivalstvo, ne pa nizko produktivnega in zastarelega načina kmetijske proizvodnje. Bistveno drugačen pa bo lahko učinek spremenjenega razmerja cen po gospodarski reformi v letu 1965, katere smoter je med drugim, da se zagotovi splošna stabilizacija cen.

Celotna naša ekonomska politika je neposredno ali posredno prinašala koristi kmečkemu prebivalstvu, vendar ne tudi kmetijstvu nasploh.

Hitra rast industrije, velika investicijska vlaganja v razne javne objekte in razmeroma nizka produktivnost v proizvodnih dejavnostih nasploh, ki je značilna za naše gospodarstvo v dosedanjem obdobju, so omogočali kmečkemu prebivalstvu, da se je lahko neomejeno zaposlovalo izven kmetijstva. Velik del te delovne sile je ostal sicer na vasi in zadržal določene kmetijske površine. Zaradi tega se je v Sloveniji v zadnjih letih število delavcev-kmetov ali kmetov-delavcev silno povečalo in ti tako imenovani polproletarci »vlečejo« koristi tako od kmetijstva kot od industrije, in to ob nizki produktivnosti

v obeh panogah. Socialno vzeto je takšna politika vsekakor koristna, ker je po eni strani preprečevala brezposelnost, po drugi strani pa je omogočala precejšnjemu delu nekvalificirane delovne sile dodatne zasluzke od kmetijstva, kar je prav gotovo pripomoglo k dvigu njihovega standarda.

Če tako postavimo problem, pravzaprav opravičujemo nizko produktivnost tako v kmetijstvu kot v industriji. Kajti če bi z raznimi ukrepi občutno dvignili produktivnost v kmetijstvu, bi ob tem ostalo veliko kmečkih prebivalcev brezposelnih. Ti bi iskali zaposlitev v industriji, ki pa vseh ne bi mogla sprejeti zaradi omejenosti investicijskih vlaganj v tehnično opremo. Delovna sila bi bila zaradi velike ponudbe poceni in industrija ne bi bila zainteresirana, da s tehnično modernizacijo povečuje proizvodnjo. Proizvodnjo bi zato povečevala predvsem s povečanjem števila zaposlenih, kar pa za razvoj gospodarstva še zdaleč ni najboljše.

Tako zastavljeno vprašanje odvisnosti razvoja kmetijstva od razvoja industrije in obratno zelo jasno kaže na vso težo pomembnosti in zapletenosti teh odnosov. Rešitev tega začaranega kroga ni niti lahka niti preprosta. Zahteva vsekakor dolgoročne in jasne programe za razvoj gospodarstva nasploh in posebej za razvoj kmetijstva. Zato v razvoju kmetijstva ne smemo pričakovati hitrih in zavirljivo visokih rezultatov, toda marsikaj se v današnjih razmerah lahko izboljša.

Lahko trdimo, da so razmere za hiter razvoj kmetijstva pri nas ugodne, in sicer tako ekonomske kot politične.

Podjetja so se namreč v zadnjem času močno usmerila na povečanje proizvodnje z večjo produktivnostjo zaposlenih in boljšim izkoriščanjem obstoječih zmogljivosti. K taki usmeritvi jih pravzaprav silijo vsi instrumenti ekonomske politike, sprejeti v zadnjem času. Ker ti instrumenti vedno bolj veljajo tudi za kmetijstvo, ima predvsem zasebno kmetijstvo glede povečevanja proizvodnje z boljšim koriščenjem zmogljivosti in tudi višjo produktivnostjo velike prednosti pred industrijo. Spomnimo se le na pol prazne hleve, neizkoriščene pašnike in marsikje nasploh slabo obdelane kmetijske površine.

Tako ekonomske kot tudi družbenopolitične razmere so danes mnogo ugodnejše za razvoj kmetijstva, kot so bile pred leti. Stari odnosi na vasi, ki so se formirali v sistemu, ki je omogočal pridobivanje sredstev na osnovi lastnine, so danes skorajda nepomembni. Vedno bolj jih spodrivajo odnosi, ki jih ustvarja sistem nagrajevanja po delu. Toda če bi se na vasi tudi kazale tendence po izoblikovanju zastarelih odnosov, ima sociali-

stični sistem vse možnosti, da jih prepreči. Te možnosti pa ne izvirajo iz nekih oblastvenih pravic kogar koli, ampak iz načel samoupravljanja in delitve po delu, ki sta temeljni načeli naše družbenoekonomske in politične ureditve in ki jih jamči ustava. Delo in uspehi v delu so namreč edina osnova in merilo za materialni in družbeni položaj človeka. Vse, kar spada v okvir teh načel, je torej dosegljivo. Delavci v družbenem sektorju kmetijstva lahko prek samoupravnih organov vplivajo in odločajo o ustvarjanju in de-

litvi ustvarjenih dohodkov. Prav tako imajo delovni kmetje pravico in dolžnost, da sodelujejo pri vodenju in upravljanju zadruga, v katero so vključeni, ko gre za njihove pravice. Obenem pa ima Socialistična zveza delovnih ljudi takšen položaj, da lahko v njenih okvirih vsak občan doseže politično uveljavitev, če so le njegova prizadevanja v skladu z osnovnimi načeli ustave oziroma socialistične družbene ureditve.

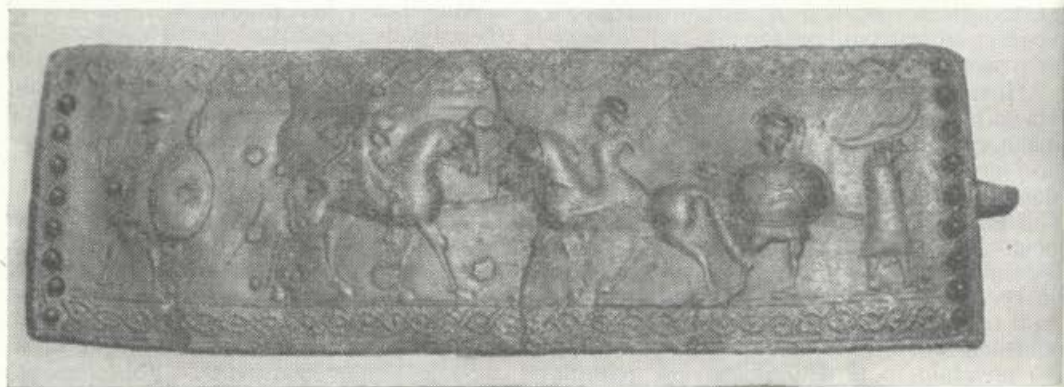
Inž. Janez Čemažar

Slovenska prazgodovina

Naše pisanje ne bo zajelo posameznih prazgodovinskih obdobij na danes slovenskih tleh, čeprav bi bilo to gotovo koristno delo. Zanimanje za zgodovino je bilo med mohorskimi bravci vedno veliko, pa naj se spomnimo samo na Staretovo občo zgodovino, ki je še vedno v živem spominu starejših mohorjanov, ali pa na obetave začetke nove mohorske občje zgodovine tik pred drugo svetovno vojsko, ki ji je postavil Sovre s svojo Zgodovino Grkov tako lep temeljni kamen, ali pa na Gruđnovo in Malovo Zgodovino slovenskega naroda. In na začetek vsake zgodovine sodi danes že trdno tudi prazgodovina, to je obdobje, ki še ne pozna pisanega sporočila, ki pa je vendar hranilo rodove in rodove ljudstev, obdobje, v katerem je človeški rod preživel daleč največji čas svojega življenja. Nekaj mikavnega je v teh odmaknjenih tisočletjih, da celo deset in stotisočletjih, odkar živi človek na tej zemlji. Morda pričakujemo, da je skrito v njih več življenjskih resnic kot v naših razsvetljenih stoletjih?

Današnje razmišljanje pa nima namena odkrivati in opisovati posameznih dogajanj v tem oddaljenem času, ki jih lahko zanesljivo ugotovimo, četudi jih nihče ni zapisal. Bolj

nas zanima smisel prizadevanj, da prodremo v skrivnosti začetkov človeškega življenja na današnjih slovenskih tleh. Smisel v večkratnem pomenu: ali imamo resnične možnosti spoznanja te davne preteklosti in če jih imamo, ali so ta spoznanja tako velika in važna, da so vredna naših prizadevanj, naših sredstev in sil. Torej skoraj spraševanje vesti nekoga, ki se s tem poslom ukvarja. Vprašanje je seveda večno in velja za vse: Toliko spoznanj je že nakopičila zgodovina in kaj pravzaprav počenjamo z njimi? Toliko lepot je nakopičila umetnost in ali jih vidimo? Čemu še nova ustvarjanja, nova kopičenja dejstev, nova iskanja? Ali ima smisel dodajati svetovni zgodovini, ki lahko našteje v svojem kazalu tako odlična začetna poglavja, kot je grška zgodovina, še prazgodovinske uvode, ki nočejo biti niti samo uvodi, ampak samostojna poglavja? In v primeru domače zgodovine se zdi vprašanje še posebej upravičeno. Ali niso poznejša dogajanja, ki so že v jasnejši luči našega gledanja in so nam tudi po problematiki bliže, tako rekoč použila oddaljenejšo preteklost in jo s tem naredila nezanimivo? Z raziskovanjem najstarejše domače zgodovine smo si želeli napisati krst-

Bronasta pasna spona z Vač. Na sponi je upodobljen »viteški« dvoboj. Okrog 500 pr. Kr.

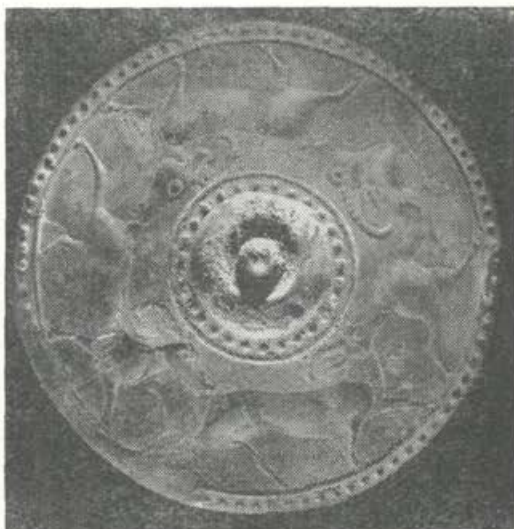
ni list svoje narodnosti, ki so nam jo odrekli. Toda kaj naj počnemo z dogajanjem pred tem, s prazgodovino današnjega slovenskega ozemlja?

Pa prenehajmo s temi vprašanji in se oglejmo našo prazgodovinsko vedo pri njenem delu in rezultatih. Prazgodovina je stara komaj slabih sto let. Njeni začetniki so naravoslovci optimističnega znanstvenega devetnajstega stoletja. Zdelo se je, da bodo naravoslovci obšli filozofske diskusije, ki so se tem pionirjem izkustvenih, eksaktnih ved zdele brezplodne, in postavili svoja izkustveno dokazana spoznanja, ki bodo brez priziva in ki bodo hkrati odprla človeku neskajeno, nedvomno perspektivo. Naravoslovec je odkril človeka v svojem svetu, naravi, in ga uvrstil v svoj svet. Stvar se je zdela preprosta. Ravna črta je vodila od nižjega k višjemu, od preprostega k popolnejšemu. Iz takega gledanja so nastale tudi oznake dobe divjaštva in barbarstva za najstarejša obdobja prazgodovine. Na začetku je bilo torej divjaštvo, barbarstvo in iz teh temin je rastla

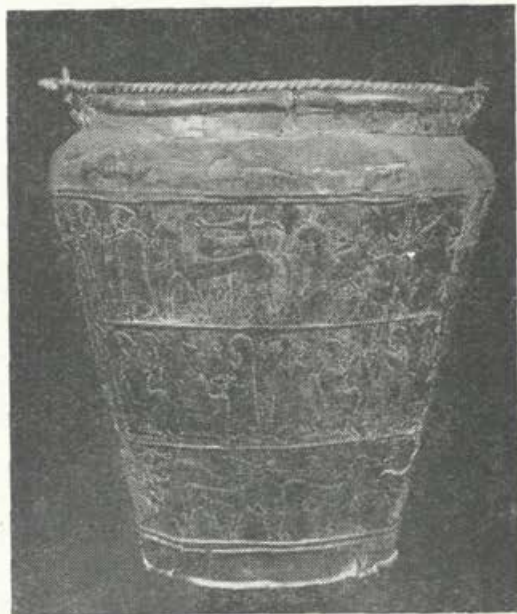
Bronasta figurica goveda; najdena v Brežicah. Rabila je kot ročaj kovinske posode. 6. stol. pred Kr.

vedno bolj svetla, vedno bolj razsvetljena podoba naslednjih stoletij z vrhom seveda v čudežnem devetnajstem stoletju, v katerem je živel naš raziskovalec. Cudež seveda še ni bil splošen, bolj je bil v spoznanju teh raziskovalcev, toda kdo se bo mogel še dolgo ustavljati sili teh novih spoznanj? Formula resnice je bila že tu, a že tudi formula sreče. Tudi sociolog je že postavil svojo vizijo brezrazredne družbe, kjer ni več zatiranja človeka po človeku, kjer je človek razrešil lastna nasprotja in tako sprostil sile, da si dokončno podvrže celotno naravo. To optimistično razpoloženje in znanstveni zanos je razširil med široke plasti predvsem darwinizem in poljudno-znanstveno gibanje, ki je iz njega izšlo. Descendenčna teorija se je zdela zadnje spoznanje o človeku, mnogim je pomenila člo-

Bronasti pokrov kovinskega vedra (situle) iz Stične. Pokrov je okrašen s kozorogi. Figuralni okras stoji na začetku tako imenovane situlske umetnosti, po kateri slovenska halštalska kultura slovi po vsem svetu. Konec 7. stol. pred Kr.

vekovo odrešenje od temnih, usužnjujočih sil. Tudi duhovne vede so sedaj pograbile idejo razvoja. Pojmi klasike v kulturi, jeziku so začeli izgubljati svojo večnostno veljavo. Poleg klasike so našli večje razumevanje tudi

Situla z Vač. Najslavnejši spomenik situlske umetnosti. Okrog 500 pr. Kr.

Prizor z vaške situle. Utrujenemu igralcu na piščal podaja služabnik osvežujočo pijačo.

za druga obdobja, primitivna pred njim in dobe razkroja za njo. Zgodovina je odkrila ob klasičnih kulturah še druge, Grkom in Rimljanom je postavila nasproti dosežke drugih ljudstev. Predvsem pa so se poglobila raziskovanja in spoznanja lastne preteklosti evropskih narodov. Prazgodovina je bila torej prav bitno dopolnilo ne samo tedanjih znanstvenih teženj, ampak celotnega kulturnega prizadevanja. Rojena v času zmage darwinizma je bila le nov dokaz preprosto pojmovanih evolucijskih idej, neomajen vir optimizma, naravnost dokaz, kako vsemogočen je človek, da se je znal prebiti iz svoje divjaške in barbarske mladosti v svetlobo devetnajstega stoletja.

V naslednjih sto letih je doživljalo zanimanje za prazgodovinske kulture svoj nezadržan vzpon. Če ga merimo po razkošnih knjigah in poljudnih izdajah, ki so si priborile svoje željno občinstvo, potem lahko ugotovimo, da se je novo odkriti svet znal uveljaviti. Za nas je predvsem zanimivo, da se je gledanje na prazgodovinske kulture močno spremenilo. Raziskovanje prazgodovine je prevzel zgodovinar, čeprav pri svojem delu vedno bolj išče pomoč eksaktnih ved. Eno-

smerne preproste razvojne teorije so se umaknile zamotanejšim zgradbam in nihanjem. Gledanje z vzvišeno in naduto oceno je pogosto nadomestilo občudovanje. Prazgodovinske kulture nam pomagajo odkrivati lepoto preprostega, pristnega, primitivnega, lepoto tudi za primitivno in preprosto obleko. Pogosto smo polni občudovanja do novo odkritih kultur, nič barbarskega in divjaškega ne vidimo več v njih, ampak narobe velike spretnosti in dosežke, predvsem pa veliko življenjsko silo, ki je včasih resda še ujeta v marsikako tehnično neznanje in izrazno nespretnost, v celoti pa vendarle občudovanja vredna. Da, celo posnemanja vredna, če pomislimo na marsikatera prizadevanja in iskanja moderne umetnosti in umetne obrti. Pogosto postaja tudi nekako eksotično zatočišče, kjer išče moderni človek pozabe pred tehnizirano podobo časa, zatočišče pred naporom, ki ga zahteva čista racionalna misel, beg pred priznanjem naše človeške nemoči in nepopolnosti, beg pred priznanjem, da je optimizem devetnajstega stoletja sanjal v prazno. Kakor si tudi sicer moderna družba ustvarja toliko eksotičnih koticov samopozabe. Tako prebujena in razsvetljena družba

dvajsetega stoletja išče zatočišče pred samim seboj, da ubeži iz svoje lastne prebujenosti in modrosti.

Ta primerjava 19. in 20. stoletja je res poučna. Kaže nam, kako je naša zavest videla v prazgodovini v bistvu manj to, kar je stari-slovec odkril, ampak bolj svojo lastno sanjo, svoje lastne želje. To morda ni vzpodbudno spoznanje za naš znanstveni odnos do sveta, za naš moderni ponos, da smo postali do kraja resnični.

Seveda pa s tem ne želimo omalovaževati spoznanj, ki jih je prazgodovinska veda nakopičila. Pa naj gledamo v širšem, svetovnem merilu, ali pa samo slovenskem. Velikanska so in važna. Pogosto so sicer še nepredelano gradivo, s katerim še ne vemo kaj početi, ki nam še ni odprlo svojih spoznanj. Potencialna sila, ki jo bo potrebno še aktivizirati, da bo preoblikovala naša gledanja in zavest.

Videli smo, da se to v našem času že dogaja. Da se moderni človek že resno srečuje s temi brezimskimi dosežki prazgodovinskih kultur, da veliko in dolgotrajno izkustvo prazgodovinskih ljudstev jemlje resno. Da v

njih odkriva preprostega človeka in preproste, tehnično nerazvite kulture, kakor je prisljen odkrivati preprostega človeka in nerazvita ljudstva tudi v svoji sredini.

Jemlje jih resno, ker je v njih odkril življenjsko moč, tisto življenjsko moč, ki jo sam izgublja. Moderni človek stoji očaran pred temi neuničljivimi tisočletnimi energijami, medtem ko je njegov zanosni razsvetljeni optimizem devetnajstega stoletja tako hitro zdrknul v skepsu in odpor. Zaveda se, da je človeštvo preživelo neprimerno daljši čas svojega življenja v prazgodovini in da je bila moč prazgodovine nad človekom tudi v zgodovini velika. Večina narodov je celo večji del svoje zgodovine duhovno rasla iz svoje prazgodovine, kjer se je mešala pripovedka, fantazija, medel odmev tradicije v mitično celoto. Ta celota je delovala še dolgo v razsvetljenih obdobjih resnično in bila vsekakor vzgojna sila prvega reda. Homer je bil za Grke očitno pomembnejši učitelj zgodovine kot utemeljitelj moderne zgodovine, Tukidides. Vsekakor pa večji vzgojitelj. Še bolj bi lahko to trdili za Rimljane, ki so na vrhu

Prizor z vaške situle. Prizor žrtvovanja. Moški na levi usipa darilno zrnje v elegantno posodo, desni uživa blagi vonj daritve.

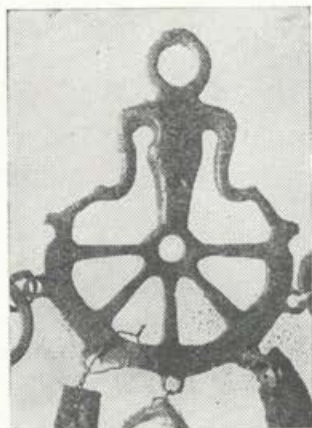

Bronast konjiček z Vinkovega vrha pri Dvoru. Okrog 500 pr. Kr.

svoje moči za cesarja Avgusta z zgodovinarjem Livijem vključili svojo mitično preteklost popolnoma enakopravno v svojo gotovo resničnostno občuteno zgodovino. In istočasno je Vergil ta mitični svet preteklosti tudi v literaturi znova oživel, mu vdihnil novo umetniško resničnost. Prazgodovina je bila enakovredno vključena v zgodovino, postala je njen bistveni del in hrana generacij.

In nič manj ne velja to za današnje evropske narode. Mitična prazgodovina jih je hranila dolga stoletja, mnogo dalj kot jih hrani moderna znanstvena zgodovina. Mitična prazgodovina je pogosto bistveno oblikovala značaj narodov, bila je njihova vzgojna sila prvega reda.

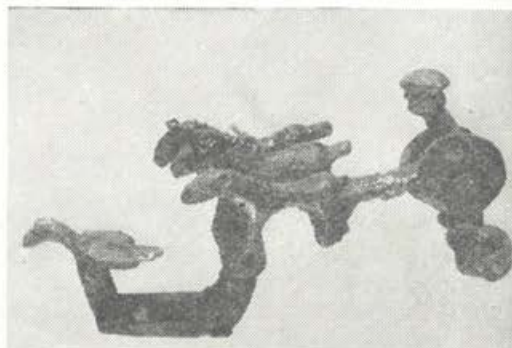
Slovenci smo v tem oziru dosti skromnejši, dosti bolj amitičen narod. Nobene ju-

Bronast obesek z Vinkovega vrha združuje motiv kolesa, prastarega simbola sonca, in shematizirane človeške figure. V tem času nastane težnja izraziti tudi religiozni svet figuravno in ne le v vedno enakih geometričnih motivih. Okrog 500 pr. Kr.

naške zagledanosti v svojo prazgodovinsko domovino nismo prinesli s seboj, kakor da je že tam bilo naše življenje muka in tlaka, da smo z veseljem pozabili na vse tisto, kar nas je vezalo na staro domovino. Tudi v materialni kulturi smo po zatrjevanju arheologov le malo prinesli iz stare domovine. Vsekakor smo očitno več našli v svoji novi domovini in kmalu prevzeli v svojo kulturno last. Tako smo dejansko upravičeni, da danes slovensko zemljo sprejmemo v celoti ne samo v svojo zgodovinsko usodo, ampak tudi v svojo prazgodovinsko. Z veliko verjetnostjo trdimo, da je danes slovenski prostor močnejše vplival na nas kot prostor naše pradžgovine. Slovensko romantično zgodovino-pisje, ki je imelo Slovence za avtohtone, je kljub zmoti neke zadele resnico.

Tudi v odnosu do ostankov, ki jih je pustilo na naši zemlji pred-slovensko prebival-

Zaponka z Magdalenske gore kaže veselje halštatskega ilirskega prebivalca naše zemlje nad figuravnim oblikovanjem. Fibulo je oblikoval v podobi konjenika in konjske vprege, nogo fibule v podobi leteče ptice. Okrog 500 pr. Kr.

stvo, torej v odnosu do razvalin, gradišč, gomil ni ohranilo slovensko prebivalstvo nobenega junaškega razmerja. Največkrat so navezane na take kraje pripovedke o skritem zakladu, zlatem teletu; silno težko je priti do zaklada in številne so zgodbe o tistih, ki so zaman poskušali svojo srečo pri iskanju zaklada. Na stara bivališča je v glavnem vezana le zelo težka in redka možnost nenadne sreče in bogastva, tiste sreče in bogastva, ki ga resnično življenje ni hotelo dati. Tako rekoč prav nič pa nismo videli v razvalinah mogočna bivališča svojih prednikov ali pa sovražnikov, ki so jih naši predniki junaško premagali. Ostali smo tudi brez narodne pesmi, ki bi zrasla iz teh pripovedk, in naša literatura nam je nekaj teh pripovedk komaj zapisala, ni jih pa povzdignila v novo umetniško resničnost. Z eno samo iz-

jemo seveda, Prešerna in njegovega Krsta pri Savici.

Toda vrnimo se k naši znanstveni prazgodovini. Njena sila in vpliv na zavest ljudi sta seveda dosti manjša. In kolikor sta, sta še vedno na višini mitičnega. »Znanstveno mitičnega« seveda, ker pač živimo v stoletjih znanosti. To znanstveno mitičnost smo ugotovili že na samem začetku. Devetnajsto stoletje je v njej videlo potrditev svojega mita o večnem napredku, dvajseto išče pogosto v njej eksotike in zatočišča.

In vendarle se zdi, da lahko razberemo iz pozitivnega gradiva prazgodovine nekaj resnic in spoznanj, ki bi lahko obogatila tudi našo subjektivno zavest.

Za kaj se moramo Slovenci nedvomno zahvaliti svoji prazgodovini? V enem je odgovor jasen in brez priziva: za svojo zemljo, za

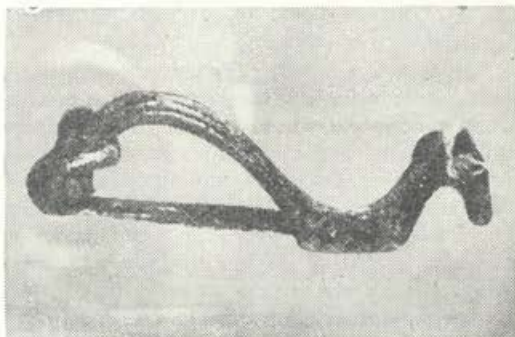
Obesek iz Ulake pri Ložu. Konec 1. stol. pr. Kr.

prostor, na katerem danes živimo. Milko Kos pravi: naselitvena in kulturna pokrajina, ki nam jo ponazoruje arheološka karta pred-slovenske dobe, se navadno presenetljivo krije z obsegom starejšega slovenskega naselitenega področja. Ali z drugimi besedami: Slovenec se je naselil prvenstveno tja, kjer je našel že za kulturo pridobljeno zemljo, odprt, močno iztrebljen ali pa z gozdom le slabo zarasel svet. Slovenec se je prvenstveno naselil na ozemlje, ki jo je kulturi tal pridobil že njegov prednik. Današnji slovenski prostor so oblikovali skozi tisočletja naši predniki, ga naredili vabljivega in sprejemljivega tudi za Slovenca pred dobrim tisočletjem. Proces kultiviranja današnje slovenske zemlje lahko zasledujemo od prvega življenja človeka na slovenskih tleh pred več kot sto tisoč leti, vendar je neposredno za slovensko zgodovino pomembno predvsem intenzivno naseljevanje od približno leta 1000 pred Kr.

Obesek iz Ulake pri Ložu. Konec 1. stol. pr. Kr.

naprej. V obdobju, ki ga imenujemo halštatsko, se vedno bolj gosté naselbine na slovenskih tleh in dosežejo v najbolj gostoto naseljenih predelih skoraj gostoto današnjega prebivalstva, ki je znatno večje, saj so bile prazgodovinske naselbine daleč manjše po številu prebivalstva, tudi če jih merimo s srednjeveškimi. In v tem času nastale naselbine so praktično ostale. Njihova moč je seveda bila različna, gotovo so bili časi, ko so samo životarile, ali pa bile za krajši ali daljši čas opuščene. Toda ne toliko, da bi zemlja, ki jo je prazgodovinsko prebivalstvo prvega tisočletja pred Kr. napravilo kulturno, postala zopet popolnoma pusta in prazna, ostala je še vedno vabljiva za novo prebivalstvo, končno za Slovence. In ti so svoja prva verska središča, fare in samostane, ki so bila hkrati tudi kulturna in organizacijska središča, skoraj redno postavljali prav tja, kjer so bili

Zaponka (fibula) z nogo v podobi ovnove glave. Laknice pri Mokronogu. Okoli 400 pr. Kr.

Zaponka (fibula) v podobi pava z Bleda. 7. stol. po Kr. Staro domače prebivalstvo in novo došlo slovensko sta se na Bledu srečala. Kultura preteklih stoletij je ostala plodna tudi za bodoča stoletja Slovencev.

stari halštatski centri. Med prafarami na slovenskem ozemlju srečamo vsa pomembnejša najdišča iz halštatske dobe. Naštejmo samo izbor imen z Dolenjske: Šmarje Šentvid pri Stični, Trebnje, Mokronog, Šent Rupert, Mirna peč, Bela Cerkev, Novo mesto, Šentjernej, Sv. Križ pri Kostanjevici. Mnoga imena so nam razumljiva le, če poznamo prazgodovinsko naselitev!

To je zunanji trdni okvir naših razmišljanj. Ob dejstvu, da naši predniki ob svojem prihodu niso krčili ledin, ampak vedno naseljevali že kultivirano zemljo, je jasno, da se imamo za ta usodni prostor slovenske zgodovine zahvaliti pionirskemu delu in naporem naših prednikov.

Drugo je seveda vprašanje, kaj nam je ta prostor neposredno dal, kako močno je preoblikoval in usmeril naše duhovno in gospodarsko življenje, kakšen je njegov delež v naši krvi. Kako močna je bila torej kontinuiteta starega prebivalstva, kako močno mešanje staro- in novoselecev in koliko je antična civilizacija, upravna organizacija, antična duhovna kultura našla neposredno pot v življenje došlih Slovencev.

Tu je odgovor težji. Predvsem zelo slabo poznamo življenje Slovencev v novi domovini prvi dve stoletji, ki sta bili za to srečanje odločilni. Pri presoji kulture naslednjih stoletij pa je težko ločiti, kaj smo sami vzeli neposredno iz antike in kaj že po germanskem posredništvu. Vsekakor vemo, da so se Slovenci srečali s starimi prebivalci, imenovali so jih Vlahe, in da so od njih prevzeli mnoge pridobitve materialne kulture in gospodarskega življenja. Prav tako govore o tem srečanju imena za reke, gore, kraje, ki so predslovanskega porekla. Na Bledu nam je arheologija odkrila tudi celo grobišče, ki

pripada staroselskemu prebivalstvu in sega v čas, ko so naše kraje gotovo že naselili Slovenci.

Dokazov za to srečanje bi lahko našli še več in nedvomno jih bo arheološka veda še mnogo odkrila, večjih in prepričljivejših. Težje bo že določiti, kako močan je bil v starem romanskem prebivalstvu, s katerim so se srečali Slovenci, delež domačih predrimskih prebivalcev. Toda vsi ti dokazi srečanja, pa naj bodo še tako pomnoženi, ne bodo mogli mimo osnovnega tragičnega dejstva: Slovenci nismo nadaljevali mestne kulture, ki jo je Rim že postavil na našem ozemlju, ampak prazgodovinsko. Mesta smo opustili v ruševinah, ali pa se ustavili pred njihovimi obzidji in naslonili svoja nova naselja po neki železni logiki na robove nekdanjih prazgodovinskih halštatskih gradišč. Nasprotje mesta in gradišča moramo vzeti seveda v celotni vsebini: v mestnih ruševinah smo pustili zakopano tudi višjo organizacijo, višja pravila sožitja in vladanja, prava, ki ga je Rim tako učinkovito izoblikoval tudi za bodoča evropska stoletja; z eno besedo višjo civilizatorično stopnjo življenja in sožitja, pa tudi velik del antične kulture. Od tod naša tolikrat v preteklosti tragično občutena in tudi zlobno nam očitana nedržavotvornost, ki seveda ni prirojena napaka, ampak nenaučena lastnost. Prvega učitelja smo pregnali sami ali pa se skrili pred njim in obstali pred njegovim

Bronasti ročaj kovinske posode iz Polhovoga gradca. V primeri k domačo plastiko, ki sloni na domačem izročilu ilirskega prebivalstva, je ročaj iz Polhovoga gradca klasično rimsko delo. 1. stol. po Kr.

obzidjem. Karolinške renesanse, prvega stika nove Evrope po propadu Rima z antiko, nismo doživeli neposredno in izvirno, čeprav smo se naselili tako blizu antične Italije in njenih mest, ki so, čeprav ubožozana in propadla, še vedno hranila višjo civilizacijo mestne kulture.

Antično dediščino in zgodovinsko mestno civilizacijo so vzeli v zakup drugi, sosedni Germani in Romani. Prazgodovinske kmečke prvine pa so edine hranile slovenstvo. Kmet in neposredno iz njega izhajajoč izobraženec sta bila tako rekoč do našega stoletja edina njegova nosilca. Tako je v celoti slovenski zgodovini vse do danes za Slovence pomenil prestop v višji civilizatorični razred odpad od slovenske skupnosti. Tako smo rasli pod težo dveh usodnih socioloških dejstev: opirali smo se lahko le na »prazgodovinske« kmečke osnove in bili smo številčno tako slabotni.

Sedaj seveda lahko razumemo, da ni zrasla slovenska junaška pripovedka in da ne poznamo slovenskega herojskega mita. Naš mit je bil pristnejši in resničnejši, je bil naša usodna zemlja. In slovenski genij je to čutil in ji zapel s stotinami svojih cerkva, s katerimi je povzdignil njeno lepoto in vrhove slovenskih gora, s stotinami svojih vasi, ki jih je postavil z gradivom siromaka, a z okusom genija, s stotinami križev, ki jih je postavil po slovenskih poljih, s svojimi kozolci po njivah in znamenji ob cestah. In naš slovenski poet, ki je bil nem ob junaških mitih, ali se ji ni zopet in zopet oddolžil in ji zapel svojo himno?

Sveta si, zemlja, in blagor mu komur plodiš.

Ni nas hranila mitična vizija preteklosti, herojstva, hranila nas je pristnejša, resničnejša vizija naše zemlje in zvestobe do nje.

V svojem civilizatoričnem izrazu je kmečka kultura prazgodovinska in šele mestna zgodovinska. Zato seveda ni čudno, da so nam stalno očitali, da Slovenci nimamo zgodovine. In dejansko stojimo iz gledišča 19. stoletja na nižji stopnji zgodovinske lestvice, podobno kot tudi prazgodovina ni bila zgodovina, ampak le prazgodovina, divjaštvo in barbarstvo. Danes vemo, da imamo svojo zgodovino, le da pogosto še nismo našli pravih meril, ker smo jo merili le z merili civilizatorično višjih in pomembnejših enot. V celotni viziji življenja pa seveda moramo imeti svojo zgodovino, svoje mesto, kakor ga pač mora imeti tudi preprosti človek v družbi in kakor tudi nerazviti narodi v celotni družini narodov. Se več. Zaradi tako usodne povezave slovenskega obstanka z etično osebnostjo, zvestobo delu in naporom, zvestobo zemlji, se slovensko vprašanje enkratno povezuje s celotnim vprašanjem človeka in njegove etične sile. Morda se nam tako odpira čistina za nova spoznanja, kjer bomo lahko Slovenci živeli celotnejše, kjer bomo lahko bolj brez kompleksov, bolj celotno sprejeli tudi svojo preteklost. Kot je dejal naš mislec in poet: Biti majhen ni samo zlo, je tudi možnost, da se z ljubečim sprejetjem svoje danosti povzpneš nad velikega.

Dr. Stane Gabrovec

Dolina pod Višarjami

Tisto prelepo globoko dolino pod Višarjami imenujejo geografi Kanalsko dolino. Preprosti ljudje pa dostikrat ne vedo, kje naj bi bila Kanalska dolina, ker vedo za Kanal ob Soči in za kraje tam naokoli, pa mislijo dostikrat, da je Kanalska dolina ob Srednji Soči.

Prava geografska Kanalska dolina leži pod Višarjami, visoko na robu Primorske in Kranjske dežele. Iz slovenskih krajev držijo tja kar tri poti: ena preko Predela in mimo Rabeljskega jezera, druga na koncu gornje Savske doline skozi Rateče na Trbiž, tretja pa iz Ziljske doline na Slovenskem Koroškem čez mejni prehod Kokovo na Trbiž. Kmalu bi pozabili še na četrto pot, ki tudi drži v Kanalsko dolino, in sicer od zahoda. To uporabljajo zahodni Slovenci, kadar se vozijo z vlakom iz Trsta ali Gorice preko Vidma do Pontebe in nato po vsej Kanalski dolini do Trbiža. Uporabljajo to pot tudi Rezijani, ki žive v svoji dolini Reziji, južno od zahodnih

Julijskih Alp: od Spika nad Policami, Viša in Kanina, torej južno od Kanalske doline.

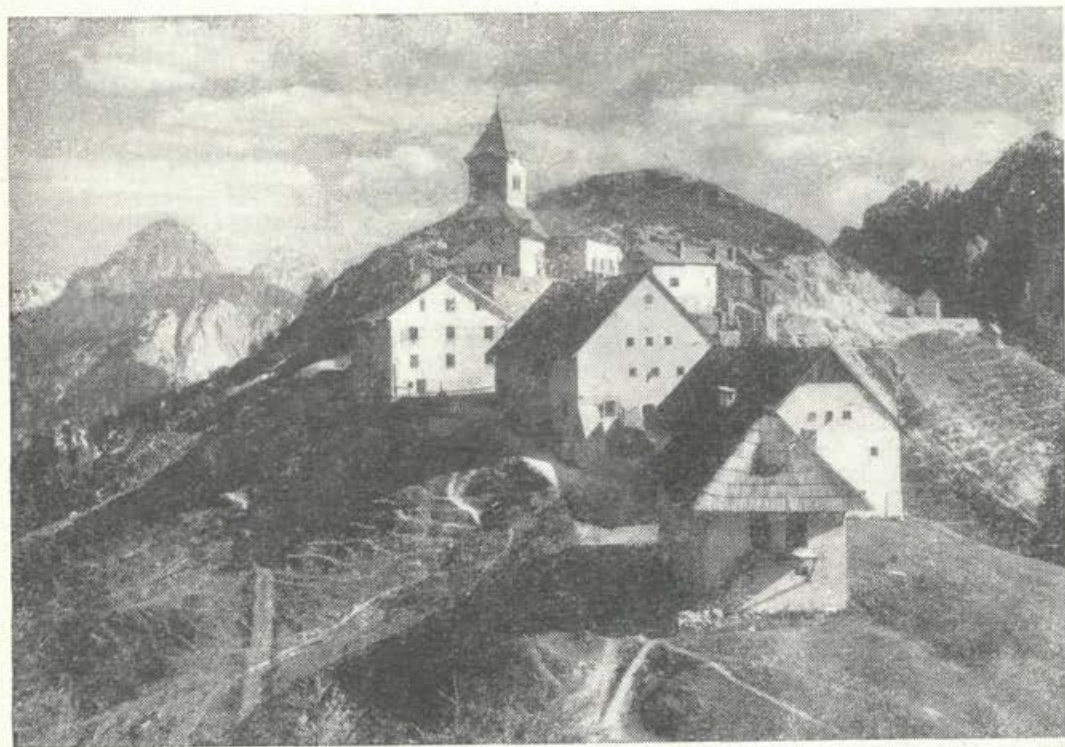
Slovenci smo zmerom radi hodili v Kanalsko dolino, čeravno nam je bila nekoliko od rok. Precej naših rodov je hodilo na božjo pot na Višarje, to našo najvišjo znamenito božjo pot, ki je pred tremi leti praznovala šeststoletnico svojega obstoja. Za zahodne Slovence je bila Kanalska dolina najkrajša prometna zveza, kamor so za avstro-ogrsko monarhije odhajali učiti se rokodelstva, krošnjarit, prodajati južno sadje ali pa drvarit po avstrijskih gozdovih. V rabeljskem rudniku svinca in cinka so bili rod za rodom zaposleni slovenski rudarji. A ko so ob koncu prejšnjega stoletja samotni gorniki kakor Kugy, dr. Tuma in drugi odkrivali lepote Zajzere, ene naših najlepših visokogorskih dolin v Kanalski dolini, omotičnih sten raznih Špikov v zahodnih Julijskih Alpah, so začeli vreti semkaj še številni naši hribolazci, plezalci in smučarji.

Kanalska dolina je podobna naši zgornji Savski dolini ali pa Bovški kotlini. Precej široka dolina z zelenimi travniki in z rečicama: Belo, ki teče proti zahodu in Ziljico, ki hiti proti vzhodu. Leži povprečno okoli 700 m nad morjem. Zdaj meri 43.457 ha, od katerih je velik del neploden, ker ga sestavljajo visoke gore; gozdov je 46 odstotkov, pašnikov 16,9 odstotkov, travnikov 10,9 odstotkov in orne zemlje komaj 2 odstotka. Naorni zemlji pridelujejo v glavnem samo krompir in krmo za živino (deteljišča). Krompirju pravijo hruške ali pa zemljice.

Kanalska dolina je bila v svoji zgodovini zmerom narodnostno mešana. Najprej so jo zelo zgodaj naselili Slovenci, že okoli leta 580 v velikem preseljevanju narodov; tu so živeli samo Slovenci ves srednji vek pod bamberškimi škofi, njihovimi zemljiškimi gospodi v Bambergu na Bavarskem. Šele konec 1400 so pričeli prihajati Nemci kot obrtniki in rudarji, ki so topili železo na njenem zahodnem delu okoli Naborjeta in okoli Trbiža v njenem vzhodnem delu. V sredi so ostale slovenske vasi kakor npr. Zabnice, Ukve, Lipolja ves in Ovčja ves. Tako je bilo vse do najnovejšega časa. Avstrijska štetja ljudi po občevalnem jeziku so bila zadnja desetletja pred prvo svetovno vojno v službi velikonemške ideje. Cerkveni imeniki (šema-

tizmi)-krške škofije so se edino približali resničnemu stanju, da je bilo Slovencev v Kanalski dolini okoli 3.000, a Nemcev za dober tisočak več. Ko so Italijani dobili te kraje po prvi svetovni vojni, so edino enkrat, in sicer l. 1921, šteli po jezikovni pripadnosti in so našeli po svoje komaj 1.106 Slovencev. Tako je ostalo ves čas, skoro do druge svetovne vojne. V Kanalsko dolino pa so se hiteli naseljevati Italijani, posebno na Trbiž, kjer so bili veliki carinski in obmejni uradi ter razna trgovska izvozna podjetja. Leta 1939 sta se Hitler in Mussolini že dogovarjala, kako si bosta razdelila Evropo in sta se zato zmenila, da se vsi Nemci v Italiji izselijo v Nemčijo in med njimi tudi Nemci v Kanalski dolini. Za Nemčijo se je izjavilo 4576 prebivalcev Kanalske doline, med temi skoro vsi Nemci in tudi precejšnje število nemško usmerjenih Slovencev. Izselilo se je okoli 5.700 oseb, še več, kakor jih je optiralo za Nemčijo.

Koliko je zdaj Slovencev v Kanalski dolini, je težko reči, ker tudi po zadnji vojni niso italijanske oblasti nikdar štele ljudi po narodnosti. Spet se moramo obrniti tudi tokrat na cerkvene podatke, da vsaj približno izvemo, koliko je naseljenih slovenskih ljudi med Italijani in zdaj redkimi Nemci Kanalske doline. Dolgoletni trbiški dekan Fontana,

Pogled na Višarje

ki je bil duhovni pastir Rezijanov, preden je prišel v Trbiž, je izdal za veliko noč 1950 knjižico »Tarvisio«, v kateri je napisano, da je v Kanalski dolini še okoli 1.800 Slovencev. Ti Slovenci živijo še zmerom, kot sploh v zadnjih 500 letih, v vaseh sredi Kanalske doline, nekateri pa so se naselili na Trbižu kot trgovci, obrtniki ter v Rablju kot rudarji in uslužbenci.

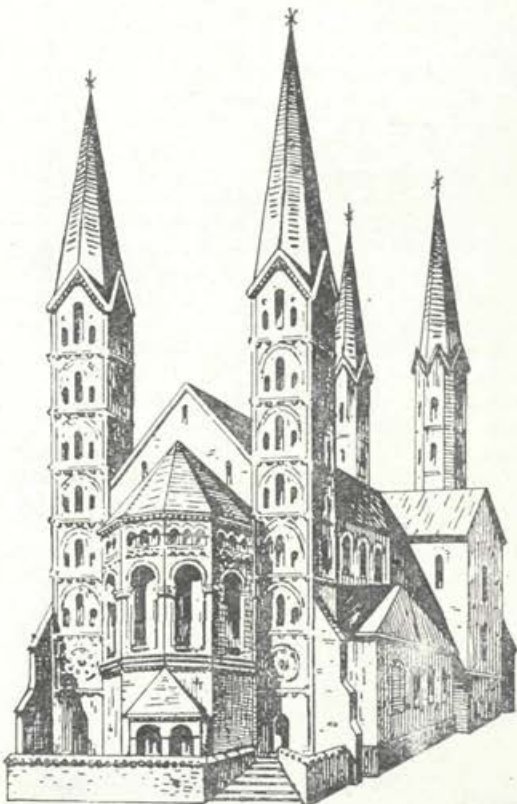
Po podatkih najnovejšega italijanskega ljudskega štetja iz l. 1961 je narastlo število prebivalstva le v Trbižu, ki se čedalje bolj razvija v živahno trgovsko mesto, medtem ko nekoliko upada število prebivalcev po vaseh in tudi v furlanskem delu okoli Pontebe, ker pač tam ni več obmejnih uradov in drugih ustanov, kot so bili pred pol stoletja, ko je bila državna meja ob zahodnem robu Kanalske doline.

Otrok imajo v Kanalski dolini v zadnjem desetletju približno okoli 150 letno, ljudi umre okoli 75, tako da znaša absolutni naravni prirastek le okoli 75 oseb. Domači ljudje se iz Kanalske doline le malo izseljujejo, tako da selitve ne vplivajo na število prebivalstva.

Vsi kraji okoli Kanalske doline doživljajo odhajanje svojih hribovskih prebivalcev v nižinske kraje ali pa v industrijska središča, le v Kanalski dolini ljudje ne odhajajo drugam. Morda tudi zaradi tega, ker so med vojno doživeli, kako slaba usoda je doletela tistih pet tisoč ljudi, ki so se izselili v tretji rajh. V Kanalski dolini je slabo razvito kmetijstvo, tudi industrije ni bogve koliko, a sam turizem ne more rediti ljudi. Če pa vse te tri panoge gospodarstva seštejemo skupaj, se da kar lepo živeti in se ni treba ogledovati za tujimi kraji.

Kraji so tod kot nalašč za živinorejo in zato še redijo nekaj nad dva tisoč glav goveje živine, lahko bi redili ovce po lepih planinah, pa so ovčerejo precej opustili, le konj imajo še precej, ker so jim potrebni za spravo lesa. Precej se ukvarjajo z delom po gozdovih, ker imajo nekaj svojih gozdov, a delajo tudi v državnih gozdovih, ki pokrivajo velikansko površino 25.000 ha. Površina kmečkih posestev je povprečno po 4 ha travnikov, gozdov in nekaj malega njiv.

V industriji imajo samo tri večje obrate, in sicer: rudnik cinka in svinca v Rablju, tovarno gozdarskega orodja in žice v Beli Peči in dva večja lesna obrata v Trbižu in v vasi Lužice. Okoli 20 malih žag domačinov pa preživlja hudo krizo, ker nimajo dovolj hlodovine za žaganje. Državna gozdna uprava namreč izvaža svojo hlodovino na državno žago v Gorici, češ da ta nima dela, ker je trnovski gozd nad Vipavsko dolino pripadel po zadnji vojni Jugoslaviji. Velikanski kolonizacijski 'Zavod za Tri Benečije' (Ente per le Tre Ve-

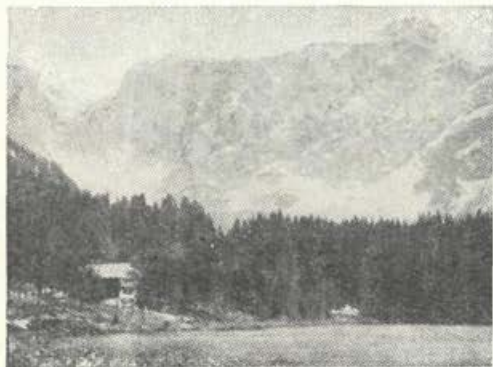
Katedrala bamberških škofov (na Bavarskem), nekdanjih lastnikov Kanalske doline.

nezie) žaga precejšnje količine svojega lesa, zraslega na stotinah posestev nemških posestnikov, ki so se med vojno preselili v nemški rajh, na žagah neke v notranjosti Italije. Domačini in pa gospodarski krogi v Vidmu se tudi razburjajo, da prevažajo rudo iz rabeljskega rudnika na čisto drugi konec Italije, v Ligurijo, namesto da bi zgradili topilnico v Kanalski dolini, jo tukaj topili in še dali s tem delo in zaslužek novim tristo delavcem.

Prebivalci v Kanalski dolini imajo sicer nekaj dohodkov od kmetijstva in industrije, toda imeli bi jih lahko mnogo več, če bi oblasti za to poskrbele.

Ljudje si pomagajo še s trgovino in turizmom, s tako imenovano terciarno dejavnostjo, kakor zdaj imenujejo te vrste postranske dejavnosti v celotnem gospodarstvu. Pri posameznikih je delo v trgovini in turizmu dostikrat glavni vir dohodkov. V Kanalski dolini pa kaže, da so trgovinski in turistični viri večji od vseh drugih. Saj je Kanalska dolina res kakor nekaj velikanski vmesni in posredovalni kanal, po katerem se pretaka turistični promet stotisočev avtomobilistov, ki hite iz Avstrije in južne Nemčije na pe-

ščine v Italijo, da bi se sončili in kopali v morju. Se morda nekoliko bolj kakor po glavni avtomobilski cesti Sentilj—Maribor—Ljubljana—Trst ali Koper, bobnijo noč in dan tudi po Kanalski cesti dolge vrste težkih tovornjakov iz Avstrije v Trst, Benetke, Marghero in druga mesta severne Italije. Nato imamo še Trbiž kot veliko trgovsko središče italijanskega modernega blaga, južnega sadja in vin za tisoče in tisoče Avstrijcev, ki le s svojimi osebnimi izkaznicami prihajajo na Trbiž skozi vse leto kupovat izdelke italijanske oblačilne industrije in si oplakovat grlo z italijanskimi vini. Na Trbiž prihajajo tudi stotine naših ljudi iz gornje Savske doline (Rateče, Podkoren, Kranjska gora). Prav tako je tudi za Bovčane Trbiž prvo tuje tržišče, ki ga uporabljajo zato, ker je vožnja iz Bovca preko Predila bližja kakor do cenejših, bolj oddaljenih trgovin v Čedadu, Vidmu in Gorici. Pod tem blagoslovljenim dežjem tolikernih kupcev iz kar treh sosednjih držav rastejo trgovine in gostilne

Belopeška jezera z mangartsko severno steno.

ter vinotoči ne samo na Trbižu, ampak deloma po vsej Kanalski dolini. Saj je med njimi dosti podjetnih ali tudi pustolovskih ljudi iz raznih italijanskih pokrajin, toda tudi domačini so spoznali, da je trgovina lažja od motike. Med njimi se na tablah sveti tudi ime Prešernov iz pesnikovega rodu iz Vrbe, ki so se že za življenja Franceta Prešerna preselili v Kanalsko dolino.

Velik živžav vlada po vaseh v poletnih in zimskih mesecih. Temperamentni turisti iz južnejših krajev, s Tržaškega, Goriškega in Furlanije nimajo v lastnih pokrajinah nikjer na voljo toliko odtenkov zelene barve, kakor jo razgrinja pred njimi Kanalska dolina s svojimi temnimi gozdovi, travniki in planinami. Ostra koroška zima pa ohrani dolgo ravno pravšnji pršičasti sneg za stotine smučarjev. So pa tudi senčne strani velikanskega motoriziranega prometa, ki leto in dan pre-

plavlja vse kraje Kanalske doline. Število domačinov, ki končajo pod kolesi tovornjakov in avtomobilov je tolikšno, da povzroča zaskrbljenost. V vasi prodira z veliko naglico moderna tehnična civilizacija, ki jih trga iz objema ljudske kulturne tradicije. Čedalje redkeje je slišati slovensko pesem, a že sama slovenska beseda se mladim ljudem zatika v govoru.

Z vztrajnostjo pa so si lastniki služnostnih gozdnih pravic znali izbojevati precejšen vir dohodkov, ki ga predstavljajo stare pravice do določene letne količine nastilja, vej za spravilo sena s senoži ter drv in stavbnega lesa iz državnih gozdov. Po stoletnih prepirih in pravadah je avstrijski cesarski patent iz leta 1871 točno določil obseg teh dajatev gozdnim upravičencem. Takrat je bilo teh pravic vezanih na hišne številke posameznih posestev 907, a sprememba mej in dve vojni so potisnile njihovo številko na 470. Ako vemo, da znaša letna vrednost ene take gozdne realne pravice okoli 250.000 lir, potem se ne bomo čudili, kakšne spletke se pletejo okoli teh »realitet«, kaj vse je počenjal s temi »realitetami« kolonizacijski Zavod za Tri Benečije kot veleposestniški magnat s stotinami posestev Nemcev, ki so optirali za Hitlerjev rajh. Množica advokatov in sodnikov je na vseh sodnijskih stopnjah v stari Avstriji, Italiji, novi versajski Avstriji in na mednarodnih zasedanjih paritetnih komisij razvozljavala in zavozljavala in ga še zdaj zapleta ta nikdar rešeni ali zelo donosni problem Kanalske doline. Eno pa drži, da so gozdni upravičenci ugnali celo strupene fašistične oblastnike v Rimu v letih najhujšega fašizma in da se je v najnovejšem času opeklo celo notranje ministrstvo v Rimu, ker je nasledlo gozdnim inženirjem v pravdi proti kmetom.

Znameniti italijanski strokovnjak za gozdove Cesare Volpini je še leta 1958 napisal v eni izmed svojih knjig (Služnostne pravice v domenskih državnih gozdovih na Trbiškem) naslednjo ugotovitev o Kanalski dolini: »Dolina je zmerom naseljena večinoma s prebivalstvom z nemško kulturo na etnično slovenski podlagi s posebno krajevno značilnostjo, ki ga loči od sosednjega koroškega prebivalstva.« Odkar so se začeli v Kanalski dolini v 15. stoletju naseljevati nemški fužinarji, obrtniki, trgovci in drugi kolonisti, so bili preprosti slovenski kmetje pod njihovim vplivom, ker so jim trški in meščanski Nemci zbuvali spoštovanje s svojo večjo tehniško izobrazbo. Pod staro Avstrijo je del slovenskih kmetov sledil nemškemu nacionalističnemu gibanju in se dal zapisati kot Nemci. V prvi svetovni vojni so od tega nemškutarskega duha imeli mnogi naši ljudje velikansko škodo, ker so popadali po frontah in

zmetali vso gotovino v vojna posojila. Ob drugi svetovni vojni so doživeli še hujšo polomijo. Poleg pravih Nemcev so se dali spet zapisati za Nemce in optirati kot Nemci za Hitlerjev rajh in so ob tej priliki izgubili vse: dom, hiše, gozdove, posestva in dragocene gozdne 'realitete'. Nekateri so se po vojni vrnili v Kanalsko dolino, kjer so se potikali okoli svojih hiš in hlevov kot brezdomci. Na njihova mesta so prišli furlanski kolonisti in tudi nekaj furlanskih Slovencev, ki jih je tamkaj naselila posebna italijanska državna ustava za koloniziranje zemlje 'Zavod za Tri Benečije' (Ente per le Tre Venezie).

Zanimivo je, da ima mala deželica Kanalska dolina nekaj primerov državnega kapitalizma, ki imajo v rokah vso boljšo zemljo z gozdovi, vodnimi silami in rudnimi bogastvi. Gozdna uprava državnih gozdov v Trbižu upravlja za sklad za bogočastje 23.036 ha najlepših smrekovih gozdov, gozdna uprava državnih gozdov v Beli Peči pa skrbi za gozdove na površini 2.145 ha, ki so nekdaj pripadali pod Kranjsko deželo. 'Ente per le Tre Venezie' — 'Zavod za Tri Benečije' v Benetkah ima v Kanalski dolini na tisoče hektarov polj, travnikov, kmečkih gozdov, gospodarskih poslopij in stanovanjskih hiš ljudi, ki so bili zapeljani po nemških nacističnih agitatorjih. In končno so tu še velikanske vrednosti investirane v rudokope in naprave rabeljskega cinkovega in svinčenega rudnika, s katerimi razpolaga državna uprava in jih daje v najem rudarskim družbam. Zasebne zemlje v Kanalski dolini je potemtakem zdaj manj kot državne. Italijanski življ se je pred vojno držal le na zahodnem delu Kanalske doline okoli Pontebe in v obmejnih uradih ter trgovskih podjetjih Trbiža. Kot najemniki so se furlanski kmetje po zadnji vojni razširili po vsej Kanalski dolini in zasedli predvsem nemške vasi okoli Naborjeta in Trbiža. Precej teh kmečkih najemnikov pa se je lotilo tudi prekupčevanja in trgovine, med njimi zlasti mnogo slovenskih Rezijanov.

Tako teče gmotno življenje iz dneva v dan in pri vseh problemih, ki se sproti pojavljajo, je podoba Kanalske doline manj neugodna kakor drugod, zlasti pa v primeri z žalostnimi razmerami v hribovskih krajih videmske pokrajine, kamor Kanalska dolina upravno spada. Toda velik del Slovencev, ki žive v krogu okoli Kanalske doline, ima v srcu še drugo duhovno podobo Kanalske doline, doline, nad katero vlada Marijino svetišče na Višarjah, ena izmed najvišjih romarskih poti na slovenskih tleh, saj leži 1789 m visoko in ga opazijo romarji s Koroške, ko pridejo preko mejnega prehoda Kokovo ali pa oni s Kranjske že pri Ratečah. Primorci,

Značilna pokrajinska slika iz Kanalske doline

ki uberejo pot preko Predela, pa se morajo že bolj približati, da zagledajo goro, nad katero se dviga Marijino svetišče. Že od leta 1360, torej pred več ko šeststo leti, so začela slovenska romanja na to goro.

Višarje so bile zmerom slovenska božja pot, čeprav so bile ob robu slovenskega narodnega ozemlja. Sosednji Furlani so imeli druge svoje romarske poti in tudi koroški Nemci, ki so stanovali nekateri prav blizu v sami Kanalski dolini ali pa v bližnji Koro-

Kmečke hiše v okolici Trbiža

ški deželi, so odhajali rajši na romarske poti v vzhodnem delu Koroške. Višarje so bile predvsem božja pot koroških Slovencev iz Zilje in Beljaške kotline, pa tudi Roža, Podjune, Gur in v prejšnjih časih od velikih koroških jezer. Višarje so od nekdaj privlačile Gorenjce, pa tudi iz drugih krajev Slovenije so prihajale posamezne romarske skupine. Iz Primorske so prihajali predvsem Bovčani in Tolminci, deloma tudi s Cerkljanskega in Idrije. Nižje doli je romarje bolj privlačila Sveta Gora nad Gorico, pa še druge manjše božje poti kakor npr. Mirenski grad, Vitovlje, Log pri Vipavi in druge. Celo nekaj furlanskih Slovencev je prihajalo na Višarje, čeravno so se v glavnem držali starodavne Stare Gore nad Cedadom, ki stoji nekako na pragu Furlanske Slovenije.

Večina romanj je bila v času vročega poletja, ko so ljudje pokosili travnike in poželi žita, še pred jesenskimi deli, v drugi polovici julija in v avgustu. Predvsem za veliki šmaren, ker kasneje je na Višarijah bilo dosti krat že dokaj hladno vreme in se je vsulo kakšno zgodnje prehodno sneženje. Poti so bile dolge, čeravno so zadnjih sto let pripeljale železnice prav do Trbiža, so pa mnogi kmečki ljudje rajši vzeli pot noge kar peš kot posebno zaobljubo. V avstrijskih časih je romalo letno okoli 60.000 ljudi.

Zdaj že vozi peto leto žičnica z gondolami od Ovčje vasi in vas pripelje na Višarje v 6 minutah. Avtobusi vozijo redno vsake pol ure od Trbiža do vstopne postaje v Ovčji vasi. Kjer je žičnica, je tudi točilnica na vstopni in izstopni postaji: na vrhu, na 'Križu' je zrastel hotel, popravili so preprosta prenočišča, napeljali vodovod iz Kapelj za pitno vodo, za umivanje. Akademski slikar Tone Kralj je obnovil svoje freske, ki jih je naslikal med dvema vojnama in ki jih je že načela vlaga. Višarje so lep planinski kraj s čudovitim razgledom, s pravo koroško zimo in debelim snegom skozi šest mesecev, da bi pri udobni žičnici prihajali semkaj samo pravi romarji. Kakor povsod drugod so tudi sèm vdrle hrupne množice turistov, ki so pustile svoje avtomobile globoko spodaj v Ovčji vasi. Poleg prejšnjih stojnic z odpustki in spominki, preprostih točilnic in še preprostejših prenočišč že rastejo turistični objekti za poletne počitnice in za zimske športe. Tu se meša profano, posvetno življenje z nabožnim, duhovnim. Prostora je na Višarjah za oboje dosti, za tiste, ki se bodo predali zbrani molitvi in za druge, ki bodo okoli hotelov v primerni razdalji iskali razvedrila v naravi. Čedalje več pa je romarjev, ki združujejo tihe molitve z vedrim občudovanjem naravnih lepot. Mnogim pa je nekako žal za staro romarsko romantiko, za celonočnim bedenjem in množičnim prepevanjem, za dol-

gotrajnim vzpenjanjem na sveto goro z raznimi dogodivščinami, ki jih prinaša gorski svet ljudem iz nižine. Na Višarjah je tudi televizijski ojačevalac za bližnje doline in njegova vijoličasta luč v nočnih teminah privlači pogled ljudi po dolinah: tam vas varuje Višarska Mati Božja!

Zdaj so pogosti gostje Kanalske doline predvsem naši ljudje kot dvolastniki ob meji, kakor npr. v Ratečah, nato pa še prebivalci celega obmejnega pasu med Jugoslavijo in Italijo. Poleti se vozijo mnogi slovenski avtomobilisti mimo Rateč in Trbiža naprej v furlansko Karnijo in Dolomite. Nekaj ljudi hodi stalno na delo v Kanalsko dolino. Poseben je primer rudarjev iz Loga pod Mangartom in bližnjih vasi, ki se vozijo na delo v rabeljski rudnik skozi predor pod Predelom ter imajo svoj obmejni in carinski pregled sredi predora. Predlanskim so sprejeli v rudnik novo skupino mlajših rudarjev, ko so starejši šli v pokoj. Iz Rateč pa odhajajo nekateri delavci na razna dela v Kanalsko dolino, tako npr. za drvarje v gozdove in druga posebna dela, ker primanjkuje tamkaj delovne sile, sposobne za delo v teh alpskih krajih.

Slovenski turisti in planinci sledijo željno raznim vestem po listih o tem, da se bodo še bolj razširile ugodnosti in meje obmejnih pasov, da bi lahko obiskovali Belopeška jezera, ki so kar onstran gričev nad Planico ali pa, da bi šli po starih poteh samohodcev Kugyja, dr. Tume in drugih v stene zahodnih Spikov in čudovite Zajzere. Slovenski avtobusi pa se še ustavljajo ob višarski žičnici, da lahko njihovi potniki obišejo Višarje.

Se bližja bi morala biti Kanalska dolina slovenskim ljudem: turistom, romarjem, mladini, delovnim ljudem!

Albert Rejec

Ančka Salmič

POLETNO JUTRO

*Rosa na trati
kakor kristali.
V vrtu dekleta cvetje dehti.
Fantič veselo žvižga po polju,
ostra mu kosa travo kosi.*

*Mak se dvorljivo
maku priklanja.
Žito se zlato v soncu blešči.
Pod nebom škrjanček
vriska prešerno,
sonce se dobrodušno smeji.*

*Pridne žanjice
zgodaj pred zoro
žanjejo urno, da se pote.
Kmet zadovoljen snopje preševa:
Da bo le kruha zopet za vse.*

I.

Pod tem naslovom je Ljudevit Stiasny v Kalendarju Mohorjeve družbe za l. 1902 opisal, kako je potoval iz Trsta preko Aten v Carigrad in kaj je tam videl in doživel. Dobro se spominjam, s kakšnim zanimanjem sem kot mlad šolarček prebiral ta spis in ogledoval slike carigradskih znamenitosti. Verjetno se mi je že takrat vzbudila želja videti to s čarobnim mikom orientala obdano mesto na meji Evrope in Azije, izpolnila se mi je pa šele čez več kot pol stoletja. Seveda se je Carigrad med tem zelo izpremenil, saj je doživel propad starega turškega cesarstva v prvi svetovni vojni in nato revolucijo, ki je pod vodstvom Kemal paše ustvarila moderno Turčijo, Carigradu pa vzela čast prestolnice velike države. To čast je bil užival več kot poldrugo tisočletje, odkar je l. 330 Konstantin Veliki napravil stari Byzantion za prestolnico rimskega cesarstva in mu dal po sebi ime Konstantinopol. Ko se je l. 395 cesarstvo razdelilo, je bil Konstantinopol najprej glavno mesto vzhodne polovice, ko pa je zahodna polovica z Rimom kmalu nato prišla v oblast novih germanskih priseljencev, je ostal Carigrad, kot so ga nazivali Slovani, središče bizantinske države, imenovane po prvotnem imenu mesta Byzantion. Tako so bili nazvali Dori iz Megare na čast svojemu voditelju Byzantu novo kolonijo, ki so jo ustanovili sredi 7. stoletja pred našim štetjem na polotoku med Marmarskim morjem in Zlatim rogom. Celo tisočletje je bizantinska država še nadaljevala grško-rimsko izročilo in branila krščansko Evropo pred vdorom Arabcev in nato Turkov, zadnje stoletje pa je bil Carigrad že bolj ali manj osamljen otok sredi turškega morja, dokler ni l. 1453 padel tudi sam in postal sedež sultanov.

Novi gospodarji so imeli malo spoštovanja do preteklosti; rušili so stare stavbe, spreminjali cerkve v džamije in prekrili njihove freske z malto in beležem. Vendar je preteklost živela naprej, v Carigradu je ostal patriarh kot poglavar vzhodnega krščanstva in tudi novo turško ime za Carigrad Stambul ali sedaj uradno Istanbul je nastalo iz grškega »e i s t e n p o l i n a«, to je »v mesto«, kajti Grkom je bil Carigrad kratko in malo »mesto«, kot je bil Rimljanom Rim »urbs«. Osvojitvi Carigrada sta sledili približno dve stoletji, ko se je turško cesarstvo razširilo preko vse Prednje Azije in severne Afrike daleč v Podonavje. Neizmerno bogastvo se je iz vseh teh dežel stekalo v prestolnico, vladarji in velikaši pa so jo okrasili s palačami in posebno z džamijami, ki jih občudujemo še danes. V turški državi je živela takrat in vse do začetka prejšnjega stoletja velika večina Jugoslovancev, tudi njim je bil Carigrad občudovana prestolnica, zlasti tistim, ki so sprejeli islam. Spomnimo se samo, kako vzneseno ga v Njegoševem Gorskem vencu opi-

suje Mustaj Kadija svojim krščanskim rojakom:

»O moj Stambul, zemeljsko veselje,
kupa meda, gora od sladkorja,
kopel sladka našega življenja,
kjer se vile kopljejo v šerbetu.
O moj Stambul, svetčeva palača,
ti moj vrelec sile in kreposti,
le iz tebe je Bogu povšeči
po preroku vladati nad zemljo.

(prevod A. Gradnika)

Na tisoče Jugoslovancev je v tistih stoletjih prišlo v Carigrad, večina neprostovoljno kot plen zmagovalcev na suženjske trge ali pa kot »davek v krvi« za bodoče janičarje. Mnogi so se s svojo bistroumstvom in hrabrostjo povzpeli na najvišja mesta v državi in pustili za seboj marsikak spomenik tudi v Carigradu.

Propadanje turške države v zadnjih treh stoletjih je bilo močno vidno v njeni prestolnici, ki sta jo nazadnje poraz Turčije v prvi svetovni vojni in izguba večina azijskih dežel hudo zadela. Po dolgih stoletjih je Carigrad videl sovražnika v svojih zidovih, ko so ga zasedli zmagoviti zavezniki. Revolucija Kemal-paše ga je sicer osvobodila, a ga hkrati ponižala. Najprej je bil l. 1922 odpravljen sultanat, l. 1924 tudi kalifat in cerkev ločena od države, tako je nehal biti Carigrad sedež verskega poglavarja vseh mohamedancev. Ko pa je bila l. 1923 proglašena republika in Kemal izvoljen za predsednika, Ankara pa proglašena za glavno mesto, je Carigrad nehal biti tudi politično središče. Število prebivalstva, ki ga je bilo l. 1914 precej nad 1 milijon, je padlo skoraj za polovico in zdelo se je, da bo postal Carigrad navadno podeželsko mesto. Toda bogastvo zgodovinskih izročil in kulturnih spomenikov, zlasti pa edinstvena lega sta mu kmalu pomagala na noge. Nova državna uprava je pospešila razvoj industrije in trgovine, vedno večji je tudi pomen turizma, tako doživlja Carigrad nov vzpon; danes ima že poldrug milijon prebivalcev in brez dvoma bo še dolgo ostal največje mesto turške republike.

II.

Ves ta razvoj je povzročil velike spremembe v Carigradu, ki je izgubil mnogo nekdanje romantike. Ko sem po vrnitvi domov bral Styasnijev popis Carigrada izpred več kot 60 leti, sem se teh sprememb šele prav zavedel. Danes ni sledu o razpitihi tolpah pouličnih psov, ki so bili takrat koristna »sanitarna inšpekcija«, ker so pospravljali mrhovino in druge odpadke po ulicah. Pravijo, da so jih vse polovili in prepeljali na neobljuden otok, kjer so se med seboj poklali in žalostno poginili. Pač pa je v starih delih me-

sta veliko lepo rejenih mačk, ki imajo posebno v lesenih hišah dober mišji lov in tudi sicer pripomorejo k snagi. Sicer pa je le še malo starih lesenih hiš s slikovito turško arhitekturo, pogosto tudi večnadstropnih, ki so bile vzrok številnim nekdanjim požarom. Marsikje so se morale umakniti širokim modernim cestam; ob teh, posebno v novih mestnih delih, pa se vzdigujejo stanovanjski bloki in stolpnice, vendar pravih nebotičnikov ni, ker je Carigrad potresno ozemlje. Veliko spremembo je v turškem življenju in tudi zunanjem licu mesta prinesla l. 1928 uvedena latinica namesto stare turške, po arabski posnete pisave. Danes so vsi javni napisi, tako imena ulic, prometna opozorila, trgovske firme, itd. pisani v latinici, staro pisavo, ki je mlajši rod že ne zna več brati, je videti le še v džamijah. Silno živahen je promet. Po glavnih ulicah se privajajo reke avtomobilov, samih velikih razkošnih voz, taki so tudi številni taksiji, medtem ko »fičkov« in podobnega drobiža ni videti. Promet urejajo skoro brez semaforjev stražniki na visokih podstavkih, ne meneč se dosti za ubogega pešca, ki se mora znajti sam. Kljub vsej modernizaciji prometa pa ni zmanjkalo značilnih nosačev »hamalov«, ki spretno prenašajo na svojih plečih neverjetno težke tovore. Brez njih najbrž ne bo šlo nikoli, kajti Carigrad je zgrajen kot Rim — na sedmih gričih — in marsikakšna strma ulica z razdrapano »kaldrmo« ni uporabna za nobeno vozilo.

Med velikimi reformami iz l. 1928 so bili poleg nove pisave tudi gregorijanski koledar, nedelja kot prost dan, enoženstvo in enakopravnost žena, prepoved fesa i. dr. Turbanov in fesov resni več, ne zakritih žensk, tudi imani in hodže se ne ločijo od drugih civilistov, kajti revolucija je prepovedala vsako duhovniško nošjo v javnosti, izjema velja le za tri najvišje cerkvene dostojanstvenike, reis-ul-ulemo, patriarha in vrhovnega rabinu, ki se pa te pravice verjetno malo poslužujejo. Tudi o enakopravnosti žensk ni dvomiti, saj so na različnih mestih v javnih službah in na univerzi je videti mnogo študentk. Toda v nobenem domačem gostinskem lokalu nisem opazil ženskega gosta, poč pa so bile razne »kafane« sredi popoldneva polne mladih moških, ki so s kockanjem in kvartanjem ubijali čas; ta kljub reformam očitno v Turčiji še ni postal »zlato«.

Sicer je pa spremembe v značaju in mišljenju ljudi po nekaj dneh bivanja in še brez poznavanja jezika težko presoјati. Vendar se zdi, da je npr. slovit »bakšiš«, ki je imel v stari Turčiji tako važno vlogo in o katerem ve tudi Stiansny marsikaj povedati, izginil, in tudi beračenja ni opaziti. Ljudje so do tujcev zelo prijazni in ustrežljivi, ne da bi pričakovali nagrade. Videti je, da zlasti šolsko mladino vzgajajo v tem smislu. Ko nas je pozno popoldne šlo nekaj skozi vijugave ulice starega mesta po strmi kaldrmi navzgor proti Sulejmanovi džamiji, smo vzbujali

precej pozornosti med revnimi prebivalci in kmalu so se nam pridružili otroci. Bister deček nam je hitel kazati pot in ko mu je kolegica ob slovesu ponujala svetel jugoslovanski novc, ga je skoro užaljen odklonil, čeprav mu je skušala dopovedati, da mu ga daje le »za spomin«. Pri vsej ustrežljivosti domačinov je za tujca neznanje jezika nerodno, najbrž pa smo v tem pogledu Jugoslovani na boljšem od drugih. Zdi se, da je naš življenj v mestu precej močan in smo večkrat naleteli na rojake. Tak je bil npr. vratar v našem hotelu; tudi starček, ki je posedal pred bližnjo trgovnico, je bil rojen Srb, služil je v Bolgariji in Turčiji in sedaj uživa pokoj v Carigradu; seveda nas je bil vesel in je rad tolmačil pri naših nakupih. V bazaru smo se seznanili z mladim trgovcem iz Makedonije, ki dobro pozna Slovenijo in ko nas je spremljal na večernem izletu v Üsküdar, se je na njegovo željo improviziral v avtobusu pevske zbor in zapel nekaj slovenskih pesmi. Še zadnji večer pred odhodom iz Carigrada sem v predverju Ahmetove džamije odkril v prodajalcu spominkov Srba, ki ni mogel prehalviti lepote Postojnske jame.

Sicer pa je Carigrad kljub naraščajočemu turškemu nacionalizmu še vedno svetovno, kozmopolitsko mesto, kjer slišiš različne jezike. Poglavitna manjšina so seveda prvotni prebivalci mesta, Grki, ki jih je menda še blizu 100 000, čeprav so se morali v zadnjih letih grško-turške napetosti zaradi Cipra mnogi izseliti. Okoli 50 000 je židov, večinoma Španjolv, ki so pred 400 leti pribežali sem pred špansko inkvizicijo, in približno toliko je Armencev. Povsem neznan je število pravih Levantincev, tj. potomcev starih benečanskih in genoveških družin, ki so živele tu še pred turško osvojitvijo in pa kasnejših preseljencev iz zahodne Evrope. Ti govore večinoma francosko; francosko govore tudi v boljših židovskih družinah in deloma turških, čeprav je Kemal postavil načelo, da »Turek govori turško«. Vedno manjše je število »belih« Rusov, ki so po zmagi oktobrske revolucije zlasti v Wranglovo armado pribežali v Carigrad. Zato pa je vedno več priseljencev iz maloazijske Turčije, večinoma nepismenih siromakov, ki iščejo v mestu kakršnegakoli zaslužka in hkrati bivališča ter delajo mestni upravi hude skrbi.

Današnji Carigrad je zelo razsežen in sestoji iz treh delov, ker mu prištevajo tudi Üsküdar (Skutari) na azijski strani Bospora. Pravo staro mesto, t. i. Stambul, stoji na polotoku med Marmarskim morjem in Zlatim rogom. Zaliv Zlati rog je dobil svoje ime že od prvih grških kolonistov, menda zato, ker zlasti zahajajoče sonce lepo pozlati njegove valove. Kot 40 m globok udorni jarek sega skoro 7 km v celino proti severozahodu in je do 800 m širok, zato nudi varno zavetje celim brodovjem in so vhod vanj včasih zapirali z močno verigo. Zato je moral Mehmed Osvojitelj spraviti svoje ladje po suhem v

Galatski most čez Zlati rog; zadaj Galatski stolp

Zlati rog, da je lahko naskočil mesto tudi od severa. Na kopni strani je bil pa stari Bizanec zavarovan z blizu 7 km dolgim obzidjem, ki je segalo na začetku Stambulskega polotoka od Marmarskega morja do Zlatega roga. Njegov poglobitveni del v skoro ravni črti od morja do t. i. Konstantinove palače je dal zgraditi cesar Teodozij II. v 1. pol. 5. stol., po potresu l. 447 so ga okrepili še z enim zidom in jarkom na zunanji strani, ki sta danes komaj vidna. Nad povprečno ok. 15 m visokim obzidjem se je dvigalo 120 stolpov; kasneje so obzidje podaljšali do Zlatega roga, tako da je v polkrogu obseglo tudi v 12. stol. zgrajeno palačo Konstantina VII. Porfirogeneta. Ta je spadala k t. i. Blaherski četrti (Blahernai = močvirje), kamor so se takrat preselili cesarji iz starega mesta. Kot večina obzidja je udi trinadstropna Konstantinova palača z značilno bizantinsko fasado iz marmorja in opeke še precej ohranjena.

Na nasprotnem, južnem koncu obzidja blizu Marmarskega morja stoji znani »grad sedmih stolpov« (Yedi kule, 4 še ohranjeni), ki ga je zgradil sultan Mohamed II. Rabil je za trdnjavo, potem za zakladnico, najdalj pa za ječe, kamor so zapirali le visoke jetnike, vezirje in sultane, pa tudi poslanike tujih držav, kajti Turčija dolgo ni priznala diplomatske imunitete.

Onstran obzidja na skrajnem severozahodnem koncu Zlatega roga je starinsko, čisto turško pred-

mestje Eyup. Tu so že nekaj let po osvojitvi Carigrada zgradili mošejo na grobu Mohamedovega zastavonoše Eyüpa, ki je baje tu padel, ko so l. 672 Arabci oblegali Carigrad. Njegova grobnica in mošeja sta največji mohamedanski svetinji in še vedno močno obiskovani; do revolucije je bila mošeja nedostopna za drugoverce, grobnica pa je še danes. Jugovzhodno od Konstantinove palače leži najprej židovsko predmestje Balat, nato pa znani Fener (grško fanar = svetilnik), kjer je največ Grkov in sedež grškega patriarha. Na severni strani Zlatega roga ležeči novejši del Carigrada obsega nekdanji predmestji Galato in Pero (Beyoğlu). Najbližja, Galata, je bila naseljena že v starem veku, v 13. stol. je postala kolonija Genovežanov in je tudi še pod Turki ohranila precej samostojnosti. Bolj oddaljena Pera je nastala šele konec prejšnjega stoletja kot naselje evropskih trgovcev.

IV.

Kratke tri dni našega bivanja v Carigradu smo izkoristili predvsem zato, da smo dobili nazorno sliko njegove lege in razsežnosti, potem pa si ogledali vsaj poglobitvene znamenitosti. Po celodnevni vožnji iz Niša skozi Bolgarijo smo prišli namesto ob 19. uri, kot je bilo predvideno, šele kasno po polnoči v Carigrad, kjer so nas namestili v solidnem hotelu nekako sredi starega Stam-

bula blizu širokega Bulvarja Ata Türk, ki v severno južni smeri razpolavlja Stambulski polotok.

Čprav zaradi poznega prihoda drugo jutro nismo bili preveč zgodaj na nogah, smo le opravili lep del programa, seveda z avtobusom. Mimo t. i. Prinčevske džamije, zgrajene sredi 16. stol. po znamenitem turškem arhitektu Sinanu za dva sinova Sulejmana I., katerih grobnici sta pri džamiji, smo prišli na Ata Türkov bulvar in zavili na severovzhod proti Zlatemu rogu. Cesta gre skozi oboke Valensovega akvadukta, to so ostanki vodovoda, ki ga je začel graditi že Konstantin I., dovršil pa cesar Valens I. 378. Na obeh straneh ceste prevladujejo stare hiše, med njimi pa se vzpenjajo strme ozke ulice, zlasti na desni proti hribu, kjer kraljuje veličastna Sulejmanova mošeja. Na levi strani ceste stoji na nekaj nižjem griču džamija Mehmeda II. Osvojitelja ali Mehmedija, zgrajena po vzorcu Aje Sofije z velikim preddverjem.

V podaljšku Bulvarja drži čez Zlati rog v Galato Ata Türkov most, mnogo prometnejši in zanimivejši pa je bolj vzhodno ležeči Galatski most. V sedanji obliki ga je l. 1912 postavila neka nemška tovarna; dolg je skoraj pol km, širok 26 m in stoji na 22 pontonih. Gibljivi srednji del mostu odpro v določenih urah ponoči, da morejo skozi parniki, ki jih čez dan vedno veliko čaka ob mostu. Čez most se vali v obeh smereh nepretrgana reka različnih vozil in pešcev, ob njem so pristajališča motornih čolnov in raznih lokalnih parnikov, zraven pa trume ribiških čolnov. Tu imajo ribiči dober lov in prodajajo ravno ulovljene ribe kar mimooidim. Na vzhodni strani gre spodaj ob mostu pešpot, s katere je vhod v razne lokale pod mostom, zlasti v pristno turško ribjo restavracijo, ki smo jo že prvi večer preizkusili. Zanimivo je, da v nji ne točijo pijač, v nasprotju z znanim francoskim pravilom, da je »riba brez pijače strup«.

Zelo živahen je tudi trg na stambulski strani pred mostom, kjer stoji veličastna džamija Yeni Validé (= nova džamija sultanice). Zgrajena je bila v 17. stol. za mater sultana Ahmeda II., ki ima grob v turbeju zraven džamije; tu počiva še pet drugih sultanov. Za nas Jugoslovane je zanimiva nedaleč proti zahodu stoječa Rustem-pašova džamija. Zgradil jo je sredi 16. stol. veliki vezir in zet sultana Sulejmana I. Rustem-paša, ki je bil po nekih virih doma iz Skradina v Dalmaciji, po drugih pa iz Sarajeva. Obe džamiji sta bogato okrašeni s fajnami; to umetnost so po osvojitvi Perzije prinesli perzijski obrtniki v Turčijo in je dosegla svoj višek v 16. stol. Južno od teh džamij je tudi iz 16. stol. izvirajoča Misirčaršija ali Egipčanski bazar, kjer so prvotno prodajali razno blago iz Egipta, danes pa so tu naprodaj zlasti razne droge in barve.

Lep je pogled izpred mosta čez Zlati rog, kjer se vzdiguje nad Galato 45 m visoki okrogli Ga-

latski stolp. Zgrajen je bil že v 5. stol., večkrat je pogorel ali bil porušen, pa vedno obnovljen. Genovežani in kasneje Turki so ga rabili za stražni stolp, danes služi požarni obrambi za opazovanje. Mimo stolpa smo se zapeljali v glavno galatsko ulico Iztiklal, ki je sorazmerno ozka in obdana od malo okusnih visokih hiš v evropskem slogu iz začetka tega stoletja. Pred prvo vojno je bila to sloveča »Grande Rue de Pera« z najbolj elegantnimi izložbami in trgovinami, od katerih danes ni mnogo ostalo. Cesta se končuje na novem okroglem trgu Taksim, kjer stoji velik l. 1928 postavljen spomenik republike, delo nekega italijanskega kiparja. Na desni sta nova, povsem moderno zgrajena Opera in tehniška visoka šola, zadaj obširen park s športnim stadionom, nad vsem pa se vzdiguje osemnadstropni hotel Hilton znanega ameriškega podjetnika. To je največji in najrazkošnejši, pa tudi najdražji carigradski hotel.

S Taksimskega trga smo se zapeljali navzdol k Bosporu, od katerega nas je najprej še ločila palača Dolmabahče s svojim parkom od predmestja Beşiktaş naprej pa je šla cesta skoro povsod tik ob obali. Bospor je 32 km dolg, rahlo zavit preliv med Črnim in Marmarskim morjem, ki ga veže skoro še enkrat daljši Dardanelški preliv naprej z Egejskim morjem.

Gladina Črnega morja je nekaj višja od gladine Sredozemskega in ker je zaradi pritoka velikih rek Črno morje precej manj slano, stalno teče na površini voda proti Marmornemu in Egejskemu morju. Ta površinski tok ima povprečno hitrost skoraj 5 km na uro, na najožjem mestu pa še enkrat toliko in nagaja zlasti čolnom in jadrnicam, zato mu pravijo Turki »vražji tok«. Vodna gladina se mora seveda izravnati, zato teče pod površino v obratni smeri bolj slana in težja voda v Črno morje.

Tudi zaradi tega napravlja Bospor s svojimi položnimi, lepo zelenimi bregovi skoro vtis široke reke, ki jo zlasti v južni polovici obdaja skoro nepretrgana vrsta naselij. Tu so velike, palačam podobne lesene hiše, ki so si jih postavili za poletje carigradski bogataši in tuji diplomati, pa tudi blesteče beli marmornati dvoji zadnjih sultanov. Vse je obdano od bujnih parkov in cvetličnih nasadov; v tem romantičnem okolju se nove moderne vile kar nekam tuje počutijo.

Ko smo prišli do najožjega mesta, kjer je Bospor širok komaj 660 m, smo izstopili in občudovali mogočno obzidje in stolpe trdnjave Rumili Hisar, ki jo je l. 1452 zgradil Mohamed II. kot oporišče za nameravano osvojitve Carigrada. Močni topovi s posadko 400 janičarjev so popolnoma obvladali prehod skozi Bospor. Po osvojitvi Carigrada je trdnjava izgubila svoj strateški pomen in služila navadno za ječe. L. 1954 so jo obnovili, v stolpih je sedaj nekaj vojnih muzejev, v parku pa nastopajo v nedeljskih popoldnevih pred številnim občinstvom janičarji v svojih zgodovinskih oblekah.

vinskih nošah s starim orožjem in pristno janičarsko godbo. Nasproti Rumili Hisarja stoji na azijski strani nekoliko manjša trdnjava Anatoli Hisar, ki jo je bil postavil že l. 1395 Bajazid I. Vožnjo smo nadaljevali ob obali do kraja Büyükdere (= velika dolina), ki leži ob širokem zalivu, kjer je Bospor najbolj širok, kar dobre 3 km. Tu smo se poslovlili od obalne ceste in zavili na levo navzgor skozi lep gozd z zelenimi tratami; lesene letoviške hišice in razni kioski kažejo, da prihaja sem poleti veliko izletnikov. Podobna pokrajina nas je spremljala tudi naprej proti severu, dokler se nam ni odprl veličasten pogled na Crno morje. Tu stoji na strmi obali letovišče Kilyos z večjim hotelom in mnogimi vilami, neposredno ob morju se širi lepo urejena peščina. Kilyos je poleti zelo obiskovan, saj je samo 35 km daleč od Carigrada in po asfaltni cesti prav lahko dostopen.

Iz Kilyosa, ki je bil ob našem obisku skoro prazen, le različni obrtniki so ga lepšali in urejali za novo sezono, smo se vrnili po isti poti proti Carigradu. Ustavili smo se pred visokim pustim zidom, za katerim se skrivajo čudoviti nasadi in blesti v belem marmorju palača Dolmabahçe, stoječ s pročeljem neposredno ob Bospodu. Zgradil jo je v slogu t. i. turške renesanse, ki pa včasih bolj spominja na barok, l. 1853 sultan Abdul Medžid in se preselil sem iz starega Seraja v Istantulu, kjer so bivali sultani od osvojitve Carigrada naprej. Njegov naslednik Abdul Hamid II. si je sicer uredil varnejšo rezidenco sredi širnih nasadov zunaj mesta severno od Dolmabahče, vendar je ta palača obdržala v glavnem svojo vlogo. Tudi prvi predsednik republike Kemal Ata Türk je večkrat stanoval v njej in tu umrl 10. nov. 1938 ob 9. uri in 5 min; ta čas kažejo še danes vse ure v palači, ki so jih takrat ustavili. Še vedno je tu bivališče predsednika republike, kadar obišče Carigrad, ob slovesnih prilikah rabi palača v reprezentančne namene, sicer pa jo za drago vstopnino razkazujejo tujcem.

Dolmabahče džamija ob Bosporu. Zadaj azijska obala

Ker je ogled dovoljen le v majhnih skupinah, je trajalo precej časa, da smo se vsi zvrstili. Cela truma livriranih slug strogo pazi, da noben obiskovalec ne stopi s preproge na parketna tla in se preveč ne zaustavlja, kaj šele česa dotakne. Videti je res veliko, vendar ne toliko umetniških vrednot kot bogastva in dragocenosti. Pohišstvo je v različnih slogih iz raznih eksotičnih vrst lesa, vsa mogoča druga oprema je iz marmorja, alabastra in kristala. Povsod stoje dragocene svetilke, vaze in ure, po tleh so čudovite preproge, na stenah pa slike domačih in tujih mojstrov. Najbolj mi je ostala v spominu prestolna dvorana v prvem nadstropju, ki je baje ena največjih dvoran v Evropi; z njenega stropa visi ogromen kristalen lesteneč, ki tehta kar štiri in pol tone! Pravili so, da je Kemal paša l. 1928 povabil sem najvišje funkcionarje, ki so bili zelo začudeni, ko so na mestu prejšnjega prestola zagledali navadno šolsko tablo; nanjo jim je nato »vodja« napisal in razložil novo turško abecedo, ki so se je morali v kratkem roku naučiti.

V stranskem krilu palače je nameščen muzej likovnih umetnosti z galerijo sodobnega slikarstva, na malem trgu pred palačo pa stoji Dolmabahče džamija iz belega marmorja zelo gracioznih oblik z dvema vitkima minaretoma. Blizu je eden od mnogih pristanov za osebni promet, od koder nas je nato parnik popeljal čez Bospor v Uskudar.

Vožnja po sinjem Bosporu, kjer mrgoli vseh vrst ladij in čolnov, s pogledom na palače in džamije sredi zelenih nasadov na bregovih, spada med najlepša doživetja.

Blizu azijske obale stoji na skalnem otočku Dekliški stolp (Kiz Kulesi), kjer je bila baje zaprta hči nekega turškega sultana, pravijo mu tudi Leandrov stolp; zgradil ga je v 12. stol. cesar Manuel Komnen in rabi danes za svetilnik. Po nekem izročilu naj bi bila tu končala nesrečna ljubimca Hero in Leander, vendar postavlja grška pripovedka ta dogodek v Helespont, današnje Dardanele.

Blizu pristani, kjer smo se v Uskudarju izkrcali, je več lepih starih mošej, nekaj jih je tudi znotraj mesta. Uskudar je od vseh delov Carigrada še najbolj ohranil svoj starinski značaj. Po njegovih ozkih in krivih ulicah stoje večinoma stare lesene hiše z ven molečimi nadstropji in zamreženimi okni. Na jugovzhodu mesta se širi poldrug kilometer daleč največje pokopališče mohamedanskega vzhoda; v senci njegovih košatih cipres so se včasih dali pokopavati pobožni Carigrajčani, da so počivali v prerokovi domovini — Aziji.

Žal se na 268 m visoki hrib Čamlidža (Bulgurlu) nad Uskudarjem, ki slovi po lepem razgledu, ta dan nismo povzpeli.

A. Aškerc pravi v svojem »Izletu v Carigrad«, da se tu »odpre pred teboj razgled, ki ga ne moreš pozabiti svoje žive dni! Gledaš in gledaš tja na Carigrad in gledal bi tako ves dan, da bi po-

zabil na jed in pijačo. Od tod šele spoznaš, kaj je Carigrad in kakšno divno lego ima!»

Vendar užitek ni bil mnogo manjši, ko nas je naslednji večer trajekt z avtobusom vred prepeljal čez Bospor in smo se po asfaltiranih serpentinah zapeljali na ploščad vrh hriba. Pod nami so v tisoč lučih žareli vsi trije deli Carigrada, bleščale z reflektorji obsevane velike džamije, po Bosporu in Zlatem rogu so stali ali se gibali razsvetljeni parniki in čolni. Nad vso to lepoto se je bočil z zvezdami posut nebesni oblok, tako da se je bilo res težko odtrgati od tega pravljičnega prizora.

V.

Naslednje dopoldne je bilo namenjeno ogledu stare bizantinske in kasneje turške četrti Stanbula. Avtobus nas je zapeljal po široki cesti na vzhodni konec Stanbulskega polotoka, kjer stoji sredi širnih nasadov večinoma v muzeje spremenjena nekdanja dvorska poslopja in džamije. Spotoma smo imeli na levi poslopja univerze in velike čaršije, tik ob cesti smo videli »sežgani steber«, še vedno 40 m visok ostanek mogočnega stebra, prepeljanega iz Rima, na katerem je stal nekoč bronast kip cesarja Konstantina I. Za njim se vzdiguje Nuru Osmanije džamija, zgrajena sredi 18. stol., prva baročna carigradska džamija. Na desni je ob cesti grobnica velikega vezirja Kara Mustafa paše, ki je l. 1683 doživel poraz pri obleganju Dunaja. V splošnem pa so na tej strani vse do morja stari mestni deli z ozkimi ulicami in bolj revnimi hišami. Ob koncu ceste so v teku arheološka izkopavanja pri podzemskem rezervoarju Bin-bir-direk (t. j. »1001 steber«, v resnici jih je ok. 300). To je velika, iz rezanega kamna zgrajena podzemsko kapnica, katere strop počiva na stebrih. Še večja je severno od tod blizu Aje Sofije, imenovana Yerebatan Saraj (= podzemski dvorec). To je zgradil že v 6. stol. cesar Justinijan, da je oskrboval svojo palačo z vodo. V cisterni, kamor vodijo kamenite stopnice, je še vedno voda, ki počasi kaplja s stropa; obisk v tem skrivnostnem podzemlju je gotovo zanimiv, a mi žal nismo prišli do njega. Takih kapnic je imel stari Bizanc več, da so mu zagotavljale vodo tudi v vojnih časih, ko je sovražnik porušil nadzemske vodovode, kajti na vsem Stanbulskem polotoku ni nobenih naravnih izvirov.

Izstopili smo na velikem pravokotnem trgu At-mejdanu ali »konjskem trgu«, kjer je bil v starem veku hipodrom (konjsko dirkališče). Zgrajen v začetku 3. stol. in za cesarja Konstantina še povečan, je imel 80 000 marmornih sedežev in lahko sprejel v celem 100 000 gledalcev. Tu so se skozi več kot tisoč let naslajali in razburjali Bizantinci ob dirkah, kot je to popisal Finžgar v »povesti davnih dedov« Pod svobodnim soncem. Pristaši »modrih« in »zelenih« so tako strastno priganjali svoje ljubljence s klici »nika« (= zmagaj), da je večkrat prišlo do spopadov, l. 532 pa do krvave vstaje Nika, ki bi skoro stala Justinijana prestol,

velik del Carigrada s prvotno cerkvijo sv. Sofije pa je takrat pogorel. Vnovič je tekla kri na tem trgu približno 1300 let kasneje, ko so bili l. 1826 pobiti uporni janičarji, s čimer je ta značilna turška ustanova doživela svoj konec. Vendar postavljajo nekateri zgodovinarji ta pokol na Et-mejdan (= mesni trg) v zahodnem delu Stambula, kjer so tudi bile janičarske vojašnice.

Od vsega bogastva starega hipodroma je danes le malo ostalo. Marmorni sedeži so vsi izginiti; ob morski strani so še videti 20 m visoki oporni zidovi, sredi trga pa stoji še na prvotnem mestu v eni vrsti trije spomeniki, okrog katerih je šla dirkalna proga. Najstarejši je 30 m visoki obelisk, ki izvira iz časa faraona Tutmosisa III. iz 15. stol. pr. n. š., konec 4. stol. ga je dal cesar Teodozij prepeljati iz Egipta in postaviti na sedanje mesto. Na sredi stoji le dobrih 5 m visoki »kajči steber« iz bron. Tri med seboj ovite kače so prvotno nosile zgoraj na glavah zlat trinožnik, ki so ga najbrž uplenili križarji ob zavzetju Carigrada l. 1204. Steber s trinožnikom so postavili Grki v Apolonovem svetišču v Delfih v zahvalo za zmago nad Perzijci pri Platejah l. 479 pr. n. š., iz Delfov ga je dal prenesti v Bizanc verjetno že cesar Konstantin. Zmagovalec pri Platejah, špartanski kralj Pavzanijas, je dal vgravirati na steber svoje ime, demokratični Grki pa niso trpeli »kulta osebnosti« in so to izbrisali ter vgravirali imena vseh grških držav, ki so se udeležile boja. Zob, ali bolje: jezik časa pa je napis tako izlizal, da je s prostim očesom danes nečitljiv. Zanimivo je, da stoji »kajči steber« globoko v ograjeni jami, kajti v poldrug tisoč letih se je z ruševinami in naplavinami teren dvignil za dobre 4 m, kar se pri drugih višjih spomenikih manj opazi. Tretji, najmlajši spomenik je blizu 30 m visok obelisk iz 10. stol., prvotno je bil pokrit s pozlačenimi bronnastimi ploščami, ki so tudi postale plen IV. križarske vojne. Takrat so križarji odnesli tudi kvadrigo ali štiri konje iz bron, ki so stali nad cesarsko lož v hipodromu, danes pa krase pročelje Markove cerkve v Benetkah.

Od ostankov antike in Bizanca smo prešli kar v 17. stol., ko smo krenili k Ahmetovi džamiji na vzhodni strani Atmejdana. To drugo največjo džamijo Carigrada je dal v začetku 17. stol. zgraditi sultan Ahmet I. v slogu velikih džamij prejšnjega stoletja. Odlikujejo jo lepa stebrišča v velikem, kvadratnem predvorju, harmonično se vzdigujoče polkupole in kupole ter kar šest vitkih minaretov. Zaradi teh so bili baje prebivalci Meke, kjer so imeli le pet minaretov, tako užaljeni, da je moral sultan njihovih mošaji dozidati še dva. Čudovit pogled se nam je odprl, ko smo — nataknili smo si bili velike slamnate copate čez čevlje — stopili skozi vrata. Vsa notranjost se koplje v skrivnostni modri svetlobi, ki jo odsevajo z modrimi fajančnimi ploščami obložene stene in štirje mogočni stebri, ki nosijo 22 m široko in 43 m visoko kupolo. Prižnica in molitvena niša sta iz belega marmorja z drobnimi ornamentami, ki bi jih imel za

lesene, če se ne bi z dotikom prepričal, da so izdolbeni iz marmorja. Vso to lepoto povečujejo še številna barvna okna in po tleh položene dragocene preproge, tako da velja »modra džamija« po pravici za najlepšo v Carigradu.

Čez precej velik trg s cvetličnimi nasadi smo šli nato mimo lepega štirikotnega vodnjaka sultana Ahmeta III. iz 18. stol. proti muzeju Aja Sofia. Ta najslavnejša zgradba Carigrada s svojo zunanostjo gledavca precej razočara; preveč so ji prizidali podpornih zidov in raznih stranskih poslopij, tako da njena prava oblika ne pride do veljave. Zato pa dobi tem veličastnejši vtis že ob vstopu v narteks ali preddverje stare krščanske cerkve, katerega z marmorjem obložene stene in mozaiki so dobro ohranjeni. Srednja in največja od treh vrat, ki vodijo v cerkev, so bila samo cesarju namenjena; na mozaiku, nad temi »cerkvenimi vrati« je upodobljen Kristus na prestolu, pred njim klečeča oseba je najbrž cesar Leon VI. iz konca 9. stol.

Notranjost same cerkve povsem obvlada velika, 55 m visoka kupola s premerom 31 m, ki se zdi, kot da plava nad ogromnim prostorom, tem bolj, ker jo spodaj predira 40 tesno skupaj razvrščenih oken; zato je Aja Sofia v primeri z drugimi džamijami zelo svetla. Stebri, ki podpirajo galerijo nad stranskima ladjama, izvirajo deloma iz Dianinega templja v Efezu. Od bizantinskih slikarjev so najbolj vidni kerubi v trikotih med kupolo in podpornimi loki, več je mozaikov, ki so jih zlasti ameriški strokovnjaki z mučnim drobnim delom odkrili v zadnjih letih. Najbolj učinkovit je mozaik, ki kaže Marijo z malim Jezusom visoko v apsidi nad molitveno nišo.

Poleg te niše izvirajo iz turške dobe še marmorna sultanova loža na levi z galerijo za njegovo spremstvo, na desni pa prižnica z dvema zastavama. Najbolj vidni so veliki zeleni leseni ščiti z arabsko napisanimi imeni Mohameda in prvih kalifov; ti izvirajo enako kot zlati napis sredi kupole iz 17. stol. Tako izpičuje Aja Sofia zunaj in znotraj svojo pisano zgodovino, odkar jo je Ata Türk I. 1935 ukazal iz džamije spremeniti v muzej.

Prvo cerkev v čast Božji modrosti (grško Hagia Sofia) je že l. 325 postavil cesar Konstantin. Ko je ob vstaji Nika drugič pogorela, je cesar Justinijan v petih letih zgradil novo, tako veličastno cerkev, da je ob posvetitvi l. 537 baje vzkliknil: »Salomon, prekosi sem te!« Že čez dobri dve desetletji je potres porušil kupolo, ki so jo pri obnovi za 7 m povišali. Žalostne prizore je videla cerkev ob vdoru turške vojske l. 1453, ko so besni zmagovalci poklali tisoče meščanov, ki so iskali tu zavetja. Tisti 29. maj, ko je padel Carigrad, je bil terek in ker je bila tudi kosovska bitka v terek, je veljal poslej terek vsem krščanskim narodom na Balkanu za nesrečen dan. Sultanu Mohamedu II. Osvojitelju pa se je tako mudilo kazati svojo zmago, da je hotel že naslednji petek opraviti slovesne molitve v Aji Sofiji. Zato so z vso naglico prebelili njene slike in mozaike ter ji prizidali

Ahmetova ali »modra« džamija

minaret kar iz opeke, temeljitejše izpremembe so sledile šele kasneje.

Severno od Aje Sofije leži sredi širnih nasadov cela skupina večjih in manjših poslopij različnih slogov in starosti. To je rezidenca nekdanjih sultanov, od koder so skoro pe sto let vladali turški državi. Od Aje Sofije smo šli tja skozi velik park, kjer stoji bivša cerkev sv. Irene, tudi od Justinijana pozidana na mestu pogorele zelo stare cerkve; v prejšnjem stoletju je bil notri janičarski muzej, danes je pa muzej topništva. Zraven stoji stara z betonom podprta janičarska platana; pod njo so se včasih zbirali janičarji, da so pozdravljali sultana ali pa mu grozeče postavljali svoje zahteve in marsikdaj so se razšli šele, ko so zagledali na vratih Saraja odsekano glavo njim neljubega vezirja. Ta vrata, imenovana Bab-i-Selam (= vrata zveličanja) med dvema osmerokotnima šilastima stolpoma so nas privedla na sultanov dvor. Danes se vse skupaj imenuje Muzej Topkapu Saraja (= palače topovskih vrat). V stolpih so bili včasih zaprti na smrt obsojeni vezirji in paše, obglavljali so jih na desni strani vrat, kjer je ob zidu »krvavi studenec«. Na dvorišču z visokimi platanami in cipresami stoje na desni poslopja nekdanjih dvorskih kuhinj z značilnimi dimniki na strehah. Notri so zbirke kuhinjskih priprav in posod ter največja in najbogatejša zbirka porcelana na svetu; ta izvira zlasti iz časov kitajske dinastije Ming in je večinoma prišla na sultanov dvor kot darilo. Nasproti kuhinjam stoji palača s stebriščem in daleč vidnim 40 m visokim stolpom. V levem krilu, kjer so sprejemali veliki vezirji tuja poslanstva, sem se spomnil Kuripečiča in drugih rojakov, ki so se morali tu poniževati pred ošabnimi osvajalci. Opozorili so nas tudi na zlato zamreženo okno visoko pod stropom, kjer je lahko sultan prisluškoval sejam svojih vezirjev.

Skozi Bab-i-Sadaet (= vrata sreče) smo prišli nato v notranje dvorišče z zasebnimi sultanovimi prostori. Tu je najprej poslopje z avdijenčno in prestolno dvorano, ki so jih uporabljali sultani vse do prejšnjega stoletja. Sredi dvorišča je malo poslopje biblioteke, kjer danes hranijo dragocene stare rokopise. Na desni so v prvem posloplju po-

leg zbirke rokopisov in miniaturni tudi zbirke starih turških vezenin. Največjo pašo za oči pa skriva sosednje poslopje, kjer je v štirih prostorih razstavljena cesarska zakladnica. Tu smo občudovali umetne izdelke iz zlata, srebra, alabastra, itd. Poleg raznih svetilk, zrcal in ur so tu z briljanti okrašene tobačnice, dragocena orožja, z biseri in diamanti pošta brokatna oblačila, paradne uniforme, visoki redovi podeljeni sultanom itd. Zpomnil sem si zlati prestol perzijskega šaha Izmaela, posut baje z natanko 25 000 biseri, ki ga je Selim I. po zavzetju Teherana l. 1514 prenesel v Carigrad. Ne dosti manj imenitni so prestoli nekaterih sultanov in z dragimi kamni okrašena zibelka nekega princa. V naslednjih prostorih so še dragocene molilne preproge, kronske insignije perzijskih šahov in razni predmeti iz Meke in Medine.

Skoro nasproti tem stavbam so haremska poslopja, kjer so stanovale sultanove žene z otroki in služabnicami ter evnuhi. Prostorji so menda zelo preprosti in večinoma prazni ter le redko odprti za ogled. Za haremom je v »vrtovih tulp« več paviljonov ali kioskov, ki so jih postavili sultani v raznih dobah in slogih. Najlepši je Bagdadski kiosk sultana Murata II., postavljen l. 1658 v spomin na zavzetje Bagdada. Kiosk za majhnim štirikotnim ribnikom, kjer so shranjeni plašč, meč in zelena zastava preroka Mohameda, ni dostopen tujcem. Pač pa smo si lahko ogledali sosedno portretno galerijo, kjer vise slike vseh turških sultanov in zanimiv, zelo nazoren rodovnik te dinastije, ki ga je dal pred sto leti napraviti sultan Abdul Medžid.

Blizu Saraja sta še dva znamenita muzeja, ki ju tudi nismo utegnili obiskati. Prvi je Arheološki muzej, v novejšem poslopiju iz konca 19. stol., ki hrani antične kiparske in keramične izdelke ter novce; med drugim je tu sloveči Aleksandrov sarkofag iz 4. stol. pr. n. š. z reliefi iz življenja Aleksandra Velikega. V »Muzeju orientalskih starin« pa so zbrani dragoceni hetitski, sumerski in asirskobabilonski spomeniki.

Aja Solija

Prepolni vtisov smo se odpeljali še k Sulejmanovi džamiji ali kratko Sulejmanliji. Ta največja vseh cesarskih džamij je zaradi svoje visoke lege daleč vidna in značilna za Carigrad. Zgradil jo je sredi 16. stol. stavbenik Sinan za sultana Sulejmana II. Sijajnega, ki je pokopan v turbeju poleg džamije; blizu počiva njegova najljubša žena Roksolana, ki je bila baje hči nekega ruskega popa, in tudi Sinanov grob je na tem pokopališču. Gradivo za džamijo, zlasti številne stebre, so vzeli od stare cesarske palače, pa od raznih templjev in cerkva iz Grčije in Male Azije. Lepo vsklajena notranjost z veliko kupolo s premerom 26 m slovi po dovršeni akustiki, o čemer smo se sami prepričali, ker smo prišli v džamijo ravno med bogoslužjem. Obdajajo jo številna stranska poslopja, ubožnica, šole, kopeli itd., v enem od teh, kjer je stoloval nekoč šejk-ul-islam, je danes muzej za turško in islamsko umetnost. Ker so imeli med nami večino bibliotekarji, smo si ogledali predvsem bližnjo veliko narodno knjižnico. Prijazno so nas sprejeli in nam razkazali svoje knjižne zaklade; med njimi so zlasti dragoceni perzijski, arabski in turški rokopisi z miniaturami. Občudovali smo tudi tehnično ureditev biblioteke z najmodernejšimi pripravami za mikrofotografiranje, konserviranje in popraviljanje poškodovanih rokopisov in knjig; take pošiljajo sem iz vse države in celo iz inozemstva.

Pri tolikih skupnih ogledih je seveda ostalo malo časa za kakšna posebna pota. Vendar je vsak izletnik gotovo obiskal sloviti Veliki bazar ali Kapali čarşı (= pokrita čaršija), ki je tudi ena od carigradskih znamenitosti. To je cel mestni del sredi starega Stanbula vzhodno od univerze in Bajazitove džamije, kjer se ob 92 širših ali ožjih ulicah pod kupolastimi oboki vrsti blizu 5 000 trgovskih lokalov. Prvi pokriti bazar je tu zgradil že Mohamed II., kasneje je večkrat pogorel — zadnji večji požar je bil l. 1954 — a bil vedno obnovljen in pogosto povečan. V bazaru je mogoče kupiti vse od pohištva za celo hišo do šivanke; vsaka vrsta trgovine in obrti ima svoje ulice; posebno zanimive so prodajalne orientalskih preprog, orožja, draguljev in zlatnine. Še nikdar nisem videl na kupu toliko zlata; težke zapetnice, ogrlice, prstani in razni obeski so bili v skladovnicah naloženi po vitrinah. Prodajalci pa vsi silno prijazni in ljubeznivi, le redko vsiljivi; vendar, kdor ne zna barantati, naj se ne spušča v kupčijo, ker je v nevarnosti, da bo zlato vsaj enkrat preplačal. Poznavalci pravijo, da tudi s »pristinimi« orientalskimi izdelki ni več tako kot včasih; marsikdo baje opazi kasneje na izbranem spominku napis »Made in Japan« ali pa »in Germany«.

Po dveh dneh napornega ogledovanja carigradskih znamenitosti se je tretji dan zelo prilegel počitek v obliki izleta na Prinčevske otoke. Tako se imenuje skupina sedmih majhnih otokov, ki leže okoli 20 km daleč na jugovzhodu od Carigrada v Marmornem morju blizu azijske obale pred

vhodom v Izmirski zaliv. V bizantinskih časih je bilo na otokih več samostanov, sem so pošiljali v pregnanstvo tudi člane vladarske rodbine, ki so kakorkoli padli v nemilost in odtod menda ime Prinčevski otoki. Najbolj oddaljeni in največji je Büyük Ada (= veliki otok) z mestecem istega imena, kamor smo bili namenjeni. Vožnja na malem parniku je bila prav prijetna, saj smo prihajali v področje pravega mediteranskega podnebnja, medtem ko je Bospor s Carigradom v zgodnji pomladi še pod vplivom hladnih tokov in vetrov, ki prihajajo z ruskih step in Črnega morja od severa. Kmalu smo se oddaljili od parkov in palač starega Saraja in opazovali na azijski strani zadnje poslopje Usküdaru, posebno ogromno staro vojašnico Selimiye, ki je znana iz krimske vojne. Takrat je bila v nji bolnica, kjer je delovala kot bolniška sestra Angležinja Florenca Nightingale. Ona je v tej vojni prva organizirala nego ranjencev in bolnikov, po vojni pa izobraževala bolniške sestre in bistveno pospešila ustanovitev mednarodnega Rdečega križa. Nato je bil viden na obali stoječi kolodvor Haydarpaşa, od koder gre železniška proga nekaj časa tik ob obali, dokler ravno nasproti Büyük Adi ne zavije v notranjost Male Azije proti Ankari in naprej v bližnji orient. Büyük Ada, kjer smo se izkrcali, je tako kot drugi Prinčevski otoki zelo podobna našim dalmatinskim otokom. Vsi se

strmo vzdigujejo iz morja in imajo z mnogimi zalivi razčlenjeno obalo, le kraških goličav je manj kot pri nas in rastlinstvo še bujnejše. Tudi stavbe imajo bolj vzhodnjaški značaj z na vse strani odprtimi balkoni in terasami. Na Büyük Adi je le ob pristanu strnjeno mestno naselje, navzgor v hrib pa se vrstijo razkošne moderne vile z lepimi terasastimi vrtovi. Videti je, da povsod prevladuje grško prebivalstvo; poleg precej velike pravoslavne cerkve s kupolo je lepo pokopališče, kjer stoje spomeniki z grškimi napismi.

V značilnih kočijah z malimi konjiči smo se peljali po asfaltiranih serpentinah med vilami in nasadi na vrh otoka, od koder se je nudil lep razgled. Številni izletniki so posedali na toplem pomladnem soncu po klopeh ali kar po tratih in se gostili z raznimi dobrotami, otroci so se pa zabavali z ježo na konjičkih in osličkih, ki jih posebni gonjači ponujajo v najem. Po kratkem počitku smo se peljali nazaj do pristanišča in se pozno popoldne s parnikom vrnili v Carigrad. Le malo časa je še ostalo za zadnje opravke in nakupe, kajti drugo jutro je bilo treba zgodaj vstati in se pripraviti za odhod. Ob 6. uri smo že zasedli naše avtobuse in spremljani od rahlega dežja odbrzeli po isti poti nazaj proti domovini — naš izlet v Carigrad je šel h koncu.

Silvo Kranjec

Sedanji način življenja ogroža zdravje

Ze naslov tega sestavka pove, da bi radi opozorili na nevarnost, katere krivec je pravzaprav človek sam. Zdrav človek si ne more predstavljati, kaj je bolezen, zato tudi ne zna vrednotiti svojega največjega bogastva, to je zdravja.

Najprej nekaj splošnih ugotovitev in podatkov: drži, da danes dočakajo ljudje povprečno za skoro 20 let višjo starost, kot so jo dosegli v začetku našega stoletja, kar gre predvsem na račun velikanskega napredka medicinske znanosti. Z novimi zdravili se je v zadnjih dvajsetih letih izredno zmanjšala umrljivost kot posledica infekcijskih bolezni. Za pljučnico umre danes 23 odstotkov manj ljudi kakor pred 20 leti, za jetiko znaša ta odstotek skoro 85, pri škrlatinki in infekciji vratu 87 in celo pri davici za 95 odstotkov. Zmanjšanje umrljivosti pri omenjenih boleznih so dosegli predvsem z uporabo zdravil, kot so razni sulfonamidi in antibiotiki (predvsem penicilin in streptomycin). Ameriška farmacija navaja še sledeče podatke: če bi leta 1962 še veljale številke umrljivosti iz leta 1944, bi medtem umrlo 2,878.000 Američanov, ki danes še žive. Več kot 300.000 otrok, ki se jih je samo lani rodilo v ZDA, more danes živeti samo zato, ker je medicinska

znanost v zadnjih 50 letih tako napredovala. Spričo teh podatkov moramo biti hudo zadovoljni z napredkom, ki ga je doseglo človeštvo v boju z raznimi boleznimi. Toda ta zadovoljnost nas kmalu mine ob podatkih drugih bolezni, ki se hitro širijo in ogrožajo človekovo zdravje. Kaj porečemo k temu, da je v večini evropskih dežel umrljivost kot posledica srčnih bolezni (pri bolnikih od 55 do 64 let) samo v letih med 1954 in 1961 narasla za okoli 20 do 46 odstotkov? Neka statistika navaja npr. za Švico, da je tam umrlo leta 1901 v celem sedem ljudi za rakom na pljučih, v letu 1960 pa 914, torej 130-krat toliko. Umrljivost kot posledica bolezni srca, ki jih imenujemo bolezni standarda, ne gre toliko na račun hudih razburjenj, kot na račun nezdravega življenja: ljudje preveč jedo, pijo in kadijo — premalo pa se gibljejo.

Zadnje čase vedno bolj pogosto slišimo, da tehnika, ki nam prinaša toliko dobrin, tudi škoduje človeku. Človek je postal majhen in nepomemben ob tehniki, ki jo je sam ustvaril, postal je celo njen suženj. Nekoč je imelo delo za človeka neki poseben pomen in vrednost; vsakdo je čutil veliko odgovornost za vse, kar je naredil. Danes opažamo, da to vse bolj izginja. Mogoče je vzrok temu enolič-

nost dela po tovarnah, dela na tekočem traku, ki človeka po svoje prav tako izmuči in otopi kakor še tako naporno ročno delo. Večkrat opazimo, da ni glavni vzrok enolično delo, kajti mladi strokovnjak se prav gotovo ukvarja z zanimivim poslom, a je vendarle naveličan, delo mu je odveč, mu začne presedati. Tako slišimo mladega fanta, ki pravi, da se počuti človeka šele v prostem času, ko lahko s svojim motorjem drvi po cestah ali pa se kako drugače zabava in dobro živi. Vidimo, da mnogo ljudi ne dela z veseljem, ne najde sreče v delu, ampak dela za čim večji zaslužek, da se lahko čim bolj zabava v prostem času. Če bi tako delali vsi ljudje, bi bilo to brezupno, toda na srečo ne moremo tega posploševati; mnogo je tudi ljudi, ki z veseljem opravljajo svoje delo, ki so tako srečni pri svojem delu, da celo pozabijo nase, kar je seveda zopet pretirano in zaradi zdravja nepriporočljivo.

V nekem ameriškem delovnem oddelku so sociologi raziskovali in preučevali delovne pogoje, ki naj bi zvišali delovni učinek. Skupino delavk so ločili od ostalega osebja in ji še posebej povedali, da je uspeh dela odvisen od njih samih, zato naj se naloge skrbno lotijo in jo opravijo z vso resnostjo. Uspeh je bil presenetljivo dober, čeprav so bili nekateri delovni pogoji celo slabši kakor prej. Delavke so se zavedale odgovornosti dela, delale so z nenavadnim poletom, ker so vedele, da je prav njihov delež pomemben, in jim torej ni bilo vseeno, kakšen bo uspeh. To ni nič čudnega, saj sami vemo, da delamo z večjim veseljem in zavzetostjo, če vemo, da se od nas pričakuje dobro opravljeno delo in dobimo zato tudi priznanje. Človeku so potrebne naloge, da jih izpolni; čim bolj izginja osebna pobuda in prizadevnost posameznika, tembolj postaja človek le orodje, ki dela pasivno in se sam le malo ali skoraj nič ne udejstvuje. Tako začno propadati človekove telesne in duhovne zmožnosti.

Mednarodni kongres v Münchnu, ki je bil leta 1960, je obravnaval zanimivo vprašanje: »Zdravnik v tehničnem svetu.« Zdravniki v svojih poročilih in predavanjih niso bili naprotni tehničnemu napredku in razvoju, naprotno, poudarjali so vse velike možnosti in koristi, ki jih ima človek od tehnike. Obtožiti je torej treba le človeka, ki se je ponižal za hlapca, ki je izgubil moč, da bi dalje gospodoval. Nevarnost, ki grozi modernemu človeku, nam lepo in nazorno prikaže naslednja zgodba:

Mlad konfucijanec opazuje starca, ki se s težavo spenja v vodnjak, da bi zajel vode za namakanje svojega vrta. Mladenič ga opozori na napravo, ki bi mu olajšala delo. Tedaj se starcu zmračí čelo in s ciničnim nasmehom odvrne: »Kdor uporablja stroje, začne

delati tako kakor stroj, kdor dela tako kakor stroj, dobi strojno srce, človek s strojnim srcem pa izgubi čisto, nepokvarjeno preprostost, kdor je pa izgubil to čisto preprostost, postane v svoji duši omahljiv in nestanovit. Jaz prav dobro poznam take naprave, vendar si jih ne upam uporabljati!« Jedro zgodbe je v resnici, da je moderni človek preveč suženj strojev.

Človek misli, da bodo z napredkom tehnične civilizacije izginile vse težave in tudi bolezni. Vedno znova lahko ugotavljamo, da tehnika človeku ni prinesla zdravja. Res je, da so mnoge bolezni skoro izkoreninjene, zlasti tako imenovane infekcijske in parazitne bolezni, a kaj pomaga, ko so se pojavile nove, ki so bile prej komaj znane. Po pravici bi jih lahko imenovali bolezni civilizacije. Te bolezni se strahotno širijo in naraščajo, izčrpavajo ljudi, da postanejo prezgodaj invalidi. Najtežji medicinski problem današnje dobe je kronično bolni človek, ki je zaradi svojih stalnih tegob nezadovoljen z življenjem in največkrat tudi s samim seboj. Statistike najbolj razvitih dežel, kjer skoraj ne poznajo revščine, nam povedo, da je število samomorov in alkoholikov pri njih največje.

Človek napravi samomor svojevoljno, po lastni razsodbi, ker pač ne vidi več privlačnosti in smisla življenja, ker je globoko razočaran, duševno razrvan in strt, ne vidi več drugega izhoda. Samomori zaradi materialnega pomanjkanja so redki. Na še nemehanizirani stopnji razvoja skoraj ne poznamo primerov samomora. Današnje početje razlagajo psihologi in sociologi različno, večkrat so vzroki povsem individualni in jih ne moremo posplošiti, vsekakor pa so zrasli današnje nezadovoljstvo, nervoznost, raztresenost iz istih skupnih korenin. Za lažje razumevanje bomo razmislili o človekovem položaju v naravi in njegovi osnovni nalogi, ki mu jo nalaga naravni zakon. Tudi če se postavimo na stališče, da je človek najvišje razvita žival, se zaradi svojih edinstvenih lastnosti popolnoma loči od živali. Človek je svobodno bitje. Ravnanje živali je vezano na nagone, ki so jim prirojeni in se jim živali ne morejo izogniti. Človek ni strogo vezan na ta oklep nagonov, svoje ravnanje in življenje ureja po svojih željah in ciljih, po svojih predstavah, spoznanjih in premisleku. Vse to je v človeku že od začetka, vendar se oblikuje okolju primerno. Prav zato, ker je človek socialno bitje, bolj ali manj vezano na okolje, postane nenadoma vezan na cilje in prizadevanja celotne družbe. Zraven tega je človek še vedno vezan na naravne zakone, katerim sledi svobodno, žival pa po nagonu.

Veliki naravni zakon je: »Postani, kar si!« Človek se mora vse življenje truditi, da kar najboljše izrabi vse svoje zmožnosti, da tako

ohrani in dopolnjuje svoje bistvo človeka, da je koristen član za vso družbo. Zakon: »Postani, kar si!« ni problem za živali in rastline, za človeka pa, ki ni vkljenjen v nagone, je ta zakon življenjska naloga.

Velikanski tehnični razvoj zadnjih desetletij je zelo omejil človekovo prostost in prav to je zaskrbljujoče. Za mnoge ljudi je njihov poklic enoličen, nezanimiv, kot smo že omenili. Danes je človek vedno utrujen in ni v stanju, da bi razvijal svoje sposobnosti.

Marsikdo se zaveda neprijetnega položaja, je nezadovoljen, a si nalaga čedalje več dela samo zato, ker mu je edini cilj, da bi dosegel čimprej najboljše materialne pogoje za udobno življenje. Kdor je v življenje tako začel, se vrti kot v začaranem kolobarju, ker vedno še kaj najde, kar želi čimprej imeti in se peha dalje, sebe pa zanemarja. Svoje nezadovoljstvo, raztresenost in nervoznost preganja s stvarmi, ki ga le trenutno zadovoljijo: televizija, avto, večerna zabava. Vse, kar vidi, doživlja zgolj pasivno, sam aktivno ničesar ne oblikuje, popolnoma zanemarja svoje lastne sposobnosti. Življenje oblikuje po lastnih pravilih, ki so večkrat napačna in zanj pogubna. Dandanašnji svet teži za udobnim življenjem — to pa je ena izmed bolezni današnje dobe. To bolezen poznajo tudi prejšnje dobe, a iz zgodovine vemo, kakšne posledice je imela.

Zanimiv je poizkus, ki so ga psihologi napravili s skupino ljudi; sedem dni niso gledali ne televizije ne kinematografskih predstav, niso poslušali niti radia in ne obiskali kakšne prireditve. Večina teh ljudi v prostem času ni vedela kaj početi, dolgočasili so se in bili še bolj nezadovoljni. Zdaj vidimo, v čem je škoda tehničnega razvoja in človekove popolne odvisnosti od njega: človek nima več zahtev za svoj osebni duhovni razvoj, nujno je vezan le na to, kar mu bodo drugi povedali ali pokazali, sam ne zna opazovati, ne ljubi se mu, da bi premišljeval, ni več sposoben, da bi si sam pomagal, da bi duhovno bogatel. Dobro vemo, da je človek sam kriv svojega sedanjega položaja in bo moral sam iskati izhoda iz njega. Človek, ki svojo osebnost in svoj osebni razvoj zanemari, se ne bo znašel v težavah, se bo ustrašil vsega, kar ga nenadoma utegne prizadeti in bo iskal rešitve v alkoholizmu ali samomoru. Močna in trdna osebnost pa bo znala trezno premisliti in pravilno ukrepati.

Na srečo je tehnični razvoj pripeljal tako daleč, da človek ni več le suženj svojega poklica, ampak ima tudi več prostega časa. Ta prosti čas mu daje dovolj možnosti in priložnosti, da se zamisli, premišluje in išče izhoda iz težav, bere, se pogovarja s seboj, s svojo notranjostjo, z ljudmi iz svoje okolice. Dolžni smo, da skrbimo predvsem za svoje

duševno in telesno zdravje; to nam bo uspelo, če se bomo znali obvarovati lenobnosti, če bomo del svojega prostega časa posvetili ne le branju, razmišljanju, ampak tudi sprehodom v naravo, v gozd, v hribe in kakšnemu športu, da ne bomo mislili samo na televizijo in noro drvenje z avtom po cestah, da si bomo privoščili malo miru, počitka in sproščenosti, da bomo zopet znali najti pot do narave in jo opazovati. Tako bomo po nedeljskem izletu morda nekoliko utrujeni, obenem pa duševno spočiti in polni moči za delo, ki nas čaka. Če bomo v svojem delu videli odgovornost in pomen, bomo tudi težje delo lažje in z veseljem opravljali in se veselili uspehov. Le tako bomo srečni in ko bomo dosegli to zadovoljstvo, bomo v tem videli dokaz, da pravilno živimo.

Tehnika ni vzrok nezadovoljstva, marveč človek sam, ker se preveč žene za napačnimi življenjskimi ideali. Vsekakor je precej resnice v kitajski zgodbi, ni pa nujno, da pride do takih zaključkov. Vse je odvisno od človeka; če bo gospodar tehnike, ki jo je sam ustvaril, jo bo lahko uporabil le v svoj prid, ne pa v škodo.

Ze smo omenili, da človek kljub vsestranskemu napredku in razvoju ni mogel izkoreniniti bolezni. Zboljšanje splošne higiene, zdravlila in razni drugi pripomočki so zajezili infekcijske bolezni. Jetika, ki je bila še pred nekoliko desetletji ena najnevarnejših bolezni, danes ni več problem, najmanj socialni problem, bolezen kot posledica pomanjkanja. Res je, da tudi nekatere druge bolezni niso več zaskrbljujoče, a so se pojavile nove, proti katerim smo tako rekoč še brez moči. Znane bolezni visokega standarda so bolezni srca in ožilja, npr. srčni infarkt in možganska kap: dva izmed najbolj pogostih vzrokov smrti v deželah z visoko civilizacijo. Takoj za njima sledi neoplazma (rak) in milijoni mrtvih na cestah, ki jih vsako leto terjajo prometne nesreče. Včasih so ljudje postavljali znamenja povsod tam, kjer se je kdo ponesrečil. Če bi hoteli danes postaviti znamenje povsod tam, kjer je bil kdo žrtev avtomobilske nesreče, bi bili na cestah, kjer je velik promet, posejani križi kakor na pokopališču. Bronhialni rak na pljučih je danes najbolj pogosta neoplazma, saj terja leto za letom več žrtev. Dalje so še zelo pogoste bolezni: revmatizem, oziroma tako imenovani giht ali skrnina, debelost, sladkorna bolezen (diabetes mellitus), žolčne in jetrne bolezni, obolenja trebušne slinavke in tako imenovana nervoznost, ki je največkrat posledica prevelike zaposlenosti, ki človeku ne da več miru. Da bomo imeli jasnejšo predstavo o vsem tem, si najprej oglejmo, kaj nam povedo številke o mortaliteti — umrljivosti — v letih od 1950 do 1960 v Sloveniji:

Vzroki smrti	Umrljivost v odstotkih	
	leto	leto
	1950	1960
1. Bolezni srca in ožilja	22,9	26,73
2. Neoplazme (rak)	6,4	15,01
3. Živčne bolezni in duševne motnje	8,3	13,45
4. Bolezni dihal	8,8	12,40
5. Nasilna smrt	6,8	8,5
6. Neznani vzroki	18,8	7,34
7. Bolezni prebavil	5,7	4,3
8. Bolezni novorojenčkov	8,8	2,9
9. Tuberkuloza	6,8	3,0
10. Infekcijske bolezni	1,8	0,5

Iz podatkov jasno vidimo precejšen porast bolezni srca in ožilja, neoplazem (raka), pa tudi živčnih bolezni in nasilne smrti (glavni odstotek le teh odpade na prometne nesreče). Te številke še vedno rastejo, kar nam bodo potrdile statistike zadnjih petih in prihodnjih let.

Najbolj pogosta smrtna bolezen, ki vznemirja vse dežele in je izrazita bolezen civilizacije, je srčni infarkt. Številke kažejo, da so prizadeti predvsem mlajši in srednje stari ljudje, žene do 50. leta pa manj kakor moški iste starosti. Z mena pavzo pa začno bolezni koronarnih arterij (to so žile, ki prehranjujejo le srčno mišico in obolenje teh žil privede do srčnega infarkta) naraščati in pri 70. letu so spolne razlike glede obolenja zabrisane. Debelost je velikokrat vzrok za nastanek te hude bolezni. Ameriški fiziolog Ancel Keys je po etnoloških raziskavah ugotovil, da ljudstva, ki uživajo malo maščob, redko zbolijo za arteriosklerozo in srčnim infarktom. Keys, ki navaja hrano kot važen faktor, pravi, da je glavni vzrok maščoba, ki vsebuje nasičene maščobne kisline, tj. predvsem živalske maščobe. Pri teh trditvah moramo tudi upoštevati mnenje kritične in odgovorne ameriške ustanove — American Heart Association, ki priporoča vsem na srcu bolnim, naj bi uživali le hrano, ki je beljena z rastlinsko mastjo in oljem, ki vsebujejo nezasičene maščobne kisline. Lahko in srednje težki delavci smejo porabiti le do 70 gramov maščobe dnevno. Vse to niso le prazne besede, saj imamo dokaze, da v letih pomanjkanja skoraj ni bilo srčnih obolenj. Opazovanja zdravnikov v vojnih ujetništvih in koncentracijskih taboriščih prav tako povedo, da sta bila arterioskleroza in srčni infarkt redkost. Kakor hitro pa se je po vojni standard dvignil in so ljudje začeli dobro živeti, se je dvignilo tudi število primerov srčnega infarkta.

Statistike nam jasno pokažejo na vzroke pogostnosti te hude bolezni. V Združenih državah Amerike je odstotek smrtnosti zaradi arterioskleroze znašal leta 1960 kar 50

odstotkov vseh umrlih, medtem ko je znašal leta 1905 samo 20 odstotkov. Primerjava med raznimi državami je presenetljiva: v ZDA umre na 10.000 prebivalcev 2000 ljudi, na Japonskem pa samo 300 na 100.000 prebivalcev. Japonci jedo petkrat manj maščob v obliki kalorij kot Američani in je zato smrtnost zaradi arterioskleroze pri Japoncih osemkrat manjša kakor pri Američanih. Med siromašnim prebivalstvom južne Italije ni arterioskleroze, v severni Italiji pa je ta bolezen pogosta. V Orientu, kjer uživajo skoraj samo vegetariansko hrano, ne poznajo zgodnje in hude arterioskleroze. Razni poklici prav tako različno vplivajo na bolezen; kmečki in gozdni delavci, ki se veliko gibljejo, skoraj ne poznajo te bolezni, telefonisti zbolijo trikrat pogosteje kot pismonoše, vozači avtobusov pa dvakrat pogosteje kot sprevodniki. Hrana, ki vsebuje mnogo beljakovin in malo maščob, fizično delo in gibanje preprečujejo nastanek te hude bolezni.

Glavni ugovor proti prehrabeni teoriji navaja psihoanalitska medicina, ki trdi, da so psihomatski faktorji najbolj pogost vzrok srčnega infarkta. Zdravniki poznajo koronarni tip psihosomatskega zmedenca, ki je v življenju agresiven, razdražljiv, psihično in emocionalno bolan, nemiren tudi v prostem času, vso energijo porabi le na račun svoje kariere, tako kot mitološki Sisifos, kot človek, ki si je zadal nalogo Herkula, ki daleč presega njegove lastne normalne zmožnosti.

Glavni angleški zdravnik Osler je že pred 100 leti označil takega koronarnega bolnika kot drznega, častilakomnega človeka, ki dela s polno paro. Res je, da so mnogi med srčnimi bolniki taki, ki so fizično in psihično preobremenjeni. Ameriški klinik Russek je ugotovil, da so mladi pacienti z infarktom poklicno preobremenjeni ljudje — delali so po več kot 60 ur tedensko in imeli poleg tega še hobby (konjiček, najljubše opravilo poleg službe), ki jih je prav tako precej zaposlil. Prav tako dolgotrajne družbene obveznosti, razna zasedanja, častne službe in podobno popolnoma zaposlijo človeka. Poleg vsega še večni boj za obstoj, stalni nemir, tako imenovana tempomanija, želja po rekordih, nič telesnega počitka in duševnega miru, pre malo sprostive, vse to je vzrok, da postane človek nevrotik in končno na srcu hudo bolan. Take strese (nemir, gonjo, tekmovanje) najdemo v vseh poklicih, vsakdo je izpostavljen tempu modernega življenja. Razprave znanstvenikov in zdravnikov vedno znova kažejo, da je srčni infarkt pri kmečkem človeku bolj redek, kar je en dokaz več, da je poleg prehrane važen tudi psihični faktor.

Giht, »pozabljena bolezen«, je bila pred prvo svetovno vojno zlasti znana v visoki družbi. V letih po 1919 je število bolnikov s

to boleznijo zelo padlo. Prav tako so opazovali pojave bolezni po drugi svetovni vojski ne glede na rasne, zemljepisne, podnebne in druge pogoje, skoraj v vseh deželah, kjer je bilo veliko pomanjkanje hrane. V teh deželah je giht skoraj izginil. Ko se je prehrana normalizirala, se je bolezen zopet pojavila. Povečan dotok purinov in nukleoproteinov, ki jih vsebujejo mesne jedi, dobro zalite z alkoholom, pa tudi prava kava in kakao, lahko povzročijo napad z močnimi bolečinami v sklepkih. Ti napadi se pojavijo ob obilnih obedih in je bolezen dobila vzdevek »maščevanje použitih živali«.

Ze v starih časih je bil giht bolezen premožnih ljudi; tako opisuje Seneka sklepne bolezine pri Rimljanih, ki so razkošno živeli in prirejali bogate gostije. Danes ni glavno zlo gihta oziroma revmatizma v sklepkih bolečinah in vnetju sklepov, ampak komplikacije na ožilju in srcu.

Sladkorna bolezen (diabetes mellitus) je prav tako redka v letih pomanjkanja. V vojnih letih so bile acidoze pri sladkorni bolezni, to je zastrupitve s sladkorjem, zelo redke, čeprav ni bilo na razpolago inzulina, ki zniža krvni sladkor. Danes ljudje ne umirajo za acidozo, ker je dovolj inzulina, vzrok smrti so zopet hude spremembe na ožilju. Arterioskleroza je prav pri diabetikih najbolj pogosta. Ti ljudje morajo biti pod stalnim zdravniškim nadzorstvom. Pičlo hranjeni, nerejeni diabetiki imajo veliko manj težav kakor debeli bolniki. Komplikacije so navadno hude motnje na očeh in celo oslepitev, pogoste motnje v delovanju ledvic, na srcu se kažejo komplikacije s trombozo koronarnih arterij in srčnim infarktom.

Diabetik mora imeti predvsem strogo dieto, sicer tudi zdravila ne pomagajo dosti. Smrtni primeri pri debelih diabetikih so 30 do 40% zaradi skleroze koronarnih arterij in možganske kapi, pri mršavih bolnikih pa je ta odstotek mnogo nižji, od 10 do 30.

Debelost je tudi nekaka bolezen oziroma nadloga in nevarnost za mnoge bolezni, predvsem srčne in žilne. Strokovnjaki v Framinghamu so 10 let opazovali ljudi in ugotovili naslednje: ljudje, ki imajo 20 ali več odstotkov teže nad normalo, zbolijo trikrat pogosteje, kakor ljudje z normalno težo ali suhci. Dvajset odstotkov večja teža pri 25-letnikih pa je dvakrat bolj nevarna za srčna obolenja. Na neki drugi ustanovi v Los Angelesu so po preiskavah, ki so trajale skoro tri leta, ugotovili, da je obolenje koronarnih arterij pri debelih med 40. in 45. letom starosti petkrat pogosteje kot pri suhkih. Pri starejših ljudeh do 70 let je bolezen debelih trikrat pogostejša kakor pri mršavih ljudeh.

Alkoholizem, ki smo ga že omenili, je tudi ena izmed hudih bolezni in razvad sedanje

dobe. Vemo, da so posledice kroničnega alkoholizma večkrat usodne, hude okvare na jetrih in razna živčna obolenja. Tragično je, da uničujoči alkoholizem zajema danes mnogo ljudi in postaja čedalje večji problem za socialno medicino in psihiatre.

Človek se hoče sprostiti od vsakdanjih skrbi in nemira, zato sega po sredstvih za pomirjenje, sedativih in ataraksu. Če vprašamo farmakologe, nam bodo povedali, da imajo na primer meprogamati za osnovo močnejši alkoholni učinek, torej žganje v obliki tablet. Ljudje pod vplivom teh sredstev bolj mirno stopajo vsem težavam in razburljivim dogodkom nasproti. Vendar se ne zavedajo usodnosti tega početja, ko pa se bodo zavedli, bo že prepozno.

Končno še besedo o kajenju cigaret. Ali je kajenje sploh pomirjevalno sredstvo ali dražilo? Gotovo je, da je cigaretni dim, ki ga vdihavamo s kajenjem, stalno dražilo za naša pljuča. Poleg tega vdihavamo prebivalci mest nečist zrak, poln dražečih delcev, ravno tako razni delavci pri opravljanju svojega poklica.

Bronhialni rak pljuč je danes na vrhu lestvice med neoplazmami. Ta huda bolezen se razvije v pljučih, ki so neprestano pod vplivom prej naštetih dražljajev, kronični kadilec pa še neposredno s kajenjem nenehno draži pljučno tkivo. Izkušnje in statistike nam kažejo, da je pljučni rak kadilcev značilen prav zanje, ker take vrste raka ne najdemo pri nekadilcih. Če se bo število žena kadilk povečalo, bomo v nekaj letih lahko opazili tudi pri njih velik porast te vrste pljučnega raka; to bo še en dokaz več za to, da je kajenje važen faktor za nastanek bronhialnega raka pljuč.

Kajenje vpliva tudi na obolenje koronarnih arterij; skleroza teh žil in srčni infarkt sta pogostejša pri kadilcih kakor pri nekadilcih. Izčrpna poročila ustanove American Heart Association iz zadnjih let nam povedo, da so okvare na koronarnem krvnem obtoku toliko hujše, kolikor večja je poraba cigaret. Smrtnost zaradi tega obolenja je višja pri kadilcih kot pri nekadilcih.

Rezultati teh razmišljanj nam povedo, da dobri življenjski pogoji, ki so posledica visokega življenjskega standarda, niso vzrok številnim hudim obolenjem. Človek sam je odgovoren za mnoge težave, ki ga mučijo, ker se vdaja nespametnim navadam in razvadam, ker ne zna pravilno živeti.

Vsak čas ima svoje težave, svoje probleme, tudi današnji je po svoje trd in težak kljub vsem humanim ukrepom. Človek mora biti trden in odločen, da ostane svoboden, da se posveti tudi samemu sebi, da vztrajno gradi svojo osebnost in lahko trdno vztraja kljub vsem težavam strokovnjak pri svojem delu, zdrav, duševno in telesno spočit. M. F.

Spominu dr. Ivana Grafenauerja

Dobra dva meseca pred dopolnitvijo 85 let življenja je 29. decembra 1964 umrl pomembni slovenski slavist, jezikoslovec, literarni zgodovinar in narodopisec dr. Ivan Grafenauer. Bil je redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, tajnik razreda za filološke in jezikoslovne vede ter upravnik inštituta za slovensko narodopisje, ki je bil ustanovljen leta 1951 prav na njegovo pobudo. V našem koledarju se ga spominjamo še posebno kot vnetega širitelja in sodelavca Mohorjeve družbe, ki je bil še eden izmed redkih njenih dosmrtnih udov, zvest spremljevalec njenih teženj in prizadevanj.

Pokojnik je bil slovenski koroški rojak iz Ziljske doline, iz slovenske Koroške, ki je zlasti v prejšnjem stoletju s kopico pomembnih mož veliko prispevala k razvoju slovenske kulture. Rojen je bil 7. marca 1880 v Veliki vasi pri Brdu v Ziljski dolini. V ljudsko šolo je hodil v Brdu in v Beljaku, v Beljaku je končal tudi gimnazijo, nato pa je odšel na vseučilišče na Dunaju študirat slavistiko in germanistiko. Prvo profesorsko službo je nastopil v Kranju, potem pa je skoraj trideset let poučeval na klasični gimnaziji v Ljubljani. Skozi šolo tega odličnega slavista in pedagoga, široko razgledanega in človeško globokega, dobrega, a strogega profesorja je šlo na sto in sto slovenskih izobražencev. S svojimi čitankami, z razpravami o posameznih literarno-zgodovinskih vprašanjih, z ocenami, ki jih je objavljaval po časopisih in revijah, predvsem pa s svojo »Kratko zgodovino slovenskega slovstva« je v razdobju med obema vojskama učil in vzgajal domala vso našo srednješolsko mladino. Njegovi Pregledi slovenske književnosti so izhajali tudi v tujih jezikih.

Grafenauer se je uveljavil tudi kot filolog in je zlasti z raziskavami starejših slovenskih tekstov in rokopisov položil temelje slovenski tekstni kritiki. Med temi razpravami bi omenili »Poglavje iz najstarejšega slovenskega pismenstva,« »O pokristjanjenju Slovencev in pričetkih slovenskega pismenstva,« »Stiški rokopis« itd. Pomembne so njegove ugotovitve o nastanku Brižinskih spomenikov. S svojo izredno razgledanostjo na področju literarne zgodovine in s svojim obsežnim lingvističnim znanjem se je loteval velikih nalog in nam napisal mnogo znanstveno solidnih razprav, odkril

v njih veliko novega, doslej neznanega. Zlasti na področju slovenskega narodopisja, na katerem se je uveljavil že v letih pred prvo svetovno vojno predvsem z uvajanjem sodobnih raziskovalnih metod in z novimi pogledi, kateremu pa se je popolnoma mogel posvetiti šele potem, ko je bil kot profesor upokojen in izvoljen za akademika, je razvil vso svojo izredno pridnost in znanje. Odkril nam je najstarejšo ritmično obliko slovenskih ljudskih pesmi, dvodelno dolgo vrstico, raziskoval našo pripovedno pesem, našo najstarejšo ljudsko prozo, pripovedke in drugo snov iz slovenskega ljudskega pripovednega izročila. Napisal nam je vrsto tehtnih razprav, kot so: »Slovenska narodna romanca o Romarju sv. Jakoba Komposteljskega«, »Štiftarji in štiftarska narodna pesem«, »O Zariki in Sončici in še kaj o španskih junakih«, »Zamorci in zamorske deklice v slovenskih narodnih pesmih«, »Mlada Zora in pripovedke o Salomanu in njegovi ženi«, predvsem pa »Lepa Vida«, ki pomeni vrh njegovih mojstrskih razprav in jo je pokojni profesor predelal in pripravil še nekaj mesecev pred smrtjo za drugo izdajo. V »Narodopisju Slovencev« (II. del. 1952) je objavil pregled Narodnega pesništva. Široko zasnovano delo so »Slovenske pripovedke o kralju Matjažu«. Temu so sledile študije o raznih bajeslovnih, zgodovinskih, anekdotičnih in drugih snoveh iz našega ljudskega pripovednega izročila. V »Koroškem zborniku« je objavil obsežno razpravo »Slovensko slovstvo na Koroškem — živ člen vseslovenskega slovstva«. Da bi dobilo naše delo na področju narodopisja tudi mednarodno priznanje in se vključilo v širok mednarodni krog, je dal 1956 pobudo za ustanovitev delovnega kroga vzhodnoalpskih narodopiscev »Alpes Orientales«, ki je doslej že izdal štiri zbornike znanstvenih razprav. Za njegove zasluge na področju narodopisja je dobil častno članstvo v International Society for Folk-Narrative Research. V svojem vztrajnem in plodnem delovanju je objavil okoli dvestopetdeset knjig, razprav, kritik in glos, med temi blizu 70 narodopisnih del. Mimo vsega tega ne bo mogel nihče, ki se ukvarja z raziskovanjem slovenske kulture. Pri vsem svojem delu je hotel biti kar se da jasen, in znanstven. Po prepričanju veren katoličan, je o skladnosti svojega svetovnega nazora in znanstvenega dela nekoč takole izpovedal: »Vse moje delo je živ dokaz, da se zavedam odgovornosti pred Bogom, da mi je živa vera v harmonijo naravne in razodete resnice najtrdnjše zaupanje, da, dokler pri svojem znanstvenem delu po svoji vesti služim resnici in samo resnici, najsi bo včasih tudi neprijetna, ne bom prišel v nasprotje z razodeto resnico.«

Ko je Mohorjeva družba pred leti hotela proslaviti 100-letnico Slomškove smrti z izdajo posebne knjige, se je obrnila na pokojnega profesorja Grafenauerja, ki je bil pripravljen tako knjigo

napisati, oziroma vsaj sodelovati pri njej. Iskanje po virih v lavantinskem škofijskem arhivu pa bi terjalo daljše bivanje v Mariboru, »potikanje po neudobnih tujskih sobah izven družinske oskrbe in vajenega delovnega prostora pa bi bilo meni v mojem dvainosemdesetem letu lahko kar življenjsko nevarno...« je pisal uredništvu Mohorjeve družbe. Kljub temu je še hotel ustreči in je pripravil cel načrt knjige »Naš narodni učitelj«, ki si jo je zamislil kot »mozaik, sestavljen iz podrobnosti v celoto, ki bi najbolj živo prikazala Slomška z njegovimi lastnimi besedami, da je res bil naš narodni učitelj ne le v verouku, pač pa v vseh predmetih splošne izobrazbe in srčne vzgoje. Hotel je, da bo naš narod — narod poštenjakov, da bo zdrav in delaven in zvest Bogu ter domovini.« Njegova pobuda je bila tudi, naj bi izdal »Slomškov album«, ki naj bi mu bil vzorec Prešernov album. Zaradi prevelikih stroškov, ki bi jih terjala izdaja Slomškovega albuma, se Družba ni mogla odločiti za tako drago knjigo.

Grafenauerjevo ime srečujemo v mohorskem koledarju, v Mladiki, Književnem glasniku in med sodelavci zbirke »Cvetje iz domačih in tujih logov«.

† Stanko Premrl

Dne 14. marca 1965 je umrl v Ljubljani zlato-
mašnik in skladatelj msgr. Stanko Premrl. Na njegovi zadnji poti ga je spremilo veliko ljudi in duhovnikov z nadškofom na čelu, ki mu je ob grobu spregovoril tudi v slovo.

S Premrlom je legel v grob vzoren duhovnik in velik kulturni delavec na področju slovenske cerkvene in svetne glasbe. Bil je eden tistih ustvarjalcev, ki so skupaj z Antonom Lajovicem, Emilom Adamičem, Gojmirom Krekom in drugimi slovenskimi skladatelji postavljali temelje modernemu glasbenemu izrazu pri nas. Slovenska cerkvena glasba zadnjega pol stoletja pa sploh nosi neizbrisni pečat Premrlove osebnosti.

Stanko Premrl se je rodil l. 1880 v St. Vidu pri Vipavi (današnji Podnanos), v Ljubljani je končal gimnazijo in bogoslovje. Že kot gimnazijec je orgljal pri St. Jakobu v Ljubljani, v Glasbeni Matici se pa učil glasbene teorije in klavirja. Po novi maši leta 1903 je bil eno leto kaplan na Vrhniki, leta 1904 pa ga je nadškof Jeglič poslal na Dunaj študirat konservatorij, ki ga je v štirih letih končal z odliko. Na dunajskem konservatoriju si je pridobil solidno in obsežno glasbeno izobrazbo predvsem pri skladatelju Robertu Fuchsu in v glasbenozgodovinskem seminarju Guida Adlerja. Tu je tudi spoznal takratne nove stilne smeri, ki so zapustile v njem določen odmev, čeprav jih ni docela privzel. Po vrnitvi v Ljubljano l. 1908 je kot prefekt v Alojzijevišču in na orglarski šoli poučeval klavir, orgle in petje; naslednje leto je postal stalni vikar in organist, ravnatelj pevskega zbora v stolnici, prevzel za Foesterjem vodstvo

Za koledar je prispeval spominski članek ob petdesetletnici smrti Antona Janežiča, članek spominu pesnika Leopolda Turšiča, v Mladiki je skupaj z ženo Milico pisal O vzgoji otrok in Iz duhovnega življenja družine, dalje je objavil eno izmed svojih razprav s področja narodne pesmi: Rešnje Telo in narodna pesem, spominski članek ob smrti dr. Frana Detele, staroste slovenskih pisateljev, dalje se je spomnil dr. Jožeta Debevca ob njegovi šestdesetletnici. V Književnem glasniku so pa izšli naslednji njegovi članki: Andrej Einspieler, soustanovitelj Družbe sv. Mohorja in borec za slovenske narodne pravice. K petdesetletnici njegove smrti. — Ob stoletnici Lamberta Einspielera in Ob osemdesetletnici Družbe sv. Mohorja. Predavanje v ljubljanskem radiu. V zbirki Cvetje je uredil Vodnikovo Izbrano delo.

Ko se ga spominjamo, čutimo dolžnost, da se mu zahvalimo za vso dolgoletno naklonjenost Mohorjevi družbi, za njegovo nenehno skrb za njo, za njegove nasvete in pobude in se vdano poklonimo njegovi značajni osebnosti in veliki dediščini, ki nam jo je zapustil s svojimi deli. — nc.

Orglarske šole, pouk v harmoniji, kontrapunktu, klavirju in orglah. Istočasno je urejeval Cerkevni glasbenik (od 1911 do 1945 je opravljal še vse uredniške in upravniške posle tega lista), poučeval na teološki fakulteti in konservatoriju, pozneje še na Glasbeni akademiji, sodeloval pri več kakor 50 cerkvenih in radijskih koncertih, pri vsem tem pa veliko komponiral. Med drugim je uglasbil: 10 latinskih maš, 6 requiemov, 3 teđeume, 2 pasijona, nad 100 gradualov in ofertorijev, 80 motetov, nad 600 slovenskih cerkvenih pesmi, 10 zbirk orgelskih skladb, nad 100 svetnih zborovskih pesmi, 50 samospevov, 1 godalni kvartet, 16 orkestralnih skladb in 3 kantate, nazadnje oratorijsko kantato Sveti Jožef, ki jo je 22. aprila 1951 izvajal stolni kor sv. Nikolaja v Ljubljani. V celem je zapustil preko tisoč glasbenih del, ki pomenijo bogat in zrel prispevek v zakladnici slovenske cerkvene in svetne glasbe; v eni in drugi je ustvaril dela, ki jih bomo še in še izvajali, pesmi, ki jih bomo peli, dokler se bo slovensko pelo v cerkvi in v družbi. Kako preprosta in lepa je njegova božična: »Le spi, le spi, nebeško Dete, ti! In Prešernova »Zdravljica« nam bo zmerom najlepše zapeta tako, kot jo je skomponiral Stanko Premrl.

Prav po Premrlovi zaslugi je bil razvoj naše cerkvene glasbe v zadnjih petdesetih letih v marsičem ugoden in ploden. Predvsem smo se Slovenci glede cerkvenih skladb zelo osamosvojili, k čemur so velik delež prispevali poleg Premrla še skladatelji Matija Tomc, Franc Kimovec, Alojzij Mav in drugi, in nismo bili več tako navezani na tuje avtorje. Glasbeni izraz je postal bolj svež,

domač, bolj pristno naš. Cerkveni zbori so tehnično napredovali, ljudsko petje se je močno razgibalo, naša cerkvena glasbena literatura pa zelo narasla.

Pokojni Premrl je nad trideset let vodil Orglarsko šolo in urejeval Cerkveni glasbenik. Imel je torej mnogo stika in velik vpliv na slovensko cerkveno glasbo prav preko šole in lista. Skoraj vsi poklicni organisti so izšli iz njegove šole, v poklicu pa so se izpopolnjevali ob njegovem Cerkvenem glasbeniku. Brez strokovno in liturgično vzgojenih organistov bi se naša cerkvena glasba ne mogla tako razvijati, kakor se je. Orglarska šola je učence usposabljala, da so mogli kot organisti in pevovodje svojo službo uspešno vršiti. Mnogi so delovali tudi kot pevovodje prosvetnih pevskih zborov, kapelniki godb, mnogo izmed njih se je posvetilo pevskemu poklicu v opernih zborih, in je šola dala pomembne pevce, med njimi Antona Dermoto in Josipa Gostiča, med skladatelji Blaža Arničiča. Tudi marsikateri naši splošno priznani glasbeniki, skladatelji in pevci so dobili osnovno izobrazbo v Orglarski šoli. Do ukinitve je šola dovršilo 368 gojencev.

List Cerkveni glasbenik je zrastle iz potrebe, da pomaga preosnovi in dvigu naše cerkvene glasbe v duhu cerkvenih navodil. V tej smeri je vzgajal in učil, prinašal odločbe in razprave o cerkveni glasbi in poročal o uspehih cerkvenih zborov in o novih skladbah. List je bil pod uredništvom pokojnega Stanka Premrla pravo ogledalo našega cerkvenega in splošnega glasbenega življenja. Spričo različnih pogledov na cerkveno glasbo, ki so bili včasih tudi zgrešeni, je Premrl poudarjal, naj cerkvena glasba služi edino božjemu poveljevanju in duhovni spodbudi vernikov, zato se je ogibal dveh glavnih napak pri izvajanju cerkvene glasbe, ki bi jo utegnil poplitviti in poudariti zgolj njene zunanje učinke: npr. prešurna glasba in pretirani solospjevi. Obojega se je varovati. V tem je bila Premrlova velika pedagoška modrost, s katero je vzgajal organiste in pevovodje.

Ob spomenu nanj nam je njegova osebnost in njegovo veliko življenjsko delo živo ogledalo zgledega duhovnika in neutrudnega kulturnega delavca. — Ur.

In memoriam dr. Antonu Vodniku

*Ko se boš, premila,
zadnjič nad menoj sklonila,*

— — — —
*Tedaj bova vstala
in šla, svetlo objeta,
kakor senca zlata
skozi lok zvezdâ —
v nove vrtove,
da novih vodâ,
kjer so že jadra razpeta.*

(Pesem o smrti)

Pri nobenem slovenskem pesniku ne srečujemo toliko pesmi o smrti kot pri Antonu Vodniku. Smrt mu je od vekomaj izbrana nevesta (Smrt in pesnik), ki ga vabi na svoje trate, zvesta, premila, dobra kot žena, ki prvokrat rodi, prijateljica davna.

In ko smo se poslavljali od njega v večerni zarji, ko je noč zalivala strehe nizkih hiš okoli cerkve sv. Roka in so se oglasili zvonovi iz vseh vasi naokrog: iz Dravelj in Šentvida, iz Savelj in Kosez, smo imeli občutek, kot ga je imel pesnik v Pesmi o smrti:

*Razsvetli,
odpre se strop —
Nad mano
novo se nebo razpnè:
pod kupolo sinjo
v mesečini zasije
moj snežnobeli
posvečeni grob.*

Dne 3. oktobra je v Ljubljani umrl v petinšestdesetem letu eden najvidnejših predstavnikov slovenskega pesniškega rodu med obema vojnama in zadnjih dveh desetletij — dr. Anton Vodnik. Življenje tega pesnika je bilo tako nenadoma pretrgano, da si njegove smrti ni mogoče predstavljati drugače, kot sam pravi v eni svojih pesmi:

Tako je pesnik našel svoje zadnje zemeljsko bivališče blizu domače vasi, sredi domačih polj, v molččem krogu mrtvih očetov, ki so kakor sad legli v božje šrambe in kleti, na pokopališču pri sv. Roku v Dravljah, kjer mu je sosed rajni pisatelj Ivan Pregelj. Sredi tihega veselstva v globoki mesečini nekje nam tvoja zvezda sveti!

Pokojnik se je rodil 28. maja l. 1901 v Podutiku nad Ljubljano. Klasično gimnazijo je končal v Št. Vidu nad Ljubljano, študiral nato umetnostno zgodovino na ljubljanski univerzi in doktoriral iz nje s študijo o kiparju Francescu Robbi (1927). Kot študent je štiri leta (1924 do 1927) urejal znano mladinsko revijo Križ na gori, nekaj let je bil tudi član uredniškega odbora Doma in sveta. Kot pesnik, kritik in esejist je pred vojno sodeloval pri Domu in svetu, Ljubljanskem Zvonu, Mladiki, Mentorju, Križu na gori, pri Zborniku za umetnostno zgodovino, Kroniki in l. 1939 pri Dejanju, po osvoboditvi pa pri Novem svetu, mariborskih Obzorjih in drugod. Pred vojno je služboval kot kulturni referent pri Slovencu, kot knjižničar pri Prosvetni zvezi, bil je urednik pri Jugoslovanski knjigarni in pri Mohorjevi družbi, predavatelj na Akademiji za glasbo, po vojni urednik in lektor pri Državni založbi Slovenije. Zadnja leta je živel v pokoju v Ljubljani.

Anton Vodnik je bil predvsem pesnik. Poezija mu je bila vse, področje, ki si ga je izbral, da se je bojeval na njem, da je delal na njem, ustvarjal na njem vse od vtisov in odtisov nevidnega do čudovitih opisov večernih zarj, domačega vzdušja, ljubezni, narave, letnih časov in bridkih usod zlasti med zadnjo svetovno vojno (pesmi Mrtvi sin, Veter nočni, Kurirju Janezku, Manom Mirana Jarca, Talcu Alešu, Pesem o svidenju, Mučenici, Mrtvi bataljon itn., zlasti v zbirki Srebrni rog (1948). Že če ga sodimo po njegovih pesniških zbirkah, je opravil obilno delo. Zbirkama Žalostne roke (1922) in Vigilije (1923) je šele po dolgem premolku sledila zbirka Skozi vrtove, ki je izšla tik pred vojno pri Novi založbi (1941). Po vojski je izšla najprej njegova najobsežnejša zbirka Srebrni rog pri Slovenskem knjižnem zavodu (1948). Za petdesetletnico mu je Slovenska Matica izdala izbor iz prejšnjih zbirk z naslovom Zlati krogi (1952). Pesmi, ki so nastale v naslednjih sedmih letih, mu je izdala Mohorjeva družba iz hvaležnosti za veliko delo, ki ga je opravil kot sourednik njenih publikacij od leta 1938 do začetka vojne 1941. Zadnja njegova pesniška zbirka, Sončni mlini, ki jo je izdala Državna založba 1964, je z izjemo treh pesmi obsežen izbor iz vseh pesnikovih prejšnjih zbirk, nekakšna antologija njegovega pesniškega ustvarjanja. To njegovo pesniško delo je v celem tako bogato, raznovrstno, preciozno, očarljivo in elegantno, včasih lahkotno, največkrat pa prav zaradi izrazite ponotrnanosti, vase obrnjene stvarnosti težko, terja zbranosti in poglobitve v pesnikov notranji svet. Ta je močno religiozen in

ne odseva samo v pesmih, kot so Vigilije, Katedrala, Oznanenje, Psalm, Najin dom, Večerni psalm, Sveti Doroteji, Romanska pravljica in podobne, ampak v nešteto drugih njegovih pesniških podobah in vizijah. V tem kratkem spomin-skem zapisu ne moremo pokazati vseh strani Vodnikovega pesniškega dela, ne bogastva njegovih pesniških podob, ki jih je neprenehoma širil in poglabljal, ne njegove tenkočutnosti, kritičnosti, bistrornosti, njegovega izredno prefinjenega občutka za besedo, stih in rimo. Svoj pesniški, duhovni in človeški obraz, kot si ga je izoblikoval v razgibanih letih po prvi svetovni vojni, je nenehno bistril in ostril, soočil s časom, njegovim duhom in stvarnostjo. V svojih pesmih je odkril čustveno moč besede kot malokateri naših pesnikov, do zadnjih fines je dosegel bogastvo podobe, metafore, ki jo uporablja od popolne abstraktnosti do žlahtnega poimenovanja preprostih stvari. Za Vodnikovo pesniško delo je značilna tudi njegova forma, ki je izdelana in dognana, podrejena strogi zakonitosti ritma, kar daje njegovi poeziji neizbrisen pečat.

Če bi hoteli njegove pesmi tudi motivno označiti, bi našli v njih zelo mnogo podob in simbolov iz svetega pisma, iz liturgije, ljudskega in krščanskega verovanja, praznovanja in romanj in zlasti izredno mnogo podob in motivov iz antičnega sveta in starega Egipta. Kako pretresljivo je znal upodobiti veličino narodne osvoboditve in bojov zanjo ter doumeti etiko žrtev za vse to, pričajo že omenjene pesmi Kurir Janezek, Mrtvi bataljon, Hvalnica kruhu in pesmi v spomin talcem.

Vodnik nam je zapustil pesmi, ki pomenijo zelo visok dosežek naše poezije. Njegov pesniški izraz je na stopnji sedanje evropske in svetovne pesniške ustvarjalnosti. Zato ni čudno, če so ga že zgodaj prevajali in je zastopan v vseh pomembnih antologijah slovenske poezije v tujih jezikih, kot so italijanska antologija »Sempreverde e rosmarino« (Rim, 1951; antologijo je prevedel in uredil Luigi Salvini), angleška »The parnassus of a Small Nation« (London 1957), francoska »Anthologie de la poésie slovène« (Pariz 1962), nemška »Jugoslawische Lyrik der Gegenwart« (1964); pred vojno so izšle Vodnikove pesmi tudi v češki antologiji slovenskih pesmi »Hvězdy nad Triglavem« (Praga 1938) ter v slovaški »Piesne zpod Triglava« (Bratislava 1940).

Čeprav je bilo težišče Vodnikovega dela v pesniškem ustvarjanju, ne moremo prezreti njegovega esejističnega, kritičnega, znanstvenega in uredniškega dela. Okvir tega zapisa je preozek, da bi mogli obširneje pokazati tudi to stran njegovega dela. Omenimo predvsem njegov izbor in ureditev antologije Slovenska sodobna lirika (1933), ki je še danes najbolj reprezentativen in najboljši izbor modernega slovenskega pesništva do druge svetovne vojske. Kot lektor Jugoslovan-

ske knjigarne in Mohorjeve družbe je opravil za slovenski jezik zaslužno, dobesedno težaško delo, ki pa je ostalo večinoma neopaženo. Marsikatero delo iz svetovne književnosti kot prevod in prenekatero domače delo je dobilo vrednost šele pod njegovim jezikovnim, stilnim in estetskim brusom. Še posebej smo dolžni na tem mestu omeniti delo, ki ga je opravil pri Mohorjevi družbi pod skromnim nazivom »tehnični urednik«. Koliko rokopisov za Mladiko in za redne ter druge publikacije v letih zelo razgibane založniške dejavnosti Mohorjeve družbe je šlo skozi roke jezikovno kritičnega in stilno zahtevnega lektorja in urednika Antona Vodnika! Marsikatera pesem, črtica, povest ali kako drugo delo je bilo objavljeno v Mladiki, v Koledarju ali v samostojni knjigi, ki je nosilo pečat jezikovnega in slogovnega brusa pokojnega. Mnoge njegove pesmi, ki so izšle v zbirkah Srebrni rog, Zlati krogi in Glas tišine, so bile objavljene v Koledarju Mohorjeve družbe, med njimi: Hvalnica kruhu (KMD 1947), Oznanjenje (KMD 1948), Ženitnina v Kani (KMD 1948), Smrt prihaja (KMD 1948), Hčerka moja (KMD 1950), Sneguljčica (KMD 1951), Rut (KMD 1954), Romarska pravljica o svetem Roku (KMD 1955) in Introitus (KMD 1955). V Mladiki (leta 1922) je objavil Pogovor s slikarjema Kra-

ljema, zelo mnogo ocen raznih leposlovnih, poljudno znanstvenih in strokovnih knjig, pesniških zbirk in podobno (zlasti v letu 1928), članek 50-letnica Silvana Sardenka (M 1928, str. 229 in 230). V Mladiki je objavil tudi več pesmi (večinoma pod psevdonimom Mihael Utik): Deklica joče za mamico (1921), Na daljni poti (1921), Poletno pesem (1921), Na večer včasih (1921), Deklice pojo (1922), Uspavanka (1927), Sveta noč (1928), V spomladanskem vetru (1929), Moj Bog (1938), Pesem o rožah (1938), Oljska gora (1940), Ženitnina v Kani (1940), Janez Krstnik (1940), Večerni psalm (1941). Skupaj z Jankom Modrom je uredil Slovensko berilo, ki je izšlo pri Mohorjevi družbi l. 1942. Pri Mohorjevi je izšla tudi njegova pesniška zbirka Glas tišine (1959). In še nekaj smo mu na dolgu: že davno napovedani prevod Timmermanovega Kmečkega psalma. Če bi ne imeli težav zaradi plačila avtorskega honorarja, ki se vlečejo že nekaj let, bi bila knjiga že davno izšla.

Ko smo se 5. oktobra letos v večerni zarji in ob petju zvonov poslovili od rajnega, smo se zavedali, da bo ostal med nami duhovno pričujoč s svojim bogatim življenjskim delom, s katerim si je zagotovil trajno mesto v slovenski kulturni zgodovini. -nc.

Janezu Kmetu v spomin

Se preden je bila objavljena v našem koledarju Kmetova črtica »Lipe pred božjo sodbo«, je sam stopil pred božjega sodnika. — Skoraj nepričakovano hitro se mu je steklo življenje in smrt mu je iztrgala iz rok pero, ki bi moglo zapisati še marsikakšno črtico, humoresko in povest.

Rajni se je rodil 27. marca 1917 v vasi Gornji Podšumberk v župniji Sela pri Šumberku na Dolenjskem. Po dvorazredni osnovni šoli ga je oče poslal v škofove zavode v Št. Vidu nad Ljubljano, kjer je leta 1937 končal klasično gimnazijo, maturiral in jeseni istega leta stopil v ljubljansko bogoslovje. Po novi maši, ki jo je pel 11. julija 1943, je do konca vojske ostal doma, nastopil leta 1945 kaplansko službo v Mirni peči, leta 1947 pa je prišel v Ajdovec pri Žužemberku, kjer je opravljal dušnopastirsko delo do smrti 16. septembra 1965. Pokopali so ga 18. septembra na Selah pri Ajdovcu.

Kmetovo pisateljsko delo je nastalo v glavnem v zadnjih dvajsetih letih, razen črtic, ki jih je pisal kot gimnazijec v zavodskem domačem listu »Vaje«, ki so ga izdajali študenti sami, potem kot bogoslovec v semeniškem listu »Domače vaje« in v listih Bogoljubu, Domoljubu, Slovencu, Kresu, Vrctu, Vigredi, Izseljenskem vestniku in drugod. Pisateljeva prva večja povest, Prodana ljubezen rodne grude, je izhajala v Vigredi 1941. V letih po novi maši, ki jih je prebil na svojem domu v Gornjem Podšumberku, je napisal obširno povest Nove brazde, ki je izšla tudi v knjigi in je vsekakor Kmetovo najobsežnejše pripovedno delo. Povest je živ odsev socialnih in duhovnih razmer tistega dela

Suhe krajine od Soteske do Žužemberka, od Mirne peči do Krajine onstran Krke, od Dobriča do Šumberka, ki ga nam je prvi odkrival prav on. V Novih brazdah se srečujemo s svetom, ki išče v nov čas; boj zaostalega kmetijstva z modernim, ki uporablja sodobno tehniko, stroje, orodje. V delu nam je pisatelj opisal boj proti vaški konservativnosti.

Leta 1954 srečamo Kmetovo ime prvič v mohorskem koledarju; zanj je napisal črtico Očetove oči. Cloveku je žal za pisateljev dolgoletni molk, saj po izidu povesti Nove brazde ni do tega časa skoraj ničesar napisal, v pisatelja bi pa v teh letih mogel zoreti ne samo ob branju domačih in svetovnih klasikov, ampak predvsem ob svojem vztrajnem in kritičnem delu. Zato je bila objava te črtice pisatelju nova spodbuda, da je spet prijel za pero. Naslednja leta se vrste v leposlovnem delu koledarja njegove črtice: List iz kronike (1955), Peklenek (1956), Vino mu je umrlo (1959), Ljubezen na Gomili (1960), Zapoznala ljubezen (1961), Jesenske sape (1962), Nemirna kri (1963); objave pa čakata še humoristični črtici Lipe pred božjo sodbo in Stric Urh v Ljubljani. V vseh naštetih črticah Kmet najraje opisuje čudaške ljudi, originale, kakršnih je še danes dosti zlasti na kmetih.

Tretjo daljšo povest je prinašala »Družina« vse leto 1956 pod naslovom Poročni venec. V njej opisuje prizrčno lepo ljubezen med Pavlo in Stefanom, toda božja volja je hotela drugače. Na poti k poroki se je Stefan ubil, Pavla pa je šla v samostan. — Tri svoje zgodbe je objavil tudi v Tedenski tribuni: Bobnarjev škrat (1953), Zgodba o ciganski ljubezni (1955) in Drnulčkova palica (1956).

Več njegovih črtic in krajših povesti je izšlo v Novi poti: Gloriola (1955) je črtica, v kateri pretresljivo opisuje smrt dekana Gomiljska, ki so ga Nemci jeseni 1943 ustrelili nad Dobričem; Utrinki (1956) so spomini na vojna leta, leta strahote; Težka zgodba je s humorjem napisana zgodba o Petelinkarjevem Francetu, ki je v vas prvi pripeljal radio, pa se mu je pokvaril, da se ni nikoli več oglasil; Grenak spomin (1959), Tista pomlad (1959). V Novi poti je objavil tudi Spomine, ki ne minejo (1960), spomine na svoje potovanje v Ameriko; Martinovanje v Borštu (1962) je odlomek iz povesti Dom pod Borštom, ki je izšla lani kot 115. zvezek Slovenskih večernic. Ob izidu te knjige smo mu želeli: Naj še mnogo piše! Vihar v gozdovih Šumberka nad rojstno hišo, pomlad v rebri pod starim gradom, poletje ob Krki in jesen med zidanicami v Borštu, pa očetove zgodbe in lastna moč naj mu navdihnejo še katero povest! Prezgodnja smrt mu je iztrgala pero iz rok in tako smo ostali prikrajšani za marsikatero povest in črtico, ki bi nam jo še lahko napisal. A to, kar je napisal, ne bo ostalo pozabljeno, saj je v svojih delih risal žive ljudi in nam na slovenskem literarnem zemljevidu odkril novo pokrajino. Kmet je tako kot pisatelj kljub prezgodnji smrti vendarle častno in dobro izpolnil svojo nalogo. Ni napisal velikih romanov, pač pa dela, v katerih bodo večno živeli njegovi rojaki s svojo ljubeznijo do zemlje, do vinogradov in zidanic, s svojim trdim delom, s svojimi tegobami in veseljem, in v njih bo enako živel on sam, živel bo v srcih ljudi, ki bodo radi prebirali njegove povesti, pisane v klenem, domačem in pristno kmečkem jeziku, se iz njih bogatili in se učili ljubiti delo in domačo zemljo.

Mihaela Jarc

Leopold Stanek

KMEČKO POLETJE

Neznano
si izposoja razprta usta
širokih vetrov,
nihče ne sanja, nihče ne sanja.
Toliko rjavih rok,
razpokane prsti,
zrelega,
zorečega,
vsajenega,
toliko težkih stopinj,
mukanja živine,
samote molčanja.
Sosedje življenja in smrti,
popotniki brez potovanja,
češčeniki juter, poldnevo in večerov.
Zemlja oznanja,
zemlja oznanja.

OB MORJU

Do zore
sem obredno čakal,
da je oseka
odnesla mulj z nesnago,
naplavino
minulih dni
s starimi miti
in podobami smrti.

Jutro strmi
s steklenim očesom
v nasedle alge, školjke
in mrtve ribe,
ki na umazani morski travi
hrepene čakajo
plime novega dne.

Pogašeno ognjišče

(Božična čuja tli)

Nekaj dni pred božičem se je gospodar opletal po gozdiču in si ogledoval stare hrastove šture. Izbrati mora debel, okrogel panj, da se bo prilegel za božično čujo¹. In ko ga najde od sončnega kraja, ga previdno izrije, odkoplje in odmeri.

»Da veste, ta bo ta prava čuja, okrogla, trebušasta z vdolbinami, ne se je dotaknit',« svari domače in z mašankom² očisti štor mahov in lišajev.

Na sveti večer, ko gubance pečejo, prenesejo moški težki panj v hišo in ga položijo sredi ognjišča pod kaminom, ki ga zaokroži napa³ kot baldahin nad svetiščem.

»Le počasi, čuja je treba znat' ložt',« se ponaša gospodar in pomakne vzglavnik, star železen panj, malo nazaj.

Že je sveti večer objel vso hišo in družino. Pod večer stopi gospodar k ognjišču in prižgē. Čuja zapresketa, zagori, da poskočne iskre odletajo pod kamin, potem se umiri in skrivnostno tli.

Domači posedejo na bančo⁴ k ognju, otroci na klopice, gospodar kar na rob ognjišča, le gospodinja in hčerke imajo še opraviti po hiši, največ pri vinkli⁵, da z mlincem zrvnajo testó in nadev, potem z dolgim loparjem zrinesejo hlebce v veliko peč, vzdano poleg ognjišča. Na tlečo čujo pokladajo polena, razkolke iz češnjevih, češpljevih in drugih posekanih dreves, da zagori drugi, le navaden ogenj. Čuja je namreč samosvoje žarišče, ki ga ne uporabljajo za kuhanje kosila, polente, večerje, zdaj služi za vzglavnik namesto železnega panja. Koliko spoštovanja — svetósti božične čuje!

Medtem že prinese mati tulec⁶ orehov, pitunih⁷ lešnikov, sladkih suhih fig. Otroci zagrabijo, terejo orehe, lešnike drobijo z zobmi, igrajo »špik al' soda.«⁷ Prisede še starejša hčerka, vsa žareča v svitu živahnega ognja. Premlevajo dnevne marnje, pletejo, šivajo, berejo, se škarcirajo,⁸ posebno stari sosed, samcat, invalid, ki se je prišel ogret, zna pripovedovati lepe pravce in otrokom takó odpirati usta in oči, da jim iz njih kar raste brezkončna radovednost.

Izpod čuje zgrebejo živo vóglje⁹ — táke žerjavice nikdar ne da štedilnik — in ga dajo pod trpiž — tronožni železni nastavek, da scvrjejo mulce¹⁰ ali krvavice, tudi žuč, žolco, pozneje spečejo še kostanj marón, v veliki zvrtni ponvi ga stresajo in obračajo nad nemirnim ognjem, da večkrat prepečeni rumeni maronček z veselim pokom poskoči iz ponve.

Pok! Še otroci ponovijo kostanjev strel. Medtem je oča dal na panj veliko bučo,¹¹ ki se je v uhu že okrnila, da je povreto vino zadišalo iz nje. V jamice grbančaste čuje postav-

ljajo lončiče, v njih zmornijo¹² vino ali zavrejo mleko. Rumen maronček — rumena rebulical! Vonj in slaj ščegetata v nos. Pok! Spet je oživel maronček. Pok! Spet so otroci v smehu odskočili.

Čuja je zacvrčala.

»Slišite,« se je oglasil sosed, »slišite cvrč? Veste, takó je: čuja ima glavo in vozle, ki vežejo veje. Na vozlu, kjer zraste veja, je cvrč, ker ravno na tem mestu čuja cvrči.«

»Večkrat daje cvrč plavkast plamen od sebe,« dodaja oča, »kakor bi uhajal nekakšen plin. Pri tem pravijo, da je cvrč potegnil božjo streló náse in da je ta moč od elektrike?«

Čuja je zapela.

»Kakó veselo poje,« se razvname starejša hčerka, »zdaj visoko, zdaj nizko, zdaj zateglo, zdaj trémolo, kot da se glas tresse.«

»In čuja, če poje, lahko družina pričakuje gosta, da veste,« pristavlja staroverni sosed.

»Zapeli bi eno božično, zapeli. No, otroci, katero znate?« jih mati bodri in sama se poskuša z obrabljenim glasom, kot bi udarila na stare pokrivače.

»Znamo, znamo,« se zaderejo paglavci, »tudi tisto, ki smo jo zapeli namesto Kaj se vam zdi, pastirci vi, tisto, Božična čuja že gori — pri Neti Cérkavi ali to drugo Božična čuja že gori, Karleto Nut' lovi. Orehe in lešnike so nam metali v hrbet, ko smo zbežali.« Veter se zakrohoče v kaminu in vsi na račun Karlota, ki je lovil svojo hudo ženo Nuto po gási, poredno zahihitajo.

»Bolj pomembno je tóle,« važno pomežikne sosed, »da če čuja pregori in se na sredi prekolje v dva dela, se domača hči poroči še tisto leto.«

Starejša hčerka pri tem močno zardeči, še bolj kot goreči ogenj iz plamena, pa si ni dala dvakrat reči, vzame pihalo, enkrat je bilo brézovo, zdaj železno, se napihuje v lice kot bunkica, da bi od smeha počila in z vso silo piha in piha v ogenj.

»Še bolj, še bolj,« jo podrezajo vsi, zraven potresajo čujo, da bi ja kmalu zgorela na sredini in da bo ohcet v letu.

»Ne morem več,« se dekle zasopla seséde na bančo.

V zadnjem kotu ognjišča izpod kamina visijo leskove raklice, že ves advent jih otroci sušijo, iz njih stéšejo fagle,¹³ jih pomažejo z gorečo smolo, prižgejo, z njimi bodo zleteli okrog kresa, ki ga z brinjem in robido zanetijo na bližnjem bregu, na predvečer svetih Treh kraljev, pred mal'bož'čem.

»Kirje lájson, Kriste lájson!¹⁴ Malo kočičev,¹⁵ púhno¹⁶ otročičev!« Že oponašajo póbiči, kakó bodo kričali okrog kresa.

»Za nalogo napišite vse to,« jih prigovarja mati, »zdaj se zapisujejo vsi ljudski običaji.«

»Prav ima mati,« podžiga sosed, »pa še to dodajte, da so Nemci prvi začeli prižigati božično drevesce, Srbi, da za njih božič častijo bádňjak, tudi goreči panj, potem Furlani, da kar obožujejo njih »čepo di natale«,¹⁷ božični drevesni panj ali čok, ki ga na sveti večer otroci trkajo in zraven prosijo, da dobijo božično darilo. Potem beremo v starih bukvah, da so enkrat prav v starih časih o božiču stavili na ogenj šibine vinske trte, suhe šibe, bogvé zakaj? Potem ...«

Božična čuja je začemela.

Otroci že čemijo, zdéhajo, šoštar jim šiva oči, tudi oča, mati, čee kimajo, dremljejo, veter ponočnjak v kaminu šepetá, mucek ob pepelu préde, po hiši se plazijo čudne sence, božična čuja kakor da tiho snuje, se odeva s pepelom. A dekle jo podžgé »Ki spiš čuja?« in starina spet zacvrčí in budí dremajoče. Polnoči.

Na mah se vsi zganejo in stegnejo. Gospodinja hitro polije sveto drevó z vrelim vinom, vsi strmijo v čujo, kam se dim obrne, kam ga veter požene?

»Od tiste strani, kamor se dim obrne, pride fant v to hišo po nevesto,« na tihem si jo starši želijo.

In še potcajo blagoslovljeno čujo s kljukcem,¹⁸ z zakrivljenim foučem, da se iskre razletijo in da se v teh iskrah pokažejo neka znamenja, posebno, če se pomešajo s pepelom.

»Pa je tudi res,« zagovarja sosed staro vražo, »kamor se te iskre s pepelom raznesejo, s tiste strani bo pritekla tuča.«

V tem je močno potrkalo na vratih.

Pripeli so veseli fantje z vasi voščít božič, podražít dekleta, zalít božično čujo in še da dobijo »šops«¹⁹ — pest orehov, lešnikov, fig. Vse zaživi, ogenj zaplapolá, obrazi zažarijo, božično veselje kipí z ognjišča v sveto noč.

Božična čuja je dogorela.

Vse do novega leta pa še do mal'bož'ča je tlela in kakor, da ni praznika brez nje, se je strnila z družino in ji je dopolnjevala obredno slavje.

Je čuja — božičnik, žrtvenik, poln skrivnosti, prerokovanja, na katerega pokladajo domači svoje želje, prošnje, upanja. Zdaj se drobí v pepel, ki ga odnesejo in potrosijo z njim gredice. Čuja iz zemlje, pepel v zemljo, njen duh na ognjišče, k ognjišču družinal!

Na vasi so se prikazali narodopisci, razkropili so se po bližnjih in dalnjih domačijah na popisovanje. Radovedni ljudje so še

Ob božični čuji. Foto Ivan Reya, Kozana v Brdih

bolj radovednim popisovalcem odprli vse hrame, izbe, shrambe, skrinje, podstrešja, kašče, kleti, hleve, ropotarnice. V čast jim je bilo, da so njih starine, zbledele spomine iz rodbinske preteklosti še zarisali in poslikali takšne, kot so v resnici.

»Zdaj nam pa pokažite, kje na vasi, v katerih hišah imajo še odprta domača ognjišča, ker bi jih radi natanko popisali, preden še zadnja zginejo,« so prijazni narodopisci, domoznanci, zgodovinarji, risarji poizvedovali, pri zvedavih vaščanih, ki so se spogledali, kakor da je to vprašanje prispelo prepozno? Ali niso že vsa ognjišča podrla? In vendar ...

»Je še eno, je góri za bregom, Zabrégarca ga še ima, pa še prav to staro, nizko, z lesenim robom, s podolgovato napo, kot nekoč, ki niso imeli štedilnika niti gospodje. Potem pa je še eno, res lepo ognjišče tam v opuščeni hiši od nekih posestnikov, ki so se izselili, še dobro ohranjeno z železnim panjem na dve stranici in z okroglo napo, le da je zdaj vse zarjavelo, ognja da ni več, hiša je zaprta,« so jim vsi vprek pojasnjevali, starejši se potožec, ker ni več ognjišč, da bi se mogli do dobrega, ves život in noge pogreti.

V tem je pridrčal avto med vaške bajte, da je zableščalo naokrog, a zdelo se je tako nenavadno, kakor če bi zapeljal kmetski voz na mestno ulico. Ustavili so se pri lepi hiši, izstopili so dve dekleti in postaven fant, ki je šofiral. Iz hrama je prihitela mati in si brisala od pranja mokre roke, s polja se je počasi približal oče, ves od zemlje po obleki in dlanéh. Otroci so po službah, ena hčerka v tovarni, druga je učiteljica, sin je pri podjetju, ima že fičkota, doma pa je še bratec, vsak dan hodi na daleč v trgovino se učiti za vajenca. Stari nekaj godujejo, samo se tega niso niti domislili in otroci so jim prišli voščiti vse to dobro, zvečer se morajo že vrniti.

»Joj, kakó se je v naši hiši lepo spremenilo, žbatafur²⁰ smo predelali in razširili, malovredno ognjišče smo podrla, je že požrlo preveč drv, štedilnik vse bolj pogreje prostore, da se toplota kar preliva — ali ne,« sta dekleti tlesknili z rokami z manikiranimi nohti, se usedli na nove dvobarvne stole k mali mizici, z rožnatim prtom pogrnjeni in objemali kmetsko mamico, ki ni vedela ali bi se počutila srečno ali ne gledati to gospojščino.

»Nova kredenca, na nji vaze, po stenah modre slike iz žurnalov, v kotu na polici radio, pozneje se še televizor počasi znajde, da vam ne bo dolgčas,« je dobri sin potrepljal očeta, »vam mati pa še pralni stroj.«

Oče je z dvournimi očmi pogledal po hiši in otrocih. »Kaj bi vam rekel? Po starem ognjišču se mi toži, kakor da bi zapravlil dedi-

ščino naših prednikov, naših teh starih; rod za rodom se je grel ob njem, kot ogenj, ki visoko gorí je rasel, nam je bilo toplo tudi pri duši, ko smo se zbirali okrog ognjišča pod kaminom vsak dan, vsak večer, najraje pozimi, ko se je goranji veter zaganjal z brega v vas in skoz kamin silil še k nam. Saj je bila tu prava posvetovalnica, na ognjišču smo imeli družinske seje, da smo si vse povedali in če je bilo potrebno, tudi skregali smo se, pa se je kmalu vse skadilo v dim. Kaj praviš ti, mati? Zenske so vedno bolj napredne kot mi zastárani moški, starokopitneži.«

»Še veš, ko si hodil k meni v vas? Kakó smo se ženili na ognjišču pod nápo. Kamin je vlekel na ušesa, veter, ki je z nami vasoval, pa je odnašal vse, kar smo si srčnega povedali, v gluho noč, da niso slišale sosede,« se je z lici in očmi smejala mati in vsi za njo, »in potem ne mislite, da smo na ognjišču samo kuhali in cvrli, mrvali²¹ smo še sirk,²² lúščili fižol, túkli mleko, pod pepelom pekli pogače, enkrát smo še predli vuno na kolovratih, kaj vse je moralo prenesti ognjišče! Vam mladim ne gre v glavo, da je bilo na ognjišču skoraj pol življenja, pa še pestovala sem vas pri ognju, pogrela plenice in vas gorke dala v skúševje.²³ Ko ste odraščali, ste se premetavali po banči, z velikimi očmi ste poslušali pravce in zgodbe in zijali v kamin. Ali niste vsega tega napisali v šolskih nalogah? In potem še to, dragi moji, na ognjišču smo zvečer navadno pomolili, vi ste kmalu zadremali. Pa zdaj, še dremate?« jih je mati napol očitajoče s strani ošinila.

»Starost, starine je treba vedno spoštovati,« je modroval oče, »tudi stara ognjišča, prav iz spoštovanja razstavljajo zdaj po muzejih, videl sem jih ravno tako, kakor je bilo naše, tudi po gostilnah, hranijo jih za staro svetinjó, sicer že pogašena, ampak za okras v modernem prostoru. Dol v Furlanijo po-

Leopold Stanek

ZIMSKA NOČ

*Lovi se mrak na sneg poljan.
Zaman — vse belo sred noči.
Le tam nekdo stoji.*

*Morda v obupu gleda v noč.
Je meni zlo naklepajoč?*

*Tedaj mi lunica z neba
razjasni stvar: ah, saj sta dva!*

Tako v noči skrit je dan.

glejte. Velika napa z rožnato zavesico, na napi vseh vrst pisane posode, zraven na steni še skledovnik z zemljinimi lonci in skledami, na njih malerije in koliko drugih reči, ki ste jih vi mladi zavrgli. Enega pa le ne morete zavreči, zemlje ne morete, zemlje.»

»Pa ste le prekopal stare brajde v novine, v nasade,« je smeje pripomnil sin.

»Vse se presnavlja, res, ognjišče se je umaknilo, zemlja pa je ostala ista, zemlja ne zastari. Vi ste odleteli od nje in tako še vedno lahko rečemo, da ste se odtujili rodnemu ognjišču. Odleteli ste z vešpami, mópedi, lambretami, fičkoti! Kdo bo za menoj oral, kdo bo prižgal ogenj v hiši?«, tako je oče končal svojo, najbrže zadnjo pridigo, se prestópil z bučo v klet in prinesel starega vina, boljšega od novega, da so z mešanimi občutki zalili vihravo, motorizirano mladino z modro ustaljeno starino, a je na koncu rebulica le združila vse v toplém družinskem objemu.

Morda so mislili: kdor še resnično dojáme čistiljivost ognjišča in preprostost ljudskih običajev, ga rodna zemlja ni izkoreninila, še visi na njej, vâjno greblje, še mrê nepokvarjen za domačim ognjiščem — danes pogajšenim.

Ludvik Zorzut

1. drevesni štor; panj; 2. manjše široko rezilo za les; 3. lesen obod — obrobnik (četvero — večkoten ali okrogel), veže dimnik nad ognjiščem, podoben polici za pokladanje posode. Banča je velika lesena klopa ob ognjišču, s hrbtom naslanjačem in s stranicami; 4. lesena skrinja z vrhnim pokrovom za moko, spredaj s predali; 5. iz vrb spleten okrogel košek za shranjevanje orehov, lešnikov; 6. debelih, plemenitih; 7. igranje z orehi — vrhnji ali spodnji del vprašuje eden, drugi ugiba; 8. se šalijo — iz ital. scherzare; 9. oglje; 10. sladke krvavice z rozinami; 11. majolka; 12. napravijo mlačno — iz staroslov. morno — mlačno; 13. baklje; 14. Kyrie eleison...; 15. posušenih jabolčnih ali brusničnih komadčev; 16. polno; 17. cepp di Natale — božični čok; 18. furlanski fovč z večjim zakrivljenim rezilom; 19. božično darilo — šop orehov, lešnikov, fig; 20. poseben manjši prizidek z zunanjam ali notranjam dimnikom — manjši prostor samó za ognjišče, povezan s pritličjem hiše; naziv iz furl. »sbatere fur« — pahniti ven — izpah; 21. luščili; 22. koruza; 23. koruznica.

Kolednik

Zopet je bil božič. Pastir Suskewiet, ki je vsako leto igral s Schrobberbeeckom in Pitjevogelom svete Tri kralje in so vsi trije šli z zvezdo iz lepenke, pojoč lepe stare pesmi, od kmetije do kmetije, je ležal bolan v postelji in nad njim je bila senca smrti. V kotu je bil prislonjen na steno drog s pisano zvezdo in tam je visela tudi pločevinasta krona.

Ležal je, kakor navadno, v ovčjem hlevu.

Skozi majhno okence poleg postelje je lahko gledal daleč po zasneženi pokrajini, nad katero je kakor srebrna vretenica tkal mesec lepo zvezdnato obleko.

Bilo je prvič, da ni mogel za božič spremeljati svojih dveh tovarišev, ki sta sedaj, dasi sta bila le dva, še vedno pela: »Na nebu zvezda zablesti, po njej Bog kliče kralje tri...«

Od čudeža lanskega leta, ko so na svoji poti srečali komedijantski voz, našli tam uboga goveda moža in mlado ženo z novorojenim otrokom in jih je nepojmljiva sila primorala, da so pokleknili in dali vse, kar so nabrali, denar in jestvine, je postal Suskewiet drug človek. Jasno je čutil, da je bil ta otročiček Bog, ki pride vsako leto o božiču za en dan zopet na svet. O, dobro se spominja, kako so zašli v sveti uri, kako so videli migljati lučke pod ledom kakor goreče svetilke, kako so slišali v zraku brneti čebele, kako so se bali in kako so v hipnem razvnetju, ne da bi se zmenili, dali svoje težko pridobljene groše in vse, kar so nabrali.

In, ali niso slišali, kako je odgovoril ubogi mož, ko ga je vprašal Pitjevogel za pot: »Pot je tu!« Seveda je bila sveta Družina. Pripo-

vedoval je o tem župniku, a ta ga je brr-brr odpravil skozi vrata in cerkovnik je dejal omalovažujoče, da je ovčar tako samo najdenec in da so mu možgani primrzni.

Kjerkoli je pripovedoval, da je videl sveto Družino, so se mu smejali; njegova tovariša sta kmalu pozabila lepote one ure. Če sta se kdaj spomnila tistega božiča, sta pač dejala: »Čudno je bilo, res čudno,« drugače se pa nista menila za to in sta grešila vsak dan bolj, da bi si pridobila denarja in brinjevca.

Suskewiet pa je popolnoma spremenil svoje življenje. Že od nekdaj je tlela v njegovem srcu iskra pobožnosti, sedaj pa se je razžarila v bel plamen, ki ga je spravljal v nebeško zamaknjenost.

Zanemarjal je svoje telo in pozabljal oskrbovati svoje ovce.

Preklečal je cele ure pred kapelicami na polju, pel pobožne pesmi in molil otroške molitvice.

Delal je tudi pokoro, da bi se očistil prejšnjih grehov, in ni ga bilo mogoče zadržati, da ne bi šel presekat ledu, ko je zmrzovalo, in se postavil z golimi nogami v mrzlo vodo.

Ko je šepal za svojo čredo, je vedno molil rožni venec, in če se je menil s kmeti, ni bilo več govora o vremenu in krompirju, temveč o Materi božji in o Jezuščku in o temi greha.

Ljudje so ga prej imeli za omejenega, sedaj pa so govorili, da je popolnoma zmešan, in so se ga ogibali. Kar je pripovedoval, se jim je zdelo dobro za župnika, ne pa za nekoga, ki je hodil po svetu v navadni obleki kakor oni.

Z velikim hrepenenjem je čakal Suskewiet na novi božič. Shranjeval je zvezdo in jo vsako leto olepšal. Tudi tokrat jo je prelepil s pisanim in srebrnim papirjem, v katerega je bila prej zavita čokolada, in jo okrasil z zlatimi rožami, ki jih je hranil po neki zlati poroki. Visokega klobuka ni hotel več dejati na glavo, ker si je dal napraviti pri kleparju iz kosa pločevine, ki jo je našel, veliko zobčasto krono. Ta mu je lepo pristojala. Vprav je pripravljaval te stvari, ko sta prišla njegova prijatelja, da pogledata zvezdo, ker sta slišala, da bodo še drugi trije kralji hodili okrog; ti imajo baje zvezdo z bakrenim zvončkom in bodo torej več dobili.

Suskewiet jo je pogledal od strani in rekel: »Z zvezdo pojdem samo, če damo ves denar in vse jestvine, ki jih nabereмо, revežem.«

»Ali si znorel?« je zaklical Pitjevogel, ribič-jeguljar.

»Ali nismo sami revni dovolj?« je vprašal Schrobberbeek, krmežljavi berač.

»Ne,« je dejal Suskewiet, »vse, kar imate, morate dati Bogu in revežem.«

»Potem ostanem doma,« je rekel Schrobberbeek.

»Ali misliš, da si bom za druge izpel dušo iz telesa? Enkrat sem bil tako neumen, drugič ne bom!«

»Nekaj boljšega vem,« je rekel zviti Pitjevogel, »napraviva si sama zvezdo; ali misliš, da tega ne znava? Zbogom, prismojeni Sus!«

»Napravita, kar hočeta,« je zaklical ovčar za njima. »Toda s to zvezdo, s katero smo videli Boga, ne bošta beračila in nabirala denarja, da bi zopet grešila.«

Nebo je mlelo prvi sneg na zemljo in Suskewiet je bil poln nebeške blaženosti. Sam je hotel iti od kmetije do kmetije, da nabere denarja za reveže.

A zbolel je in ni mogel vstati z ležišča.

Božič se je bližal. Ovčar je sprejel zakramente za umirajoče. Videl je, kako je prihajal in zopet odhajal župnik v koretlju z zlato štolo. Zvečerilo se je in mesec je prišel na nebo, da si ogleda beli svet.

Solze so tekle Suskewietu čez bradato lice, ker ni mogel praznovati božiča v korist revežem. Stiriintrideset let je pel svoje pesmi, sedaj se mu je bližala smrt.

Ljudje s kmetije so nekaj časa sedeli pri njem, ko pa je nekoliko zadremal, so zopet odšli v hišo, kjer je gorel božični panj in so pekli skladanike in potice. Otožno je poslušal njih veseli hrušč. Piščal se je oglasila in pesmi so zazvenele.

Vedel je, da bo umrl, in milo je prosil Boga, naj mu da še enkrat doživeti sveto uro Jezusovega rojstva.

F. Timmermans

Prvošolec

(Iz zbirke »Živi mejniki«)

Tri leta po birmi je Boletov Rudi dovršil četrti razred na štirirazrednici v bližnjem trgu. Tam so tudi poučevali nemščino, ki je bila tedaj neobhodno potrebna za nadaljnje šolanje, kakršnega je imel v načrtu župnik, Rudijev birmanski boter. S tremi drugimi Podgorci, ki so tudi nameravali zlesti nekam više iz podgorske globeli, v kateri leži vas, je pešočil dve uri v oddaljeno trško šolo in jo zaključil s prav dobrim uspehom. Po pravici povedano: če bi nemščine ne bilo, bi bil odličnjak. Kljub temu ga je učitelj pohvalil na proslavi ob sklepu šole in mu ob izročitvi spridevala napovedal, da bo v gimnaziji lahko izdeval, če bo priden in vztrajen.

Lahko, toda... Boletovi domači so imeli tehtne pomisleke proti gimnaziji. Oče zaradi stroškov, seveda. »Mestne šole so drage,« je poudarjal dosledno. »V Kranj, kamor bi rad, ne boš hodil peš kakor v Trzič, s kosom kruha in zalogo sadja v torbi poleg knjig in zvezkov.« Mater pa je poleg tega skrbelo še to, da sinko, prepuščen sam sebi, ne bi v mestu zašel v slabo družino in se v njej izpridil in

pokvaril, kakor se je že prenekateri študent z dežele.

Tu je posegel Rudijev boter vmes in na mah navdušil Boletovo mater za svojo zamisel, mati pa je naposled potegnila za sabo tudi omahujočega očeta — in Rudi je šel v gimnazijo. Pa ne v Kranj, kamor je bil doslej stremel, temveč malo dalje.

Tisto leto namreč je bil dograjen škofov zavod v Št. Vidu nad Ljubljano in jeseni v njem odprt prvi razred prve slovenske gimnazije. In v ta zavod je Rudijev boter spravil svojega varovanca. Sprejeli so ga tako rekoč izjemoma, že po opravljenih sprejemnih izpitih v poletnem roku. To pa zato, ker prej ni bilo doseženo soglasje Boletovega očeta. Tega sta morala mati in župnik večkrat oblegati in prepričevati o potrebi stroškov. Iz nič ni nič! — »Veste, oče,« je govoril župnik, »če bi ne vedel, da ga damo v dobre roke, bi vas ne nadlegoval. Rudi se bo gotovo pridno učil in vam delal veselje ter tako vračal svoj dolg za vaše skrbi in stroške. Sam pa se bo še v poznih letih rad oziral na zavod,

ko se bo vozil mimo, na to veliko hišo, ki je stala škofa milijon goldinarjev.«

Milijon goldinarjev!... Boletov oče ni znal ne brati ne pisati, a računati je znal dobro. Na pamet. Ga je življenje naučilo. In tako si je milijon predstavljal dovolj nazorno iz lastnih izkušenj. Ko so pred tremi leti možili najstarejšo hčer, Mico, ji je bilo treba dati doto, napraviti balo, pripraviti gostijo. Vse skupaj je Boletovega očeta stalo okrog tisoč goldinarjev. Zdaj pa vzemite tisoč nevest in vsako obdarujte s tisoč goldinarji... To znese hudirjevo veliko vsoto, kajne? In v taki milijonski novi hiši hočejo, da se šola in vzgaja Rudi, Boletov najmlajši sin? Pa naj bo! Pa poskusimo za eno leto.

Tako je Boletov oče privolil in župnik je takoj napisal prošnjo v njegovem imenu. Zapoznelega prosilca so sprejeli, ker ga je toplo priporočil podgorski župnik, Rudi je imel lepo spričevalo, največ pa je zalego zagotovilo, da bo oče plačeval za sina popolno oskrbovalnino — štirideset kron ali dvajset goldinarjev na mesec.

Boletov oče se je sicer popraskal za ušesom, kadar se je zamislil v ta grozeči neselek, ki ga bo treba odriniti desetkrat na leto. A zdaj je, kar je. Če je dal besedo, bo plačeval. Bodo že nekako, z božjo pomočjo, če bo sreča in zdravje v družini in pri živini, spravili skupaj denar za to obvezo. V Rudijevo dobro. Naj pokaže fant, kaj zmore. Čez leto dni se bo videlo, kako bo nadalje z njim. Če se ne bo izkazal, bo moral latinske šole obesiti na klin in se lotiti česa drugega. Tako je bilo rečeno, jasno in odločno, od samega začetka. Torej, Rudi, drži se, če hočeš, da bo kaj iz tebe!

Začetek njegovih študij ni bil hvalevreden. Ze pri sprejemnem izpitu ga je malo polomil, namreč iz nemščine. Pismo naloge je slabo pisal. Zato ga je profesor popoldne tistega prvega dne tudi ustno preizkusil. Branje je še nekam šlo, izražanje, se pravi prevajanje na nemško pa tako, tako... Z napakami in pomanjkljivostmi. Izid! — »Pogojno te sprejememo v prvi gimnazijski razred. Če ob prvi konferenci ne boš pokazal napredka, te pošljemo v pripravljalni razred v našem zavodu. Torej, dečko, od tebe in tvoje pridnosti je vse odvisno.«

Tako mu je povedal tisti profesor po kratkem posvetovanju z izpitno komisijo. In tako je Rudi povedal tudi očetu, ki ga je že nestrpnost čakal na hodniku, ker se mu je mudilo na vlak.

To je bilo sredi septembra. Do konca tistega meseca je pa bilo treba že pokazati, kaj si se naučil in kako obvladaš zlasti tiste predmete, ki so bili čisto novi. To je bila predvsem latinščina. Najvažnejši predmet na tedanjih gimnazijah. Sedem ur na teden! In

ravno latinščina je Rudiju zasekala prvo in bridko rano.

Učil jo je tisti profesor, duhovnik — v zavodu so bili vsi profesorji in vzgojitelji ali prefekti duhovniki — ki ga je bil pri sprejemnem izpitu spraševal nemščino. Zdaj je Rudi že vedel, da mu je Luka ime in da je iz Kamne gorice doma. Torej profesor Luka je bil sprva nekaj tednov Rudijev razrednik in je po svoje zasekal tisto rano in po svoje pripomogel, da je Rudi še pravočasno in s tekmovalno vneto v gimnaziji poprijel.

Gospod Luka je bil namreč strog in zahteven profesor, vse bolj kot so učitelji na ljudskih šolah. To Rudiju sprva ni šlo v glavo. On se tisti prvi mesec kar ni mogel zživeti v nove razmere, v novo družbo, v novo šolo, v nov način razlage učne snovi. Za vsak predmet drug profesor, vsak drugače uči, drugače izprašuje, vsak ima nekaj novega, svojega.

Vse te spremembe je moral Rudi šele vase sprejeti, v sebi prekuhati in prebaviti, preden se je prav zavedel, kje pravzaprav je in kaj vse se od njega zahteva. On, kmetijski sin, je bil iz precej konservativnega testa znaten, ki počasi vzhaja, bodisi ker ima v sebi premalo kvasa ali pa ker je mlinar moko slabo zmel in ji pustil preveč otrobi. Skratka, Rudi je bil spočetka takih misli, da bo šlo v gimnaziji tako kakor v ljudski šoli: vse se bo lahko v šoli naučil, od razlage, večkratnega ponavljanja in utrjevanja obdelane snovi; doma bo napisal ali prepisal samo naloge in se naučil kakšno pesmico na pamet.

Pa se je uštel. Najbolj pri latinščini, kjer se je polagal temelj veliki zgradbi. Kako bo pa stala, če bo stala na pesku, ne pa na trdni skali? Tako je večkrat poudarjal gospod Luka, ki je bil dober, a zahteven profesor. Imel je svojo metodo: najprej ponoviti, potem iti naprej! Hkrati se je sproti prepričal, kaj komu manjka, kdo lenobo pase, ne pazi in ne sodeluje pri pouku, kot bi moral.

Med temi je bil tudi Rudi. Nekajkrat že ga je razrednik zalotil, da ne pazi in zato ne zna, kar bi moral znati; nejevoljen je zmajal z glavo, si popravil zlati ščipalnik na nosu, pograjal učenca in ga spodbudil k pridnosti. Rudi pa, kakor da nima ušes. Ko še zmeraj ni znal brez napake in cincanja sklanjati samostalnika »mensa«, je gospoda Luka pograbila sveta jeza; prijel je učenca s strogo stjo, kakršne Rudi ni bil vajen. »Ti, poba!« je zavpil nad njim in planil izza katedra na sredo odra, kakor da hoče svojim besedam, ki jih bo zdaj povedal, dati poseben pomen: »Če misliš lenobo pasti, se kar domov poberi krave past! Oče ne bo plačeval zate po dvajset goldinarjev na mesec zato, da boš ti pri nas samo jedel in spal in žogo zbijal na igrišču, učil se pa nič. Zadnjič te opominjam in pravim: sekira je že nastavljena na kore-

nine malopridnega drevesa, ki ne rodi dobrega sadu. Se je čas, da se poboljšaš in poprimeš, kakor je treba. Sposobnosti za to imaš. Če pa nočeš, boš po prvi konferenci frčal kot si dolg in širok nazaj na podgorsko gmajno krave past. To se bo zgodilo tako gotovo, kot je amen v očenašu, če... Si razumel, lenuh zanikrni! Sedi!»

Med to nevihti je Rudi skrušen stal v klopi in se držal deske z obema rokama, kakor bi se bal, da ne omahne. In ko se je napesled sesedel na svoj sedež, mu je sosed Ravnik iz Bohinja na pol glasno počital: »Uh, ti Bole pa tudi nikoli nič ne znaš!»

To je sodu izbilo dno. Zdaj ga bodo še sošolci zmerjali z lenuhom... je obupan pomislil Rudi.

Na srečo je bila tista huda ura dopoldanskega pouka zadnja, drugače bi Rudi ne vzdržal v šoli. V nekakšni omedlevici je čakal konca. Ko je pozvonilo in so odmolili po končanem pouku, so se gojenci po predpisanem hišnem redu zbrali na obeh straneh dolgega hodnika v pritličju in mirno odšli v učilnico v prvem nadstropju. Tam je Rudi odložil knjige na pult, hitel v stranišče, se zaprl v kabino in se bridko razjokal, razjokal od presilnega ponižanja in sramote, ki ju je doživel vpričo vsega razreda. Seveda — po zaslugi, to si je moral priznati. Spoznanje in priznanje je pa prineslo tudi kesanje in trden sklep.

Ko se je tako izjokal in vso grenkobo svoje duše pretopil v solze, mu je odleglo. Tedaj je šel sam vase in se iskreno pogovoril s svojo dušo. Ta mu je velela: Grožnja gospoda razrednika se ne sme uresničiti! Kaj bi sicer doma rekli? Kaj bi boter rekel in kaj Podgora, če se Rudi nekega dne po prvi konferenci prikaže doma in ostane doma...?

Mesec dni pozneje je bilo najhuje mimo, tako da Rudi ni imel več strahu pred prvo konferenco. Ta je minila zanj brez nepovoljne ocene. To ga je spodbudilo, da je svojo učno vneto še stopnjeval, tako da se mu ob polletju prvega spričevala ni bilo treba sramovati. S ponosom ga je lahko pokazal doma in botru. Župnik se je nasmehnil, ga pohvalil in dejal: »Saj bo šlo, Rudek, kajneda?« — »Zakaj ne bi šlo, saj ni nič težko,« se je odrezal Rudek in botru zaupal v nadaljnjem pogovoru, komu se ima pravzaprav zahvaliti, da zdaj ni več težko in da ima v latinščini celo hvalevredno. Boter ga je na vse to pridržal na kosilu in mu ob slovesu stisnil krogo v roko.

V drugem polletju ni imel Rudi z učenjem nobenih težav. Vse mu je gladko šlo, tudi zapleteni latinski nakloni in spregatev. Šolske naloge iz latinščine je pisal večidel odlično, nekatere celo z veliko začetnico. Tudi v drugih predmetih se je izkazal, razen v nem-

ščini. Tu je dobil red hvalevredno, vse ostale predmete pa odlično.

Takega uspeha Rudi ni pričakoval. Bil je pač skromen že od doma, pa tudi zavodska vzgoja je nenehno poudarjala skromnost.

Nič čudnega, če je bil Rudi hudo presečen, ko je ob sklepu šole izvedel od razrednika, da je prvi odličnjak v razredu in na zavodu. Kri mu je udarila v lica in ves zmeden je bil nekaj časa. Ko se je potem dobrega zavedel, kaj se to pravi, biti prvi odličnjak v razredu in v zavodu, se je nenadoma spomnil pesnika izpod Storžiča, ki je ob podobni priložnosti takole izrazil svoja srčna čustva:

»Dobil sem dobre klase in bil sem jih vesel,
domov grede sem vriskal, domov grede sem pel.«

Tudi Boletov Rudi je vriskal in pel in se že naprej veselil, kako ga bodo doma sprejeli s takim spričevalom, vsa Podgora bo zvonila in govorila: »Boletov Rudi je z odliko končal prvo gimnazijo!«

Tisto leto je poslal škof Jeglič, ustanovitelj zavoda in prve slovenske gimnazije ravnateljstvu in vzgojnemu vodstvu tole sporočilo:

»S prvenci zavoda moram letos romati v Lurd. Štirje najboljši mi bodo pomagali izpolniti mojo obljubo, ki sem jo napravil pred leti, preden sem začel zavod graditi. Takrat sem v Lurdu v votlini prikazovanja Matere božje izročil vso zadevo njej v varstvo in jo prosil pomoči, hkrati ji pa sveto obljubil, če zavod dogradim, da se ji pridem s prvenci poklonit in zahvalit. Ta čas je zdaj prišel. Zavod je, hvala Bogu, dograjen, prva šola je pri kraju, prvenci so tu. Določite torej tiste štiri, prosim, in mi sporočite njihova imena. 1. avgusta se odpravimo na pot.«

Tako je Boletov Rudi iz Podgore kot prvi odličnjak postal lurški romar. Z njim vred so bili izbrani še trije odličnjaki: Vinko iz Preske pri Medvodah, Mirko z Bleda in Blaže iz Kamnika. Za vodjo romanja je škof določil vzgojnega vodjo ali generalnega prefekta, kakor se je tedaj imenoval glavni vzgojitelj v zavodu. To je bil učen gospod, doktor bogoslovja in modroslovja, ki je govoril sedem jezikov in se je rad pohvalil, da je prepotoval že pol Evrope in Sveto deželo od konca do kraja. Vodstvo romanja, ki je potekalo skozi štiri države, je bilo torej zaupano večjemu in izkušenemu možu.

S takimi važnimi in veselimi novicami se je Rudi odpravil na prve počitnice. Na postaji, kjer je stopil iz vlaka, je v gostilni shranil lesen kovček, v katerem je imel obleko, perilo in druge potreščine, ki jih je moral imeti vsak gojenec. Naročeno mu je bilo namreč od doma, naj tako stori, bo že

pod večer ali jutri prišel kdo ponj z vozičkom, da ga mu ne bo treba nositi poldrugo uro daleč do doma. Tako je zdaj lahkih nog odhitel po bližnjicah proti svoji ljubi Podgori.

Doma so bili tedaj samo štirje od Boletove velike družine: oče, mati in dve sestri, bratov pa nobenih. Joža je že tretje leto cesarja služil, Janez pa prvo; Tine je hodil okrog po dninah, da je kaj zaslužil, Peter je pa delal pri mojstru, pri katerem se je izučil krojaštva. Domači so ga z velikim veseljem sprejeli in se ga niso mogli koj nagledati, študenta. »Videti je, da si zdrav!« — »Zrasel si, zrasel.« — »Obleka ti bo kmalu premajhna in preozka.« — »Kaj pa šola, kako se je pa ta končala,« se je naposled pozanimala mati in ga skrbne pogledala.

Rudi se je vzravnal sredi hiše, se ozrl po vseh s sijočimi očmi, tako da so domači že po njih uganili, da je dobro.

»Prva latinska šola, mama, se je končala kar imenitno, kot se je slabo začela. Prvi odličnjak sem na šoli,« se je pobahal Rudi in potegnil iz notranjega žepa sukniča v kuverti skrbno zloženo spričevalo. »Na, Anica, poglej in preberi na glas, vse je odlično, razen nemščine. Tako dobrega izpričevala ni imel nobeden drug.«

»Oo, tjada!« je presenečena vzkliknila mati in oči so se ji od veselja orosile. »To bodo tvoj boter veseli,« je še dodala in sedla k peči na klop.

»Seveda bodo,« je pritrdil oče mehko in usta so se mu nekam čudno razvlekla. Spomnil se je, kaj mu je dopovedoval župnik, kako bo Rudi odplačeval svoj dolg in očetu vračal za skrbi in stroške. Imel je prav ... Boletov Rudi! Bo menda le nekaj iz njega, če bo tako tudi nadaljeval.

Tako je pomislil oče, ponosen na svojega najmlajšega sina, a svojih skritih misli in ponosa domačim ni razodel. Prezgodaj se mu je zdelo. Samo spodbudil je sina, naj na tej poti vztraja.

»Pa to še ni vse,« je rekel Rudi in se nekam skrivnostno nasmehnil.

Vsi so ga vprašujoče pogledovali. Obe sestri, Anica in Francka, prva v šestnajstem, druga v dvanajstem letu, sta ga hkrati pozvali: »Na dan s skrivnostjo! Brž povej!«

»Ne uganete,« je odlašal Rudi, da so bili vsi še bolj radovedni.

»Kaj bomo ugabili, sam povej!« je prigovarjala tudi mati. Oče pa ga je samo pogledoval izza mize in potrpežljivo čakal.

»V Lurd pojdem, pa s škofom!« je povedal Rudi resno in važno in čakal, kakšen učinek bo napravila ta njegova najvažnejša novica.

»V Lurd, pa s škofom! O, tjada!« je spet vzkliknila mati kakor zmeraj, kadar je slišala kaj posebno imenitnega.

»Če je pa tako, je pa to res imenitna reč, s škofom iti v Lurd; saj to je daleč,« je še bolj ponosen menil oče.

Po južini je Rudi odšel v župnišče, da še botru pove veselo novico. Pa mu je ni bilo treba. Župnik se mu je prismejal nasproti in ga že v predsobi pozdravil takole: »Že vse vem, Rudek, kaj in kako je s teboj. Prvi odličnjak v zavodu, ki bo šel 1. avgusta s škofom na romanje v Lurd. Čestitam!«

»Kdo vam je pa vse to povedal, gospod župnik?« je vprašal Rudek ne malo prese-nečen.

»Dekan. Na dekanijiški konferenci včeraj v Radovljici. Stari gospod je ponosen, da sta dva odličnjaka, ki bosta škofa spremljala v Lurd, iz njegove dekanije. 'Čast in nagrada hkrati. Finis coronat opus.' Tako je rekel. Zdaj pa vse veš, Rudek, kajne?«

»Da. Po domače povedano: likof po končanem delu,« se je odrezal Rudek.

Župnik se je zasmel odgovoru in ga malo popravil. »Recimo, da je to mali likof, likof na temelju nove hiše v gradnji. Veliki pride pozneje, ko bo smrečica s pisanimi trakci in z zastavico krasila streho nad dograjeno hišo.«

»O, do tja je pa še daleč, dalje kot v Lurd.«

Zdaj šele se je župnik zanimal tudi za spričevalo. Ko ga je prebral, je razprl oči na široko, dvignil kazalec desnice in prebral na glas: »To spričevalo je državno veljavno z odlokom ministrstva za uk in bogočastje z dne 14. januarja 1906, števil. 48.639 ex 1905.« — »No, vidiš,« je pripomnil za sklep, »prvi razred knezoškofijske privatne gimnazije ima že pravico javnosti. Brez dvoma jo tudi vsi naslednji postopoma dobe,« je še dodal in vrnil Rudiju spričevalo.

Zadnjega julija je Rudi odšel na pot, na dolgo romanje, ki se je začelo naslednjega dne, zaključilo pa čez sedemnajst dni. Razumljivo, da se mu je vtisnilo globoko v mlado dušo in se ukoreninilo v njej kot živ mejnik do konca dni. — Naj bo ta kratka zgodba zapisana v spomin na šestdesetletnico prve slovenske gimnazije, ki je dala slovenskemu narodu veliko duhovnikov, izobraženih laikov in odličnih narodnih delavcev.

V. Fratin

KMALU JE POMLAD PREŠLA

*Zajbljev cvet se usiplje v gredo,
kmalu je pomlad prešla,
trava sili čez resedo,
lani si tod mimo šla.*

*Bleda je jesen cvetela,
bled si dvignila obraz,
še enkrat si zastrela
v srečo, ki je že odšla.*

Mihaela Jarc

Sinovi odhajajo

(Sodobna povest iz hribov. Ilustriral Lojze Perko)

Obsedeli so za mizo. Bilo je v nedeljo popoldne v oktobru. Gospodar Jakob je bil velik, širokopleč, osivelih las in trmasto odločnega obraza; bilo mu je šestdeset let. Njegova žena Helena, suha, visoka, velikih črnih oči, ki so otožno gledale v svet, je bila dve leti mlajša od moža, katerega je bolj spoštovala, kot pa ljubila. Njeni pogledi so drseli od moža na vse tri sinove — Jožeta, ki je imel petindvajset let in je bil po postavi in značaju izklesan oče, Zvonka, triindvajsetletnika, ki je bil visok, suh, molčec, bolj podoben materi s črnimi velikimi očmi in kodrastimi lasmi. Tretji je bil Peter, enindvajset let star, ki ni bil po značaju podoben ne očetu ne materi. Sosedje so govorili, da se je vrgel po nekem daljnem gospodarjevem stricu, ki je rad prepeval, plezal in ljubil veselo družbo. To je bila vsa Gornikova družina. Pred veliko vojno jih je bilo dvanajst pri hiši, ali štirje Gornikovi bratje so ostali po gorah, dva v mestu, sestre pa so se pomožile.

Dan je bil lep, sončen. V hiši so se pa prepirali, zdaj tiše, zdaj glasneje. Zakaj prepir, ko so se vendar do nedavnega radi imeli. Kdo je bil kriv te razprtije? Ali sosed, dekleta, ženitev? Ne, ne! Gornik bi takoj dal kmetijo Jožetu, če bi le hotel. Samo tri leta nazaj je bilo, ko so se še vsi radi imeli. Pomanjkanja niso trpeli. V hlevu je stalo sedem goved, v svinjaku so krulili štirje prašiči, kleti so bile polne mošta. V kašči žito, ajda in vse tisto, kar si gorski kmet sam z družino pridelal. Pa vendar...

»Premisli Jože, kaj govoriš. Ti si najstarejši in pametno bi bilo, da ostaneš doma. Kaj ti je bilo treba iti v tovarno. Saj jih je dovolj, brez tebe. Pol leta si že doli, pa še nisi spregledal. Lahko ti je sedaj, ko od doma nosiš hrano. Kaj pa potem, ko z materjo obnemoreva? Jože, s pametjo si se skregal. Če bi še živel moj oče, bi se za glavo prijel. Najstarejši si, pa tiščiš v dolino.«

Gornik je umolknil in pogledal ženo, češ kaj nisem prav povedal. Nato je z jeznim pogledom ošvrknil Zvonkoto, kakor bi hotel reči: za tebe mi ni, ti le ostani v dolini.

Jože je stiskal pesti in jih premikal po mizi.

»Oče, kaj me boste kar naprej učili. Za sedaj ni kaj reči. Na žagi se le zasluži. Žene ne veseli biti v hriboh. Tudi ona dela na žagi. Kruha nikomur ne odjedam, ker delavec manjka. Gre za to, da bi mi dali sto kubikov lesa, da si sezidam hišico. To je vse, kar vas prosim. Žena ima za doto par-

celo, na kateri bova zidala. Njeni starši bodo navozili kamenja, opeke in peska. Vi bi dali hoje. Posekal jih bom sam ob nedeljah in jih speljal na žago. Sto kubikov sem pa menda že zaslužil pri hiši. Rekel sem vam, da žena noče v hribe in kjer je žena, sem tudi jaz.«

»Prekleta si daleč prišel, da ima žena besedo!« Stari je pljunil kraj mize v lesen pljuvalnik.

»Nič daleč,« je vzrojil Jože, »žena zasluži in še otroka oskrbuje. Peska za hišo je več nakopala kakor jaz. Danes sem tu gori, ona pa bo ves dan kopala temelje za hišo. Pridna je, da je kaj.«

»Ljubi Bog, še ob nedeljah si ne dasta miru. Jože, Jože,« se je oglasila mati. »Težjih del nismo pri nas še nikoli opravljali ob nedeljah. Sušili smo samo seno, če je bilo med tednom deževno, pa sadje smo ob nedeljah obirali. Kam boš prišel, če boš pustil, da bo žena še ob nedeljah krampala. Jože, to ti rečem, res Jože, naj bi prišla. Samo enkrat je bila pri nas.« Mati je očitajoče pogledala svojega najstarejšega sina.

»Saj sem ji rekel, da bi jaz kopal, pa mi je rekla: 'Jože, za tiste kubike se kar ti zgovori, jaz sem se že s svojimi starši.' Veste, žena je ponosna, ne prosi rada. Njeni starši so ji obljubili vso pomoč. Samo oni nimajo jelovega gozda. To je vse, kar sem rekel in prosil.«

»Kaj pa, če ne bom dal?« je rekel jezno oče.

»Taki ste, oče, do mene,« je vzkipeł Jože in udaril s pestjo po mizi ter jezno pogledal očeta.

»Da, Jože, tak sem.« Staremu so se napele žile na vratu. Še bolj trmasto je odgovoril sinu. »Ne dam, hoje so moje. Domov se vrni z ženo, pa ti grem takoj prepisat grunt, vse razen vrta in tretjega dela gozda. To bi imela midva z materjo za užitek, vse ostalo bo tvoje, Jože.«

Jože je pomislil. Oče bi mu takoj izročil grunt, vse, razen gozda, kjer so najlepše hoje. »Če žena ne bi hotela priti sem gor, pa mu dajte tistih sto kubikov,« je prosil Zvonko za Jožeta.

»Molči,« ga je zavrnil oče in ga jezno pogledal.

»No, če je tako, vam pa ne bom delal napatja. Sedemdeset kubikov mi dajte, pa si kupim motor. Ker sem drugi, me menda ne boste silili, da se vrnem domov. V tekstilni se nekako zasluži, da se živi.«

Zvonko je pogledal mater, kot bi hotel reči: mati, pomagajte mi. Se vi recite kakšno očetu.

»Kaj si rekel? Da bi za hoje motor kupil, da bi se vozil ob nedeljah po cestah. Rečem ti, da jaz, oče in ded nismo zato varčevali gozdov, da bi zapravljali za take reči. Ne, ne, kar pod nosom se obriši za motor in hoje. Motor si le kupi, toda za denar, ki si ga boš sam prislužil. Prekleteo, lahko delaš v tovarni. Hrano nosiš od doma. Drv ti je pripeljal Peter tri vozove. Rad bi vedel, kako živijo drugi delavci, ki nimajo starega Gornika.«

»Naj ves grunt vrag vzame, če nisem zaslužil toliko pri hiši, da bi si kupil motor. Saj ga ima že vsak meščan. Mati, kaj molčite. Nisem jaz kriv, če Jože noče biti doma.« Zvonko je preplašeno drsel s pogledom od trdega očeta na mater, ki ga je imela zelo rada. Naposled se je oglasila.

»No, oče, Jože naj še govori z ženo, da se vrneta domov. Tudi tretji delež bi mu zapisal. Zvonkotu bi pa le dal sedemdeset kubikov. Naj se tudi naš Zvonko kdaj povese!«

»Ti bi vse razdala. Navsezadnje ne bi nič ne imel,« ji je očitačno rekel mož.

»Gozd sem primožila, zato lahko tako rečem,« je suho rekla mati.

»Ne boste dali oče, ali mislite, da vas bom zato tožil?« je rekel Jože in vstal.

»Ura je tri, živino grem krmit. Do nedelje bom premislil. Rečem ti pa, da bi moral vzeti tako ženo, ki bi ljubila zemljo.«

»Ženske se enakopravne,« je trdo rekel Jože.

»No, o tem bi se dalo govoriti.«

»Oče, ne boste dali,« je prosil Zvonko.

»Ne, tebi že ne. Za Gornikove smreke že ne boš vozil mestnih žensk. Zasluži si ga.« Gornik je vstal in brez besed odšel v hlev.

»Jože, ljubi Jože, domov pridita z ženo. Kaj te je pičilo, da nočeš biti doma? Še svojemu preužitku bi se odpovedala, samo da se vrneta. Jože, poslušaj očeta.«

»Sto kubikov sem rekel,« je suho dejal Jože in vstal. »V nedeljo se vrnem in oče naj dobro premisli. Moja Francka ne bo šla sem gor, to vem. Naj bo po vašem, še enkrat ji bom rekel, pa ne zgrda, ker ženo bolj spoštujem, kakor spoštujete oče vas, mati. Take ne bom zlepa dobil. Za vsako delo prime in tudi dobro zasluži.«

»Kaj pa Jakec, zakaj ga nisi prinesel sem gor?« je spraševala mati.

»Premajhen je, da bi ga tako daleč nosil. No, mati, z bogom. V nedeljo se vrnem.«

»Čakaj no, da ti bom dala nekaj klobas in masti,« je hitela mati.

»Ne maram, da bi mi oče očital. Nisem kosil in ne oral. Kar imejte, ali pa Zvonkotu dajte, ker je sam. Midva se bova že

prebijala. Delava oba. Seveda je težavno, ker imava samo malo sobico, v kateri vsi trije spimo in si tudi kuhamo. Pa že gre. Otrok je čez dan pri njenih starših. Hm, ko bova imela svojo hišico, pa vrtiček, bova imela dovolj.« Jože je segel materi v roko in hitro odšel iz hiše. Zavil je v gozd. Pod hišo je stiskal roke in ogledoval lepe hoje. Vrni se, Jože, vrni se domov. Hoje te čakajo. Hoje lepe hoje, voli, krave, telice in njive. Jože, Jože, ali ne slišiš tožečega glasu dedovih jelk, ki ti jih je kazal v mladosti. Drug glas pa mu je govoril: kaj bi doma? Delo od zore do mraka. Na žagi delaš osem ur, potem si prost. Greš v kino ali na vasovanje, bereš po vesti. Francka noče v gore, ona, Francka, ki jo ima Jože tako rad. — Pridi Jože, vrni se, mu poje debela jelka...

Jože hodi od jelke do jelke. V njem divja boj. Lep gorski dan. Sam bi delal z ženo. Ni obratovodje, ne sindikata. Ni prahu, ne sestankov. Sama bi bila z ženo vse, kmeta in obratovodja, upravnika in mojstra. Dela dosti, a svobodna in sama svoja gospodarja. Pridi, pridi, vrni se med nas, so mu pele jelke, ko se je spuščal v dolino. Sklenil je in zašepetal sam sebi. No, Francko bom povprašal, če bi hotela iti domov.

Pod gozdom se je obrnil in stisnil pesti. Oče, če se ne vrnem, vas bodo še tiščale hoje in njive. Stegnil je roke, sklonil glavo in hitel kar povprek čez senožeti v dolino.

Medtem je mati govorila Zvonku in Petru: »Jože živi, kakor so svoje dni živeli gostači. S takega grunta je, šest sob imamo, on in žena se pa z otrokom stiskata v mali kamrici.«

»Ha, ha, mati, jaz bi bil z dekletom na skednju na senu,« je posmehljivo rekel Peter, ki je ves čas molčal in poslušal. »Če se imata dva rada, ne gledata, kje bi stanovala. Kako so pa partizani živeli? Še na našem skednju sta spala dva zaljubljenca in dva dni nista jedla. Majhen sem bil, pa se spominjam, ko sta se z očetom pomenkovala o tem.«

»Molči, Peter, takrat je bila vojska. Bog ve, če sta tista dva srečna. Slišala sem, da se je precej tiste gozdne ljubezni razbilo in razšlo vsaksebi. Ne govori tega, Peter, lepo te prosim. Jože je pa le siromak, če se premisli. Ljubi Bog, v eni sobici spijo, kuhajo, doma je pa za dve družini prostora. Kam smo prišli. Včasih so se ženske teple, da so prišle na grunt. Zdaj pa zemlji fige kažejo.«

»Mati, motor moram imeti, če ne...« Zvonko je stisnil pest, »rečem vam, do nedelje pregovorite očeta.« Vstal je, da gre.

»Čakaj, ti bom dala klobas, masti in ajdove moke,« je vzkliknila mati in vstala.

»To pa to, ne bom se branil kakor Jože. V dolini je strašna draginja. V menzi odi-

rajo, da se Bog usmili. Mati, nahrbtnik sem pustil v kuhinji.«

Drugi dan je šel stari Gornik v gozd. Pre-mišljeval je o sinovih. Kristus, kakšna sprememba v enem letu! Kako smo složno živeli. Kaj bo za naprej z našim domom. Kaj neki je pičilo Jožeta, da noče grunta, lepe, trdne hiše, dobro obdelanih njiv, lepih gozdov, v katerih je še dosti lesa. Gornikov Jaka je hodil počasi in boleče pre-mišljeval o svojem rodu. Pokojni oče je redil včasih celo dvana-jst govedi. Bil je ponosen mož, ki je večkrat dejal, da je gorski kmet kralj na svoji zemlji. Kralj, če ob pravem času plača davke državi. Potem mu nihče nič ne more. Dela in živi, kakor hoče. Oče je šel trikrat na leto v dolino, da je na sejmu prodal živino ali da je dobil na žagi denar za prodan les. Sicer se je njegov oče poživžgal na dolino, njeno revščino in politične prepire. Delalo se je. Nikdar niso pri hiši gledali na uro. Kar pomni Gornikov Jaka, so bili pri hiši založeni z živežem in hlevi so bili polni živine. Da, bilo je nekaj slabih let, toda prodali so nekaj več kot po navadi in živelo se je naprej. Kaj vse je pretrpel ded Jurij. Devetdeset let je bil star, ko je umrl. Nekoč mu je poginilo deset govedi. Ni vedel za kakšno boleznijo. Zivinozdravnik iz mesta je rekel, da menda zato, ker je živina jedla »voličke« namesto sena. Pa ded ni obupal in prodal kmetije ter se preselil v dolino, kakor so to svetovali starši dedove žene. Ne, ne bom šel v dolino, kjer se tožarite za vsako ped zemlje. Ne, v gorah imam vse skupaj — hišo, hlev, skedenj, sušilnico, kaščo, kolarnico, njive, travnike, pašnike in gozd. Kamor stopim, sem na svojem. V dolini pa še sesti ne moreš, že te vidi сосед. Ker so ga sorodniki prosili, naj se le preseli v dolino, je ded udaril z ного ob tla in zakričal: »Bežite no, vi sploh ne veste, kako se lepo živi v gorah. V dolini ste sitni drug na drugega. Prepirate se za prazen nič. Še za stranke se prepirate, namesto, da bi jim pokazali figo. Ne, ne, Gornikov Jurij ni tako neumen, da bi šel v dolino. Ne, mi bomo ostali v gorah. Dedu Juriju so se sorodniki tako zamerili, da jih ni potem nikoli več obiskal. Svoji ženi — babici je dejal: »Ti kar obiskuj svoje, kakor hočeš, mene pa ne bodo več videli. Prekleteo, ali tvoji mislijo, da sem ciganske sorte, človek, ki prodaja grunt svojih dedov in se seli kakor cigan? Ne, ne. Naš rod je v gorah od tistih časov, ko so Turki kradli in požigali po dolinah. V gore jih pa ni bilo tistih pesjanov.«

Ded Jurij je vedno govoril o slabih časih, hudih vojskah, v katerih je preživel osem let. O bogati zemlji na italijanskem, o slabih letinah. Večkrat je rekel, da mora gorski

kmet zaupati le v sebe. Delati mora, da ima v kašči vsega, kar potrebuje, pa še poln hlev živine. Pa naj potem pozimi zamete snega do pasu. če hoče. Pozimi delajo koše, popravljajo orodje ali pa vozijo po snegu s sanmi hlode iz gozda v dolino.

Ded je umrl in oče je umrl. Mati je umrla in tudi babica je umrla, babica, ki je hrepela po dolini in se ni mogla vživeti v gorah. Ali ljubila je deda, njegovo naravo, pa čeprav je šla ob nedeljah na hribček nad hišo ali pa po cele ure gledala v dolino in se jokala po rodni hiši in živžavu v dolini. Ded je ljubil babico, kupil ji je obleke, da je bila vedno lepo oblečena, da so ljudje v dolini rekli: lepo ji je pri Gornikovem Juriju. Morda je Jože po babici podedoval željo živeti v dolini in goram obračati hrbet. Babica je živela osemindeset let. Rodila je deset otrok — šest sinov in štiri hčere.

Gornikov Jaka se spomni zadnje vojne in vsega tistega, kar se je zgodilo. V njegovo hišo so prihajali partizani. Jedli so, počivali, spali in se pogovarjali. Nekoč je Jaka prehranil štiri dni tristo ljudi. Dvajset govedi je dal Gornik Jaka za partizane, trideset ovac in pet debelih prašičev. Koliko pa še ajdove moke, krompirja in ržene moke! Vsi so govorili: Gornikov Jaka, vas ne bomo pozabili. To se bo gledalo pri davkih in dokladah. Gornikov Jaka je nakremžil obraz. Da, tako so govorili, ko so bili v stiski. Vse so pozabili. Pri davkih se to vidi in pri tisti pasji gozdni taksi, ki je nikdar ni plačeval. Seveda, davki morajo biti, to Jaka dobro ve in nikoli ni verjel tistim mladim zgovornim ljudem, ki so govorili, da mu dvajset let ne bo treba plačevati davkov. Smejal se je vsem tistim vnetim terencem in mladim komisarjem, ki še brk niso imeli. Jaka je želel, da bi naredili cesto v hrib. »Veste, dragi terenci, nič mi ne obljublajte, da se ne boste ugriznili v jezik. Kaj mi boste dali? Nič. Rad bi vedel le to, kako bi vi živeli, če ne bi bilo Gornikove družine, ki je imela poln hlev živine in polne kašče žita, da ste jedli naš kruh. Koliko je takih hiš, ki vas hranijo in vam dajejo streho v mrazu. Davki pa bodo, pa naj bo na oblasti kdorkoli. Bogve koliko potov bo treba narediti, preden bomo dobili potrebno cesto.«

»Človek božji, če vam jaz rečem, ki sem rajonski sekretar, da vam ne bo treba deset let plačevati ne davka ne doklad, potem to drži. Na rajonu imamo popisano, da ste dali deset govedi, trideset ovac, da o žitu, krompirju, mleku, moštu in prenočišču ne govorimo. Vse, stric Jaka, vse boste dobili v petih letih po vojni — cesto, elektriko, šolo.«

Rajonski sekretar je vneto tolkel po svoji torbi. Gornikov Jaka se je smejal in mu dejal, da se mu zdi vse to neverjetno. »Hm, ne

rečem, da ne bi dobil vsaj dobre ceste, ko bo minilo dva ali trikrat po pet let.«

»Vsako leto vas bom dvakrat obiskal,« je živahno zatrjeval rajonski.

Hm, si misli Gornikov Jaka, trikrat po pet let je že minilo, pa ni ne ceste in ne tistega rajonskega. Mejduš je bil šaljivec, ko je obljubljal. Ni ceste, daleč je šola, še dlje zdravnik in živinozdravnik. Jože in Zvonko sta ušla v tovarno. Ej, ti šaljivec rajonski, kako bi ti danes prepeval in pridigal Gornikovemu Jaki. Rekel bi ti: deset hoj ti dam in to najlepših, če mi pregovoriš sina Jožeta, da se vrne na dom.

Gornikov Jaka je hodil od drevesa do drevesa. Gledal je v debele jelke in bukve. V vrhovih je šumelo kakor odmev lepih dni, ko je z očetom in dedom sadil jelke in smreke. Ded je znal tako lepo pripovedovati, o divjadi v gozdu in slabih ljudeh, ki brez srca izsekavajo gozd, ne vedoč, da s tem izpodsekavajo srečo celih rodov in družin. Ded je znal pripovedovati, kako so zabarantali gozdove nekateri gorjanci. Siromaki so bili njihovi sinovi in vnuki petdeset let. Po končanem delu so se usedli pod debelo trivšno smreko, ki je imela osem kubikov. Izpod nje je bil lep razgled po gozdu. Ded je povedal, da mu je njegov stari oče dejal: Jurij, te smreke ne sekaj. Večkrat sem počival pod njo in gledal gozd in poslušal šumenje dreves, pa mi je odleglo, da sem pozabil na sitno ženo, velike davke. Še ti rečem, ne posekaj nikoli te smreke. Tudi ti boš sedel kdaj pod njo, pa ti bo odleglo, boš videl. No, ded je poslušal svojega deda. Ko mu je poginilo deset govedi, je šel pod to smreko in ves dan jokal, da ga ni nihče videl in slišal. Samo smreka je divje šumela, kakor da bi tudi ona žalovala za lepo živino. Od tistega časa so bili dedu Juriju dragi sprehodi po gozdu, v katerem se je sprehajalo več srnjakov in jelenov. Sam je ustrelil srnjaka in jelena, ki sta mu v repišču delala škodo. Klet je lovski zakupnik, kričal je, da menda ni nihče drugi ustrelil jelena in srnjaka kakor Gornikov Jurij. Ded je kadil pipo in mirno zrl v lovskega zakupnika.

»Če mi ne molčiš, te bom pretepel. Si me videl?«

»Ne, nisem te videl, Jurij. Samo mislim si tako.«

»Ha, ha, mislite!«

Zakupnik je odšel. »Dobil bom kujona, ki je streljal v mojem lovišču.«

Nikoli ni nihče dobil deda Jurija, čeprav je ustrelil dosti jelenov in srnjakov, zajcev ter divjih prašičev. »Bog oče je ustvaril divjačino za vse ljudi, zmolimo kratko molitvico in jejmo,« je rekel ded družini, ki je bila vesela, da je na mizi tako pogostoma meso.

Oče ni bil divji lovec, pač pa strasten polhar. Kadar je žir obrodil na bukvah, je vedel, da bo dosti polhov. Pripravil je pasti in pustil za deset dni vse delo na polju, šel v gozd in vsako popoldne lovil. Doma se je pa mati jezila, češ da je prismojen. Pa je le bilo polšje meso in po tri polhovke je imel vsak moški, strici in oče.

Oče je umrl v tisti veliki krizi, ki jo je povzročil general Živkovič. Da bi ga strela! Gornikov Jaka misli dalje. Tudi sam je lovil polhe. Z očetom je pekel krompir in hodil s hlevsko svetilko od drevesa do drevesa. Oče je od veselja kar poskočil, ko je jemal gladko bukovo prekljo, kjer je bila pritrjena past. »Jojmene, kakšen rep visi iz škatlje, stari je,« je vzkliknil oče. Ni se zmotil. Vselej je uganil. Potežkal je polha in ga dal potežkati tudi njemu. Ko sta se vračala k ognju, kjer se je pekel krompir, sta položila polhe na skalo drugega poleg drugega. »He, Jakec, če bi vedeli mestni ljudje, kako je lepo loviti polhe, ne bi takih davkov naložili.« Obstala sta pod rogovilasto bukvi. Polhi so se sprehajali po dolgih vejah, cvilili in metalii okleščke. Oče se je ustavil, dal prst na usta in šepnil: »Jaka, poslušajva. Ali ni lepo poslušati. Mati se jezi, ker loviva polhe. Da, jezi se — kar naprej polhe. Pa tudi ona jih rada je, kuhane ali pečene.«

Veselje je bilo pri hiši, kadar je oče prinesel iz gozda kuno zlatico ali belico. Lep denar si dobil za kožo. Takrat se ga je oče vedno nalezal, materi je pa kupil novo obleko. On, Jaka, ni tako strasten polhar, kakor je bil oče. No, če je polšja letina, gre na lov v soboto večer ali pa v nedeljo. Čez teden ne utegne.

Jaka je ves zaljubljen v gozd in živino. Sivorjavo živino ima že štirideset let. Lepa je in zdrava. Njegovi junci imajo po dveh letih tisoč kil, krave pa po osemnajst litrov mleka v mladovni dobi. Takega uspeha pri živini nista zmogla ne oče in ne ded Jurij. Ded je osem let redil par volov. Ni bil rejec, pač pa je gledal na gozd in dobro obdelane njive, ki so rodile. Ne boš živel brez obilnega pridelka. Ded Jurij je včasih pridelal toliko žita, da so ga imeli za dve leti. Za sadni vrt so bili vneti vsi. Še praded je zasadil in razširil sadni vrt.

Jaka živo podoživlja očeta in deda Jurija, s kakšno mirno zbranostjo sta pripovedovala, kako sta sadila jablane in hruške. Prekopala sta ves vrt. Sto dvajset voz kamenja sta speljala z vrta. Iz gozda sta vozila črno rodovitno prst. Ded Jurij ni imel knjige o sadjarstvu, tako kot jo ima on, Jaka. Koliko so imeli tepk, koliko so jih nasušili, namočili za žganje. Še pozimi so jih jedli. Kadar je bila dobra sadna letina, je bilo pri hiši praznično. Nanosili so drv k sušilnici,

oprani sode, pobelili klet. Štirinajst dni ali pa tudi več je gorelo v sušilnici. Nasušili so tepk, krljlev in češpelj. Iztisnili so mošta, da so ga bili vsi sodi polni. Družina je delala od zore do mraka. Samo ob nedeljah in večjih praznikih so počivali ali se obiskovali med seboj hribovci in dolinci. Dolinsko sorodstvo ni moglo prehvaliti dobrega mošta in dobrega rženega kruha. »Vas ima ljubi Bog najrajši,« so govorili babičini sorodniki, ki so bili ješči. Niso v dolini toliko pridelali kakor mi v gorah. Pa tisti partizani in terenci, ki so ga prvikrat obiskali, kako so gledali v kleti polne sode mošta in velike bariglje žganja. Zvrhane zaboje pšenice, ajde, rži, ječmena, poln hlev lepih govedi in v čebelnjaku trideset panjev, pa ne samo kranjčev, temveč tistih modernih žnidaršičev. To so jedli, gledali in spraševali.

Pa ga je vprašal neki mlad zgovoren brigadni komisar, ki si je vse te reči pisal v debel notes. »Hm, ljubi Gornik, vas je narava obdarila z dobrotami, da jih še nam dajete kot dober Slovenec. Koliko hlapcev in dekel pa imate, da vam vse to pridelujejo in opravljajo živino v hlevu.«

»Ha, ha, kje so tisti hlapci in dekle, ki delajo na Gornikovi zemlji, na vrtu, polju, v hlevu in gozdu, ha, ha. Ljubi mladi komisar, ki ste gotovo iz doline doma, kjer ima vsak boljši gostilničar hlapca in deklo, natakario ter še pestrno povrhu, ker bi radi vedeli, vam bom povedal. Poglejte, jaz sem eden, žena je druga in trije otroci: Jože jih ima sedemnajst, Zvonko trinajst, Peter osem. Stara mati osemdeset in še šest povrhu. Oba moja stara strica, ki sta ostala pri hiši in ki sta stara po petinsedemdeset let in sta si samo eno leto narazen. To so, ljubi brigadni tovariš komisar, vsi hlapci in dekle zemlje, na kateri stoji Gornikovina že štiristo let.«

»Hm,« je mrmral komisar, »veste Gornik, mislil sem, da imate dekle in hlapce, ki vam delajo, vi pa samo ukazujete. Tako delajo vsi večji kmetje v naših krajih, pa imajo manj kakor vi.«

Prihajali so nekaj mesecev manj kot štiri leta. Petdeset, trideset, dvanajstkrat po dvesto petdeset. Nikoli niso vprašali: imate. Ali vam je morda tega ali onega zmanjkalo. No, shrambe so se spraznile in zopet napolnile z žitom in krompirjem. Iz hleva je romalo deset govedi. Da, rajonski sekretar si je to trikrat zapisal. Zapisal si je tudi brigadni in divizijski komisar. Menda so izgubili tiste papirje. Vse je mogoče v vojski, kakršna je bila. »Druge misli in drugo delo imajo tisti nekdanji obiskovalci Gornikove hiše.« Kaj pa tisti nemški vojaki, ki so mu vzeli pet čebeljih panjev in popili v enem dnevu petsto litrov vina. Rekli so, da so doma iz Saksonske dežele in da ima Gornik »gut« mošt in da

naj bo vesel, da ga pustijo v gorah, ker vedo, da daje banditom hrano iz strahu, da je boljše, da še živi v gorah, ker če njega ne bi bilo, se tudi njihovi vojaki ne bi mogli napiti mošta, in se ne bi trikrat najedli rženih žgancev. »Jaz ti ne bom požgal hiše, ker so tudi moji starši kmetje na Saksonske,« mu je rekel neki nemški oficir. Gornik ve, da je bil to edini Nемеc, ki ga je slišal, da je govoril še kar pametno o gorskih kmetih, čeprav je bil strašno ješč. Pred temi lačnimi Nemci je bilo treba skriti mast in meso, ajdovo moko in med.

Pa so prišli zopet nekega sobotnega popoldneva nemški vojaki. Posedli so okrog hiše po vrtu. Postavili so mitraljeze. Rekli so, da bi radi jedli šunko ali klobase. »Seveda jih imaš, za nas nemške vojake jih nimaš, za bandite jih pa imaš. Ne bo ti tam gori odpuščeno,« je rekel oficir, ki je imel za vratom svetinjico Matere božje. Ko sta bila sama v sobi, je nemški oficir klel Hitlerja in vojsko. Tekal je po sobi kakor norec in rekel, da bodo Nemci vojno izgubili in da bodo zmago dobili Slovani in Amerikanci. Blagroval je Gornikovega Jako, da je človek tistega naroda, ki bo zmagal. »In da me ne boš ovadil policiji, če sem ti to rekel.« Nato je tisti nemški oficir stekel iz sobe, zavpil nekaj nad vojaki, ki so se hitro dvignili in odšli v dolino. Edino kravo so hoteli odgnati, pa je tisti oficir rekel, naj kar ostane pri Gornikovih. Seveda, to je bilo dva meseca pred končano vojno.

In tisti partizanski ranjenci, ki so se zdravili pri Gornikovih! To je bilo stokanja in vzdihovanja. Vse noči je bila žena pokonci, obračala jih je in jim kuhala. Ko so ozdraveli, so šli v dolino. Rekli so, da jih bodo zagotovo obiskali ob binkoštih ali na veliki šmaren. Samo eden je obiskal Gornikovega Jako. Še tisti je bil bolehen in nesrečen v zakonu. Napil se je mošta in rekel, da je sit doline in vsega, kar je doli. Rekel je, da bo pustil sitno ženo, ker nima otrok. Poiskal da si bo gori v bližini Gornikovih dekle in živel z njo. Tretji dan je odšel molčec in ves sključen od boleznin in neprespan...

Drugi niso utegnili obiskati Jaka in se z njim pogovoriti. Nekateri so se postarali, drugi so revmatični, tretje menda noge bole, nekaterim žene ne puste v gore. In ceste ni do Gornikovih. Sicer bi bila cesta polna ljudi in vozil, kakor v dolini.

Kaj bo, če bo še kdaj vojska, si misli Jaka. Kdo me bo še obiskal. Star bom in nadležen. Jožeta in Zvonka ne bo. Še za Petra ni gotovo ali bo ostal doma. Ja, če bo še kdaj tako hudo, ali bodo našli pri Gornikovih tako oskrbo, kakor so jo v zadnji vojni. Ne bo moških, ki bi redili živino. Morda bodo pa takratni vojščaki vse s seboj pri-

nesli. Ne bi rad vojske, ne! Mir naj bo. Bog ga daj!

Gornikov Jaka je stresel z glavo in krenil iz gozda na spodnje njive. Obstal je pri Rebenici. Trideset arov je imela njiva. Njiva, da jo je bilo veselje orati. Se lepše je bilo, ko je Rebenica dajala po trideset mernikov pšenice. Hm, koliko dela je bilo z Rebenico. Z očetom sta skopala in zvozila trideset voz kamenja. In koliko gnoja se je navozilo. Vol rjavec se je pretegnil na voznjah, da ni bil za drugo kot za zakol. Nad njivo raste v zavetni dolinici oreh. Sadil ga je ded Jurij. Velik in košat oreh je. Deset mernikov orehov je dal zadnja leta velike vojske. Za novo leto petinštiridesetega so jih trli domači in dvajset terencev. Natrli so jih mernik in pol. Štiri mernike so jih kurirji odnesli v bolnišnice za ranjence in bolnike.

Pod orehom je družina južinala in malicala ob dnevih, ko so želi pšenico ali rž, proso ali ajdo, ali kadar so kopali krompir. Izpod oreha se je videlo po rebrniški njivi, na kateri so se svetili veliki kupi belega krompirja.

Kaj pa če se Jože vrne. Kaj potem? Gornikovemu Jaki gloda po možganih. Da bi se kdaj zarasle te njive, to mu ne gre v glavo. Da bi se kdaj v bodočih rodovih sprehajale srne in jeleni po Gornikovini in bi veter tulil čez razpadle hiše in hlev, skedenj in kozolec, čebelnjak in kolarnico. Ne, saj tega ne bo! Kje sta zdaj, zgovorni rajonski sekretar in brigadni komisar? Sta sposobna pregovoriti mi sina Jožeta, da pusti žago in se vrne domov na dom Jake, deda Jurija in pradedov, tja, do srednjeveških starih Gornikov. Na skednju na tramu je vžgana letnica 1725 in skedenj še stoji. Samo s slamo so ga prekrili vsakih dvajset let. Čez dve leti bo treba zopet prekriti celo desno stran kozolca. Osemnajst češenj raste v ogradi, si misli Jaka. Kot kosi so jih obirali domači in tujci, partizani in Nemci, skrivači in terenci, ženske in otroci. Če bi imel Jaka hčere, bi dal češnje posekati in jih razžagati. Češnjevo pohištvo bi dal vsaki hčeri. Seveda, sin zahteva sto kubikov, da si bo sezidal hišico v dolini. Doma ima hišo, lepo in veliko. Veliko kuhinjo, za dve mestni. Sobam ni kaj reči. Trmast je Jože. Če bi ded še živel, bi rekel, da se Jožetu meša. Oba naj gresta v tovarno, če hočeta, Zvonko, ki se je odtujil rodni hiši, in Peter, ki je z eno nogo že v dolini. Samo Jože naj bi se vrnil. Mora se vrniti. Če bi vedel, kje živi tisti rajonski sekretar, bi ga poiskal, da bi pregovoril Jožeta. Dal bi mu za to deset hoj in trideset kilogramov medu.

Gornikov Jaka je krenil v hišo, da se pogovori z ženo. Ni se dosti pogovarjal z ženo, ker je bila molčeča in mehka žena.

»Jaka, kje le hodiš tako dolgo? Peter te je iskal. Rekel je, da se je še on odločil, da bo šel za Jožetom na žago. Ljubi Bog, kako bova sama obdelovala vso to zemljo? Kaj pravzaprav mislijo ti najini otroci. Kaj jih je obsedlo, da so taki. Kaj ni nikjer nobene postave več, da bi pisalo, da mora eden možkih ostati doma. Ni jim mar ne za hišo ne za živino, ne za gozd in njive. Jože ni šel v hlev kakor ponavadi. Jezus, kaj bo iz tega. Menda v dolini ni tako dobro, kakor se govori. Komaj sta prišla Jože in Zvonko domov, že sta hotela jesti klobase in ajdove žgance. Mošt sta tako pila, kakor da bi bila ves teden brez vode. Jože je še včeraj, ko je prišel domov, rekel: kaj bi dal, da bi mogel vsaj četrtino hiše odnesti v dolino. Če bi imel pravo ženo, bi se oba vrnila domov. Se žal jima bo.«

»Delala bova, kolikor bova zmogla. Kar bo, pa bo,« je dejal Jaka in skomignil z rameni. »Če pa Peter misli, da mu bom kaj dal, se moti. Tudi Zvonko se ne bo vozil na motorju za očetove hoje. Če bo Jože ostal trmast in pri moji besedi, mu bom moral dati sto kubikov. Bo že videl, kako se zida hiša. Kaj se je ta smrkavec Peter spomnil, a?«

»Morda ga je Zvonko pregovoril.«

»Tako je. Če že moram kaj dati, bom dal Jožetu, Zvonku in Petru pa figo. Preklet svet, da je tak.« Planil je in krenil na vrt otresat tepke. Sam bom tresel, sam pobiral in tudi sam bom pil mošt, je mrmral Jaka. Šel je v shrambo in izbral cele vreče. Ves teden sta z ženo otresala tepke in jabolka. Veliki kupi v veži in pred kletjo so pričali, da se pri Gornikovih pripravljajo na stiskanje mošta. Ko sta pobirala tepke, sta večidel molčala in mislila na sinove...

Naslednji dan je Peter brez slovesa izginil v dolino. Bal se je, da bi ga oče ozmerjal, pa je samo materi zašepetal, da gre na žago. Ko je bila vsa družina še doma, to je bilo smeha in veselja po vrtu, vriskanja in pesmi.

To jesen pa, čeprav je sončna in lepa, je tako resno in tiho pri Gornikovih. Iznad košare se dvigne Gornica in ujame možev pogled. Te oči govori: sama bova ostala, vidiš, na tem širnem vrtu, ki je stoletja redil številno Gornikovo družino. In to polje nad hišo in gozd. Stirinajst ljudi je delalo in živelo v začetku tega stoletja. Da, takrat je živel in delal stric in babica, številni njegovi otroci in strici, tete in še dva stara dobra sorodnika...

Morda se bo Jože le premislil, zdaj, ko je šel še Peter. »Pustiva nekaj tepk za nedeljo, ko se vrnejo sinovi. Naj jih oni otrasejo in odneso v dolino. Ali naj jih pa odpeljejo z volmi. Dolinci imajo majhne vrtove, pa vse odvečno sadje prodajo.«

»Pa pustiva,« odgovori žena in pogleda staro, večstoletno tepko, ki je bila polna kakor leskov grm v gmajni.

Ptiči so se spreletavali po tepkah in jablanah. Peli so lepemu dnevu in bogati letini. Gornikova sta bila tiste dni gluha za vse ptičje petje. Hitela sta z delom. Sama sta bila. Delo je klicalo v hlev in na polje, na vrt in v gozd.

Bila je deževna oktobrska nedelja. Po gozdovih so se vlekle megle. Oblaki so viseli nizko in iz njih je enakomerno deževalo. Na vežnem pragu je stal Gornikov Jaka in gledal v gozd nad hišo, kjer so vršale plohe. »Kar pada naj. Ozimina je posejana. Sadje je obrano vse, razen treh tepk. Te naj obero in otrasejo sinovi. Če bo le preveč lilo, jih danes ne bo sem gor.«

Živina je bila hitro opravljena. Jaka se je ravno odpravljal k britju, ko so se odprla vrata. Jože je prišel prvi in se usedel za mizo. »Tako lije, da sem ves moker.« Mati mu je hitro prinesla za preobleči.

»Jože, pojdi se preobleči v kamro. Medtem bom skuhala čaja in ajdovih žgancev. Da bi vsaj še onadva prišla.« Obrnila se je, kakor da ima trideset let.

Ko je Gornikov Jaka odložil brivsko orodje, se je praznje oblekel. Vtem sta prišla še Zvonko in Peter, oba premočena. Mati jim je prinesla suho perilo in stare hlače. Zunaj je čedalje bolj lilo.

»Videl sem, da ste že posejali,« je dejal Jože in odložil žlico. »Ali vama je kdo pomagala, da sta jo obdelala?»

»Če vas treh ni bilo čez teden domov, si lahko misliš, da sva sama obdelala.«

»Tudi vrt sta obrala,« je vzkliknil Zvonko.

»Tri tepke še stoje polne, da jih otrasete in odnesete v dolino. Prav vam bodo prišle. No, Jože, kaj je rekla žena. Je ne bo k nam na obisk?« je mirno, a z drhtečim glasom vprašal Gornikov Jaka.

Vsi trije sinovi so se spogledali.

»Ne bo je, oče. Sla je z otrokom na obisk domov. Obljubili so ji, da bodo navozili peška in kamenja. Še temelje bodo pomagali kopati. Oče, ker se nisva dodobra pogovorila v nedeljo, bi se danes, kajne. Tistih sto kubikov bi mi dali. Naredite čimprej prošnjo za sečno dovoljenje. Ob sanincu bi zvožil v dolino. Tako sva sklenila z ženo.«

»Si se res odločil, da boš ostal v dolini in delal na žagi.« Jaka je bistro pogledal sina Jožeta.

»Oče, rečem vam, zdaj res ni prijetno na žagi, kjer sem pomočnik pri žagarskem mojstru. Drugo leto bom že kvalificiran žagarski mojster. Plača bo večja. Z ženo se razumeva. Veste, oče, ostal bom na žagi in v dolini. V dolini se nihče ne zmeni za hrbovce. Bil sem na nekem sestanku. Tam je bil tudi tisti rajonski, ki je med vojsko tako rad pil vaš mošt. Rekel sem mu, da sem Gornikov in da ga čakate, kdaj vas bo obiskal. Samo zamahnil je z roko. V hribe ne utegnem, vaš oče Jaka so sicer možak, a Gornikovina je Bogu za hrbtom. Tisti kraji nimajo nobene prihodnosti. To je rekel. Stisnil mi je roko in odšel na oder. Uro in pol je govoril, pa niti z besedo ni omenil, ne vas, ne gora. Njegova beseda in pridiga se je vrtela okoli načrtov doline, tovarn, šol in bolnišnic. Seveda, mož je pozabil, da je jedel in pil pri nas.«

»Oče, jaz pa ostanem doma. Žaga mi ne diši,« je rekel Peter in odložil žlico.

»Hm, obratovodja ga je oštel, ker se je med delom pogovarjal z nekim dekletom.«

»Samo deset minut sem se pogovarjal. Nak, sem sklenil, oče ima večjo pravico, da kriči nad menoj, kakor pa sitni obratovodja.« Rahel nasmeh je spreletel Jakobovo lice. Nato se je oče okrenil k Jožetu in ga proseče vprašal: »Jože, ali si se res odločil, da boš ostal v dolini in na žagi?«

»Res, oče. To je tudi moja zadnja beseda. Saj vidite, še na občini nimajo lepe besede za Gornikove. Take takse so nabili na gozd, kot da hoje rastejo kakor repa in ječmen. Koliko terencev vam je obljubljalo cesto, pa je preteklo trikrat po pet let. Kaj bi vam to govoril! Sami boljše veste. Na žagi se dela osem ur. Sedaj je še slabo, pa bo že bolje.«

»Poglej, Jože, hišico boš zidal, domača je pa tako velika. Petnajst nas je bilo in vsi smo živeli in spali v sobah. Nihče ni spal v hlevu ali na senu, nihče.«

»Seveda,« se je oglasil Peter, »poln hlev jih je bilo in skedenj. Še v kuhinji so na slamni spali.«

»Molči, no. Takrat je bila vojska. Jaz pa govorim o naši domači družini. Jože, rečem ti, premisli se. Takoj bi šla prepisat. Vse bi bilo tvoje.«

»Oče, kakor sem vam že rekel, ne bi se rad prepiral z vami, z ženo sva se odločila, da bova zidala. Oba sva v službi, pa bova živela, kakor je treba. Rečem vam, da v dolini nimajo srca za hribovske ljudi; mislijo samo nase, na svoje ceste, zdravilišča, šole, mostove in podobno. Prej nisem vedel tega. Občina nas pozna samo takrat, ko nalaga davke in doklade, takse in podobno.«

»Beži no, Jože. Ti šele sedaj to veš. To sem jaz že prej vedel. To je vedel že ded Jurij, ko se je ženil z dekletom iz doline, ki se kar ni mogla navaditi na Gornikovini. Tudi moj oče je vedel, da nas dolinci ne marajo, pa ni obupal. Vedno so bili kmetje v dolini bolj zadolženi kakor pa mi. Kaj bi tisto govoril, da nas dolinci ne morejo. Ob hudih časih bi spet vsi pribezljali sem gor. Pa bi se spomnili Gornikovega rženega kruha, tepk, jabolk, mošta in vsega, kar imamo.«

»Figo bi jim dal,« se je oglasil Zvonko in stisnil pest.

»Kadar je hudo, se vse pozabi.«

Nato se je Gornikov Jaka obrnil k Jožetu in mu rekel:

»No, če si tako trmast, da boš ostal v dolini, bom še ta teden stopil v dolino na občino, da mi dajo tiste papirje za sto kubikov. Naj bo v božjem imenu, da ne boš govoril, da ti oče nagaja.«

»Oče, lepo vas prosim, še za šestdeset kubikov naredite prošnjo. Zadnjič sem vam rekel, da bi si moped kupil.«

»Ne, zdaj ti še ne dam. Jože bo zidal hišo in poročen je.«

»Tudi jaz se bom drugo leto oženil,« je trmasto dejal Zvonko in udaril s pestjo po mizi.

»Samo za sto kubikov bom prosil na občini,« je odločno rekel Jaka. »Za božjo voljo, kam smo prišli, za vsako stvar delaj prošnjo. Nič ne zaupajo. Dve leti nismo sekali v gozdu. Sedaj, ko se bo dalo sto kubikov za Jožetovo hišico, spet ne bomo sekali dve ali tri leta. Ti, Zvonko, počakaj ali se pa vrni domov. Prej boš imel motor, kakor če bi delal v dolini tiste ure. Vražje ure!«

»Ne bom se vrnil, oče. Ostal bom kar v dolini. Za dom bo že Peter zalegel.«

»Peter se vsakega dela hitro naveliča,« je mirno dodala mati, nato se je obrnila k Jožetu in mu rekla: »Je pa čudna tvoja žena. Več kot pol leta je minilo, odkar se nismo videli. Tri vreče jabolk in štiri vreče tepk bi ji dala. Saj na njenem domu nimajo velikega vrta.«

»V dežju ji ne bom pustil, da bo hodila z otrokom sem gor,« jo je zagovarjal Jože. »Saj bi večkrat prišla, ko pa kar naprej v njo tiščite: pregovori Jožeta, da se vrne. Ko bova imela hišico sezidano, bova ob nedeljah lezla sem gor.«

»Jezus, vse ti mora povedati, kar sem ji rekla,« je dejala užaljeno mati, vstala in odšla v kuhinjo.

»Seveda, vam je laže v dolini kakor nam tu gori. Lepe ceste so, šola je blizu, tisti kino, dosti trgovin, gostilne, krojači in čevljarji. Se časopis dobiš isti dan. Jože, ne misli, da ne vem, da so te te stvari, ki sem jih zdaj naštel, zvalele v dolino,« je dejal oče in si prižgal cigareto.

»Ceste v dolini niso kaj prida,« je omenil Jože.

»Seveda, so pa deželne ceste toliko boljše.«

»Če človek tem ljudem kaj poočita, češ imate več kakor pred vojno, te takoj zavrnejo: saj smo se zato borili.«

Oče je posmehljivo dejal: »Pa ravno v dolini, kjer si ti, Jože, niso bili preveč vneti za našo stvar. Veliko je bilo belih. Vsaj tako je govoril tisti rajonski sekretar, če se ni zmotil.«

»Seveda, sedaj so vsi ti naši. Oče, saj je že petnajst let po vojni. To bi že morali razumeti. Pustimo to, oče. Poslušajte me, kakšna bo moja hišica. Tri sobice bo imela, malo kuhinjo, klet, okna na sončno stran. Zemlje bo še ostalo. Nasadil bom nekaj drevov in solato. Opeka bo rdeča. Okna in vrata bom sam naredil, da bo ceneje. Domače mizarsko orodje bi vzel čez zimo, da bom vse to izdelal.«

»Menda ne boš še orodja pobiral,« ga je zavrnil Peter. »Kupi si ga, pa ga boš imel.«

»I no, seveda, lahko se reče, kupi orodje. To stane, da človeka boli glava.«

»Doma ga ne boste toliko rabili. Sposodim si ga pa že lahko.«

»Kar vzemi ga. Ko boš gotov s hišo, ga pa vrni,« se je vdal oče.

»Oče, če ne dobim za motor, ne bo prav,« je vzkliknil Zvonko in vstal od mize.

»Kakor hočeš. Samo groziti mi res ni treba,« ga je ogorčeno zavrnil oče. Zvonko se je umiril in začel s tišjim glasom: »Oče, motorje imajo celo taki, ki nimajo doma ne gozda in ne njiv, ne krav in ne volov. Nekaj prihranijo, nekaj se zadolžijo, nekaj pa starši dajo ali pa sorodniki.«

»Prvi je Jože, ki je največ delal na domu. Potem prideš ti na vrsto. Nič več mi ne sitnari.«

»Pa drago je v dolini, drago,« je tožil Peter. »Kisla voda je dražja kakor mleko, čeprav je toliko dela pri živini.«

»To je bilo tudi prej. Menda že vedo, zakaj je tako,« je ugovarjal oče. »Poštene pijače res ni.«

»Kaj boš to govoril. Doma bi ostal, pa bi pil domač mošt. Tako je. Ti si najstarejši, doma bi ostal, na tebi je vrsta, da zagospodariš na domačiji,« je dejala mati, ki se je

vrnila iz kuhinje v sobo na pogovor. »V dolini boš pil tiste četrтинke litra, doma si pa spil, kolikor si hotel.«

»Ha, ha, boste videli mati, da se bo naš Jože premislil, kakor sem se jaz, pa se bosta z ženo vrnila sem gor.«

»Za zdaj ne,« je mrko odgovoril Jože. »Mati, žejni smo, bi prinesli mošta. Dve uri že sedim. Nič se ne zmenite.«

»Seveda, ko nočeš biti doma,« ga je zbedel Peter.

Mati je prinesla tri velike steklenice mošta na mizo in narezala na lesen krožnik zadnje lanske pleče, ki ga je hranila.

»Rečem ti, Jože,« je govoril oče, »dolinski ljudje imajo drugačno dušo kakor mi hribovci. Ljudje iz doline niso nikoli zadovoljni. Če imajo lepo cesto, hočejo še lepo šolo. Če jim reguliramo potok, hočejo v vsaki vasi še vodovod. Če imajo vse to, zahtevajo postavnega poslanca, ki je dober govornik. Nas hribovce pa ima samo narava po svoje rada; poletno in jesensko sonce, zimski sneg in viharji. Poglejte, sinovi, kadar sem stal nad našo njivo Zarebrnico, sem gledal z zgodnjih jutrih v dolino, ki je bila vsa v megli, sem si seveda mislil, da ima Bog nas hribovce rajši, ker je pri nas sončno vreme. Zato je pa tudi toliko bolnih ljudi v dolini. Več kakor v gorah. Megla, Jože, megla je tista, ki prinaša bolezen...«

»To ste pa pogruntali, oče. Rečem vam, da je precej kislih ljudi v dolini,« je posmehljivo rekel Peter in zvrnil kozarec dobrega mošta.

»Seveda, zato te je pa nadrl obratovodja,« je dejal Jože Petru.

»Rečem vam, da če me bo še Peter zapustil, bomo redili samo enega vola in kravico. Kdo se bo ubjal. Oba bosta zdoma. Za tri bomo že pridelali okrog hiše. Hudo mi je, če se bodo lazi in senožeti zarasli. Pa toliko smo jih trebili, ded Jurij, oče in jaz,« je dejal oče in si prižgal pipo. »Kar bo, pa bo. Nekoč se bodo menda vsi ljudje kar preselili iz gora v dolino.«

»Kam pa, Jože? Hiše ne pustim, pa čeprav mi dajo v dolini parket in še kopalnico povrhu. Petintrideset let sem na Gornikovini. Če ste vsi taki, da vam ni za dom, bova že kako z očetom,« je dejala mati in srepo zrla v Jožeta.

»Dajte no, mati. Zeno imam in sina, službo, kaj še hočem.«

»Nekoč so bili pri hiši strici in tete,« je začela mati.

»To je bilo nekoč. Danes noče biti brat bratu za hlapca. To je tudi nekaj vredno, veste mati. Oče, ko bom imel hišico, mi boste dali dva panja čebel? Po čebelah mi je še najbolj dolgčas.«

»Koliko čebelarjev je v vasi, kjer stanuješ?«

»Samo eden in še tisti nima sreče zadnja leta. Mož leta po sestankih. Upokojenec je. Za čebele se pa ne zmeni. Po delovnih urah se bom posvetil čebelah. Boste dali čebele?«

»Bom videl, ko boš imel sezidano hišico. Takrat se bova pogovorila o čebelah, prej ne.«

Ura se je bližala poldnevu. Mati je prinesla skledo goveje juhe z rezanci in razpostavila krožnike na mizo.

»Tile krožniki so še od očetove babice. Prinesla jih je pred davnimi leti. Za poročno darilo jih je imela.«

Oče je odložil pipo, se prekrizal in zmolil očenaš. Sinovi so polglasno odgovarjali. Oče je naredil velik križ, nato si je z medenim nasto zajemalko nadel juhe v krožnik. Za njim sinovi, nato še mati.

»Tako bi rekel, da bi se vidva vsaj vsako drugo nedeljo vračala domov, da bi vsaj skupaj južinali,« je omenila mati in pogledala Jožeta in Zvonkoto.

»Ne bodi no, mati. Jožetu bo menda kuhala južino njegova žena, kakor sedaj. Zvonko pa lahko pride.«

»Oh, kako dobra je domača juha,« je vzkliknil Zvonko. »V menzi ti dajo bolj prazno in še to samo en krožnik.«

»Tam ni naše matere, da veš,« ga je zavračal oče. »V vsaki menzi bi morala biti taka ženska, kakor so naša mati.«

»Prostora še nisi izgubil pri naši mizi. Vrni se, pa ne boš stokal,« je tiho rekla mati. Vstala je in prinesla veliko skledo maslenih štrukljev. Jedli so in molčali.

Po južini je dež ponehal. Izza oblakov je prisijalo sonce. Vzdignili so se in šli po vrtu.

»Dosti ste naredili z materjo prejšnji teden,« je pohvalil Jože.

»Oče, sva se pogovorila?«

»Hoje te čakajo v gozdu in hiša ti bo vedno odprta, Jože.«

Oče je sinovom pokazal, katero drevje je na sadnem vrtu sadil ded Jurij, katero njegov oče in katero on sam v zadnjih štiridesetih letih.

»Jože, rečem ti, da je vrt nastajal več kakor sto let, zato je tako velik in lepo obrodi, kadar je letina.« Sinovi so molčali in poslušali očetovo besedo.

Zmračilo se je. Jože in Zvonko sta odhajala počasi v dolino. Nosila sta polne nahrbtnike domače hrane. Gornikov oče je stal pod orehom nad njivo in gledal za njima. Zazdela sta se mu kakor berača, ki odhajata v svet. Solza se mu je utrnila, solza za sinovoma, ki ju je požirala nova žaga in Gornikovemu Jaku tuja dolina. Obrisal si je solzo in si spet našgal pipo. Šestdeset let jih imaš, kaj hočeš, mu je prišepetaval neki notranji glas. Živel boš še petnajst let, največ dvajset. Nato boš šel kakor tvoj oče. Ko so tvoji predniki prišli sem gor, so kopali korenine, žgali dračje, kleli in molili, se prepirali in topli, da so naredili iz puste zemlje njive, sadni vrt in

travnike, laze in senožeti, uredili gozd in studence, sezidali hišo in postavili kozolec in skedenj. Pa bo morda doba, ko se bo vse to zopet zaraslo z jelkami, smrekami in bukva-mi. Jeleni bodo rukali, srnjaki lajali in otožni veter bo pel čez nekdanji Gornikov laz. Jaka, petnajst ali največ dvajset let boš živel. Čemu bi žaloval. Vse je minljivo, so dejali nekoč možje. Tudi tvoj ded Jurij je to govoril.

Drugi glas je bil pa očitajoč, strog in resen. Zdelo se mu je, da sliši glas divjega lovca in ljubitelja gozdov, deda Jurija. Jaka, nisi znal držati in vzgojiti starejšega sina. Ušel ti je v dolino na žago. Premalo sinov ti je rodila žena. Kaj bo z Gornikovino? Se je čas. Najmlajši ti je še ostal. Ali ta je kakor vreme in veter. Ni stanovit in modrosti mu manjka. Jaka, ne pusti, da bo Gornikovina osamela in opustela. Iztegni jezik, prosil in govori. Pekoč je bil dedov glas. Glas tistega deda, ki je najbolj ljubil Gornikovo kmetijo.

Gornikov Jaka je pokleknil pod oreh, dvignil je oči k nebu in dolgo molil v mislih za sinove, za Gornikovino...

Matevž Hace

Armida

I

Kljub nazivu *Excelsior*, ki je dihala izbrano latinsko vzvišenost, je hotel s svojo nerazčlenjeno zidano gmoto, vzvalovano le v nekaj vrst kratkih balkonov, na pogled učinkoval topo, kakor krilo kasarne. In kakor so ponoči ugašale luči v oknih, so mu nova območja teme še pridajala nekaj od še bolj črne teže noči. Naposled — bilo je med tretjo in četrto uro — ga je zadnja ugasla luč kakor oslepila, ga potopila v brezimnost spečega mesta, ki se je tam, na meji med pristaniščem in tržnicami, ugrezalo v nekakšno lepljivo brezobličnost.

Zadnja luč, ki je ugasnila.

Armida je s pritiskom gumba pri svetilki na nočni omarici skušala zgrniti odrešilno temo nad dnevom, katerega doživetja so jo bila malodane uničila.

A tisti dan je bil samo vrhunec: kaj je bilo v tistem predhodnem mesecu, ki se je tako zmagoslavno, a obenem tudi tako ubijajoče iztekel vanj?

Najprej omotični občutek, da so mestni časopisi vrgli svoje poželjivo oko prav nanjo, Armido Cantelli — zaradi previdnostnega državnega posega ne več Kantlič, ampak k sreči Cantelli — nameščenko v trgovinici s tekstilom, hčerjo — kako je bolelo to! — upokojene šolske sluginje in štancarja, ki so ji

bile dom nekakšne svisli — ah sprejemati fotografije tam! — v gneči ljudskih hiš pod gričem Sv. Jakoba; nato napetost, ki je rasla, kakor jo je izločilno tekmovanje puščalo v čedalje ožjem krogu kandidatke za krono deželne lepote; in potem polfinale v Evropi — iz predmestnih kinov jo je vzpon pripeljal v hotel — kjer naj bi se iz skrčenega kroga kandidatke izcimila trojica, od koder je bil možen samo še zadnji naskok na *Excelsior*, na vrh piramide, k nazivu, ki je s svojim angleškim sikanjem opajal — »Miss«.

Polfinale! Kar je bilo pred tem, je bilo kakor plavanje začetnika v plitvini; v osuplo igrivost se lahko ukrade trenutek tesnobe, ko te zmede vsrkljaj, a to v pomirljivi zavesti, da ti ne more zmanjkati tal. Kar je bilo po polfinalu, je bilo eno samo razkošno prepuščanje valu, ki te nese vznak, s soncem slave v očeh. Toda polfinale sam — pred tistim večerom je prvič v življenju stopila v lekarno po pomirjevalno sredstvo. »Za vas?« je ironično vprašal lekarnar, prevzet od njene mladosti. In res, ko je potem prozrla tisto, jo je spreletel kakor občutek greha, tih ugovor njenega zdravega osemnajstletnega telesa. Toda samo tako rahlo omotična je lahko prenesla, kar je potem sledilo pod žarečim lestenecem v hotelski avli. Kar je sledilo, v razgaljenem upiranju reflektorjev v kopalke, ki

so uklepala telesa desetih kandidat, je bilo že utapljanje: nič igrivosti, samo eno samo smrtno rvanje. In to ni bilo utapljanje na samem, ampak v prerivanju, v divjem izpodrivanju drugega — od desetih, kolikor jih je stalo pred komisijo, je bilo usojeno preživetje, preživetje v slavo lepote, samo trem. Pod gladino narejenega tovariškega nasmihanja je Armida čutila, kako je vrelo brezmejno ljubosumje. »Veš, da mrziš kakor kača,« je zaslišala, ko je s komolcem oplazila tovarišico, ki je zaradi pretesnih oči morala obupavati nad prodorom v finalu. Videla je nasmešek druge, hčere znanega zdravnika, ko je bila izločena — nasmešek, ko da je bil nakapljan iz strupa poraženega samoljublja. A nič je ni tako prizadelo kakor jok hčere pristaniškega delavca, edine, s katero je v osebem stiku prodrila preko fotografskega nasmihanja. In zdaj je Magda jokala, ko da po polfinalu njena mladost ni za nikamor več. Kljub omotičnosti trenutka, ki jo je odbral med tri najlepše v deželi, je Armida čutila, da je ne sme pustiti brez besede. A bil je samo še en sunek v njene raztrgane živce. »Bi mi mar prepustila svoje mesto?« je bruhalo iz Magde, ki ji je poskus tolažbe samo zanetil sovraštvo v očeh. »Čemu se torej prenarejaš?« Armida ji je pokazala hrbet: res se ni hotela prenarejati: zmagovalnega pasu, ki ji je z barvami trobojnice oklepal telo, ne bi odstopila nikomur, za nobeno ceno.

Z zmagoslavno užaljenostjo, ob dražljivem drgnjenju noge ob nogo na bucikah pet, zaznamujoč z dolgo golo roko kakšno plovno kretnjo je spet stopila na sredo dvorane, v samo žarišče pogledov. Tedaj jo je prešinil blazen občutek — ali je bilo to od živcev? — občutek, da odslej lahko suvereno cefra vse tiste moške usode, kakor se ji zdi. Potem jo je fotograf zaradi njene višje postave umestil za uradno sliko v sredo med izvoljeni tovarišici: je ona edina občutila to kot namig, kakšen bo izid finala? Bilo je kakor privid, da jo je obšla slabost. V baru je izpila nekaj od tistega, kar ji je v obožujoči darežljivosti ponujala gneča moških rok. A celo iz kozarca, iz katerega je pila, je siknilo: »Katera je lepša od tebe?«

Ko se je končno, sredi občudujoče utišane dvorane, z nekakšno pokončno zleknjenostjo darovala fotoaparatu, je glas povzpел objestno: »Nobena.«

Polfinale, blodna polnoč, z razcefranimi živci. Nekakšen vabljev val jo je odnesel v salon: vino, likerji, kavijar; zdelo se ji je, da predmeti okrog nje na tiho eksplodirajo pod svetlobo, ki se je razletavala iz steklene piramide lestence. Moški, lasati, plešasti, izbriti, z brčicami, a vsi nekako z brado, ošiljeno v kljun, z vlago pod čeli: in kakor se je prej počutila kakor pred kupom prediva, ki

ji je dan v cefranje, tako se je zdaj, pod učinkom likerjev, zibala med vsemi tistimi hrbti kakor lupina sredi koralskega morja, prebodenega z vulkani. Vrnila se je v noč, ko da je zaplavala v ledeno vodo: ulica je bila mrtva: a tudi tam, v iztreznjenosti odmevajočega tlaka, še ni bila izbruhnila.

Zdelo se ji je, da se bo to zgodilo v taksiju. Ob besedi »Ulica S. Sergio« je taksist samo pokimal v ščitnik, samo zavrtil ključ v motorju, samo vozil, brezdušen: bil je taksist, ne moški. Še preden je postala last časopisov, je pobirala poglede na ulici. Mož pa si je pustil odšteti denar, rekel »hvala,« se zaposlil z volanom, ko da zanj ni drugega kakor to, volan. Niti videl je ni: v grlu se ji je zavozlalo do kraja: njeni živci! A kar je začutila, je bil divji vzgib — zasovražila je taksista, tisto moško brezbriznost s ščitnikom.

Vse skupaj se je moralo razvozlati doma, na vrhu zatohlih stopnic, ki se ji je zdelo, da ji vsaka od njih vpije: »Polfinalistka, toda vračaš se le sem: mezanin — šivalnica: prvo nadstropje — pozlatar: drugo nadstropje — herborist, s svojim rastlinskim copranjem.« Prav zaradi teh stopnic je bila zbrala vso svojo odločnost, da se je otrešla občudovalcev, ki so ji v hotelu po vrsti vsiljevali svoje vozilo. Polfinale se je iztekel v te votlinske oboke, z zažrtimi izhlapevanji iz kuhinj. V nekaj, kar je bilo nad herboristom, v proletarski tesnobi predmetov, v prostor z lonci, kjer je njena mati — o, njena mati! — še likala...

Bila je zvedela po radiu. Vendar se Armida ni zdela srečna na način, kakršnega je pričakovala. Saj jo je poljubila, saj je pojokala, a likalnika ni izklopila. Bila je le sreča, ki je pustila še dalje voziti likalnik po tistih vojaških srajcrah. Vendar se ni razvozlalo ob tem. Tudi ne ob materini omembi, da jo je do polnoči čakal Berto. Armida ni poprijela: pustila je: da se je tisto ime zakotalilo v molk. V zelenjadni zadrugi je delal, nekajkrat sta bila skupaj, nedragoceni prstan mu je vrnila: z njim je bila opravila — blondinec, čustvenik, prijeten spomin iz časa pred polfinalom. Vse to ni bilo takšno, da bi razvezalo voz, ki jo je stiskal. Morala ga je raztrgati sama: njena mati je bila presrečna, sodeč po njenem izrazu je tudi sama rada pokopala Berta — toda likalnik bi le vozila vekomaj, ko da ni nič — tu, na vrhu teh stopnic...

»Otrok!«

»Kakšen otrok? Finalistka, da veš!«

»Armida...« je mati končno poveznila likalnik na zadek.

»Ne finalistka, miss! Tega mi ne vzame nihče, da veš! Oni dve drugi pojem pri mali južini. Bomo videli čez teden dni!«

»Bog ti daj, otrok! Samo da bi bila pametna.«

»Bog ti daj! V ulici S. Sergio številka 5, pod streho, med oficirskim perilom! Finalistka tu!«

Lahko bi se poveznila na zofo, pa je odprla v spalnico, da je imela treskniti s čim, in se vrgla na posteljo.

Sele to je odrgalo mater od likanja.

»Armida, za božjo voljo! Tukaj stanujemo, odkar sva se s pokojnim očetom vzela. Ne stradamo, ampak smo, kar smo. Tudi jaz bi rada drugam, a kam?«

Armida je vrgla noge s postelje, obsedela je, usločena v en sam očiitek.

»Tistile likalnik bi drsala vekomaj! Kam? Zate bo samo eden: S. Sergio 5, podstrežje desno.«

»Pa menda ne misliš, otrok, da bi se morali preseliti v hotel?«

Bilo je to, kar je manjkalo, da je vstala, brez čevljev, in z nepreklicnim taktiranjem roke izzogovala.

»Jaz se bom. V ho-tel se bom preselila. V ho-tel!«

II

Ni si želela svetlobe: samo teme ni presnela: in tako je z roko poiskala gumb pri svetilki. Misel, da je mogoče mati ob tej uri še likala, ji ni dala spati. Res, svetloba je bila sprejemljivejša: še več, grmada rož, ki je s plameni rdečega, belega, rumenega zažarela na zofi, jo je nanovo omamila, z ostrino noči. Vstala je, videla v zrcalu sinji slap svoje nočne srajce, se še enkrat sklonila nad pravljico, ki je še vsa sveža govorila iz tistih šopkov: njihove zataknjene čestitke si je bila pridržala za branje za drugi dan, v slasti jutranje spočitosti.

Hotel Excelsior: ime je brnelo v bleščavi furnirjev: da, prav tu je bila: ponoči je bila skoraj presilna tista zavest: Miss Julijke krajine.

Mati je jokala — »S čim boš plačevala?« — a ona je šla. Še več: isti dan, ko se je preselila, je vrgla sreči rokavico v obraz — vzela si je enomesčni neplačan dopust. »Ampak se vrnete, gospodična?« je obvisel nad njo gospodar, v skrbi za to živo reklamo za njegov tekstil. »Oh,« je rekla, »če bo le mogoče, pri vseh teh obveznostih.« Srce pa je reklo z ihto: za pult se že ne vrneš več. In vendar — ko je prvič stopila v Excelsior, jo je v avli, sredi irealnosti zrcal, obllila nekakšna tujost, kakor če v sanji stojiš sredi gozda. Toda uslužbenec v recepciji je takoj odčaral to vezanost: še preden je odprl njen potni list, je udvorljivo rekel, da bo hotel počastila bodoča Miss. Ko da je nekaj odpadlo z nje, se je pustila popeljati v dvigalu v povsem sproščenem občutju, ko da je tukaj doma. Soba je bila dvoposteljna, s kopalnico, z gumbom

za klicanje snažilke in z gumbom za postrežnika, s teraso na morje. Kakor nekje visoko na parniku se je počutila. Tako neznansko se je bilo zdaj prepustiti vožnji, proti vznemirljivi obali finala. Kdo bi plačeval? Za teden dni nagrada, ki jo je dobila kot finalistka od Turističnega društva, z lepó natipkano vsoto v bančni knjižici. Onkraj ni gledala — kar je bilo onkraj, je bila obala v penjenju sinjeja nič. Bilo ji je nerazumljivo, kako je zdaj pričakovala finale — finale! — brez vsake tesnobe, potem ko jo je bil manj pomembni polfinale skoraj izčrpal. Temna zakonitost, ki se igra na plime in oseke v morju čustev? Ali novo hotelsko okolje, kjer se lok dneva pomirljivo pne med lepotnimi posli, med jedilnimi obredi in telefonskimi pogovori? Ali rastoča gotovost, da bo zmaga samo njena? Časnikar, ki je hotel intervju, celo poštar, ki jo je iz dneva v dan bolj zalagal — vsi so jo gledali s pozornostjo igralcev — ki so zavohali zmagovitega konja. Privzdigovalo jo je kakor od plime poželenj. Ni se več počutila kot začetnica. Kakor sprožen plavalec se je lahko zdaj celo poigrala z elementom, v polni zavesti sebe. Bertu, onemu blondincu, je na primer lahko vrgla, z naglasom dokončnosti: »Se ti res zdi, da je bilo kaj med nama?« Zdaj se je lahko tudi prepustila valu, takole za spremembo. Ta sprememba je imela pred priimkom »dr.«, komercialist, dve izbiriti progici brkov, poročen, med poklonjenimi rožami je bilo potrdilo o plačani enomesčni oskrbi v hotelu. Zdaj, po finalu, ji je bilo to skoraj odveč. Pred vsemi temi rožami, ki so delale iz njene sobe živ zmagoslaven rastlinjak, ji je bilo odveč.

Potrepetavajoč od jutranjega hlada se je sklonila nad tistim rastlinskim razkošjem, ki ga je električna svetloba delala obenem kriččega in nestvarnega. Šop ob šopu, srebrna vrstica ob srebrni vrvici, vizitka ob vizitki, kakor v prerivanju. Inženir, ob telefonski številki pripis: »Številka moje usode.« Oficir, ki bo čakal vsak dan od dvajsetih spodaj v biljardni dvorani. Madžarsko ime, lastnik pomorske agencije, dve vili na neapeljski obali. Specialist za otroške bolezni, čakal bo v avtu tam in tam. Nogometas, ta teden odleti v Paraguay, naj rezervira sedež v letalu? Vizitka s krono v zlatem tisku: grof De Kreuzenburg, z vabilom za sprejem.

Razporedila je vizitke na mizo, sedla in se zatopila vanje. Ko se je danilo, je bila še tam, kakor vedeževalka, ki se ji karte medsebojno uničujejo.

III

Računala je, da se ji bo največ otepati z Bertom, fantom, ki se je znal tako malo poigravati z ljubeznijo, da je že govoril o pohištvu. Pri zadnjem srečanju se je celo tako

zmračil, da je misel na pohoštvo zamenjal z mislijo na revolver. Toda fant je kar na vsem lepem potonil, enostavno ga ni bilo več, čeprav ga je pozneje še videla, ko je gnal tricikel z zelenjavo. Zato pa je bilo vse drugačno otepanje — če je mogla to igro tako imenovati — z »dr.«, in to skoraj do predvečera poroke. Vsaj teden pred poroko bi se mu bila rada izmaknila, toda njemu ni bilo treba niti grožnje, da je rekla v telefon svoj »V redu«. Z avtom sta se odpeljala kakih sto kilometrov proti hribom in povečerjala v odmaknjeni restavraciji.

Bil je objesten in grenak.

»Vse torej kaže, da plovemo v pristan,« je rekel.

»Zakaj pa ne: je tvoj morda prost?«

»V Italiji je razporoka nemogoča.«

»Torej?«

»Ženska, to je račun,« je rekel izpod miniaturnih brčic, ko si je podjetno zasajal zobotrebec v zobe.

»Naposled si imel ves čas usidrano svojo barko, ne? Lepa žena, ni kaj reči. Če ti to rečem jaz.«

»Meni ne gre za ženo, ampak za žensko. To si bila ti. In to boš ostala.«

»Kakšen talent za zvestobo. Nisem mislila.«

»V soboto torej? Bomo videli, ali bo dež.«

»Jaz si ne bi niti želela dežja: takole nekaj rosenja.«

»In tvoja bela obleka, grofica? Glej, kako bo to zvenelo: grofica.«

»Vsaj toliko kot »dr.«, kaj?«

Tako je šel pogovor, v nekakšnem kalnem besednem dvoboju, z vbodi cinizma z obeh strani, ko je Armida čutila, da se je bolje prepuštili, kot tvegati nemogoče. Računala je čas: »dr.« se bo te ilegale naveličal, ni bil čustvenik, bil je rokomavhar iz sveta financ, zmeraj v avtu, da razprede mrežo velikega tekstilnega koncerna.

Ne, ta lovec na tekstil in na ženske zanjo ni mogel predstavljati vezi, ki naj bi skalila zasnovno bodočnosti, za katero se je odločila z isto premissljenostjo, s katero se je odločila za vzorec poročne obleke. In zato je misel nanj ni motila niti na dan, ko je v slavnostnem vzdušju mestne katedrale obljubila zvestobo drugemu. Njen mož! Tudi čez leta, z obale njenega mladega vdovstva, se ji je Gino De Kreuzenburg prikazoval v spominu takšen, kakršen se ji je zdel na dan poroke — kot nekaj mlahavega, razstavljenega na dve sestavini, na trebuh in na plešo. In že v medenih tednih v Taormini se je med ti dve sestavini vrnilo nekaj tretjega — vtis nečesa tenkonogega, stiskaškega in ljubosumnega. Saj se skoraj ni razživel drugače, kakor da je začel — on, petdesetletnik! — prav pogoltno stikati za tem, kar je strupenkasto

imenoval njeno »preteklost«. Taormina: preden sta šla na poročno potovanje, ji je govoril o nekakšni »živi pravljici iz samih olean-drov« — a kako je zdaj Gino užival tisti sicilski kot? Vsak dan zaprt do poldneva v hotelu, med upravnimi papirji, ki mu jih je dovažala letalska pošta — niti zdaj se namreč ni hotel odpovedati temu, da bi osebno upravljal posestvo pri Ferrari. Do nje se zaenkrat ni kazal stiskaškega, igral je celo velikopoteznost do svojega »jabolčka« — a stiskaštvo je dihalo iz njega v vsem, kar se ni tikalo nje. Kakor na primer takrat, ko sta sedela na obali s prebranim časopisom na klopi, pa ga je neznan turist poprosil za časopis: in ko mu je ponudil odgovarjajoči drobiž, ga je grof Gino De Kreuzenburg, lastnik celega uličnega trakta v domačem mestu, ki mu je veleposestvo pri Ferrari donášalo nekaj vagonov jabolk letno, prav pozorno spravil!

Ko sta prišla potem domov, se je dala nekaj dni zamotiti z urejanjem nadstropja v palači, ki naj bi postalo njuno »gnezdece«, kakor je pravil Gino s kapljo slin na koncu jezika: a potem ko da je nad brezbrežnim hodnikom, nad vrsto salonov z lestenci, nad štukiranimi stropi legel z razprostrtimi perutmi dolgčas. In tako je bila ona, Armida, zdaj grofica De Kreuzenburg, ki je prva telefonirala. Nekaj starih domenjenih izrazov za primer, da je grof dal nadzorovati telefon — in z »dr.« sta bila že domenjena za dan, ko je skrb za škropljenje sadovnjakov gnala Gino v Ferraro. Sofer ne bi utegnil popraviti avtomobila: grof bi moral z vlakom: in raje kot da bi plačeval za oba, bi šel sam.

Tako se je tudi zgodilo.

»Moja grofička.«

»Dr.« je rekel to brez ironije, nanovo očaran od nje — prišla je bila naravnost iz lepotilnega salona, v krznu iz leoparda — kakor da je novi naziv projiciral njeno ceno v plemenitaško vzvišenost. In ko jo je vprašal, ali ji je bilo česa žal, mu je strmo odgovorila: »Ne.« Vedela je, kar je počenjala: ničesar ji ni bilo žal. Že če je razgrnila robec z vtiskano krono, je imela vtis, da jo je tisti grb poplačal za drugo. Saj Gina še niti videla ni bila, ko je tisti večer v Excelsioru, po dolgem strmenju v karte svoje usode, izbrala vizitko s krono. In ali ji ni zdaj prav »dr.« izkazoval vso drugačno pozornost? Bančna knjižica v francoščini na njeno ime: tisoč dolarjev, naloženih v Lausannu: njegovo poročno darilo. Mar mu ni delala krivice, ko je videla v njem samo pridobitnika? Bil je videti nor nanjo.

Prej je računala na kratkotrajnost te vezi. Pozneje — vsi večerni sprejemi niso odtehtali dejstva, da se je Gino čedalje bolj pogrezal v tista svoja jabolka — pozneje ne bi mogla brez nje. In življenje je šlo, od enega telefon-

skega pogovora do drugega, mater je bila spravila iz tiste proletarske votline k sebi, Gino se je susil — začel je presenetljivo upadati — med svojimi papirji in med kavarno, od koder je stiskaško prinašal s seboj kakšen neporabljen zavojček sladkorja h kavi, od časa do časa se je dolčas preselil v Ferraro, med brezbrežne ravninske sadovnjake, le izjemoma je ta mlahavi udobni tok zadel ob čer, se razpljuskal ob nepredvidenem, ob živi ostrini življenja. Na primer, ko je Ginov brat, menih, kartuzijanec — da se je mogel kdo od De Kreuzenburgovih tako živ zakopati — dovolj naravnost spraševal, ali Gino in Armida ne mislita imeti otrok. Ali — voda je tu že nevarno brizgnila — ko se je grof odzval telefonu, onkraj pa je bil zanj neznan moški glas: in čeprav se je neznanec hitro opravičil za pomoto, je bil že ogenj v strehi. Ali ko je pozvonil pri njih očanec z brki, s kokošjo v košari, s prisrčnostjo ožjega sorodnika.

Kuharica in snažilka sta ga prestregli, ne vedoč, kaj bi z njim.

Toda mož se ni dal spraviti v zadrego, košaro s kokošjo je dal čisto domače na tla, bil je Matevž iz Zagabrovja, stric »gospice«, pravi brat njenega pravega očeta, saj je bila gospa doma? Enkrat v življenju je le hotel v vas k grofovskim!

S hodnika se je preplah prenesel v salon, kjer sta Armida in mati ob tem prihodu staknili glavi v viharen posvet.

»Kaj pa prihaja na misel tej tvoji žlahti?« je Armida staknila ustnici v strupenkasto podkvice, nov nataknen izraz grofice De Kreuzenburg.

Odkar se je preselila k hčeri, se je mati brez večjega odpora dala voditi v frizerski salon in se kitiiti z obeski. Toda Matevž — ali so se med vojno sploh kdaj pošteno najedli razen kadar se je prikazal s svojimi košarami Matevž? Ta spomin ji ni dal, da bi pustila hčeri, da bi ga odpravila z vzvišenim »Grofica ne sprejema«.

»Ampak vsak čas mora priti iz kavarne Gino,« je v preplahu pogledala na uro Armida. Potem bi grof kosil. Po kosilu je moral nekam s šoferjem.

Napeti posvet se je iztekel v kompromis med materjo in hčerjo. Skušali sta ga igrati v prav tesni sprejemnici, kamor se je neprepričano dal spraviti Matevž. Včasih, ko je Trst tenko piskal, niso toliko čakali na njegove košare, tam v nekdanjem kurniku pod Sv. Jakobom. In tako niti njuna maziljena prisrčnost ni mogla razpršiti suma, ki se je rodil v njegovi kmečki pameti, tam za slapom rumenih brk. Ze mu je bilo žal, da se je sploh namenil sem. Kaj je prišel iskat? Saj je naposled le imel prgišče zemlje. Nič mu ni manjkalo razen vdanosti v smrt. In če je prišel sem, ni prišel iz potrebe.

»Takole za spoznanje sem prišel,« je rekel.

Pa je Armida segla po denarnici.

»Veš kaj, stric, prav zdaj pričakujemo obisk, vzemi tule za pol litra vina, v gostilno sedeš in počakaš kakšno uro.«

A to ni bil kompromis za Matevža. Kaj takega!

Vstal je. Da, palico je imel, a kaj bi se samo opral nanjo. Dvignil jo je, pomahnil pred vrati navzdol, potem pa počez. Križ.

Vrata so se odprla na hodnik, sledilo je nekaj ljubeznivih Armidinih medklicev, mati se je opravičevala Matevžu, iz kuhinje je privoščljivo pokukalo, toda Matevž je bil že vzdignil košaro z neoddano kokošjo in odprl na hodnik.

»Še enkrat križ! Takole ti poreče stari butasti Matevž, Armida: prej bo konec tvojega bogastva kot moje revščine. In Bog s teboj! Amen.«

Od časa do časa je siti val življenja takole zapljusnil. Potem pa se je spet zgladil v nekakšno mastno grofovsko vsakdanjost: čajanke, obiski, poleti obvezno morje, pozimi obvezen sneg, ko je vso to uležanost na dnu vznemirjal neki brezumen nagon po novem. A po čajankah in morju in snegu je bilo isto: nekaj novega! Filmski igralec, ki ji je bil vtaknil pismo v torbico? Ali ženski zdravnik, ki ji je predlagal novo mešanico mamila? Ali samo nova pričeska, nova ogrlica — nekaj, kar naj bi vpilo pred vsemi, da se Miss ne umakne? Nekaj novega — in to je prišlo, ko se je nekega dne »dr.« zaletel s svojim novim, pravkar kupljenim avtom v obcestno drevo.

IV

To je bilo naposled za Armido res novo, nekaj, ob čemer je stavba njenega življenja vzplala navzgor in se razlezla kakor od potresa: neprimerno bolj novo kakor ko je po dolgem sušenju — v njegovem krogu se je govorilo samo o »tisti grdi bolezni« — ugasnil grof Gino De Kreuzenburg. Takrat sta bila namreč že nekaj let ločena: in daleč vsaksebi — grof slej ko prej v Trstu, Armida pa v Neaplju — sta vsak od svoje strani gledala v Rim, če bi jima uspelo iztisniti od najvišjega cerkvenega sodišča razveljavitev zakonske zveze. Ko je Armida dobila brzojavko — in brzojavil ni nihče od sorodstva, ampak mati, spet odrinjena v podstrešje v ulici S. Sergio — je brez pomisleka stopila na vlak. Kar jo je gnalo na pogreb, ni bilo čustvo: gnal jo je samo tisti »Odpisal ti bom, kar ti pripada«, ki ji ga je ob ločitvi izrekel pred notarjem s stisnjenimi ustnicami Gino. In tako je šla, povsem odločno, čeprav je vedela, kakšen sprejem si lahko od sorodstva pričakuje: saj je bila zanj samo še »tista

kraška komijka brez časti«. Strupeni pogledi ob krsti, zgovorni sunki s komolci, visoko ignoriranje vseh — Armida je šla kar spretno preko tega, nekam pomlajena pod žalno tančico, čeprav s čelom, že naphanim z gubami. Kar je naposled štel, je bila Ginova oporka: obljubljeni delež njegove kreuzenburške dediščine. Nekaj dni po pogrebu ji je bil ta delež izročen v obliki velike zapečatenega ovojnice: notar ji je dal potrditi prejem, potem pa ji udvorljivo ponudil roko. Armida bi bila najraje stekla v ulico S. Sergio, da bi vrgla pred mater tisto ovojnico, ki je postavljala na laž vse njene očitke. Toda Loris, Loris Numrady, njena nova moška usoda, ki jo je rešilno prestregla, ko jo je mrtev ob platani zapustil »dr.«, je bil bolan: pustil ji je odpotovati samo za tisti neobhoden čas, ki ga je zahtevala dediščina: in tako je po telefonskem pozdravu materi sedla v prvi taksi za na postajo. Taksist jo je spravil skoraj iz sebe. Prepoznal jo je: ni utegnil voziti nekdanjo Miss, ki je menda potem postala grofica? Dala je ustaviti, mu vrgla v zobe stotak, ogorčeno zaloputnila in prišla na postajo peš.

Loris Numrady, to je bila ena od vizitk, ki jih je bila nekoč izvrgla iz igre: zdaj je bil ta pomorski agent sidro, s katerim se je bila po vsem, kar se je zgodilo, ujela. In če je kdaj zagrozilo, da jo spodnese druga, ji je bilo lahko strezniti razsipneža, ki si je bil zaigral eno od vil pri Neaplju, z namigom na dediščino, ki jo je, bivšo grofico — tega naziva se je še držala — čakala nekje. Videti je bilo, da si je Gino izbral za svojo smrt najboljši trenutek: zakaj prav zdaj je visela še druga Lorisova vila.

Ginova ovojnica.

Znotraj, pod grbom s krono, lastnoročno: »V prilogi, kar ti pripada kot moji bivši ženi.« In tisti vase zaviti grofov podpis kakor zmrdljaj.

Priloga. Lorisova vila, obremenjena s hipotekami, je bila odvisna od nje. Samo vila? Kaj, če je bil odvisen Loris sam? Manjšo ovojnico je pretrgala, kakor če bi pretrgala nekaj v sebi.

V črnilo naročja se ji je usul kup pisem. Rožasti papirji, v zaglavjih datumih izpred let, »Mucka moja«... Armida je v hipu hotela nekaj storiti, toda kupe je bil zadelan, po vzgibu, ki jo je hotel vreči navzgor, se je prepustila, pustila je glavi navzdol do naslonjala ob oknu.

Tako, to ji je bil prihranil za pogrebščino.

Zasebnim detektivom, s katerimi je bil zadnje čase omrežil vsak njen korak, bi bila pripisala tudi sposobnost, da jo zasačijo z »dr.«. Sicer pa je pri ločitvi odklonila dokaze: priznala je celo več, kot je hotel: v obraz mu je zabrusila, da je bil »dr.« — s katerim je njegova zasebna policija le ni našla — pred

njim. Toda da so mogli njegovi špiclji zaseči to. Kje je že imela spravljena ta rožasta pisma? Ali jih je morda pozabila v blagajni banke, kamor jih je spravljal? Bilo je preveč, da bi zdaj — zvočnik je najavljal odhod brzca nekam, v brezup — mogla misliti. Loris je tam doli čakal rešitve od dediščine — a kar je nosila s seboj, je bila le ta razveljavljena valuta mrtve strasti.

V

Ko je v Firencah prekinila vožnjo in se z avtobusom popeljala visoko v toskanske hribe, se je zavedala, da dela s tem odskokom nekaj nesmiselnega. Nekje sredi komaj obraslih samot je začel bičati avtobusno šipo dež: gost kalen dež — bolj kot nesmiselna je bila ta pot nora. Pater Romuald: arhitekt, ki se je potem, ko mu je žena umrla na prvem porodu, živ zakopal v kartuzijo. Nekoč jo je Gino hotel popeljati tja k tistemu svojemu »noremu bratu«, kakor je rekel s pomilovanjem: v spominu ji je ostalo nekaj grozljivega. Ne sam pater Romuald, ki se je, visok v svoji grobi beli kuti, celo smejal, kako je reagirala na njegovo pripovedovanje. A kar je pripovedoval: da vstajajo molit sredi noči, da jih pokopavajo na goli deski, da jim celo zravnavajo grobove, na katerih ne puščajo niti križa. Bila je srečna, da kot ženska ni smela dalj od sprejemnice. In tisti udarci kartuzijskega zvona sredi gozdov, ki so se razvešali čez samo samostansko obzidje! Kaj jo je torej zdaj neslo tja? Upanje, da se pater Romuald postavi za to, kar ji je bil Gino tako nezaslišano utrgal? Bil je edini od Kreuzenburgovih, ki jo je tudi po ločitvi od Gina svojega brata, priznaval za sorodnico: redno ji je voščil vsak božič, čeprav s pobožnim špičenjem. Toda ali ni vedela, da po vstopu v kartuzijo ni imel nič skupnega z njihovimi tostranskimi zadevami? Da se je slovesno odpovedal svojemu deležu pri dediščini?

Da je bilo takšno upanje odveč, je opazila, komaj sta se razgovorila. Pater Romuald je bil osivel, toda kakor če bi bil osivel otrok: obraz mu je bil slej ko prej poln, celo rožnat: in ni bil otrok tisti, ki je gledal iz oči, še bolj razguzenih v milino? Molče, z rokami v argumnih rokavih kute, jo je pustil, da se je razjokala. Armida se ni krotila, od nje, dobrega človeka, ki ji ni rekel besede očitka, se ni bala žalitve.

»Torej ne morete napraviti ničesar zame, pater?«

Roki, ki sta se prej skrivali v rokavih kute, sta se spravljivo razprli.

»Vi ne veste, kaj jaz lahko naredim za vas.«

»Pater?«

»Molim, Armida.«

Bilo je noro — tista beseda, pod staro sveto podobno sprejemnice. Govorila sta si z dveh daljnih svetov.

Pater je bil videti, da je zdaj osredinil v svoje svetloplave oči vso ljubezen, ki je je bil zmožen do bližnjega.

»Pisal bom. Kot brat, ne kot dedič. Kot dedič ne eksistiram tam. In kar imam tu, kuta, čevlji, pero, to mi je dano samo v uporabo. Ničesar nimam: o, hvala Bogu! Bil sem vreden manj kot vi, da sem bil poklican k drugi dediščini. A vsak dan molim, da ne bi ušla niti vam, Armida. Naša skupna dediščina: to, česar oko še ni videlo. A pisal bom. V uspeh dvomim. Za Kreuzenburgeve sem mrtev, kakor sem mrtev svetu. A za svojo svakinjo bom pač napravil, kar bom mogel.«

Udarec zvona — pater je pokleknil k mizi, naslonil glavo na sklenjeni roki in kmalu vstal.

»Namesto angelovega češčenja zmolimo kartuzijani samo tri avemarije,« se je z nasmeškom kakor opravičil za kratko molitev. »No, okrepčali se boste.«

Preden se je vrnil s pladnjem s kosilom, se ji je zdelo še enkrat vse skupaj noro: vsi njeni moški pred Ginom in po njem, vse blazne noči sredi likerjev in tobaka, opij, s katerim si je zadnje čase pomagala iz nečesa temnega, kar jo je zalivalo — in tu, ta svetloba, ta gotovost, ta dobrota tega živega mrtveca. Strahotna tema življenja: kaj je bilo noro in kaj je bilo razumno v njem?

Že med kosilom — jedla je sama, pater Romuald je samo prisostvoval — ga je hotela vprašati nekaj. A to drznost si je prihranila za slovo. Odnesele je pladenj, da se je utegnila našminkati. Ko se je vrnil, ji je prinesel za na pot zavoj samostanskih hrušk. Nato je prišlo do zadnjih besed med njima. Že na samostanskih vratih, natančno na tisti meji, ki je morala razmejevati noro od razumnega v bivanju, na katerikoli strani je oboje že bilo.

»Ste srečni, pater? Ampak povejte mi iskreno. Iskreno.«

To ga je kakor zmedlo.

»To ni sreča,« je rekel potem skrušeno.

»Kaj pa?«

»Nekaj, česar nisem vreden.«

»Če ni sreča...«

Tiho je rekel: »Nekaj več kot sreča, Armida.«

Nekaj, več kot sreča —

A ona? Pehala se je za nečim, kar je bilo manj kot sreča, kaj šele sreča. Zvečer istega dne je bila v Neaplju. Loris Numrady jo je čakal, zdrav kot riba, razen običajne naduhe. Bil je peklenški večer, ko je morala Armida prvič okusiti njegove pesti — toda to ni moglo rešiti njegove druge vile. Ničesar nista mogla več pričakovati kakor izgon. In ko je

do tega prišlo, sta imela vsaj to srečo, da sta za neveliko najemnino naletela na dvosobno stanovanje. A Loris je prenesel tudi tja svojo igralsko strast. Nekega večera je prišel domov pijan: »Nocoj sem natanko tam, kjer sem bil pred dvajsetimi leti.«

Tisti večer je do kraja pogorela v igralnici tudi pomorska agencija. Od De Kreuzenburgovih ni bilo glasu. In Armida Cantelli — svoj vdovski priimek je opustila, »grofico« je bila opustila že zdavnaj — je, da bi rešila že hudo nadušnega Lorisja pred stradanjem, nekega dne stopila v nočni lokal: njeno telo ni bilo več telo Miss Julijske krajine, pod brado se ji je bilo usekalo dvoje udrtin skoraj do kosti, toda kar ji je ostajalo, je bilo samo še njeno telo. In krivulja je šla, ko ji je Loris, ki ni imel s čim po cigarete, zakričal: »Če mi ne prineseš vsaj pet tisoč na teden, te ubijem.«

»Ampak kako?« je zajokala.

»Ženska si, pa sprašuješ?«

In Armida si je nadela svojo najmanj vsakdanjo opravo in šla — ni je več najti tam doli, v brezimnosti pristanišča —.

VI

Meseci, leta, desetletja.

V Zabukovju je nekaj novih hiš, elektrika je bila napeljana, tudi traktor se sliši na polju, a sredi nespremenljivosti goličave je vas to, kar je bila — lisa opečnatega sredi gabrovja. In novi ljudje so več ali manj, kar so bili stari, ki jih je pobralo. Med njimi tudi Matevža Kantliča. Sinove mu je življenje razteplo od Beograda do Avstralije — eden, Martin, je ostal doma, hodil je delat kot pečar v Trst in po urah gnal naprej mali grunt.

Nekega dne je na borjaču popravljaj lojtrnico za listje, ko je stopila skozi kolono postarna mestna ženska s črnimi naočniki. Hodila je negotovo, ko da ni povsem gotova za naslov. Pa tudi hotela ni nič, Armida Cantelli, samo enkrat si je hotela ogledati »la casa di mio papà« (hišo mojega očeta), saj ona je bila pravzaprav rojena ne Cantelli, kakor se je zdaj pisala, ampak Kantlič, je rekla s širino.

To je bila torej tista slavna sestrična? To je bilo prvič, da jo je Martin videl. A kar je bil dotlej slišal o njej, predvsem o obisku, o katerem mu je bil govoril pokojni oče, ni bilo ravno takšno, da bi moral zaradi nje opustiti delo pri lojtrnici. Naposled je bilo treba po listje. In tako se je pustil spraševati o tem in onem, ne da bi sam kaj povzel, medtem ko se je gospa z naočniki kar razživela, prav imenitno so si preuredili dom, zanjo je bilo kratko malo ganljivo stati pred hišo, kjer je bil doma njen pokojni očka, ubožec — saj je bil v njej še njegov delež?

Tu je Martin izpustil šibo, ki jo je vtikal v lojtnico, da je čofnila na tla, pustil vse skupaj in se pobral v hišo.

»Baba hudičeva, kaj išče pri nas?« je rekla ženi. »Pojdi, opravi ti z njo, da ne razsadam ročice pri vozu.«

Gospa z naočniki je bilo nerodno, da jo je njen »cugino« (bratranec) mogoče slabo razumel, v Zabukovje je prišla tako rekoč kot turist, z nikakršnimi zahtevami ni prihajala, bi jo lahko prenočili?

Namesto žene je odgovoril Martin kar iz hiše.

»Sena ne odrekamo nikomur,« se je oglašil.

Seno, to je bilo »fieno«. Gospa z naočniki je zanihala s torbico, ko da se mora prej zamisliti, kaj je to, ležati na senu. Nič ni vprašala, ali res ne premorejo postelje. Pa tudi tega ni rekla, da se jim zahvaljuje za seno. Samo šla je, oziraje se po poslopjih, neodločno, ko da se utegne še kdaj vrniti.

Pa se ni več vrnila. Armida Cantelli je ostala v mestu, ki je bilo njena usoda. Po materini smrti je staro stanovanje zasedla begunska družina iz Istre, dokler je mogla, je hodila okrog po hišah na ure. Včasih je izplavala v njen mrtvi tolmun kakšna razbitina iz preteklosti: Magda, na primer, ki je vsa revmatična pestovala otroke pri sinu

trgovcu. Armida ni marala domačnosti z njo, ustavila se je samo za kakšno besedo, od posestva po Ginu je še kar živela, služkinje pa ni hotela, ročno otepanje je bilo dobro za gibčnost. A kje je bil Berto, njena prva ljubezen? Ni ga videla, ničesar ni zvedela o njem, tudi razbitine so tonile.

In je tudi sama tonila do dne, ko je vsa nabuhla v obraz obležala v sobi splošne bolnišnice, kjer je španska stena zmeraj zakrivala kakšno umirajočo. In ob španski steni je stala jeklenka s kisikom, s cevko, speljano v tisto nevidnost. Nekega jutra je cevka dovažala kisik njej, Armidi Cantelli: ni ležala, v skoraj sedeči drži se je naslanjala na dvoje blazin. Snažilka je vlačila loščilec po sobi, v gručah so prihajali ljudje z zavitki, bila je ura za obiske.

K njej ni bilo nikogar.

In komaj je kdo pogledal čez špansko steno, za katero je sklonjen duhovnik odgrinjal stopala, da jih mazili »za vse, kar so grešila«.

In Armidi je bilo, ko da se ji je počasi zgrinjal nad očmi ogromen bel rokav. Nekaj belega, kakor perut dobrote, preden je bolničarka zatisnila zaklopko pri jeklenki in jo s cevjo v roki podrsala drugam.

Alojz Rebula

Oče se uče pisati

Nekaj let pred drugo svetovno vojno so gradili cesto Šmartno v Rožni dolini—Vojnik. Ko je bil brat Ivan, ki je vodil delo na cesti, prestavljen, so njegovo mesto prevzeli oče. Služba delovodje pa ni bila lahka: zahtevala je izkušenega in svoje stroke veččega človeka, modrega tovariša, ki je znal družiti zahtevne delavce, moral pa je obvladati tudi sodobno administracijo. Vsak dan je bilo namreč treba poslati na Okrajno glavarstvo v Celje podrobno poročilo o opravljenem delu ter o gradivu, ki so ga bili uporabili. Prakse v gradbeni stroki so imeli oče dovolj, tudi količino uporabljenega gradiva so nosili vedno »v glavi«, napisati o vsem tem vsak dan podrobno poročilo, pa je bilo za starega človeka, ki nikoli ni hodil v šolo, le pretežko. Kot že večkrat v življenju so to pot znova občutili, za kaj vse so bili v mladosti prikrajšani. Čeprav so se naučili sami čitati, so s pisavo imeli težavo. O počitnicah so pisarniška dela preložili name, teže pa je bilo med letom.

Bilo je zgodnjega jesenskega večera leta 1939. Sestri Pepca in Nežika sta bili na njivi, Jožko pri živini, v hosci je ob šivalnem stroju

pela Marica, mati pa so v kuhinji pripravljali večerjo. Tudi oče so se pravkar vrnili s šihta. Še preden so jim mogli mati postrči z večerjo, so odšli v hišo in poiskali v miznici zvezek, kamor so vsak večer »zapisovali« podatke o opravljenem delu na cesti. To delo so najraje opravili v mraku, ko ni bilo nikogar v hiši... Le zakaj, sem večkrat pomislil. Nočejšnji večer mi je to skrivnost pojasnil.

Vrnil sem se pozno iz Celja. Mati so pekli in topla peč me je kaj hitro zvabila v svoj čarobni objem. Zleknil sem se počez, saj sem bil utrujen od naporne poti. Spal pa nisem dolgo, nerodno stopicanje po sobi me je kmalu prebudilo. Opazil sem očeta, kako so sedli na konec mize, tik ob oknu, da je večerna svetloba padala na razbrazdano čelo. Trde gube so postajale mehke, čeprav je bila po vsem obrazu razlita moreča skrb. Bolj iz navade so si odkašljali kot takrat, ko jih je kdo spravil v zadrego, in si natakneli nerodna očala. Delovna roka se je rahlo tresla, ko je segala po drobnem peresniku. Z, z, z... so polglasno zastokali. Peresnik, vaje šolane roke, je v zgarani roki zaškrtal, kot da noče ubogati. Oče so znova pomočili pero v tintnik

in pričeli: z, z, a, a... oh madončka, so skora-
raj na glas vzdihnili in se nekam boječe za-
zrli proti peči. Priprl sem oči in se potajil,
kot da spim. S koncem časopisnega papirja
so posušili packo, zamenjali drobno pero z
večjim in nadaljevali: z, z, a, a... piissniikk
o opravljenem delu... Vsako črko so izgo-
vorili na glas in počasi, kakor je pač počasi
drselo pero po belem papirju, v roki nevajeni
pisanja, vmes pa so stokali kot v spanju, ka-
dar jih je preganjala mora, ali pozimi, ko je
zmanjkalo pri hiši denarja za sol in tobak.
Preden so končali, so se nabrale na razritem
čelu potne srage. Roka se jim je tresla, ko
so odlagali peresnik. Nič več se niso mogli
premagati, na ves glas so poklicali: »Mama,
si čula, prinesi mi ga no en lonček, tako sem
žejen!« Nikoli nisem videl očeta pijanega,
čeprav je bil zidar, ta večer pa so obrnili
lonček sadjevca, kot bi trenil.

»Boglonej, ne veš, kako sem bil žejen,«
so hoteli prikriti utrujenost pred materjo.

»Ali ti je treba, da se sam ubadaš s pi-
sanjem, ko je še Franci doma!« in že je ob-
viselo skrbno materino oko na izmučenem
obrazu.

»Da, sedaj je še doma, skoro bo pa tudi
on odšel nazaj v šolo, kdo mi bo pa potem
pisal in nosil poročila v Celje. Sicer pa ti
odkrito povem, da me je že sram pred otroci,
vsi so večji pisanja in čitanja, jaz pa sem
tako butast. Le kaj naj si mislijo o takem
očetu!«

»O, ti revež! Ti, ki nisi imel nikoli prave
možnosti za šolo, ti se boš sedaj meril z
otroki... Sicer sem ti pa že velikokrat rekla,
da nikdar ne sili vse v šolo,« so mati rahlo
poočitale očetu.

»Saj vidiš, kako težko živi danes človek
brez šol. Cas pa tudi zmeraj več zahteva
od mladine. Vedno sem želel, da bi najini

otroci živeli boljše, da se jim ne bi bilo treba
tako pehati za vsakdanji kruhek, kot se mo-
rava midva!«

V mračno izbo je legel globok molk. Oba
z materjo sta se skrbeče pogledala. Oče so
počasi vstali, si obrisali z obaltno roko pot s
čela in stopili tesno k materi, kot bi ji hoteli
povedati nekaj prisrčnega: »Ti, daj mi ga
no še en lonček, tako sem žejen!«

»Pa bi rajši preje večerjal!« je mater za-
skrbelo, ko so postavili znova poln lonček
pred očeta. V trenutku je bil tudi ta prazen.
Na lahno so potapljali mater po rami, nato
pa odšli brez večerje k počitku.

Nad zidarjevo družino je legla trda noč...
V kuhinjo so se vrnile sestre in brat Jožko...
Ta večer je bil drugačen mimo onih brez-
skrbnih, ki so vladali v domku pod Zlako.
Otroci smo predobro občutili skrb, ki je trla
očeta in mater. To noč nisem mogel dolgo
zaspati.

Pretekla so leta. Vojna nas je neusmiljeno
razkropila na vse strani. Poznega jesenskega
dne pa smo se dreč zbrali pod domačim kro-
vom, da se za vedno poslovimo od svojega
očeta-trpina. Poslednje moči so ugašale, v
izmučenem telesu pa je še vedno tlela lju-
bezen do nas otrok.

»Vem, da bom moral umreti. Rad pa bi
še živel zaradi vas, ki sem vas ljubil!« so,
čeprav že s težavo, izpovedali... Prav na
dnu utrujenih oči pa je v dokaz zablestela še
poslednja solza...

Sedaj, ko počivate, izmučeni romar, na
božji njivi, šele vemo, kako ste nas imeli
radi! Do kraja ste se zgarali samo zato, da
bi nam otrokom bilo lepše na svetu!

Sedaj tudi razumem, zakaj ste se onega
poznega jesenskega večera učili pisati!

Ate, hvala vam!

France Lipičnik

France Lokar

Ančka Salmič

OTROK SE IGRA

Ljubim cvetje v vrtu
in sonce na njem,
kruh v namiznem prtu
in mamin objem.

Delam hiše in ptice,
moja vas je bogata,
pečem na soncu potice,
vse kar iz blata.

O, jaz sem bogat
in marsikaj znam,
ves svet mi je zlat,
ker mamico imam.

KAJ BI DALA

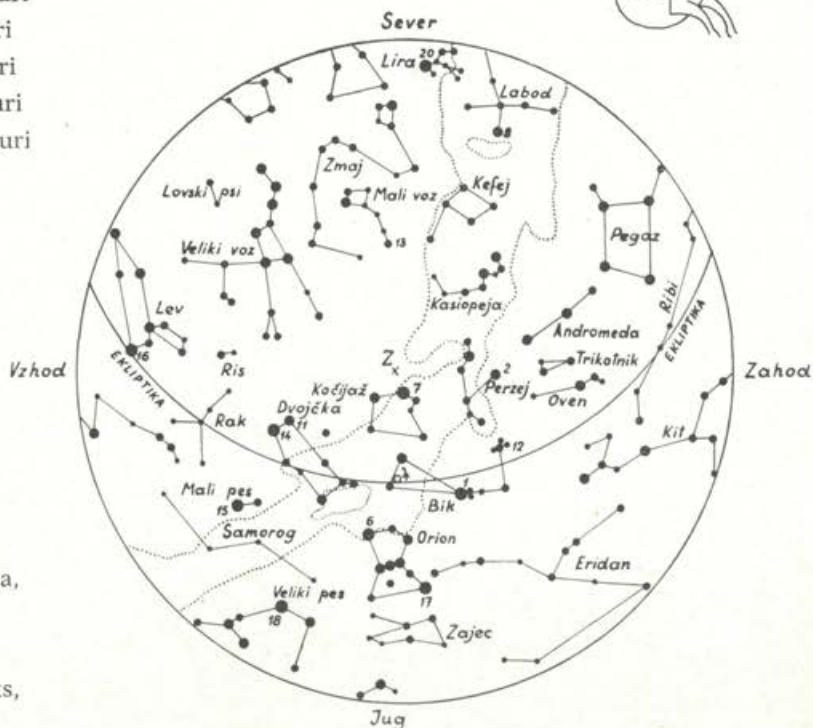
Kaj bi dala za to tvojo srečo,
moj pastirček mali?
Ko brezskrbno tu rezljaš si
vrbove piščali.

Kaj bi dala za to tvojo srečo,
kadar piskaš nanje?
Da kot ti vtoniti mogla
bi v otroške sanje.

Kaj bi dala za vso tvojo srečo,
moj pastirček mali?
Vse bi dala za te srečne sanje
in za te piščali.

DNE:

- 15. decembra ob 24. uri
- 1. januarja ob 23. uri
- 15. januarja ob 22. uri
- 1. februarja ob 21. uri
- 15. februarja ob 20. uri

ZVEZDE:

- 1 Aldebaran, 2 Algol,
- 6 Betelgeuse, 7 Kapela,
- 8 Deneb, 11 Kastor,
- 12 Plejade, 13 Polara
- (Severnica), 14 Poluks,
- 15 Prokion, 16 Regul
- (Kraljevič), 17 Rigel,
- 18 Sirij, 20 Vega

Sl. 1

Januarsko večerno nebo krasi mnogo lepih ozvezdij. Na vzhodu se v nebo poganja mogočni **Lev**, na zahodu pa leži nizko nad obzorjem veliki trapez **Pegaza**. Kratka zvezdna veriga **Andromede** stoji na zahodnem nebu še precej visoko; približno na isti višini v severozahodni smeri leži iz »dvojnega« sestavljeno ozvezdje **Kasiopeje** in pod njo **Kefej**. Nizko nad zahodnim obzorjem opazimo tudi malo močnih in nekoliko več šibkejših zvezd v **Kitu** in nad njim iz drobnih zvezd težko zaznavno ozvezdje **Rib**. **Labod** in **Lira** sta nizko na severu in skoraj že zahajata. Sredino in južni del neba pokrivajo značilna zimska ozvezdja: **Orion**, **Bik**, **Kočijaž**, **Dvojčka**, **Mali pes** in **Veliki pes**. **Bik** stoji visoko na jugu. Nedaleč od najsvetlejših zvezd v tem ozvezdju, oranžnim **Aldebaranom**, proti zahodu najdemo svetlo skupinico drobnih zvezd. To so **Gostosevci** ali **Plejade** (sl. 2). S prostim

očesom vidimo šest zvezd, daljnogled pa nam razkrije množico več kot 200 zvezd, ki so vse vključene v to zvezdno skupino. Nekoliko vzhodno pod **Bikom** stoji najlepše zimsko ozvezdje **Orion**. Skovano je iz sedmih svetlih zvezd in upodablja slavnega antičnega junaka **Oriona**. V sredini ozvezdja leže nekako v smeri vzhod-zahod tesno druga ob drugi tri svetlejših zvezd. Imenujemo jih **Rimščice** ali **Kosci** (sl. 4). Pod njimi že z manjšim daljnogledom lahko opazujemo znamenito Orionovo meglico. Zahodno od **Oriona** se vleče obširno in iz šibkih zvezd sestavljeno ozvezdje **Eridana**, ki predstavlja reko podzemlja iz grške mitologije, južno od **Oriona** tik nad obzorjem pa v večernem nebu miglja ozvezdje **Zajca**. Jugovzhodno od **Oriona** v ozvezdju **Velikega psa** v vsej svoji moči žari najsvetlejša zvezda neba **Sirij**. Starejši astronomi poročajo, da je bil **Sirij** v davnini rdeč. Morda je res spreme-

nil barvo, kajti danes je bleščeče bel. Temperatura njegovega površja je približno 10.000° C. Izžareva kot dvajset Sonc, ker pa je oddaljen skoraj devet svetlobnih let pride do nas le malo njegove svetlobe (1 svetlobno leto je 9 500 000 000 000 km).

Nekoliko vzhodno nad **Velikim psom** leži **Mali pes**, kjer blešči na razdalji okoli 10 svetlobnih let kot pet Sonc zvezda **Prokion**. Nad **Malim psom** svetita **Kastor** in **Poluks** v ozvezdju **Dvojčkov**. Najviše na nebu stoji **Kočijaž** s **Kapelo**, ki sveti v rumenkasti barvi čudovito lepo skoraj v zenitu. V predelu od zenita proti vzhodu in jugu leži skoraj tretina vseh najsvetlejših zvezd neba. Svetle zvezde **Sirij**, **Prokion**, **Poluks**, **Kapela**, **Aldebaran** in **Rigel** sestavljajo značilni zimski nebesni šesterokotnik. Če k tem zvezdam prištejemo še ostale bolj ali manj svetle zvezde s tega področja, si lahko umislimo, da leži v tem predelu nekakšno svetlobno težišče celotnega zimskega neba.

PLANETI:

Venera v začetku leta ni vidna (zd. konjunkcija). Zvečer zapazimo nizko nad zahodnim obzorjem v ozvezdju **Kozoroga** planet

Sl. 2
Zvezdna kopica **Plejade (Gostosevci)** v ozvezdju **Bika**

Mars, ki že zgodaj zahaja. **Jupiter** v ozvezdju **Bika** je viden skoraj vso noč, saj zahaja šele v jutranjih urah. **Saturna** zasledimo v **Vodnarju** in je večerni planet. Sredi meseca zahaja okoli 21. ure. Kmalu po njegovem zatonu lahko že z manjšim daljnogledom v ozvezdju **Leva** opazujemo planet **Uran**, ki je viden vso noč.

METEORSKI ROJI:

V nočeh od 2. do 3. januarja lahko opazujemo povečano število zvezdnih utrinkov (okoli 40 na uro) **Kvandranti** do v.

V februarju se je svetlobno težišče zimskega neba nekoliko premaknilo proti zahodu. **Pegaz**, **Andromeda**, **Kefej** in **Oven** so se nagnili daleč nad zahodno obzorje, deli ozvezdij **Rib** in **Kita** pa so že pod obzorjem. **Labod** je medtem že zašel. Na jugozahodu je **Eridan** še precej visoko. Nad njim stoji **Blk**. Visoko na jugu je še svetla skupina zvezd **Oriona**. Vzhodno od **Oriona** sta **Veliki** in **Mali pes**, nad **Malim psom** pa **Dvojčka**. Na vzhodu se je dvignil visoko nad obzorje, kar za vso svojo velikost **Lev**, ki ga najdemo pod **Velikim vozom** takoj po sončnem zatonu. **Lev** napoveduje nastop novih ozvezdij: **Volarja**, **Venca** in **Herkula** na vzhodu, **Lire** na severovzhodu in **Device** ter **Krokarja** na jugovzhodu. Na južnem delu neba najdemo v trikotniku ozvezdij **Leva**, **Dvojčka** in **Malega psa** šibko ozvezdje **Raka**, ki ob sebi sramežljivo skriva prekrasno zvezdno kopico (nad 500 zvezd) **Jasli**, ki je v nočeh brez Lune in čisti atmosferi vidna celo s prostimi očmi. Pod **Rakom** zapazimo glavo **Vodne kače**, ki se bo šele pozneje vsa izvila izza obzorja.

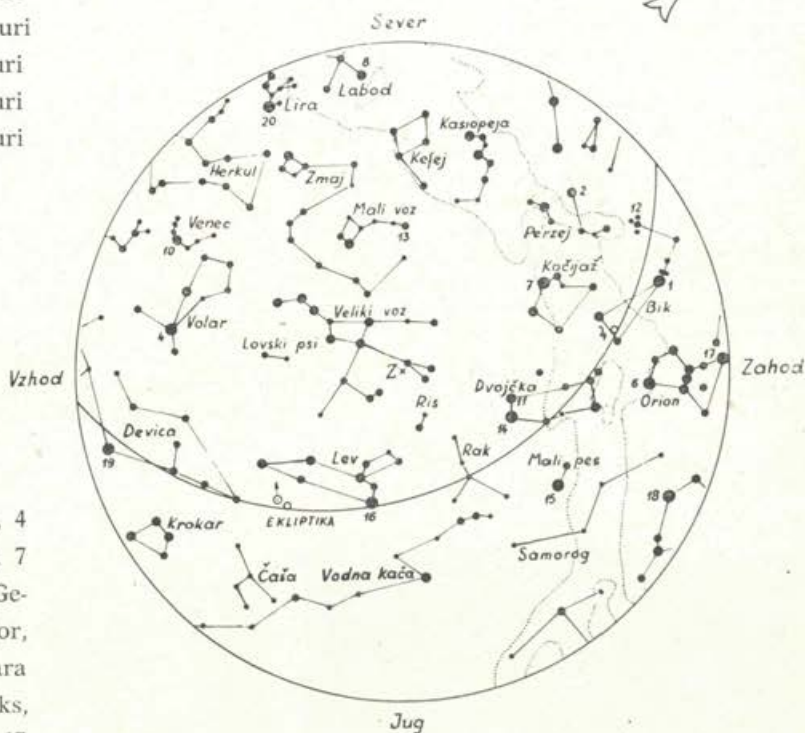
PLANETI:

Venero zasledimo tik pred sončnim vzhodom kot **Danico** na jutranjem nebu. **Mars** je v ozvezdju **Vodnarja** in sredi meseca zahaja okoli 19. ure. **Jupiter** se še vedno zadržuje v ozvezdju **Bika**. Dne 15. II. spremeni smer svojega navideznega gibanja v napredno. Zahaja v zgodnjih jutranjih urah. **Saturn** zahaja vedno prej. Vidimo ga le zgodaj zvečer niško nad zahodnim obzorjem v ozvezdju **Vodnarja**. **Uran** je v **Levu** in je viden vso noč.

ZVEZDNO NEBO

DNE:

15. februarja ob 24. uri
 1. marca ob 23. uri
 15. marca ob 22. uri
 1. aprila ob 21. uri
 15. aprila ob 20. uri

ZVEZDE:

- 1 Aldebaran, 2 Algol, 4 Arktur, 6 Betelgeuse, 7 Kapela, 8 Deneb, 10 Gemma (Biser), 11 Kastor, 12 Plejade, 13 Polara (Severnica), 14 Poluks, 15 Prokion, 16 Regul, 17 Rigel, 18 Sirij, 19 Spika (Klas), 20 Vega

Sl. 3

Bleščeča ozvezdja zimskega neba so se v marcu že močno pomaknila proti zahodu. Vedno prej zahajajo. V začetku meseca stoji ob nastopu noči **Veliki pes** s **Sirijem** še na južnem nebu, proti koncu meseca pa je ob takem času z **Orionom** že pri zahodu. Na zahodnem nebu sta lepo vidni ozvezdji **Perzeja** in **Kočijaža**. Pod njima se je **Bik** odločno premaknil proti zahodu in stoji s svojim najjužnejšim delom ozvezdja komaj kakšnih 20° nad obzorjem. Nad severozahodnim obzorjem se vidi **Kasiopeja**, pod njo tik pred zatonom **Andromeda**, **Pegaz** pa je že zašel. Na vzhodu se vedno prej pojavljajo **Devica**, **Volar** in **Venec**. Tudi šibkih zvezd **Herkula** je vedno več vidnih na severovzhodnem nebu. Ob severnem obzorju svetlikata ozvezdji **Lira**

in **Labod**, ki v tem času še nista primerni za opazovanje. Nočnemu nebu gospodarijo **Dvojčka**, **Mali pes**, **Lev** in **Veliki voz**. Od vseh je najmogočnejši **Lev**, ki bo s svojo najsvetlejšo zvezdo svetlobelim **Regulom** kaj kmalu zakraljeval južnemu delu neba. **Regula** štejemo med vroče zvezde. Od nas je oddaljen 85 svetlobnih let in pri temperaturi 13000° C žari za sto Sonc. Z daljnogledom ga vidimo kot dvojno zvezdo, sicer pa je celo trozvezdje. Med **Velikim** in **Malim vozom** proti severu zapazimo zverženega **Zmaja**. Nizko na jugu pod **Rakom** in **Levom** se v poznih večernih urah vleče ob obzorju razpotegnjen trak **Vodne kače**, ozvezdja, ki je sestavljeno iz zelo šibkih zvezd.

PLANETI:

Planet **Merkur** je dne 5. III. v svoji največji navidezni razdalji vzhodno od Sonca (18°). Z malo truda ga utegnemo zaslediti takoj za sončnim zahodom nizko nad zahodnim obzorjem. **Venera** je 2. III. v največjem sijaju ($-4,3^m$). Najdemo jo v ozvezdju **Kozoroga** kot Danico na jutranjem nebu. **Mars** zahaja v večernem mraku in praktično ni viden. **Jupiter** se zadržuje še vedno v ozvezdju **Bika**. Zahaja po polnoči. **Saturn** ni viden, ker je navidezno preblizu Sonca (konjunkcija). V tem mesecu je **Uran** v najugodnejši legi za opazovanje (opozicija). Viden je vso noč v ozvezdju **Leva**.

Sl. 4

Rimščice (Kosci) v ozvezdju Orion

V mesecu aprilu se je slika večernega neba popolnoma spremenila. Od značilnih ozvezdij zimskega neba stojijo **Bik**, **Orion** in **Veliki pes** tik ob zahodnem obzorju, posamezne zvezde teh ozvezdij pa so že zašle. Nad **Orionom** se lepo vidita **Dvojčka**, nad **Velikim psom** pa **Mali pes**. Nizko nad severozahodnim obzorjem leži **Kasiopeja**, ki doseže ob poznejših urah na severu svojo najnižjo lego. Ob njej je **Kefej**, **Tudi Perzej** in **Kočijaž** na severozahodu se pripravljata na počitek. Visoko na jugozahodu je **Rak**, pod njim pa se s stisnjeno glavo, ki jo sestavljajo srednje močne zvezde, in dolgo verigo svetlobno revnih zvezd, ki vodijo proti jugovzhodu, vije **Vodna kača**. Visoko na jugu kraljuje **Lev** s svetlim **Rregulom**. Na jugovzhodu je vžšla **Devica**, kjer v poznih večernih urah blešči

Spika (Klas). **Spika** je zelo vroča zvezda. Žari pri temperaturi 20000°C in seva močnejše kot tisoč Sonc. Od Zemlje je oddaljena 230 svetlobnih let. Po velikosti je enaka Soncu.

Na vzhodno nebo se dvigujeta **Volar** s svetlordečim **Arkturjem** in **Venec** z **Gemo**. **Arktur** je ena izmed najsvetlejših zvezd na nebu. Je zvezda velikanka, saj je kar dvajsetkrat večja od Sonca. Ima nižjo temperaturo od Sonca, vendar žari kot dvesto Sonc. Oddaljen je 30 svetlobnih let. **Arktur** in **Spika** sta sedaj glavni orientacijski točki na vzhodnem oziroma jugovzhodnem delu neba. Če podaljšamo oje **Velikega voza** v krožnem loku proti vzhodu približno za dvakratno njegovo dolžino, pridemo do **Arkturja** in naprej po istem loku še za isto dolžino, do **Spike**. **Arktur**, **Spika** in **Regul** tvorijo značilni pomladni nebesni trikotnik, ki se bo še nekaj mesecev zadrževal na večernem nebu. Na severovzhodu stoji obširno ozvezdje **Herkul**, ki mu še nižje sledita **Lira** in **Labod**. Pod **Vencem** se na vzhodu dviguje **Kača** in pod njo težko razpoznavno ozvezdje **Tehnica**.

PLANETI:

Merkur je 18. IV. v svoji največji navidezni razdalji zahodno od Sonca (28°). Vidimo ga nizko na vzhodnem nebu pred sončnim vzhodom. Dne 6. IV. je **Venera** v največji navidezni razdalji zahodno od Sonca (46°). Opazujemo jo lahko poldrugo uro pred sončnim vzhodom na jutranjem nebu. **Mars** ni viden (konjunkcija). **Jupiter** sredi aprila zahaja okoli polnoči. Je v ozvezdju **Bika**, viden torej samo prvo polovico noči. **Saturn** ni primeren za opazovanje, ker vzhaja le malo pred Soncem. **Uran** je viden vso noč v ozvezdju **Leva**. Sredi meseca zahaja okoli 4. ure.

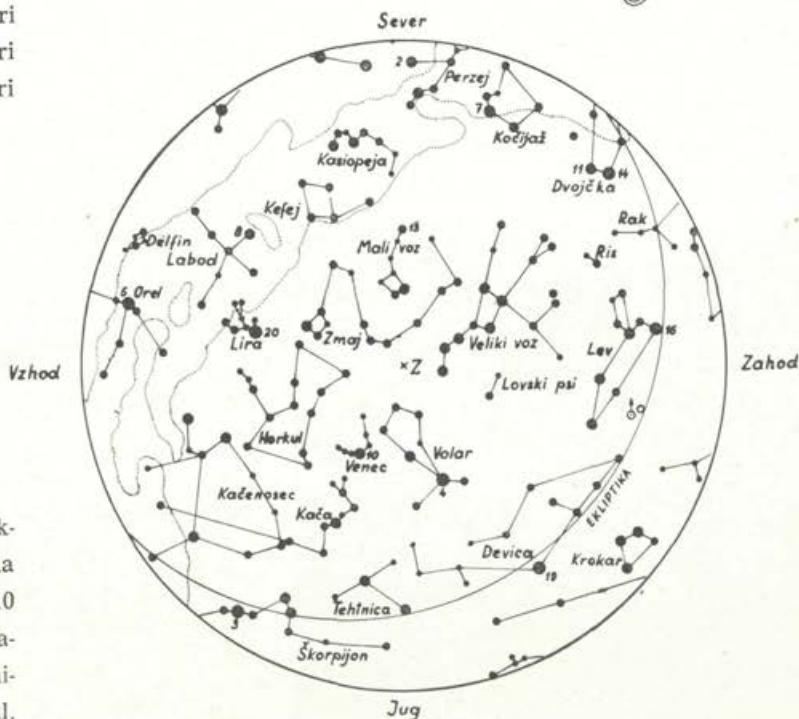
METEORSKI ROJI:

V nočeh od 20. do 22. aprila vidimo na nebu povečano število zvezdnih utrinkov (okoli 10 na uro) **Liridov**.

ZVEZDNO NEBO

DNE:

15. aprila	ob 1. uri
1. maja	ob 24. uri
15. maja	ob 23. uri
1. junija	ob 22. uri
15. junija	ob 21. uri

ZVEZDE:

2 Algol, 3 Antares, 4 Arktur, 5 Atair, 7 Kapela (Kozica), 8 Deneb, 10 Gema (Biser), 11 Kastor, 13 Polara (Severnica), 14 Poluks, 16 Regul, 19 Spika (Klas), 20 Vega

Sl. 5

V maju so se z zahodom **Oriona** zgodaj zvečer zimska ozvezdja dokončno umaknila z večernega neba. **Dvojčka** in **Mali pes** sta nizko nad severozahodnim obzorjem skoraj v vodoravni legi tako, da ne vplivata več na izgled neba. Tudi **Rak** in pod njim **Vodna kača** sta tik pred zatonom. Nočnemu nebu sedaj gospodarijo **Lev**, ki se je od juga že močno premaknil na zahod, **Devica**, ki je s svojo najsvetlejšo zvezdo **Spiko** skoraj na jugu, **Volar** in **Venec** pa se bosta v najkrajšem času z jugovzhodnega neba pomaknila na visoki jug. **Venec** je zanimivo ozvezdje. Ima obliko polkroga in kljub temu, da je sestavljeno iz slabotnih zvezd, lepo izstopa. Najsvetlejša zvezda med njimi je **Gema (Biser)**. Ozvezdju večkrat pravimo tudi **Severna krona** ali samo **Krona** za razliko od podobne, toda mnogo večje razporeditve zvezd na južni nebesni polobli: **Južna krona**. Le-ta leži pod

Strelcem in je iz naših krajev ne vidimo, iz Južne Evrope pa že. Če bi kdo v poletnih mesecih odpotoval na dopust v Južno Italijo ali na Sicilijo, mu bo dana redka priložnost, da lahko ob ugodnih pogojih opazuje obe kroni na nebu istočasno in tedaj neposredno primerja njuni obliki. Desno pod **Spiko** izstopa ne preveč močan, vendar po svoji obliki značilni četverkotnik **Krokara**, pod **Volarjem** in **Vencem** pa so vzšli deli **Kače** in **Kačenosca**. Na vzhodu se je visoko dvignil **Herkul**, ki je mnogo bolj razločen kot prejšnji mesec. Za **Herkulom** pridejo na vzhodu vedno bolj do izraza tipično poletna ozvezdja **Lira**, **Labod** in **Orel**. Med **Labodom**, **Malim vozom** in **Kasiopejo** hitro najdemo ozvezdja **Kefej**, zelo nizko ob severnem obzorju pa **Perzeja** in **Kočijaža**. V poznih večernih urah se prikaže nizko na jugovzhodu rdečkast, **Antares** v **Škorpjionu**. **Antares** je nadorjaška

zvezda. Od nas je oddaljen 400 svetlobnih let, je več kot tristo krat večji od Sonca in seva kot 10.000 Sonc. Njegova temperatura je mnogo nižja od sončne, znaša komaj 3500° C; zato zvezda sveti rdeče. Rdečkaste zvezde (**Arktur**, **Antares** itd.) imajo nižjo temperaturo od rumenih ali belih zvezd (**Regul**, **Spi-ka** itd.), so starejše in so izžarile že več svoje toplotne energije.

PLANETI:

Venera kot Danica vzhaja okrog 3. ure. **Mars** ni viden. **Jupiter** zahaja v poznih večernih urah. Prešel je v ozvezdje **Dvojčkov**. **Saturn** vzhaja vedno prej, sredi meseca že okoli 2. ure in 30 minut. Zasedimo ga v ozvezdju **Rib** na vzhodnem nebu. Dne 24. V. spremeni **Uran** smer svojega navideznega gibanja v napredno. Je v ozvezdju **Leva** in sredi meseca zahaja okrog 2. ure.

METEORSKI ROJI:

V nočeh od 3. do 10. maja lahko opazujemo povečano število zvezdnih utrinkov (okoli 36 na uro) **Eta Akvaridov**.

Sl. 6

Izrazito svetli predel Rimske ceste v ozvezdju Strelca

Zaradi dolgotrajnega mraka je v mesecu juniju neprimeren čas za opazovanje zvezd. Šibke zvezde se s prostimi očmi slabo vidijo in celo močne nekoliko izgubijo na svojem sijaju in lepoti. Na nebo prihajajo ozvezdja poletja: **Volar**, **Venec**, **Herkul**, **La-**

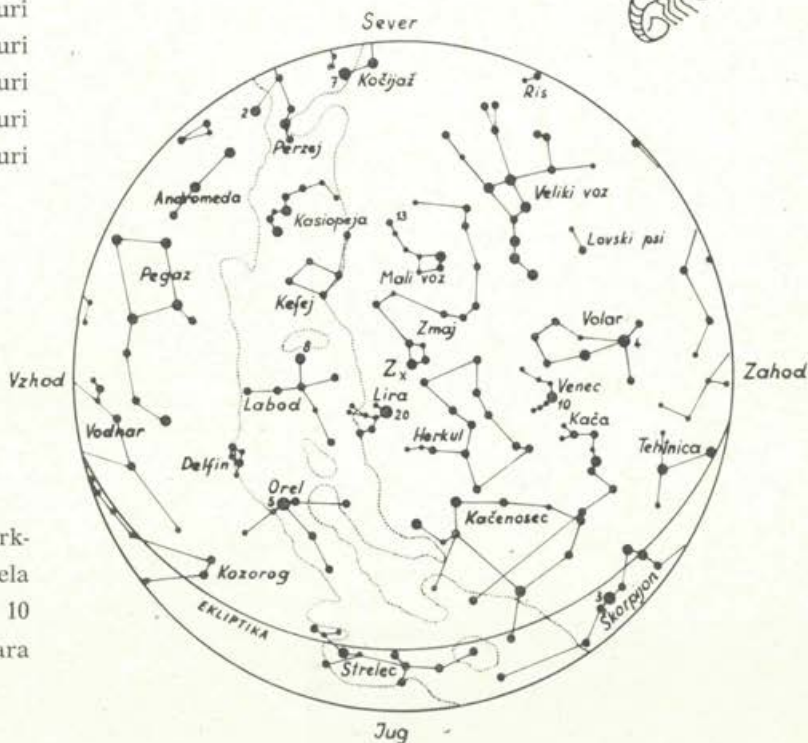
bod, **Lira** in **Orel**. Po polnoči vzhajajo že nekatera ozvezdja jesenskega neba, med njimi **Pegaz** in **Andromeda**. Na zahodu je **Mali pes** že zašel. Sledita mu **Dvojčka**. Na severu bo sta zašla **Perzej** in **Kočijaž**. **Rak** je nizko na zahodu. Zvito telo **Vodne kače**, ki se vleče tesno ob zahodnem obzorju tudi polagoma izgineva. Malo nad njo najdemo močno nagnjenega **Leva**. Na jugozahodu stoji približno v enaki višini **Devica**, nad njo je **Volar**, pod njo pa se je **Krok** spustil skoraj do obzorja. Na jugovzhodnem obzorju je iz večernih meglic vzšel **Skorpion** z rdečim **Antaresom**. Med **Devico** in **Skorpijonom** najdemo **Tehtnico**. Med **Skorpijonom** in **Herkulom**, ki stoji ob **Vencu**, zavzema na jugovzhodnem nebu zelo obsežen prostor **Kačenosec** s **Kačo**. V začetku ti ozvezdji na nebu zelo težko dobimo. Pozneje pa iz zvezd izluščimo širokoplečega moža, ki drži z obema rokama kačo velikanko v sredini njenega zvitega telesa, medtem ko se sprednji in zadnji del kače vije vsak na svojo stran. **Kačenosec** s **Kačo** upodablja boga zdravilstva Aeskulapa. Skoraj točno na vzhodu vzhaja **Orel** s svetlim **Atirjem**, pravokotno nad njim najdemo **Liro** z bleščečo **Vego**, nekoliko nad **Orlom** v severovzhodni smeri pa leži **Labod** z **Denebom**.

PLANETI:

Merkur je 30. VI. v največji navidezni razdalji vzhodno od Sonca (26°). Tedaj ga zasledimo takoj za sončnim zahodom nizko nad zahodnim obzorjem. **Venera** je Danica. Vzhaja skoraj dve uri pred Soncem. **Mars** je še v **Biku**, kjer sreča 12. VI. njegovo najsvetlejšo zvezdo **Aldebaran**. Vzhaja v zgodnjih jutranjih urah. **Jupiter** zahaja vedno prej, sredi meseca že okoli 21. ure. Zadržuje se še vedno v ozvezdju **Dvojčkov**. **Saturn** pa je v ozvezdju **Rib** in vzhaja sredi meseca okrog polnoči. Skoraj istočasno zahaja **Uran** v **Levu**.

DNE:

15. junija	ob 1. uri
1. julija	ob 24. uri
15. julija	ob 23. uri
1. avgusta	ob 22. uri
15. avgusta	ob 21. uri

ZVEZDE:

2 Algol, 3 Antares, 4 Arktur, 5 Atair, 7 Kapela (Kozica), 8 Deneb, 10 Gema (Biser), 13 Polara (Severnica), 20 Vega

Sl. 7

Tudi v juliju je zelo neprimeren čas za prijatelje neba, saj mrak traja kakšno uro manj kot do polnoči. Kljub temu pa pridejo svetle zvezde lepo do izraza. Izgled neba se je spet močno izpremenil. V prvih mesecih leta ga določa **Orion** s svojo svetlo sosesčino, potem pride pomladno nebo, katerega glavno značilnost dajejo **Lev**, **Devica**, **Volar** in **Venec**. Sedaj nastaja na jugu novo središče s posebno svetlim delom Rimske ceste v ozvezdju **Strelca** (sl. 6) in **Orla**. V tem času se mlečni trak Rimske ceste vleče od juga do severa skoraj čez celotno nebo. Z zahodom **Dvojčkov** je izginil zadnji ostanek zimskega neba. Tudi **Rak**, **Lev** in **Vodna kača** so že pod obzorjem. **Krokar** in za njim **Devica** sta zašla na jugozahodu. **Volar** in **Venec** sta se od juga premaknila na zahod. Nizko na jugozahodu sta **Tehnica** in **Škorpijon**. V tem mesecu doseže **Škorpijon** v večernih urah v

naših širinah svojo največjo višino. Deli tega ozvezdja pa pri nas sploh nikoli ne pridejo nad obzorje. Njegovo najsvetlejšo svetlo rdečo zvezdo **Antares** skoraj ni mogoče prezreti. **Škorpijonu** sledi na jugu iz svetlejših zvezd sestavljeno, toda zelo neurejeno ozvezdje **Strelca**, ki s svetlim ozadjem Rimske ceste tvori sedaj novo, svetlobno težišče poletnega neba. Proti vzhodu mu sledita neizrazita **Kozorog** in **Vodnar**. Visoko na vzhodnem nebu so zagospodarila poletna ozvezdja **Labod**, **Liraj** v zenitu. Svetle zvezde **Vega** v **Liri**, **Atair** v zenitu. Svetle zvezde **Vega** v **Liri**, **Atair** v **Orlu** in **Deneb** v **Labodu** tvorijo veliki poletni trikotnik, ki je značilen za nebo sredi leta. Ta ozvezdja skupaj s **Kačenoscem**, **Kačo**, **Strelcem** in **Škorpijonom** dajejo lice visokopoletnemu nebu. Tudi **Zmaj** je s svojo glavo skoraj v zenitu. Nedaleč od nje proti jugu je **Herkul** z bogatimi zvezdnimi gruča-

mi (sl. 8), ki so razporejene po tem delu neba kot drobni megleni madeži, v nočeh brez Lune in ugodnih pogojih vidni celo s prostimi očmi, z daljnogledi pa kot roj več tisoč stisnjenih zvezd.

PLANETI:

Venera je še Danica. Sredi julija vzhaja po 2. uri. Mars sredi meseca vzhaja okoli 3. ure, potem pa vedno prej. Je v ozvezdju **Dvojčkov**. Jupiter ni viden (konjunkcija). Dne 12. VII. spremeni Saturn smer svojega navideznega gibanja v obratno. Zasedimo ga v **Ribah**, kjer vzhaja v poznih večernih urah. Uran v **Levu** sredi meseca zahaja okoli 22. ure.

METEORSKI ROJI:

V nočeh od 24. julija do 6. avgusta lahko opazujemo na nebu povečano število zvezdnih utrinkov (okoli 14 na uro) **Delta Akvaridov**.

Videz neba se v avgustu ni bistveno izpremenil. Na vzhodu se vedno prej pojavljata stara znanca **Pegaz** in **Angromeda**, ki napovedujeta, da bodo v kratkem nad nebom zagospodarila jesenska ozvezdja. V poznih večernih urah vidimo na severovzhodu oziroma severu vzhajajočega **Perzeja** s potuhnjeno mežikajočim **Algolom** in **Kočijaža** s svetlobelo **Kapelo**. Na zahodu sta **Lev** in **Devica**, **Volar** in **Venec** pa sta se pomaknila močneje proti zahodu. Na jugozahodu najdemo po vrsti od obzorja navzgor **Škorpiona**, **Kačenosca** s **Kačo** in **Herkula**, na jugu je še **Strelec**, na jugovzhodu pa **Kozorog**. Nad večernim nebom bdijo **Vega**, **Atair**, **Deneb**, **Arktur** in **Gema**. Bleščeča **Vega**, ki je približno trikrat večja od Sonca in je od nas oddaljena okoli 26 svetlobnih let, ima 12000° C na površini in sije za petdeset Sonc. Tudi

Atair je ena izmed najsvetlejših zvezd na nebu. Oddaljen je okoli 15 svetlobnih let, je nekoliko večji od Sonca, žari pa kar za deset Sonc. **Deneb**, ki je od nas oddaljen 1600 svetlobnih let in seva v vesolje za več kot deset-tisoč Sonc, je vroča nadorjakinja, saj ima za to zvrst zvezd visoko temperaturo (11000° C).

PLANETI:

Merkur je 16. avgusta v največji navidezni razdalji zahodno od Sonca (19°). Zasedimo ga lahko na vzhodnem nebu tik pred sončnim vzhodom. Venera vzhaja sredi meseca kot Danica ob 3. uri. Dne 4. VIII. sreča planet Mars, 7. VIII. planet Jupiter, 10. VIII. pa zvezdo **Poluks**. Mars je viden v zgodnjih jutranjih urah v ozvezdju **Dvojčkov**, kjer gre 16. VIII. mimo njegove najsvetlejše zvezde **Poluksa**. Tudi Jupitra zasedimo sredi meseca po 2. uri v **Dvojčkih**. Tam sreča 7. VIII. **Venero**, 12. VIII. **Marsa** in 24. VIII. zvezdo **Poluks**. Saturn vzhaja v večernih urah v ozvezdju **Rib** in postaja vedno primernejši za opazovanje. Uran v **Levu** zahaja sredi meseca okoli 20. ure.

Sl. 8

Zvezdna gruča (M 13) v ozvezdju **Herkula**

METEORSKI ROJI:

V nočeh od 1. do 20. avgusta lahko opazujemo na nebu povečano število zvezdnih utrinkov (okoli 55 na uro) **Perzeidov** (Solze sv. Lovrenca).

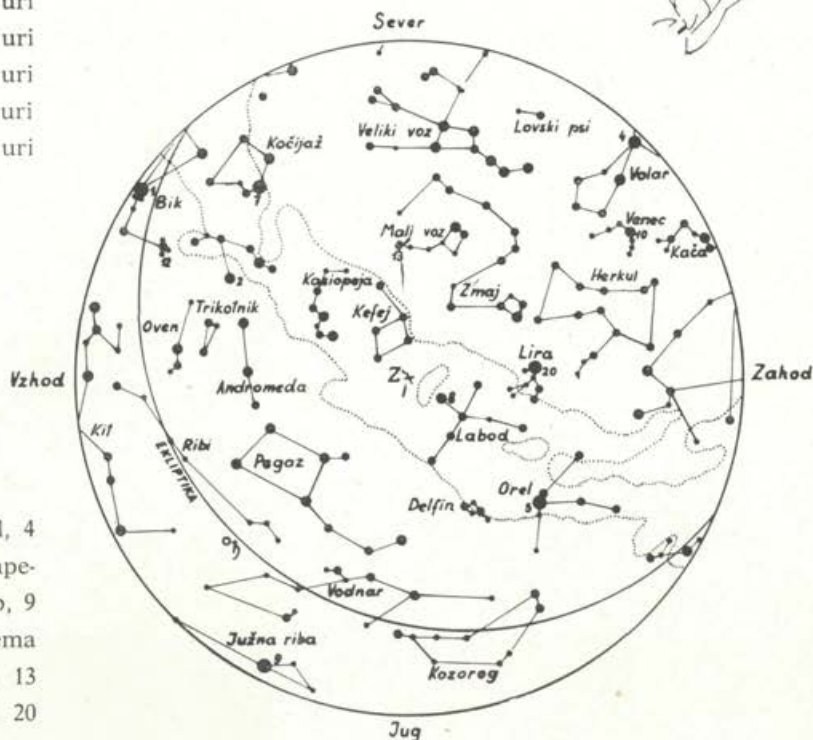

DNE:

- 15. avgusta ob 24. uri
- 1. septembra ob 23. uri
- 15. septembra ob 22. uri
- 1. oktobra ob 21. uri
- 15. oktobra ob 20. uri

ZVEZDE:

- 1 Aldebaran, 2 Algol, 4
- Arktur, 5, Atair, 7 Kape-
- la (Kozica), 8 Deneb, 9
- Fomalhaut, 10 Gema
- (Biser), 12 Plejade, 13
- Polara (Severnica), 20
- Vega

Sl. 9

Kar je bilo značilno za nebo v prvi polovici leta, je v septembru izginilo. Z nastopajočo jesenjo se množijo svetle zvezde na nočnem nebu. Nizko na severozahodu je **Volar**, katerega glavna zvezda **Arktur** ravnokar zahaja. **Venec** stoji kakšnih 25° nad zahodnim obzorjem, **Herkul** pa je nekoliko višje. Pod njima zahaja **Kačenošec** s **Kačo**, na jugovzhodu je zašel **Skorpion** in za njim **Strelec**. Nad **Kozorogom**, ki je na jugu, leži **Orel**, še višje pa sta **Lira** in **Labod**. Visoko na jugu nad **Vodnarjem** in **Kozorogom**, pod **Labodom** stoji eno izmed najmanjših ozvezdij neba, iz šibkih zvezd sestavljen, a lepo viden **Delfin**. Na jugovzhodu vzhaja **Južna riba**. To ozvezdje na nebu težko razpoznamo, ker je sestavljeno v glavnem iz svetlobno slabih in neurejenih zvezd. Edino ena ga vzdiguje. To je svetlobeli **Fomalhaut**. Z njim prihaja nad ob-

zorje najjužnejši del neba, ki je sploh viden z naših zemljepisnih širin. Na jugovzhodu stoji sedaj prcej visoko **Pegaz**, ob njem proti vzhodu **Andromeda** pod njim pa **Ribi**. Pod **Andromedo** zapazimo **Trikotnik** in **Ovna**. Izpod vzhodnega obzorja leze iz srednje močnih zvezd sestavljeno in zelo obširno ozvezdje **Kita**. Na severovzhodu se pod **Perzejem** in **Kočijažem** prikazujejo **Plejade (Gostosevci)**, ki naznanjajo, da se bo na nebo dvignil **Bik**, znanilec zimskih ozvezdij.

PLANETI:

Septembra je **Venera** še Danica. Sredi meseca vzhaja dobro uro pred Soncem, potem pa vedno prej in polagoma izginiva v

sončnih žarkih. Mars vzhaja v sredini meseca po 2. uri. Tedaj je v ozvezdju **Raka**. V **Raku** zasledimo tudi **Jupittra**, ki vzhaja okrog polnoči. Saturn je v tem mesecu v najbolj primerni legi za opazovanje (opozicija). Viden je vso noč v ozvezdju **Rib** (sl. 10). Uran ni viden (konjunkcija).

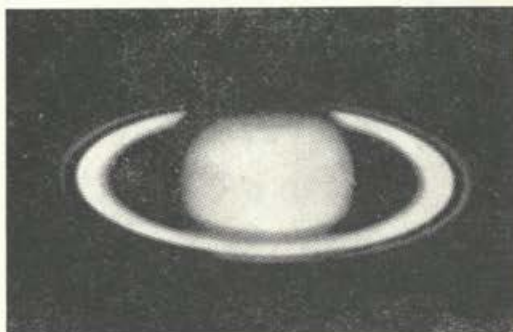

Značilna slika poletnega neba, tj. medli pas Rimske ceste z izrazito svetlim področjem v ozvezdju **Strelca** in **Orla**, v mesecu oktobra polagoma izgineva. Glavna ozvezdja poletnega neba se zbirajo na zahodu v slovo. Nadomestila jih bodo nova jesenska ozvezdja; to so **Pegaz**, **Andromeda**, **Perzej**, **Oven**, **Ribi** in **Kit**. **Škorpion** in **Strelec** sta zašla, na severozahodu izginjajo ostanki **Voljarja** in **Venca**. Tudi večji del **Kače** in **Kačenosca** je že pod obzorjem. Nizko na severozahodu stoji **Herkul**, na zahodu **Orel**, medtem ko sta se **Lira** in **Labod** še močneje odmaknila od zenita proti zahodu. Na jugu in jugovzhodu se pojavlja nov predel neba, ki je močno nasproten poletnemu. Ozvezdja tega predela so iz šibkih in srednjemočnih zvezd, ki so po nebu tako zelo raztresene, da iz njih težko sestavimo geometrične oblike. To so **Kozorog** in **Vodnar**, tik nad južnim obzorjem ležeča **Južna riba** z edino svetlo točko na tem delu neba svetlim **Fomalhautom**, **Ribi**, ki ležita pod **Pegazom** in se vlečeta še dobršni del proti vzhodu ter od južnega do vzhodnega obzorja razpotegnjeno ozvezdje **Kita**. **Pegaz** se je dvignil visoko na jug. Na nebu ga kaj hitro najdemo. Sestavljen je iz srednje svetlih zvezd in ima obliko obsežnega trapeza. Na severovzhodu pa se pojavlja vedno bolj upadljivo polje zvezd. Vzhaja **Bik**. Nad njim je **Perzej** z zanimivo spremenljivo zvezdo **Algol**. **Algol** je dvojna zvezda. Ima spremljevalca, ki je po svetilnosti znatno šibkejši. Kadar pri svojem obhodu pride ta spremljevalec med zvezdo in Zemljo, nastopi za nas oslabitev njene svetlobe (mrk). Sijaj zvezde se tako v nekaterih pravilnih časovnih zaporedjih spreminja. Zato so ji Stari Arabci, ki so mislili, da zvezda najbrž zlobno mežika, nadedli ime **Algol**, kar pomeni »zli duh« ali »demon«. Visoko na vzhodu se vleče zvezdna veriga **Andromede**, ki veže **Perzeja** s **Pegazom**, na severovzhodu se na nebo poganja **Kočijaž**. **Ka-**

pela v **Kočijažu** in **Aldebaran** v **Biku** najavlja nastop svetlih zvezd **Oriona**, ki bo kaj kmalu postal svetlobno težišče večernega neba. Pozdravljajo nas tudi preostali znanci: **Veliki voz**, **Mali voz**, **Zmaj**, **Kefej**, **Labod**, **Lira** in **Orel**.

PLANETI:

Dne 26. X. je **Merkur** v največji navidezni razdalji vzhodno od Sonca (24°). Zasledimo ga na zahodnem nebu takoj za sončnim zahodom. Dobro pol ure pred sončnim vzhodom lahko zasledimo **Venero** še kot Danico nad vzhodnim obzorjem. **Mars** je v ozvezdju **Leva**, kjer 11. X. sreča njegovo najsvetlejšo zvezdo **Regula**. Sredi meseca vzhaja okoli 2. ure. V začetku oktobra zasledimo **Jupittra** okoli polnoči v ozvezdju **Raka**, potem pa vzhaja vedno prej, sredi meseca po 23. uri. **Saturna** najdemo v **Vodnarju**, kjer zahaja v zgodnjih jutranjih urah. **Uran** je viden v **Levu** tudi zgodaj zjutraj.

Sl. 10
Planet Saturn

METEORSKI ROJI:

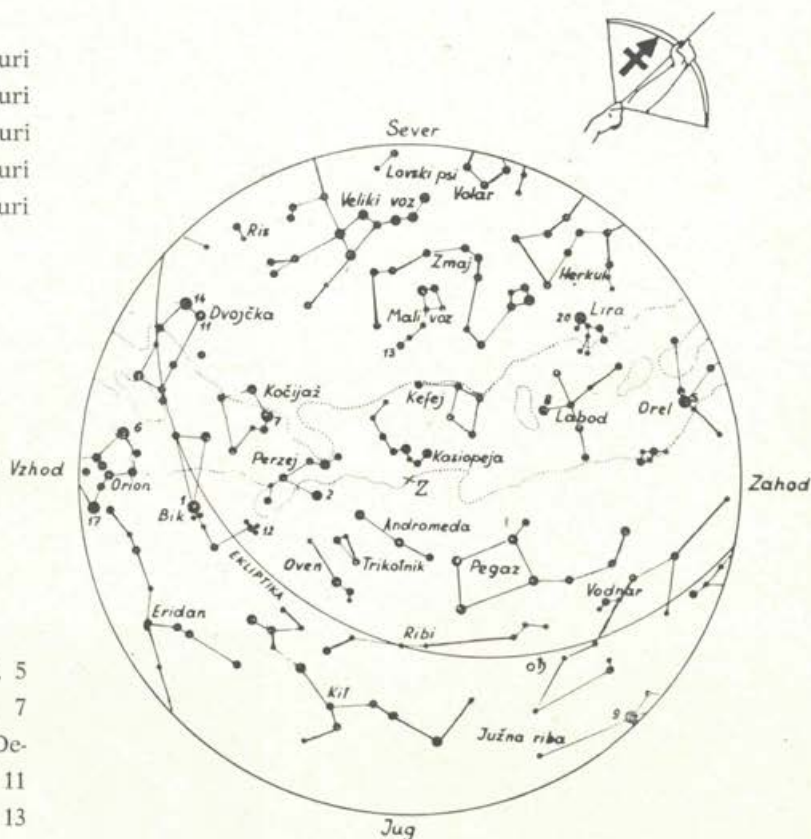
V nočeh od 15. do 26. oktobra lahko vidimo povečano število zvezdnih utrinkov (okoli 10 na uro) **Orionidov**.

ZVEZDNO NEBO

DNE:

- 15. oktobra ob 24. uri
- 1. novembra ob 23. uri
- 15. novembra ob 22. uri
- 1. decembra ob 21. uri
- 15. decembra ob 20. uri

ZVEZDE:

- 1 Aldebaran, 2 Algol, 5
- Atair, 6 Betelgeuse, 7
- Kapela (Kozica), 8 De-
- neb, 9 Fomalhaut, 11
- Kastor, 12 Plejade, 13
- Polara (Severnica), 14
- Poluks, 17 Rigel, 20 Vega

Sl. 11

V novembru se na zahodu in severozahodu še vedno poslavljajo poletna ozvezdja. Stojijo niže kot v oktobru. Poletni trikotnik leži še ves nad obzorjem, vendar bo **Orel** z nizkoležečim **Atairjem** kmalu zašel. **Lira** in **Labod** sta še precej visoko. Tudi jesenska ozvezdja s **Pegazom** so se nekoliko pomaknila proti zahodu in bodo kmalu zaključila svoj kratkotrajni obisk na nebu v naših krajih. Na vzhodu se z **Orionom** dviga svetlobno težišče zimskega neba. Na severovzhodu sta vzšla **Dvojčka Kastor** in **Poluks**. **Bik** in **Kočijaž** ležita visoko na vzhodnem delu neba. Tam svetita v teh dveh ozvezdijih najsvetlejši zvezdi: v **Biku** oranžni **Aldebaran** in v **Kočijažu** rumenkasta **Kapela**. Obe zvezdi sta velikanki. Žarita pri različnih temperaturah, prva pri 3500° C, druga pa pri 5600° C, vendar vsaka zase kot sto Sonc. **Aldebaran**, ki je oddaljen skoraj 70 svetlobnih let, je približno

45-krat večji od Sonca, 45 svetlobnih let oddaljena **Kapela** pa »samo« 10-krat. Okoli zenita so se zgrnila ozvezdja: **Kasiopeja** proti severu, **Andromeda** proti jugu in **Perzej** z mežikajočim **Algolom** proti vzhodu. V ozvezdju **Andromede** v teh mesecih lahko opazujemo prelepo meglenico (sl. 12), ki je vidna kot droben puhast madež ob ugodnih pogojih tudi s prostimi očmi. Nizko na jugu se svetlika **Kit**, ki se je skoraj ves prikazal na obzorju. Nad njim sta **Ribi**. Ob polnoči zapazimo na vzhodu **Sirija** v **Velikem psu**, malo višje pa **Prokiona** v **Malem psu**. V sredini preteklega stoletja so astronomi opazili, da **Sirij** ni enojna zvezda, ampak da ima ob sebi spremljevalca, šibko belo pritlikavo zvezdo, ki jo je moč videti le z močnejšim daljnogledom. Skoraj 50 let potrebuje spremljevalec, da obkroži Sirij. Spremljevalec ima velikost naše Zemlje, težak pa je toliko kot

Sonce. Izračunali so, da je zvezdna snov v njem tako zelo zgoščena, da bi tehtal 1 kg te snovi na Zemlji okoli 170 ton. **Prokion** je po zgradbi podobno dvozvezdju kot Sirij, po svetilnosti pa nekoliko šibkejši.

Po polnoči vzhajajo posamezne zvezde **Leva**, med njimi **Regul**. Svetli **Fomalhaut** v **Južni ribi**, ki je zadnja dva meseca v večernih urah bleščal nad južnim obzorjem ob času, ki ga prikazuje naša slika, ravnokar zahaja.

PLANETI:

Venera ni vidna (zg. konjunkcija). Navidezna pot vodi **Marsa** iz ozvezdja **Leva** v ozvezdju **Devica**, kjer sreča 21. XI. planet **Uran**. Tedaj vzhaja **Mars** okoli ene ure ponoči. **Jupiter** je v ozvezdju **Raka**. Giblje se napredno do 21. XI., ko spremeni smer svojega navideznega gibanja v obratno. Sredi meseca vzhaja okoli 21. ure. Od 27. XI. dalje se **Saturn** giblje zopet napredno. Dobimo ga v ozvezdju **Vodnarja**. Sredi meseca zahaja dobro poldrugo uro po polnoči. **Uran** je še vedno jutranji planet. V sredini meseca vzhaja okrog 1. ure in 45 minut, potem pa vedno prej.

Sl. 12

Meglenica ali osvetje v ozvezdju **Andromede** (M 13)

METEORSKI ROJI:

V nočeh od 16. do 26. novembra lahko opazujemo povečano število zvezdnih utrinkov (okoli 8 na uro) **Leonidov**.

Trda tema in čisti zrak **decembrskih** večerov nam posredujeta bleščeč sijaj zimskega neba v popolni lepoti. Prišel je čas, ko na nebu zagospodarijo **Bik**, **Kočijaž**, **Orion** in **Dvojčka**. Zahodnemu nebu sicer še vedno vlada **Pegaz**, ki pa se bo skupaj z **Andromedo** in ostalimi na zvezdah bolj revnimi ozvezdji kmalu pogreznil nizko nad zahodno obzorje. Ostanke poletnega neba, **Labod** in **Lira**, so se pomaknili nizko na severozahod, medtem ko je **Orel** že zašel. Visoko na jugozahodu pod **Pegazom** je ozvezdju **Rib**, pod **Ribami** pa **Kit**. Na jugovzhodu blizu obzorja najdemo »podzemsko reko« **Eridan**. Visoko na jugovzhodu je **Bik** in pod njim **Orion**. Najsvetlejši zvezdi v **Orionu** sta **Rigel** in **Betelgeuse**. Prva je bela (12000° C), druga pa rdeča (3200° C) nadorjakinja. **Betelgeuse** je celo tako velika, da bi vanjo z lahkoto položili več kot polovico našega planetnega sestava.

Na vzhodu prihaja na nebo **Mali pes** in nad njim **Dvojčka**. Tako je skoraj celotna svetla družina zbrana okrog **Oriona** in samo še čaka na slavnostni vzhod **Velikega psa** in v njem najsvetlejše zvezde, kar jih je na nebu, bleščečega belega **Sirija**.

PLANETI:

Dne 4. XII. je **Merkur** v največji navidezni razdalji zahodno od Sonca (21°). Zasedimo ga lahko nizko na vzhodnem nebu tik pred sončnim vzhodom. **Venera** je še navidezno preblizu Sonca in ni primerna za opazovanje. **Mars** je viden drugo polovico noči v ozvezdju **Devica**. **Jupiter** je v **Raku**. Dne 15. XII. vzide ob 19. uri 20 minut. **Saturn** je viden prvo polovico noči v **Vodnarja**. **Uran** se giblje napredno do 30. XII. Tudi njega zasledimo drugo polovico noči v ozvezdju **Devica**.

METEORSKI ROJI:

V nočeh od 9. do 14. decembra lahko opazujemo povečano število zvezdnih utrinkov (okoli 60 na uro) **Geminidov**, v nočeh od 21. do 22. decembra pa (okoli 15 na uro) **Ursidov**.

CENIK KNJIG

(1. januar 1966)

	Cena broširane	Cena vezane
MOHORJEVA KNJIZNICA:		
Dickens Ch.: Cvrček na ognjišču	50	130
Kesten Herman: Otroci Gernike	—	600
Kroflič Jože: Veter veje nad globjekom	—	400
Perko Pavel: Novele in črtice	—	800
Greene Graham: Moč in sijaj	—	1460
Kranjc Jože: Moj otrok in jaz	—	800
Savnik Dušan: Črna celina	280	500
Jurčič Josip: Jurij Kozjak	280	—
Meško Ksaver: Mladim srcem VI. zv.	280	—
SLOVENSKE VEČERNICE:		
Jalen Janez: Izpodkopana cesta	160	360
Munih Joži: Ljudje iz Stržišča	200	440
Munih Joži: Sadovi zla	280	—
Kozar Lojze: Takšen prag	280	500
Kmet Janez: Dom pod Borštom	280	500
Cajnkari Stanko: Križnarjevi	400	700
IZBRANA DELA SLOVENSКИH PISATELJEV:		
Detela Franc: Zbrano delo		
I. knjiga — platno	—	2650
polusnje	—	3000
II. knjiga — platno	—	2650
polusnje	—	3000
III. knjiga — platno	—	2900
polusnje	—	3250
IV. knjiga — platno	—	2900
polusnje	—	3250
Finžgar Fr. S.: Izbrana dela		
II. knjiga — platno	—	2150
III. knjiga — platno	—	2500
polusnje	—	2800
IV. knjiga — platno	—	2500
polusnje	—	2800
V. knjiga — platno	—	2150
polusnje	—	2500
VI. knjiga — platno	—	2150
polusnje	—	2500
VII. knjiga — platno	—	2150
polusnje	—	2500

